

T.C.
FATİH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI

KAZAN TATAR HALK CIRLARINDA GURBET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Damira İBRAGİM

Hazırlayan
Aygul MİRSAETOVA

İstanbul 2011

ONAYLAMA SAYFASI

Öğrenci : Aygul MİRSAETOVA
Enstitüsü : Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı : Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Tez Konusu : Kazan Tatar Halk Cırlarında Gurbet
Tez Tarihi : Eylül 2011

Bu tezin şekil ve içerik açısından Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG

Anabilim Dalı Başkanı

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı 51160919 numaralı öğrencisi Aygul Mirsaetova tarafından hazırlanan bu tezin Yüksek Lisans Tezinde bulunması gereken yeterliliğe, kapsama ve niteliğe sahip olduğunu onaylıyorum.

Yrd. Doç. Dr. Damira İBRAGİM

Tez Danışmanı

Tez Sınavı Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Yusuf ÇETİNDAG

Yrd. Doç. Dr. Damira İBRAGİM

Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞİMŞEK

Bu tezin Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Yazım Kılavuzunda belirtilen kurallara uygun formatta yazıldığını onaylıyorum.

Doç.Dr.Mehmet KARAKUYU

Müdür

ÖZET

Folklor milletin ruhunu, tarihini, kültürünü, dil zenginliğini yansıtan birer ayna, yeni nesillere eğitim ve terbiye vermek için değerli bir kaynaktır. Kazan Tatarları tarih sahnesine çıkmalarından bu yana savaşlar, dinî, kültürel, millî baskılar, sürgünlerle karşılaşmışlardır. Bu durum onların yakınlarından, vatanlarından, din, dil ve milletlerinden ayrı, gurbette yaşamalarına yol açmıştır. Bu çalışmada Kazan Tatarlarının cırlarında tüm bu gurbetlerin yansıtıldığı ortaya konulmuş, cırları Türkiye Türkçesine tercüme edilmiş ve konuları bakımından tahlil edilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümü konuya giriş niteliğinde olup, Kazan Tatarlarının kimliği, dili devirlere göre yaşadıkları gurbetleri, halk edebiyatı ve halk cırları hakkında kısaca bilgi verir. İkinci bölümde gurbet konulu lirik cırlar, üçüncü bölümde gurbet konulu kısa cırlar, dördüncü bölümde gurbet konulu oyun, dans ve örf-adet cırları, beşinci bölümde tarihî cırlar derlenerek içerik itibarıyla işlenen konularına göre tahlil edilmiştir. Sonuç kısmında incelemeler sonuca bağlanarak değerlendirilmiştir. Çalışmamız kaynakça bölümüyle tamamlanmıştır. Çalışmada kullanılan gurbet cırlarının metinleri ek olarak verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Kazan, Tatar, türkü, halk bilimi, folklor, gurbet, cır

ABSTRACT

Folksongs are like mirror reflecting the spirit of the nation, its' history, culture, the richness of language; they are valuable resource for education for new generations.

A brief history and information about the ethnicity of Kazan Tatars were given in the first part of this study. Kazan Tatars faced religious, cultural, national prints and wars, exile since ancient times. This situation separated them from homes, culture and families forbade to practice their religion and to speak in native tongue. The study has determined that all these social and political events, partings were reflected in Kazan Tatars' folksongs. These folksongs were translated into Modern Turkish and collected under four headings according to their types. Plots of the songs were compared and results of analyses were evaluated in conclusion part of the study.

Key words: Kazan, Tatar, folksong, folklore, parting

İÇİNDEKİLER

ONAYLAMA SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR CETVELİ	vii
TABLO VE ŞEKİLLER CETVELİ	viii
ÖN SÖZ	ix
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. KAZAN TATARLARI VE HALK EDEBİYATI	1
1.1.KAZAN TATARLARININ MENŞEİ ve TARİHTE YAŞADIKLARI GURBETLER	1
1.1.1. Kazan Tatarlarının Menşei	1
1.1.2. İdil Bulgar Dönemi ve Kazan Hanlığı Devri Gurbetleri	2
1.1.3. Rusya İmparatorluğu Devri Gurbetleri	4
1.1.4. Sovyetler Devri Gurbetleri	6
1.2. KAZANTATARHALKEDEBİYATI VE HALK CİRLARI	7
1.2.1. KazanTatarHalkEdebiyatı	7
1.2.2. Kazan Tatar Halk Cırları	10
İKİNCİ BÖLÜM	
2. LİRİKCİRLARDA GURBET	22
2.1. Anneden Ayrılık	24
2.2. Gençlik Zamanına Duyulan Özlem	26
2.3. Maişet Temini İçin Gurbette Olanın Özlemleri	28
2.4. Savaşta ve Askerde Olanın Özlemleri	35
2.5. Gurbette Olanın Sevgili Özlemi	39
2.6. Gurbette Olanın Özlemleri	45
2.7. Kadın ve Kızların Yaşadıkları Gurbetler	50
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
3. KISA CİRLARDA GURBET	53
3.1. Maişet Temini İçin Gurbette Olanın Özlemleri	58
3.2. Gurbette Olanın Sevgili Özlemi	66
3.3. Gurbette Olanın Vatan Özlemi	80
3.4. Savaşta ve Askerde Olanın Özlemleri	86
3.5. Dost - Akraba Özlemi	91
3.6. Kadın ve Kızların Yaşadıkları Gurbetler	93
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
4. OYUN-DANS VE GELENEK CİRLARINDA GURBET	94
4.1. Gurbette Olanın Sevgili Özlemi	97
4.2. Kadın ve Kızların Yaşadıkları Gurbetler	101
BEŞİNCİ BÖLÜM	
5. TARİHİ CİRLARDA GURBET	102
5.1. İdil Bulgar ve Altın Ordu Devri Tüccar ve Esirlerinin Gurbeti	104
5.2. Kazan Hanlığı Devri Esirlerinin Gurbeti	108
5.3. Çarlık Rusya Devri Cırları	113
5.3.1. Çarlık Rusya Devri Kaçaklarının Gurbeti	115

5.3.2. Çarlık Rusya Devri Askerlerinin Gurbeti	119
SONUÇ	124
CİR METİNLERİ	127
BİRİNCİ EK	
1. LİRİK CİRLARDA GURBET	127
1.1. Anneden Ayrılık	127
1.2. Gençlik Zamanına Duyulan Özlem	130
1.3. Maişet Temini İçin Gurbette Olanın Özlemleri	132
1.4. Savaşta ve Askerde Olanın Özlemleri	144
1.5. Gurbette Olanın Sevgili Özlemi	157
1.6. Gurbette Olanın Özlemleri	218
1.7. Kadın ve Kızların Yaşadıkları Gurbetler	240
İKİNCİ EK	
2. KISA CİRLARDA GURBET	
2.1. Maişet Temini İçin Gurbette Olanın Özlemleri	248
2.2. Gurbette Olanın Sevgili Özlemi	269
2.3. Gurbette Olanın Vatan Özlemi	344
2.4. Savaşta ve Askerde Olanın Özlemleri	355
2.5. Dost - Akrafa Özlemi	388
2.6. Kadın ve Kızların Yaşadıkları Gurbetler	389
ÜÇÜNCÜ EK	
3. OYUN-DANS VE GELENEK CİRLARINDA GURBET	390
3.1. Gurbette Olanın Sevgili Özlemi	390
3.2. Kadın ve Kızların Yaşadıkları Gurbetler	397
DÖRDÜNCÜ EK	
4. TARİHİ CİRLARDA GURBET	403
4.1. İdil Bulgar ve Altın Ordu Devri Tüccar ve Esirlerinin Gurbeti	403
4.2. Kazan Hanlığı Devri Esirlerinin Gurbeti	408
4.3. Çarlık Rusya Devri Cırları	412
4.3.1. Çarlık Rusya Devri Kaçaklarının Gurbeti	412
4.3.2. Çarlık Rusya Devri Askerlerinin Gurbeti	418
KAYNAKÇA	426

KISALTMALAR CETVELİ

M.S.: milâttan sonra

c: cilt

Çev.: çeviren

Haz.: hazırlayan

s:sayfa

S: sayı

TDK: Türk Dil Kurumu

YKY: Yapı Kredi Yayınları

vb: ve başkaları

vs: ve saire

TABLO VE ŞEKİLLER CETVELİ

Tatarca Latin ve Kiril alfabesi:

Aa-Aa	Ss-C c
Ää-Әә	Şş-III ш
Bb-Бб	SCH sch- Щ щ
Cc-Җҗ	Tt-T т
Çç-Чч	Uu-Y y
Dd-Дд	Üü-Y ү
Ee-E e	Vv-B в
Ff-Ф ф	Ww-B в
Gg-Г г	Xx-Xx-
Ğğ-Г г	Yy-Й й
Hh-Һ һ	Zz-З з
X x-X x	YU yu- Ю ю
Iı-Ы ы	YA ya- Я я
İi-И и	Ь ь sertleştirme işareti
Jj-Ж ж	TS ts-Ц ц
Kk-К к	Ь ь- yumuşatma işaretidir
Ll-Л л	Ee -Ә ә
Mm-М м	
Nn-Н н	
NG ng-Ңң	
Oo-O o	
Öö-Өө	
Pp-П п	
Qq-К к	
Rr-P p	

ÖN SÖZ

Folklor halkın geleneğine bağlı maddî ve manevî kültürü derleyen, araştıran, çözümleyen ve halk kültürü üzerinde değerlendirmeler yapan bir bilimdir. Folklor ait olduğu halkın millî özelliklerini taşır, halkın tarihinin, yaşam ve adetlerinin, ruhunun ve dil zenginliğinin göstergesidir. Halkın mirası ve ruhunu barındıran halk edebiyatı, yeni nesillere eğitim ve terbiye vermek için değerli bir kaynaktır. Bazen bir deyimde, cırda ecdatlarımızın dertlere derman nasihatleri, gelecek nesillere emanetleri, yüzyılları aşan tarihi gizlenir. Bir milletin folklorunun çalışılması bu nedenlerden dolayı önem arz eder.

Tatar milletinin ruhunu en iyi anlatan folklor türü cırlardır. Tatarfolklorundacırların ayrı ve önemli bir yeri vardır. Kazan Tatar halk edebiyatında cırlar sayısı, çeşitleri ve içeriği bakımından önemli yer tutar.

Kazan Tatarları tarih sahnesine çıktıklarından bu yana savaşlar, dinî, kültürel, millî baskılar, sürgünlerle karşılaşmışlardır. Bu ise onlarınvatanlarından, din, dil ve yakınlarından ayrı, gurbette yaşamalarına yol açmıştır. Gurbet ve onun doğurduğu derin duygular en başarılı ve kapsamlı şekilde Kazan Tatarlarınınkısa, tarihî, lirik, oyun, dans ve gelenek cırlarını içeren halk cırlarında yer almıştır. Bu çalışmada gurbet konulu Kazan Tatarlarının halk cırları derlenerek Türkiye Türkçesine tercüme edilmiş, devirlere göre ayrılmış, son olarak da cırlarda gurbet konusu incelenmiştir.

Kazan Tatarlarının uğradıkları Moğol tahribi ve Rus istilasından sonra tarihî ve edebî eserlerin birçoğu zarar görmüş vekaybolmuştur. Sovyetler ve Çarlık Rusya devrindeki sansürlerden dolayı Kazan Tatar halk cırları üzerinde çok sayıda çalışma yapılamamıştır. Aslında Kazan Tatarlarının halk cırları tarihî olaylara, halkın örf-adetlerine ışık tutan önemli bir kaynaktır. Türkiye’de Kazan Tatarlarının halk cırları tercümesi de yeterince yapılmamıştır. Bu çalışma Kazan Tatarcasını öğrenmek isteyenler için yardımcı malzeme, halk edebiyatı veya karşılaştırmalı edebiyat alanlarında araştırmacılar için kaynaktır.

Çalışmanın birinci bölümü konuya giriş niteliğinde olup, Kazan Tatarlarının kimliği, dili, devirlere göre yaşadıkları gurbetleri, halk edebiyatı ve cırları hakkında kısaca bilgi verilmektedir.

Çalışmada yer alan cırlar 2001 yılında Kazan'da çıkan Mingnullin ve Urmançe'nın *Tatar Halık Cırları*; 1986 yılında Kazan'da bastırılan Klyuçaryev'un *Tatar Xalıq Cırları* kitabından; Nadirov'un 1988 yılında Kazan'da yayımlanan *Tarihî Häm Lirik Cırlar*, 1965 yılında Kazan'da çıkan *Tatar Halık Cırları: Lirik Cırlar, Töre Cırları*, 1976 yılında Kazan'da çıkan *Tatar Halık İcatı: Kısa cırlar(Dürtyullıklar) kitabı*, 1980 yılında Kazan'da çıkan *Tatar Halık İcatı: Töre Hem Uyın Cırları* kitaplarından, Nigmatcanov'un 1976 yılında Kazan'da çıkan *Tatar Halık Cırları* kitaplarından alınmıştır.

İkinci bölümde gurbet konulu *lirik cırlar* derlenerek içerik itibarıyla işlenen konularına göre 'Anneden Ayrılık', 'Gençlik Zamanına Duyulan Özlem', 'Maişet Temini İçin Gurbette Olanın Özlemleri', 'Savaşta ve Askerde Olanın Özlemleri', 'Gurbette Olanın Sevgili Özlemi', 'Gurbette Olanın Özlemleri' olarak altı başlık altında konu bakımından tahlil edilmiştir.

Üçüncü bölümde gurbet konulu *kısa cırlar* içerik bakımından işlenen konularına göre 'Maişet Temini İçin Gurbette Olanın Özlemleri', 'Gurbette Olanın Sevgili Özlemi', 'Gurbette Olanın Vatan Özlemi', 'Savaşta ve Askerde Olanın Özlemleri', 'Dost-Akraba Özlemi', 'Kadın ve Kızların Yaşadıkları Gurbetler' olarak altı başlık altında tahlil edilmiştir.

Dördüncü bölümde gurbet konulu *oyun, dans ve gelenekcırları ve kısa cırları* içerik itibarıyla işlenen konularına göre 'Gurbette Olanın Sevgili Özlemi' ve 'Kadın ve Kızların Yaşadıkları Gurbetler' olarak iki başlık altında tahlil edilmiştir.

Beşinci bölümde *tarihîcırlar* içerik bakımından devirlerine göre 'İdil Bulgar ve Altın Ordu Devri Tüccar Ve Esirlerinin Gurbeti', 'Kazan Hanlığı Devri Esirlerinin Gurbeti', 'Çarlık Rusya Devri Cırları' olmak üzere üç grup altında tahlil edilmiştir.

‘Çarlık Rusya Devri Cırları’ konu bakımından kendi arasında ‘Çarlık Rusya Devri Kaçaklarının Gurbeti’, ‘Çarlık Rusya Devri Askerlerinin Gurbeti’ olarak iki bölümde incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise incelemeler sonuca bağlanarak değerlendirilmiştir. Araştırma neticesinde Kazan Tatarlarının tarihte yaşadıkları gurbetlerin halk cırlarına yansıdığı ortaya konulmuştur. Cırlarda en çok hangi gurbetler işlenilmiş olduğu halkın bu gurbetleri ne şekilde algıladığı gurbetlerin hangi semboller kullanılarak işlenilmiş olduğu sonuç bölümünde değerlendirilmiştir. Kaynakçada çalışmada yararlanılan cırların alındığı kitaplar ve konu ile ilgili kullanılan diğer eserler yer almıştır.

Çalışmanın ek kısmında tezde incelenen cırların metinleri ve Türkiye Türkçesine tercümeleri verilmiştir.

Yüksek lisans tezi olan bu çalışmanın hazırlanmasında yardımı ve emeği için danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Damira İbragim ve Yrd. Doç. Dr. Cengiz Şimşek’e, maddî ve manevî destek olan aileme, yakınlarıma teşekkür ediyorum.

Aygul MİRSAETOVA
İSTANBUL 2011

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAZAN TATARLARI VE HALK EDEBİYATI

1.1. KAZAN TATARLARININ MENŞEİ ve TARİHTE YAŞADIKLARI GURBETLER

1.1.1. Kazan Tatarlarının Menşei

İdil Bulgar Devleti'nin ikiye ayrılması ile Kazan Tatarlarının ilk yurdu sayılan İdil Bulgar Devleti kurulur. İdil Bulgar Devletinin halkı olan Bulgar Türkleri, Kuzey Kafkas, Azak ve Don boylarında yaşayan, kardeş dilde konuşan Kıpçaklarla sıkı ilişkiye girerler. Kıpçakların bir bölümü Büyük İdil Bulgar Devletinin hâkimiyeti altına alınır. Bu Kıpçakların sayısı İdil Bulgar Devletinde önemli bir yer tutmuş olmalıdır ki, günümüzde de Kazan Tatarlarının dilinde Kıpçak hâkimiyeti göze çarpmaktadır.

Bölgede aynı anda Hun, Sabir, Hazar ve Uzlar da vardı. Günümüzde bu bölgede yaşayan Kazan Tatarları da menşe bakımından İdil Bulgar Devletinde yaşayan Türkî halkların vârisleridirler (Şahin 1999: 31-32).

1437 tarihinde Bulgar topraklarına Kırım'dan gelen Uluğ Muhammed Han, Kıpçak ve Bulgar Türkleri karışımı halkının başına geçerek, Kazan Hanlığını kurar. Bu hanlık günümüzün Tataristan, Başkurdistan, Çuvaşistan Cumhuriyetlerini, Mordva, Mari-Çirmiş, Udmurt-Vot muhtar bölgelerini, eski Simbir, Penza, Perm, Vyatka, Nijniy-Novgorod, Samara, Sarı-Tau (Saratov), Sarı-Çin (Tsaritstın), Tambov, Ryazan' vilayetlerinin bazı kısımlarını içine alır.

Birçok milleti bir arada bulunduran Kazan hanlığının siyasî, kültürel, ekonomik hayatında üstün ve en etkili unsur Bulgar Türkleri olur (Gökbel 2000: 90-

1). Ama miladî 14. yüzyılın sonlarına doğru, *Bulgar* adı sadece kitap sayfalarında kalarak, halk arasında unutulur. Belgelerde Ruslar ve başka milletler Kazan Hanlığı içindeki Türkî halkı, *Kazan kişisi* ve *Kazan Tatarı* olarak adlandırmaya başlarlar (Battal-Taymas 1966: 16).

Eski zamanlarda Çin'in yakınında yaşayan kavimler, sonraki devirlerde Moğolların bir kısmı ve Cengiz Han'ın kurdukları devletlerin halkları için kullanılmıştır.

Cengiz devrinden itibaren, Rusya ve Batı Avrupa, Türkî kavimler ve Moğol kavimleri, Mançur, Fin-Ugor ve Paleo-Asya kavimleri bile Tatar olarak adlandırılmıştır. Resmî Rus belgelerinde Tatar adının genel olarak İslam'ı kabul eden Türkî kavimler için kullanıldığı belirtilir (Temir 1976: 502). Günümüzde ilmî araştırma sonucu olarak, Kazan Tatarlarının menşe bakımından Moğol Tatarları ile herhangi bir bağlantısı olmadığı açıklanmıştır. Kazan Tatarları İdil boyu Bulgarları ile Kıpçakların, yani Türkî kavimlerin varisleridir (Kerimullin 1998: 18-21), (Gökbel 2000: 140-1), (Temir 1976: 502).

1.1.2. İdil Bulgar Dönemi ve Kazan Hanlığı Devri Gurbetleri

Kazan Türklerinin gurbet öyküsü ve ülkelerinden, yakınlarından ayrılık cırıanayurtları sayılan İdil Bulgar Devleti devrinde başlamıştır.

İdil Bulgar Devletinin sınırları Ural dağlarından Uka nehrine, Don ve Samara kaynaklarına kadar uzanıyordu. İdil Bulgar Devleti, elli bin nüfuslu başkenti Bulgar'la beraber 1236 yılında Batu Han komutasındaki Moğol ordusu tarafından yıkılır, halkın çoğu öldürülür, birçoğu esir düşer. Halktan hesapsız kurban verilir ama halk bu mağlubiyetten sonra da diz çökmez, bağımsızlık için savaşımaya devam eder. Moğollar İdil Bulgar topraklarına akınlar yapmaya, yağmalamaya devam ederler (Nigmedzyanov 2003: 31-4), (Kerimullin 1998: 48-9). 1239 yılında yapılan seferler sonucunda Kıpçaklar da Moğollar tarafından yurtları Deşt-i Kıpçak'tan çıkarılır,

büyük bir kısmı Macaristan'a, kalanı İdil Bulgar Devletine karışır(Şahin 1999:32). Böylece, ülkelerinden uzak düşen Kıpçaklar da İdil Bulgar devletinde yaşamaya başlar. Moğolların yaptıkları savaşlar Kazan Tatarlarının ecdatlarını ailesinden, evlerinden, vatanlarından gurbetteyaşamaya, kul pazarlarında satılmaya maruz bırakmıştır.

Bulgar devrinde Moğol baskınları haricinde Ruslar ile de küçük savaşlar, çatışmalar olmuştur. Moğol saldırısından önce Rusların Bulgar topraklarına ondört defa saldırı yaptıkları bilinir (Battal–Taymas 1966: 23). Bu saldırılar, savaşlar bitmek bilmeyen ayrılıklara yol açmıştır. Aileler yıkılmış, insanlar yakınlarını, akrabalarını kaybetmiş, çocuklar yetim, öksüz kalmış, vatanlarından sürülmüş, esir düşmüştür. Bulgarların ticaret konusunda oldukça ileri gitmiş oldukları bilinir. Bu durum da yine vatanından uzakta, gurbette olmayı gerektirmiştir.

Cengiz Han'ın torunu Batu Han, 1241 yılında Doğu Avrupa, Hazar denizi, Aral gölü civarları, Batı Sibirya'yı hâkimiyeti altına alarak, Altın Ordu (Gök Orda)devletini kurar (Hingley 1972: 23-7). Altın Ordu zamanında İdil Bulgar Devletinin bir dereceye kadar siyasî bağımsızlığını koruduğu bilinmektedir. Ticaret yapmak için Bulgarlılar sürekli farklı ülkelere seyahat ederler(Şahin 1999: 32-33). Bu durum yine vatandan uzakta gurbette olmayı gerektirir.

14. yüzyılın ikinci yarısında hanlar arasında çıkan mücadele, çekişmeler, Aksak Timur'un yaptığı savaşlar devletin zayıflamasına neden olur. Aynı zamanda Rus eşkıyaları da saldırılar yaparak Bulgar topraklarına, halkına zarar verir. 1431'de Rus Knezi Fedor Pestriy'in hücumuna maruz kalan Bulgar şehri tamamen yıkılır, nüfusu Kazan'ın arka taraflarına göç eder ve bu bölge artık merkez haline gelir.

Böylece, Kazan Tatarlarının gurbet hikâyesisürekli yapılan saldırılar, savaşlar, tahribatlar, ticarî seyahatler ile devam eder. Bunlar hem can, hem mal kaybına sebep olur, bitmek bilmeyen gurbetlere peş peşe yeni ayrılıklar eklenir.

Kazan Hanlığının başkenti Kazan ilk kez Ruslar tarafından 1487 yılında, sonra 1524 yılında ve 1530 yılında tekrar kuşatılır, Kazanlılar Moskova ile barış uğruna küçük Han Ütemeşgerey (1548-1551) ile annesi Söyümbike'yi Rusların eline teslim ederler. Ancak Moskova'nın aslında barış istemediği geç anlaşılır. Rus hükümdarı Dördüncü İvan 1552 tarihinde Kazan'ı ele geçirir. Yüz binlerce kişi öldürülür, Kazan şehri ve Han sarayı yağmalanır.

1.1.3. Rusya İmparatorluğu Devri Gurbetleri

Kazan düştükten sonra beş sene daha direnen Kazan Türkleri 1613, 1634-38, 1652-65, 1670-71 (Bulat Batır), 1677-82, 1708-9, 1735-57 (Akay-Aksakal), 1756-57, 1773-5 (Salavat Yulay), 1812-13 yıllarında ayaklanırlar (Şahin 1999:35). Kazanlıların Stepan Razin, Bolotnikov, Pugaçyev hareketlerine aktif olarak katılmaları, halkın öz kültürünü, dilini muhafaza etmeye çalışması, okulların çok, matbuatın başarılı olması, Doğu Müslüman halkları ile kültür ilişkilerinin devam etmesi, tam olarak hâkimiyet altına girmemeleri yönetimi, misyonerleri daha da kızdırır (Kerimullin 1998: 123-6), (Devletşin 1981: 9-20). Bu durum gittikçe artan dil, din, kültür alanlarındaki baskılara, insanların yakınlarını kaybetmelerine, sürgünlere, dilden, kültürlerinden, dinlerinden gurbette yaşamalarına neden olmuştur.

Kazan şehri etrafındaki kırk km'lik alandan Kazan Tatarları tamamen çıkartılır, nehir ve ırmak boylarından da kovulur. Halkın bir kısmı ormanlara, bir kısmı daha uzak diyarlara, Başkurt, Sibiry ve Ural taraflarına, Orta Asya, Kafkas, Sibiry, Kırım ve günümüz Kazakistan topraklarına göç etmek zorunda kalır. Hanlık sahasında ve ırmak boylarındaki en verimli topraklar Ruslara dağıtılır. Bölgeye Rus askerlerinin ve onların ailelerinin yerleştirilmesi ile ülkenin Ruslaştırılmasına ve Hristiyanlaştırılmasına girişilir.

1592'de ülkede kalan cami, mektep ve medreseler de yıkılır (Şahin 1999:36), (Devletşin 1981: 9-20), (Zekiye 2003: 432). Kazan Tatarlarının bir kısmı vatanlarından gitmeye mecbur kalarak öz yurdu veya yakınlarından gurbette yaşarken,

bir kısmı da kendi ülkeleri içinde mallarından, kültür ve dinlerinden gurbette kalmış olurlar.

Kazan Tatarları 1718 yılında tersane ve amirallik yapımında, gemi yapımında zorla çalıştırılırlar. Diğer bir mecburiyet de, Rus askerlikti. Askerlik uzun sürüyor, ağır şartlarda gerçekleşiyordu (Şahin 1999: 37). Askerler ve zorla çalıştırılanlar ailesinden ve yakınlarından uzak kalma, ana dilinden uzaklaşma ve dinlerinden aykırı hallerle karşılaşmanın acısını çekiyorlardı. Her yıl sayısız insan ‘Rusya uğruna’ seferlerde, savaşlarda can vermek zorunda bırakılmakta idi.

18. -19. yüzyıllarda ticaret için Kazakistan ve Türkistan’a Kazan Tatarlarının bir kısmı bu bölgelere yerleşirler. Ticaret dolayısıyla başka şehirlere de yol açılınca, çocuklarını Buhara, Kahire ve Medine’de eğitim görmeye yollarlar. Yurtdışında dinî eğitim gören Tatarların bir kısmı Kırgız (Kazak)lar arasına öğretmen ve imam olarak yerleşir.

Türkistan, Çin, İran, Hindistan ile hem kültür, hem de ticarî ilişkiler de devam eder (Devletşin 1981: 39, 42). Böylece, Kazan Tatarları eğitim, ticaret ve tebliğ dolayısıyla yine yakınlarından, vatanlarından gurbette yaşamak zorunda kalırlar.

Yeniden Müslümanlığa dönmeye başlayanlara resmî makamların ve Ortodoks kilisesinin yeni şiddet ve baskıları başlar.

Hristiyan olmak istemediklerinden manastırlara kapatılanların birçoğu ağır şartlara dayanamayıp vefat eder. Bir kısmını millettaşlarından ayırmak maksadı ile başka vilayetlere yerleştirirler. Hristiyanlaştırılanlar İslam’a dönmek istediğinde beden cezalarına çarpılarak Sibiry’a yollanırlar (Devletşin 1981: 39, 42). Böylece, doğduğu topraklarında kalan Kazan Tatarları bile vatanlarından gurbet yaşamazlar da, ülkeleri içinde serbest davranamaz hale gelirler, din ve kültür gurbeti yaşarlar.

1.1.4. Sovyetler Devri Gurbetleri

Kazan Tatarlarının sürgünleri, gurbetleri Sovyetler döneminde devam eder.

23 Mart 1918'de Sovyet Sosyalist Tatar-Başkurt Cumhuriyeti kurulur, fakat Komünistler bu cumhuriyete karşı çıkarlar. 23 Mart 1919'da Başkurt Muhtar Cumhuriyeti, 27 Mayıs 1920'de Tatar Muhtar Cumhuriyeti kurulur.

SSCB'deki nüfus sayımına göre altıncı sırada yer alan Tatarlara 'muhtar cumhuriyet' şeklinde siyasî ve idarî statü verilmesi, sayıca kendilerinden daha az olan etnik gruplardan bile daha az halklara sahip olmalarını sağlar. Tatarların sadece% 25'nin yer aldığı bu yeni küçük ülkeye 1950 yıllarında yabancı işçigetirilerek, nüfus dengesi Tatarlar aleyhine bozulur. Kazan Tatarlarının kalan % 75'i muhtariyet sınırları dışında diğer halklar arasında millî azınlık durumunda kalır (Devletşin 1981: 516). (Şahin 1999: 39). Meselâ, sekiz yüz binlik Kazan Tatar nüfuslu Belebey ve Birsik, Tataristan'a değil, Başkurdistan Cumhuriyetine dâhil edilir (Şahin 1999: 39), (Devletşin 1981: 286-8), (Battal- Taymas 1966: 203-4), (Zakiyev 2003: 436). Tataristan idaresi Merkez Komiteye kaç kere Özerk Cümhuriyetin statüsünü Federal Cümhuriyete çevirme ricası ile geldiyse, hep red almıştır. 1934 yılının Aralık ayında Tataristan, Kazakistan ve Başkurdistan arasına sunî Orenburg bölgesi yapılarak, red nedeni dış sınırın olmaması olarak gösterilmiştir.

On binlerce Tatar tarımı kolektifleşme yıllarında 'köy ağaları' diye Baykalarkası, Çitin bölgesine sürülür. 1949 yılında Tatar aileleri Finlerin terk ettiği ıssız Karelya berzahına ve başka yerlere göç ettirilir (Devletşin 1981: 519). Böylece, yine binlerce Kazan Tatarı vatanından, yakınlarından uzakta kalmış olur.

Sovyet idaresinin kaldırılamaz ağır yükleri sonucu, köylülerin büyük bir kısmı fakirliğin sınırına yaklaşınca, parasız olarak her çeşit işler yapmaya başlarlar. İç harbin başlaması dolayısıyla köylü çocukları zorla Kızıl Orduya veya düşmanlarının silahlı kuvvetlerine askere alınırlar.

Tatar okulları kapatılarak, camilere, dindarlara karşı müstehzi hareketleryapılarak,İslam dinine karşı mücadele yapılyordu (Devletşin 1981: 280-281).

Sonuç olarak, tarih boyunca, özellikle son yüzyıllarda Rusya'nın karıştığı Birinci Cihan Harbi, onun doğurduğu 1917 İhtilali, iç harp, Sovyet egemenliği devrindeki kıtlık, açlıklar, amansız takipler, kitle halinde sürgünler, öldürmeler, İkinci cihan Harbi- tüm bunlar ayrılıklara, gurbetlere, acılara yol açmıştır.

Sadece İdil-Ural bölgesinden yedi bin civarında bilim adamı tevkif edilerek, Sibirya'daki toplama kamplarına sürölür. Stalin döneminde uygulanan tasfiye faaliyetleriyle tek ideolojili, tek dilli, tek yazılı, tek edebiyatlı, tek bilimli bir birlik ve bunları temsil eden vatandaşlar oluşturulmaya çalışılmıştır (Şahin 2007: 233- 244).

İlerdeki bölümlerde verilen cırlarda tüm bu yaşanan gurbetlerin halkın gönlündencır satırlarına yansıdığını göreceğiz.

1.2. KAZAN TATAR HALK EDEBİYATI VE HALK CIRLARI

1.2.1. Kazan Tatar Halk Edebiyatı

Halk edebiyatı en evvelki zamanlarda doğan ve yazarı, kimin söylediği bilinmeyen halk eserleridir.Kazan Tatarlarında halk edebiyatının folklor, halk *mösennefatı*, halk söz sanatı gibi adlandırmaları da vardır.

Folklor yazılı edebiyattan kendine has özellikleriyle ayrılır. Folklor daha yazılı edebiyat olmadan ortaya çıkmış ve dilden dile, nesillere aktarılarak, halkın gönlünde muhafaza edilerekgünümüze ulaşmıştır. Folklor eserleri kolektif olarak icatedilir, yani onların doğması ve şekillendirmesinde birçok şahsın emeği geçer. İlk önce halk eserini bir şahsicateder.Sonra bu eser dilden dile geçerken eserin yazarı unutulup, halk ürünü haline gelir. Kolektif icatşahsî icadı inkâretmez, ama eserin

şekillenmesinde yardımcı olan başka şahısları da katarak, bu şeklegirer. Halk sanatının başka bir özelliği, bir eserin birden çok çeşitleri olmasıdır. Bazen halk edebiyatı yazma edebiyatla iç içe geçerek, yeni eserlerin ortaya çıkmasına neden olur. N. İsenbet'in *Huca Nasreddin* (Hoca Nasreddin), G. Tukay'ın *Şürele* (Şürele) yazılı eserleri bunun örneğidir.

Kazan Tatarlarının yazılı edebiyatının folklorla yaptığı tesir de az değildir. Kol Gali'nin *Kıssa-i Yosıf* eserindeki unsurların halk cırlarına geçmesi, *Tahir –Zühre* (Tahir ile Zühre) kitabî destanının çok sayıda yeni türlerinin oluşması, yada E. Yerikey'in *Minzele* (Minzele), *Bödre tal* (Kıvırcık Söğüt), F. Burnaş'ın *Qoşlarkebek* (Kuşlar gibi) şiirlerine halk kendi renklerini ekleyip cırlar icad etmiş ve bu cırlar 'halklaşmış'tır. (Urmançe 2006: 11), (Bakirov 2008: 9). Folklor ile yazma edebiyatın birleşmesinin bariz örneği *mönet* ve *beyet*lerde görebiliriz. Bu iki tür hem halk edebiyatı unsurları, hem de yazılı edebiyat unsurlarına dayanarak sentez oluşturmaktadır.

Her insan küçük bir âlem gibidir, herkesin ruh dünyası, düşünceleri, inançları kendine has özellikler, boyalar taşır. Bu duygu, düşünceler halkın gönlünden dile dökülürken birçok gruba, çeşide ayrılmıştır. Ve daha iyi anlaşılabilmesi için birbirine benzer özellikler taşıyan halk eserlerine halk ve halk bilimcileri ayrı adlar vermişlerdir. Destan, masal, efsane, cır, ninni Kazan Tatarlarının halk edebiyatı türlerindendir.

Kazan Tatarları Halk edebiyatı çalışmalarının ilk tecrübelerini K. Mahmudun *Divan-ı Lügat-it Türk* kitabında (11. yüzyıl), Arap tarihçileri İbn Fadlan ve Ebu Hamid Garnatî'nin kitaplarında (11. -12. yüzyıl), *Codex Cumanicus* (14. yüzyıl), *Qazan Tarihi* (Kazan Tarihi) (16. yüzyıl), Kadırgali'nin *Defter-i Çingizname* ve *Cemig'et-Tevarih* eserlerinde görüyoruz (Bakirov 2008:11-12).

Çarlık Rusya devrinde Rus olmayan milletlerin edebiyat ve folkloruna yönlendirilen sansür bu türlerin araştırılması ve gelişmesi için büyük engel teşkil etmiştir.

18.yüzyılda Rusya’da yaşıyan diğerk halklar gibi, Tatarların da, yaşamını ve edebiyatını toplama, elyazma kitaplarının yayınlama işleri Rusya Fenler Akademisi araştırmacılarıP.Rıçkov, N.Rıçkov, M.Çulkov, G.Miller, vb. tarafından başlatılır. 19.yüzyılda artık bu tür çalışmalar M. Polinovskiy, M. Rıbuşkin, K. Fuks, N. Beryezin, S.Şpilyevskiy gibi Kazan Üniversitesiakademisyenlerinin yazılarında da yer almaya başlar. 19.yüzyılın ikinci yarısında Tatar folkloru çalışmalarına Tatar bilim adamlarının da girişmesiyle folklor ilminin temeli atılmış olur.Bu yönde özellikle hizmet gösteren K.Nasıyri olur. Ş.Mercen, G.Vahapov, G.Feyzhanov, T.Yahin bu alandaki çalışmaları devam ettirir(Bakirov 2008:11-12). Sovyetler devrinde folklor çalışmalarınınçoğuş ancak EkimDevriminden sonra yayımlanmıştır.Bu kitaplara göre, Devrimden önce halk ezgilerini kâğıda geçirebilecek, bir tane olsa bile musiki üstadı yoktu (Nigmedzyanov 1970:5-6).

Bakirov’a göre, Tatar folkloru üç türe ayrılır: epik, lirik ve drama türleri. Lirik türe beyan etme, hikâyeleme, gerçek olayları anlatma girer. Lirik türbaşka türlerden bir kişı yada şahısların iç dünyasını, ruhdünyasını yansıtırma özelliğıyleayrılır. Drama eserlerinin temelinde ise, diyaloglara dayalı ya da rollere girerek icra edilen hareketli oyun türleriyer alır. Tatar folkloru bu türlere göre şu şekilde ayrılır:

- 1- Epik türler:Ekıyet (masal), rivayet, epos, destanlar, mezekler (fıkralar);
- 2- Lirik türler:Gelenek cırları, lirik cırlar (lirik cırlar), uym-biyü cırları(oyun-dans cırları), takmaklar(tekerlemeler), mönecetler(münacât);
- 3- Liro-epik türler: Bbeyetler, tarihî cırlar (tarihî cırlar)v.b.
- 4- Drama ile birleşerek icat edilen türler: Gelenekedebiyatı, halk oyunları, uym-biyü cırları, çocuklar folklorudur (Bakirov 2008:10).

Asırlardan beri yaşanan savaşlar, Rus baskısı, Çarlık Rusya sonrası Sovyetler idaresinin getirdiğı sansürler, yasaklar birçok Tatar halk ürünlerinin yok olma ve özüne has özelliklerini yitirmesine yol açmıştır.

1.2.2. Kazan Tatar Halk Cırları

Türkî halklar arasında türkû yakma, cır söyleme gelenekleri çok eski zamanlara dayanmaktadır.

Belki de ‘Türkû’ adı Türklere has olan, Türklerin olan manalarını açıklayarak, ‘Türk’ kelimesinden türemiş olabilir (Şahin 1999: 43).

Kazan Tatarlarında farklı devirlerde farklı halk edebiyatı türlerine kendi adını vermiş olan cır, zamanla değişimlere maruz kalmış, günümüzdeise Kazan Tatarlarında beyet ve mönecetlar haricinde tüm müzik eşliğinde icra edilen türleri içermektedir.

Cır, söz ile ezginin örülmesi neticesinde ortaya çıkmış ve ezgiyle söylenen poetik musiki eseridir. Temel amacı halkın ve ayrı şahısların ruhî dünyasını, duygularını ve fikriniyansıtır.

Tatar şairi G.Tukay cırları ‘halk gönlünün aynası’ olarak adlandırılmıştır (Bakirov 2008:160). Halk cırları çalışmalarında imza atan Pol’ Lafarg: “Halk cır, ...halk ruhunun özgece ve tabi şekilde tasvir edilmesi, sevinçli anlarında onun yoldaşı, halkın bilgisinin, din ve felsefesinin ansiklopedisi, halkın inancını ve şüphelerini, millî tarihini güvenle teslim ettiği hazinesidir” diyor (Yermi 1967:186). Cır milletterafından sevilerek icra edilir, sonra da bu millete yoldaş, dost, avunma ve terbiye kaynağı olur. Cırda önemli olaylar ve kahramanlıklar da anlatılır. Cırlar tarihi hatırlatmakla yetinmeyip, olaylar hakkında düşündürür.

G.Tukay’ın, vasiyetine göre, halk cırları cevherlerden daha pahalı ve önemli olduğundan dolayı onlara önem vermek ve muhafaza etmek zarurîdir. Çünkü cırlara halkın dil özellikleri, gelenekleri, adetleri ve ruhu da sinmiştir (Nigmetcanov 1976:3). Cırlar Kazan Tatarlarının da geleneğini yaşatıcı, folklor hazinesini taşıyan lirik parçalardır (Mahmut 1993: 372).

Halk cırlarının başka halk ürünlerinden farkı, onların fazla yaygın olmasıdır.

Kazan Tatarlarında musiki eserlerini icra edenlerinbeyetçe, baqış, gaşıyq, yılauçı, jırau, qari, qubızçı, çeçen/çiçen, hafız, şagıyr', çalgıcı vs.isimleri vardır (Nebiullina, Gıylecyev 2008:157). Cır'ın bulunduğu yerde mutlaka 'mong' kavramı geçecektir. Türkiye Türkçesine tam olarak çevrili yapılamayan bu kavram şu anlamlara gelebiliyor:1)kederlenme, üzülmeye, hüzn; 2)musiki, şarkı; 3)bir insanın içinde olan hüznle örülü duyguları, bu duyguları sanata dökme kabiliyeti. Ezgi hakkında Tatarlar *köy-küngelneng mongı* (Ezgi-gönlün mongı) demişler (Nebiullina, Gıylecyev 2008:157). Halkta cırla ilgili sayısız atasözleri, deyimler vardır. Meselâ, bir kalpte doğan cır binler kalbi uyandırır, gönüle sığmayan şey cır nağmelerinde yankılanır,ağlayarak yaşamaktansa cırla ölmek daha iyidir (Muşinskiy, Safiullin 2007: 81-82).

Yazarının belli olduğu cırlara *edebî cır(şarkı)* adı verilir. Bunlar halk cırlarından ayrı bir türdür. Ama bazen şairlerin yazdığı şiirler halk ezgilerine söylenerek halklaşır, halk arasında çokça yayılır ve halk cırı niteliğini kazanabilir.Bunun örneklerini G.Tukay, H.Taktaş, H.Tufan, N.İsenbet, S.Hekim vb. şairlerin eserlerinde görebiliriz.

Cırların önemli özelliklerinden biri,eskiden beri musikiden başka, tek başına icra edilmesidir. Arap musikisinin Tatar ezgilerine mühim etkisi olmuştur. 10.yüzyıldan itibaren Tatarlar İslam dinini kabul eder.İslam'ın Orta İdilde bin yıllık tarihi şüphesiz Tatar musiki folklorundaiz bırakmıştır.

Nasıl ki Tatarca'ya İslam'ın kabulü ile Arapça ve Farsça sözler girmişse, Tatar musikiside Kur'an makamları süslemiştir. Meselâ, İslam'ı kabul etmeyen yada daha az etkisi altında kalan Kereşenlerde ve Perm, Sibiry, taraflarının ezgilerinde bu süsler daha az yada hiç bulunmamaktadır (Nigmatcanov 1976: 8-9).

Kazan Tatarlarının en yaygın ezgi türleri *ozın köy*, uzun ezgilerdir. Bu tür ezgilerde musiki süsleri oldukça fazladır. Kazan Tatarları cırlarındaki bu mong doğuş ve doruk noktasını Kazan Hanlığı devrinde kazanmıştır. Uzun ezgiler bize tarih sayfalarındaki halkın ümit ve hayal dünyasını, yaşanan faciaları anlatır. Uzun ezgili

cırları herkes söyleyemez, çünkü söylenmesi zordur, ustalık ve kabiliyet gerektirir (Saydaşeva 2008: 25-26).

Genelde cırlar monolog üzerine kuruludur, ama az olsa da diyalog şeklinde olan cırlar da görülür. Kazak ve Kırgızlarda da olduğu gibi, önceden gençler arasında cır atışmaları, sıra ile cır söylemeler varmış. Günümüzde artık bu adet unutulmak üzere, elimizde olan bu tür cırlar da çok başarılı değildir. Cırları değiştirerek, herkes kendi adını katmaya başlayıncaduruluğunu kaybetmiştir (Tukay 2006:194).

En meşhur cırlardan biri aşağıdaki gibidir:

*Kiläbez Tahir- Zöhrägä,
Sazıng küp mong qıladı,
İšetkän tang qaladı,
Garib gaşıyq yaqın kil,
İsmengez kem boladı?
Gelelim Tahir Zühre'ye,
Sazın çok hüzün çalıyor,
Bunu duyan kendinden geçiyor,
Garib aşk sen beri gel,
İsminiz ne oluyor?*

Ama Tukay bu cır'ın Kırgız (o devirde Kazaklara da, Kırgızlara da Kırgız denilirdi, demek ikisinde de ortak cır) cırı demiştir (Tukay 2006:202).

Kazan Tatarlarının cır kültürünü günümüzde Helsinki şehrinde yaşayan binden fazla Tatar da devam ettirmektedir. 1917 ihtilalinden sonra bu yeni topraklara göç ettiklerinden beri Finlandiya Tatarları duygu ve düşüncelerini cırlarla ifade etmişlerdir (Mahmut 1995: 372-373).

Cırların tasnifi cır çalışmaları başladığından beri ve bugün de çok tartışılmalı bir konudur. Bu nedenden dolayı cırların tasnifi üzerinde çok fazla durmadan, kısaca günümüzde görülen tasnifler anılacaktır. Genelde cırlar konularına, ezgi ve kalıplarına göre tasnif edilmektedir. Cırların sınıflandırılması alanında yapılan ilk çalışmalar Gomer Beşirov, Afzal Şamov, Hamit Yermi, Hatıyp Gosman tarafından gerçekleştirilmiştir. Onların 1951 yılında hazırlanan ve 1954 yılında ikinci baskısı çıkan *Tatar Halık İcatı* kitaplarında cırlar konularına göre şu şekilde ayrılmıştır:

1. Kısa cırlar (Kısa cırlar)
2. Sujetli cırlar (Uzun cırlar)
3. Uyn-biyü cırları (Oyun ve dans cırları)
4. Töre cırları (Gelenek cırları)
5. Revolutsyon cırlar (Sovyetler dönemi cırları).

İ. Nadirov'un 1965 yılında yaptığı tespitine göre, uzun cırlar konu ve şekilleri yönünden şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. İsemsez dürtyullıklar (İsimsiz kısa cırlar)
2. İsimli köyle syujetsız cırlar (İsimli ezgili konuşuz cırlar)
3. Syujetli ozın cırlar (Konulu uzun cırlar)
4. Takmaklar (Tekerlemeler)
5. Uyn-biyü cırları (Oyun dans cırları).

1988 yılında yayımlanan, *Tarihî Hem Lirik Cırlar* kitabında ise, cırları türlerine göre şu şekilde ayırmıştır: Töre (Gelenek) Cırları, Uyn (Oyun) Cırları, Tarihî Cırlar, Lirik Cırlar (Nadirov 1988:5).

H. Yermi'nin 1967'de Kazan'da çıkardığı *Tatar Halkının Poetik İcatı* kitabında cırları şekillerine göre, dört gruba ayırır:

1. Syujetli Cırlar (Uzun cırlar)
2. Dürtyullı cırlar (Kısa cırlar)
3. Kara-karşı cırlana torgan cırlar (Karşılıklı söylenen cırlar)
4. Biyü cırları (Dans cırları);

Konularına göre ise:

- 1.Töre cırları(Gelenekcırları)
- 2.Uyn cırları (Oyun cırları)
3. Hezmet cırları (İş cırları)
- 4.İctimağıy tormışnı çağıldırğan cırlar(Sosyal hayatı yansıtan cırlar)
5. Soldat cırları(Asker cırları)
- 6.Tormış –könküreş cırları(Yaşam cırları) olarak ayırmıştır.

M. Nigmatcanov 1976 yılında Kazan’da çıkan *Tatar Halık Cırları* kitabında cırları altı gruba ayırarak inceler:

- 1.Xezmet hem töre cırları(İş ve gelenekcırları)
- 2.Tuytöresı cırları (Düğün cırları)
- 3.Qodalar mecles cırları (Meclis cırları)
- 4.Uyn cırları(Oyun cırları)
- 5.Beyetler hem mönecetler (Beyit ve münacâtlar)
6. Lirik Cırlar (Lirik cırlar).

İlbarıs Nadirov, 1965 yılında hazırladığı cırlar derlemesinde cırları şöyle tasnif etmiştir:

- 1.Töre cırları (Gelenekcırları)
- 2.Uyn-biyü cırları(Oyun-dans cırları)
- 3.Lirik kıska cırlar(Lirik kısa cırlar)
- 4.Lirik ozın cırları(Lirik uzun cırlar).

1988’de çıkardığı kitabında ise, tarihî cırları da ekleyerek, kısa ve uzun lirik cırları bir grupta toplayarak, şöyle sınıflandırmıştır:

- 1.Töre cırları(Gelenekcırları)
- 2.Biyü-uyın cırları(Dans ve oyun cırları)
- 3.Tarihî cırlar (Tarihî cırlar)

4.Lirik cırlar:a.Lirik ozın cırlar(Lirik uzun cırlar), b. Lirik kısa cırlar(Lirik kısa cırlar) (Şahin 1999:44-45).

Bakirov, 2008 yılında yayımlanan *Tatar Fol'kları* kitabında cırları sosyal estetik vazifelerine göre şu şekilde ayırmaktadır:

- 1.Töreırları(Gelenekcırları)
- 2.Lirik cırlar (Lirik cırlar)
3. Tarihî cırlar (Tarihî cırlar)
- 4.Uym-biyü cırları(Oyun - dans cırları).

Konu ve içeriklerine göre ise iki temel gruba ayırmıştır:

1. İctimagıy-sotsial' (Sosyal)cırlar
- 2.Könküreş(Yaşam) cırları.

Birinci gruba farklı meslekteki insanların sosyal olaylara bakış ve duygularını anlatan cırlar,ikinci gruba ise hayatın değerini anlatan, aşk ve sevgi, kadın ve kızların kaderini anlatan ve dostluk-akrabalığı anlatan cırlar girmektedir (Bakirov 2008:160-2). Şekillerine göre ise cırlar kısa ve uzun(syujetli) cırlara ayrılmaktadır.

Bir de sadece Kazan Tatarlarında olan *beyet* adı verilen bir tür daha vardır.Beyet adını Arapçada satır anlamına gelen *beyt* kelimesinden almıştır (Bakirov 2008:262). Ama zamanla beyet Kazan Tatar folklorunda musiki eşliğinde önemli olayları hikâye eden uzun şiir olarak, yeni anlam kazanmıştır (Urmançe 2000:5-6). *Beyet*lerle tarihî cırların çoğu özellikleri ortaktır. Ve daha yakın zamanda onlar da cırlarla aynı olarak çalışılmış, incelenmiştir. Bazı cırların *beyet* mi, tarihî cır mı olduğuna dair halatartışmalar vardır.Bu yüzden onlar hakkında da biraz bilgi vermek önemlidir.

Beyet Bulgar devrinde (13.-14.yüzyıllarda) ortaya çıkar ve Kazan Hanlığı yıllarında (1348-1552) oluşumunu tamamlar, günümüzde olan tüm özelliklerini

kazanır. 15.yüzyılın ikinci, 16.yüzyılın birinci yarısından berigünümüze kadar en yaygın ve mühim folklor türlerinden biri olarak halkın gönlünde yaşamaya devam ediyorlar. *Beyetler* genel itibarı ile gerçeğe dayanıyorlar, gerçek olayları gerçek kahramanlarla hikâye ediyorlar (Urmançe 2000:5-6). *Beyetlerin* bir kısmı ancak bir şahıs tarafından yazılıp, ikinci kısmı kolektif, yani birkaç kişi tarafından yazılmış olsa da, sonradan yazarları unutulmuş ve halk tarafından benimsenip, farklı versiyonları bile ortaya çıkmıştır. Ama şu kesin ki, *beyetler* folklorun bir türüdür, anonim edebiyatın ürünüdür. *Beyetlerin* özelliklerinden biri de çoğunun başında gerçekleşen olayın tarihi verilmesi ve besmele ile başlamasıdır. *Beyetlerde* aynı şekilde Kur'an-ı Kerim'den sureler, dinî motifler de görülmektedir.

Urmançe'ye göre, Orta İdil Tatarlarının *beyetlerinde*, nerdeyse bu halkın tarihinde olan tüm önemli olaylar yansıma bulmuştur. (Urmançe 2002:237). *Beyetlerin* çoğu trajik olmakla beraber, nadir olsa da mizahî türleri de görülür (Urmançe 2000:5). Eskiden yapılan çalışmalarda bazı *beyetler* cırların bir türü olarak sayılıyordu. Günümüzde artık *beyetler* cırlara bağlı olmadan, müstakil tür olarak yaşadığından dolayı, üzerinde fazla durmadan, sadece gurbet konulu birkaç örnek yetineceğiz.

Suğış Băyete

Savaş Beyiti

Vokzal tuldı soldat belän,

Belmibez nihäl itärgä.

Ätem-änem bähil bulıgız,

Svistok birde kitärgä.

Otogar doldu askerlerle,

Ne yapacağımızı bilemiyoruz.

Anne-babam elveda sizlere,

Düdük çaldı gitmeye.

Bezneng şalon şaulap bara,

Ätem-änem yıglap qala,

Ätem-änem yıglawına

Yörägem ut kebek yana.

Bizim tren gürültülü gidiyor,
Annem-babamın ağlayarak kalıyor,
Annem-babam ağlamasına
Kalbim ateş gibi yanıyor.

*Bezne Penza'din qudılar,
Öç köndä cittek Samarğa,
Dürtençe kön yulda baram,
Mohtac buldıq aş qabargä.*

Bizi Penza'dan kovdular,
Üç günde Samara'ya vardık,
Dördüncü gün yolda gidiyorum,
Muhtac oldum yemek yemeye.

*Bezne Penzadin qudılar,
Qılıç-mıltıq quynıbizda.
Balalarım çığarığız
Küreşergä yulıbizda.*

Bizi Penza'dan kovdular,
Kılıç, tabanca koynumuzdadır.
Çocuklarım çıkartınız
Görüşmeye yolumuza.
(Nigmetcanov 1976:50)

Halk eserleri ne kadar eski ise, değeri o kadar yüksektir. *Mönecetler* de bu yönden yüksek değere sahip türlerden biridir, Kazan Tatar halk edebiyatında bir tür olarak görülmektedir. Orta Çağ'da halk arasında çok fazla yayılmış durumda olan *mönecetler*, Sovyet devrinde tamamen unutuldu. Onları çalışmaya özel bir yasak çıkmasa da, din unsurlarını içerdikleri için bu konuyu çalışın olmamıştır. *Mönecet*, Arap asıllı bir kelime olup, Allah'a yalvarma anlamına gelmekte.

Bulgar devrinde, İslamın kabulü ile Arap medeniyetinin bu topraklara yoğun etkisi neticesinde *mönecetler* gelişmesinin en yüksek devrini yaşarlar (Mingnullin, Urmançe 2000:109). *Mönecetlerin* temel konuları zorluklar, facialar anında Allah'tan yardım, medet isteme, Kur'an-ı Kerim'e saygı gösterme, Allah ve Resülleriniövme. Sayı itibarıyla daha az olsa da, anne ve çocuğu münasebetlerini anlatan ve vatana duyulan sevgi ve özlem, onu korumanın kutsiliğine atfedilen, ölüm ve ölümsüzlük meselelerine değinen *mönecetler* de var(Urmançe 2005:303-5). Kazan Tatar Halk edebiyatında *mönecet* konusunu Soltan Gabeşî, Nigmatcanov, C.Zeynullin, İshakova-Vamba, Urmançe, Elfine Sibgatullina, A.Sadiykova gibi ilim adamları çalışmıştır.Bulgar ve Altın Orda, Kazan Hanlığı devirlerinde *mönecetlere* sûfilik büyük etkide bulundusa da, Kazan Hanlığının yıkılmasından sonra Nakşî Bendî Tarikatının etkileri görülmektedir(Bakirov 2008:299-323). *Mönecetlerde* tıpkı beyetler gibi uzun zamanlar cır olarak sayılmış ancak sondevirlerde ayrı bir tür olarak kabul edilmeye başlamıştır. Burada birkaç gurbet konulu *mönecetlerden* örnek vermekle yetineceğiz.

Musa

“İ, Räsülem, -dide Musa, -
Minga Cännät bulırmı song?”
“Singa Cännät bulır, Musa
Ber Xodayım riza bulsa”.

“İ, Räsülem, -dide Musa, -
Minga Cännät bulırmı song?”
“Singa Cännät bulır, Musa
Atang-anang riza bulsa”.

“İ, Räsülem, -dide Musa, -
Minga Cännät bulırmı song?”

Musa

“Ya, Resulüm, -dedi Musa, -
Bana Cennet olur mu ki?”
“Sana Cennet olur, Musa,
Bir Allah'ım razı olsa “.

“Ya, Resulüm, -dedi Musa, -
Bana Cennet olur mu ki?”
“Sana Cennet olur, Musa,
Annen, baban razı olsa.

“Ya, Resulüm, -dedi Musa, -
Bana Cennet olur mu ki?”

*“Singa Cännät bulır, Musa
Xäläl cefeteng riza bulsa”.*

*“İ, Räsülem, -dide Musa, -
Minga Cännät bulırmı song?”
“Singa Cännät bulır, Musa
Kürşeläreng riza bulsa”.*

*“İ, Räsülem, -dide Musa, -
Minga Cännät bulırmı song?”
“Singa Cännät bulır, Musa
Qayğılargä sabır bulsang”.*

Sin kiçergel, İlahım

*Hu –hu dilär Hu qoşı,
Aqar küzendin yäşe,
Köyär eçi hām tışı,
Gafil bulma, hu digel.
Hu-hu, Allahım, Rabbem,
Allahı, Rabbem, Täuübä hu.*

*Sän-sän bänem İlahım,
Küpter bänem gönähım,
Eçkä tuldı meng ahım,
Gafu qıylğıl, İlahım.*

*Hu-hu Allahım, Rabbem
Allahı, Rabbem, täüübä hu.*

Kükkä baqsam-sin Qadir,

*“Sana Cennet olur, Musa
Bir Helalin razı olsa “.*

*“Ya, Rasülüm, -dedi Musa, -
Bana Cennet olur mu ki?”
“Sana Cennet olur, Musa
Komşuların razı olsa”*

*“Ya, Resulüm, -dedi Musa, -
Bana Cennet olur mu ki?”
“Sana Cennet olur, Musa
Musibette sabır olsan “.*
(Mingnullin, Urmançe 2000:121).

Sen affet, İlahım

*Hu –hu diyor Hu kuşu,
Akar gözünden yaşı,
Yanar içi ve dışı,
Gafil olma, hu de.
Hu-hu, Allahım, Rabbim
Allah, Rabbim, tövbe hu.*

*Sensin benim İlâhım,
Çoktur benim günahım,
İçime doldu bin âhım,
Af eyle İlâhım.*

*Hu-hu Allahım, Rabbim
Allahım, Rabbim, tövbe hu.*

Göge baksam - sen Kadir,

*Cirgä baqsam-sin Qadir,
Cirdä, küktä, ya Qadir,
Sindin üzgä kemem bar?*

Yere baksam - sen Kadir,
Yerde, gökte, ya Kadir,
Senden özge kimim var?
(Mingnullin, Urmançe 2000: 119).

Hat cırları (Mektup cırları) Tatar halkının yazma folklor kabiliyetini yansıtan ve medresede eğitim gören öğrenciler arasında yaygın olan *şekertcırlarına*(şakirt cırlarına) yakın olan bir türüdür(Nadirov 1976:24).*Hat cırları* mektupla cır'ın birleştiği, bir bütün oluşturduğu değerli türdür. “Hat- sagını bilgese”(Mektup - özlemin işareti), “hat alıſu-yartı qawıſu”(mektuplaşmak-kavuşmanın yarısıdır), mektup yazılan ‘ak kâgaz’- serdâſ’(ak kâğıt -sırdâſ)tır. Yakın kişiden gelen mektup halk için altından daha değerlidir. Mektuba yazılan cırların değeri sade sözlerden daha fazla, çünkü cırlar duyguları sözlerden dahi iyi anlatabiliyorlar. “Hatlar yazang, zinhar canım, cır yaz poçmaqlarına”(Mektup yazarsan, lütfen, canım, cır yaz kenarlarına)’ demişlerdir. Mektup gönderenin mektubunun içinde kalemin karası, ya da harf olup gitme isteği görülür.Mektubu yazan bülbül, kuğu vs. kuşların kendi mektubunu taşımasını hayal eder. Kuşkanadına mektup yazmak ve kuş yardımıyla selam, mektup yollamak halkın hayalinde çok kadim zamanlardan muhafaza edilmiştir, Türkî halklara has bir gelenektir.Mektup cırların en fazla yaygın olduğu zaman dilimi Rus-Alman savaşı yıllarıdır.

Sovyet devrinde en fazla folklor çalışmaları ikinci dünya savaşı öncesinde yapılmıştır. G.Vahapov’un Tatar cırları ve hikâyeleri, N. Katanov’un tarihî cırlar alanında önemli çalışmaları var(Bakirov 2008:12-15). 1906 yılında Tatar tiyatrosunun açılması ile halk cırları daha da fazla araştırılmaya başlar. Cırlar artık tiyatro sahnelerinden de duyulmaya başlar. Bu yıllarda Kazan, Astrahan, Ufa, Orenburg, Uralsk gibi Tatar kültür merkezlerinde edebî-musikî geceler düzenlenmeye başlar. Tatar halk cırlarını toplayan ve çalışan Soltan Gabeſi gibi şahıslar Tatar folklorunun gelişmesinde ve çalışılmasında çok mühim yere sahiptir.

EkimDevriminden sonra Tatar halkı kültüründe kökten değişimler gerçekleşir. Önceden Tatar musikisiniyırı şahıslar çalışmış ise, şimdi Tatar musiki kültürünü geliştirmek Sovyet devletinin amaçlarından biri haline gelir. Devrim öncesi 1939 yılında ailk defa akademik olarak Dil, Edebiyat ve Tarih Araştırma enstitüsü tarafından halk cırları derlenmeye başlamıştır. G.İbrahimov, F.Tuykin, G.Bedigiy, G.Tolımbay gibi ilim adamları 1934 yılında Sovyet yazarlarının toplantısında M.Gorkiy konuşması da halk edebiyatı araştırmalarının gelişmesine katkı sağlar.Cırla ilgili en önemli yapılmış olan çalışmalar 1964 İ.Nadirov *Halık hem Cırkitabı*,1967*Tatar halkının poetik icatı*, 1976 Nigmatcanov'un *Tatar halık cırları* kitaplarıdır.

1970-80 yılları arasında Dil Edebiyat ve Tarih Enstitüsünün folklor bölümünün yaptığı 12 ciltlik *Halıq İcatı*(Halk İcadı) kitabı büyük bir öneme sahiptir. F.Bayazitov *Gomerneng Öç Tuyı*(Ömürün Üç Düğünü) 1992, G.Deületşin *Törki –Tatar Ruhı Medeniyete Tarihi* (Türkî-Tatar Ruh Medeniyetinin Tarihi) 1999, 2000 M.Ehmetcanov *Tata Qulyazma Kitabı* (Tatar Elyazma Kitabı), A. Sadekova *İslamskaya İdeologiya İ Tatarskoye Narodnoye Tvorçestvo* (İslam İdeolijisi Ve Tatar Halk Edebiyatı) 2001, K. Mingnullin *Her Çorning üz Cırı* (Her Devrin Kendi Cırı)2004, vb. çalışmalar önemli olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. LİRİK CIRLARDA GURBET

Lirik cırlar, isminden de anlaşıldığı gibi, içeriği itibariyle, insanın ruh halini, duygularını açıklayan, temelinde psikolojik süje bulunduran cırlardır.Tatar edebiyatındali lirik cırların şeklinde sadece cırlara has olan *Quşımta*'lar (Nakaratlar) önemli yere sahiptir.Bir kısım cırlarda her dört satırdan sonra aynı nakarat tekrarlanır, bir kısmında ise değişir.

Lirik cırların ortaya çıkışı meselesi çok tartışmalı olmakla beraber çoğu halk bilimcileri onların gelenek cırlarından neşet ettiklerini kabul ederler. Eski Çin kaynaklarında Çin’de esir olan Hunların yazıp bıraktıkları lirik cırlar malum. Tabi ki, bu görünüş Proto-Türklerle sınırlanmamış, devamı olan Orta Asya’da Türkî Kağanlıklar devrinde(6.-8.yüzyıllar), Orta Asya ve Güneydoğu Avrupa’nın farklı bölgelerinde ve onlardan sonra ortaya çıkan büyük-küçük başka devletlerde de devam etmiştir (8.-10.yüzyıllar). Mesela, Fon Gaben, 1986 yılında ‘Nauka’da yayımlanan *Drevnetyurkskaya Literatura*(Eski Türk Edebiyatı) çalışmasında Türkistanda bulunan ikilirik cır örneğini inceler ve dilinin çok eski zamanlara dayandığını belirtir (Bakirov 2008: 168-9).

Lirik cırlar halk edebiyatında özel bir bölümde incelenir. *Lirika* – Yunanca *liricos* kelimesinden gelir, lira adını alan müzik aleti eşliğinde cır söylemek anlamına gelir. Lirik eserin temel hedefi, icra edenin dünyasını yansıtmak, açıklamaktır. Epik eserlerde hayatın vakalarını objektif bir şekilde suret etmek, hikâye etmek önemlidir. Ama lirik eserlerde psikolojik, ruhi süjeye dikkat edilir (Urmançe 2006:13-4).

Lirik cırlarda çok fazla konu ele alınmıştır. Ama çalışmada sadece gurbeti konu edinen lirik cırlar incelenecek.

Gurbet konulu cırlarda en fazla vatana duyulan özlem tasvir edilir. Bu tür cırların fazla olmasının nedenini Kazan Tatarlarının tarihine baktığımızda daha iyi anlamak mümkündür. Giriş kısmında da açıklandığı gibi, Çarlık Rusya Kazan Hanlığını yerle bir ederek, halkını baskı altında yaşamaya mecbur bırakıyor. Bunlara bir de millî ve dinî baskılar, zorla Hristiyanlaştırma, sürgünler eklenmiştir. Bütün bu olaylar Tatarları ya iş bulmaya ve uzak diyarlara gitmeye ya da tamamen başka ülkelere göç etmeye ve gurbette yaşamaya maruz bırakmıştır.

Cırların her biri kendi zamanının sesini yansıtır. Ekim devrimine kadar icat edilen cırlarda daha çok sosyal hayat konu edilmiştir. Bolşeviklerin idareyi ele geçirmesiyle birlikte ideolojik başarılar bu cırların konusunu oluşturmaya başlamıştır.

Ülkedeki sansürden dolayı her şey olduğu gibi anlatılamadığından lirik cırlarda ironi ve mizah üslubu çok kullanılmıştır (Bakirov 2008: 169-170).

Qahär töşsen Nikolayğa-

İke sıyr saudırdı!

Rehmet töşsen Stalinga-

Ber kəcägä qaldırdı.

Lanet olsun Nikolay’a

İki inek sağdırdı!

(Allahın) rahmeti olsun Stalin’a

Bir keçiyle bıraktı

Türälär türdä utıra,

Aşları bal may gına

Salım, diyep, zayem diyep,

Can alalar, ‘day’ gına.

Emirler başköşede oturur,

Yedikleri bal da yağ,

Vergi diye, icra diyerek,

Can alıyorlar, ‘ver de ver’.

(Bakirov 2008: 169-170).

Örneklerden de görüldüğü gibi, halk siyasî sürgünler, haksız yere işkencelere karşılık vermek için ince mizah üslubuna başvurmuştur.

2.1. Anneden Ayrılık

Bu başlık altındaki cırlarda, kahramanın annesine duyduğu özlemler anlatılmıştır. *İ, Anam, Bik Sağınam* (Ey, Annem, Çok Özlüyorum) cırında kahraman annesine “helal sütünü emdiğim anne” diye hitap eder:

Xäläl söten imgän änkäm,

*Änkäm qaldı minnän ayrılıp,
İ, anam, bik sağınam,
Qaldı minnän ayrılıp.
Helal sütünü emdiğim annem,
Annem kaldı benden ayrılıp,
Ah, annem, çok özlüyorum,
Kaldı benden ayrılıp.
(Nadirov 1988: 124)*

Özleyenin durumu o kadar zor ki, kendisi bile nasıl bu duruma dayandığına, içi hüznü dolu olduğu halde nasıl hâlâ ölmediğine şaşırılmaktadır:

*Ülmäsä, yeget ülmäs
İkän eçe tulı sağışqa.
(Nadirov 1988: 124)*

O yüzden kanatları olup annesinin yanına, vatanına gitmeyi hayal eder, İdil kıyısındaki kamışlığa inmeyi, vatanına kavuşmayı arzu eder.

*Oçar idem töşär idem
İdel buyı qamışqa,
(Nadirov 1988: 124)*

Bu grupçılarda, anne özlemi aynı anda akrabalara ve vatanına duyulan özlem duyguları ile birlikte verilmiştir. Kahramanın vatani, aklına gelince iki gözü kanla dolar:

*Tuğan ilem isemä töşkäç,
İke küzem qan ala.
(Nadirov 1988: 124)*

Kahraman tüm bu duygularını annesine anlatır, annesi uzak olmasına rağmen ona yanında konuşuyormuş gibi hitâp eder:

*İ, anam, bik sağınam,
Qaldı minnân ayrılıp.
(Nadirov 1988: 124)*

Anam Qabere Yanında(Annemin Kabri Başında)cırında kahraman içindeki özlemini annesinin kabri yanında rüzgârla konuşarak açıklar. Rüzgâra seslenmelerinde bile, annesi ölmüş olmasına rağmen kahramanın ona duyduğu saygısı ve sevgisi anlaşılmaktadır. Çocuk rüzgârdan yavaş esmesşnşi çok ses çıkarmasını rica eder, annesinin rahatsız olmasını, korkmasını istemez.

*Örmä, cil, sızgırma, tuqta,
Qurqır, änkäyem, canım.*

Üfleme, rüzgâr, dur, ıslık çalma,
Korkar anneciğim, canım.

*Äkerten, cil, monda qaber,
Monda anam kümelgän,
(Klyuçaryev 1986:64)*

Yavaş ol, rüzgâr, burada kabir,
Burada annem gömülmüş.

Kabre yetim çocuğun yaşları döküldüğüne göre, onun sıklıkla annesinin kabrini ziyaret ettiğini anlıyoruz.

*Monda yätimä balanıng
Monglı yäşe tügelgän.
(Klyuçaryev 1986:64)*

Burada yetim çocuğun
Hüzünlü yaşı dökülmüş.

Kahraman, geçmişe dönerek annesinin kendisini sevgiyle kucakladığı günleri hatırlar.

*Ul mine söygän ide,
Qoçqan ide, şatlıq belän,*

O beni seviyordu,
Sevinçle kucaklamıştı,

(Klyuçaryev 1986:64)

Annesinin vefatından sonra çocuk en çok yalnızlıktan, onun hasretinden dolayı acı çekmiştir. Annesi olmadıktan sonra onun için dünya boş gibi gelir, kederleriyle baş başa yalnız kalmıştır.

Ah, xəzər qaldım cihanda,

Törleçä mihnät belän.

(Klyuçaryev 1986:64).

2.2. Gençlik Zamanına Duyulan Özlem

Bu başlık altında, kahramanın gençlik dönemine duyduğu özlemle ilgili lirik cırlarele alınmıştır. *Olı Yulning Tuzanı* (Büyük Yolun Tozları) cırında kahramanın yaşı ilerlemiş, gençlik dönemine ait günlerin nasıl geçtiğini fark etmemiştir:

Belmi qaldım, sizmi qaldım

Yäş gomremneng uzğanın.

(Zıyatdinova 2000: 113)

Gençlik zamanın geçmesi, büyük yolun tozlarında izlerin kalması şeklinde anlatılmıştır. Kahraman gençliğini öznlüyor, geçmişe geri dönmek istiyor, gençliğini o yollardan arıyor. O geçmişini, gençliğini, izlerini bu yollarda kaybetmiştir.

Olı yulning tuzanında

Qaldı minem ezlärem,

Qayda ikän yäşlegem dip,

Şul yullardan ezlädem.

Olı yulning tuzanında

Yuğaltım ezläremne,

(Zıyatdinova 2000: 113)

Olı yulning tuzanında

Qaldı minem ezlärem,

Qayda ikän yäşlegem dip,

Şul yullardan ezlädem.

Büyük yolun tozlarında

Kaybettim izlerimi,

Yäşlek Çağım (Gençliğim) cırında kahraman, gençliğinde yaşadığı güzel günlerin hiç geçmeyeceğini, devam edeceğini düşünmüş, bu şekilde yaşlanacağı hiç aklına gelmemiştir:

*Yäş çağımda su buyında
Su çäçrätep uynadım.
Haman şulay su çäçrätep
Uynarmın dip uyladım.*

Gençliğimde su yanında
Su saçarak oynadım,
Hep böyle su saçarak
Oynayacağımı sandım

*Yäşlek sünär, çäçäk sular
Dip uylıy da belmädem.
(Nadirov 1965: 375)*

Gençlik söner, gençlik solar
Diye hiç düşünemedim.

Bu grup cırlarda, sıkça geçmiş zamana dönüş, geçmişe, gençliğe dönme isteği görülmektedir.

*İx, qaytarıp alıp idem
Uzğan gomerläremne!*

Ey geri döndürüp alırdım
Geçen ömürlerimi!

*Alda gomer bardır barın,
Sağındıra uzğanı!
(Zıyatdinova 2000: 113)*

İleride ömür daha vardır ama
Özlettiriyor geçmiş!

Bu grup cırlardagençlik zamanı çiçeğe, güle benzetilmiştir:

*Yäşlegem- çäçäk çağım,
Gölçäçäkkä tinglädem.
(Nadirov 1965: 375)*

Solan bir gül gibi gençlik de solup gitmiştir ve bir daha geri gelmeyecektir:

*Ütep bara yäşlek çağım,
Äylänep qaytmas tağın.*

Geçiyor gençlik zamanım,
Dönüp gelmez bir daha.

(Nadirov 1965: 375)

2.3. Maişet Temini İçin Gurbette Olanın Özlemleri

Cırlarda, geçim sıkıntısı çekenlerin en büyük kısmını madenciler oluşturmaktadır. Bilinen madenci cırları, *Donbas*, *Bakü*, *Ural* taraflarında çalışan Tatarların ruhî dünyasını yansıtan bir kaynak hükmündedir. Bu cırlarda madencilerinin ne kadar tehlikeli ve bu konuda yaşadıkları olayların ne kadar hüznü verici olduğu dile getirilir.

*İsän bulsam, isän yörsäm
Ber qaytırmin, ülmäsäm,
Şaxta kümerläre basıp,
Urtalay özelmäsam.*

(Nadirov 1965: 63)

Sağ olursam, sağ yürürsem
Ben dönerim, ölmezsem,
Maden kömürleri basıp,
Ortadan yarılmazsam.

Madencilerseksen saat güneş ışığı görmeden, yerin altında çalışmak zorundadırlar. Şair yer altı işçilerini önceleri arslana benzetirken onların şimdiki hallerini, kurumuş kemik yığınının benzetmektedir.

*Şaxta kümere tuzannarın
Sibälär cir astında,
Arıslan kebek yegetlär
Kibälär cir astında.*

Maden ocağı kömürünün tozunu
Serperler yer altında,
Arslan gibi yiğitler
Ölüyorlar yerin altında.

*Şaxtyer yeget eşkä bara,
Qulina totqan lampasın,
Siksän sägat' cir astında,
Kürmi dönya yaqtısın.*

Madenci yiğit işe gidiyor,
Eline lambasını almış,
Seksen saat yer altında,
Gün ışığını görmüyor.

*Söyäklärem genä qaldı
Sargayıp ülmäsäm dä.*

Kuru kemiklerim kaldı
Sarıp ölmesem de.

*Şaxtalarga bargan çaqta
Şaxta köyen cırladım,
Şaxtalarga töşep citkäç,
Tar gürlärne uyladım.
(Nadirov 1965: 63)*

Maden ocaklarına gittiğimde
Maden ocağı ezgisini söyledim,
Ocaklara inince
Dar kabirleri düşündüm.

Yukarıda belirtildiği gibi, işçiler, derin yer altını kabre benzetmektedirler. Çünkü yer altında kalarak ölen ya da engelli hale gelen çok sayıda işçi olmuştur. Bu durum beyetlerde sıkça ifade edilmektedir.

Tarihî belgelere göre, Orta İdil boyunda yaşayan Tatar işçiler arasında 18.yüzyılın sonu ile 19.yüzyılın başlarında fakirlik yüzünden, köylerden şehirlere veya başka diyarlara gitmek zorunda kalanların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Devlet onları az maaşla ve zor şartlarda çalıştırmaktadır. 19 yüzyılda, bu işçilerin sayısı %9,8'e ulaşmaktadır. Cırlarda, bu işçilerin bulunduğu şehir adları: *Petersburg, Moskova, Kazan, Ufa, Nijniy Novgorod, Astrahan, Donbas, Sibirya* vb. olarak ifade edilmektedir.

*Bez genä kitäbez fäylän cirlärgä,
Rostov aşa bezneng yulıbiz,
(Nadirov 1965: 60).*

Biz gidiyoruz falan yerlere,
Rostovu geçerek bizim yolumuz,

*Äğär mine bik sağınsang,
Yöräkkäyeng tınmasa,
Sağınularıng çik-yän aşısa,
Çağırtırsıng Donbassqa.
(Zıyatdinova 2000: 412)*

Eğer beni çok özlersen,
Yüreğin hiç dinmezse,
Özlemlerin sınır bulmazsa,
Çağırtırsın Donbass'a.

*Sebergä taba min yullar tottım,
Menep bulmıy biyek ürlärdän.*

Sibirya tarafına yola koyuldum,
Çıkamıyorum yüksek yerlere.

*Seber yullarining mayağı
Tubılgıdır aning tayağı,
(Klyuçaryev 1986: 51)*

Sibirya yollarının meşalesi
Top şeklindedir onun sütunu,

Görüldüğü gibi, işçilerin seferleri geniş coğrafyaya yayılmıştır. Cırda olduğu gibi, *qaya barsang da ber qoyaş* (nereye gidilse-aynı güneş) işçiler istedikleri refaha ulaşamamaktadırlar. Çalışanlar evlerine elleri boş ve parasız dönmeye mecbur kalmaktadırlar.

*Çit illärdä yörgän yegetlärneng
İlenä qayta qorı gäüdüse,*

Gurbetlerde gezen yiğitlerin
Vatanına döner kurumuş bedeni.

*Çit illärdä yörep, malsız qaytsang-
Ätiyeng – äniyeng, söygäneng yat
bula.*

Gurbetlerde olup, malsız dönsen-
Anne-baban, sevdiğin yabancı olur

(Kerimullin 1998:126-7).

Bu grup cırların kahramanları *Donbass* maden ocaklarındadır eşliğinde kömür çıkarırlar, Sibirya tepelerine tırmanırlar:

*Şaxtalarğa sin töşärseng,
Cırlap kümer kisärseng.
(Zıyatdinova 2000: 412)*

Madenlere inersin,
Türkü söyleyerek kömür kesersin,

Şaxta (Maden Ocağı) cırında da oludğu gibi, kahramanlar sevgilileriyle birini beklemeye, bırakmamaya söz vermişlerdir:

*Kitä canıyım, kitä canıyım,
Kitä canıyım, Donbassqa,
Ul kitä inde Donbassqa,*

*Süz birdek taşlamasqa.
Gidiyorum cananım, gidiyorum,
Gidiyorum cananım Donbass’a,*

O gidiyor artık Donbass'a,
(Zıyatdinova 2000: 412)

Söz verdik bırakmamaya.

Çalışanlar giderkenölümü göze alarak giderler, önceden akrabaları ile vedalaşır, helalleşirler:

*Fäylän dä cirdä wafat bulsam,
Tuğannarım bähil bulıgız.*
(Nadirov 1965: 61)

Falan da yerde vefat olsam,
Akrabalarım hoşçakalınız.

Bu grup cırlarda vatan özlemi önemli bir yer kapsamaktadır. *Çit -Yat Cirlärdä* (Gurbette) cırında kahramanın bulunduğu yerler ne kadar güzelolsa da, vatani aklından çıkmaz, onun için vatanından daha güzel bir yer yoktur:

*Yörgän cirlärebez bik tä matur,
Tik tuğan cir kitmi küngeldän.*
(Nadirov 1965: 60)

Madenciler uyumaya yatsalar da, vatan özleminden uyuyamazlar, ak kâğıdı doldurarak mektuplar yazarlar. Vatanları aklına gelince kar suları içecek gibi olurlar.

*Şaxtyerlar yaqtığa çığa
Kletkağa utırıp,
İlen sağınıp xatlat yaza,
Aq qağäzne tutırıp.*

Madenciler ışığa çıkıyor
Kafese oturarak,
Vatanın özleyerek mektuplar yazıyor,
Ak kâğıdı doldurarak.

*Şaxtyer yeget yatıp yoqlıy
Odeyalın yabınıp,
Yatsa yoqları kilmi
Tuğan ilen sağınıp.*

Madenci yiğit uyumak için yatıyor
Battaniyesini örtünerek,
Yatsa uyuyamıyor,
Vatanını özleyerek.

*Tirän şaxta bazlarına
Kelät belän töşäbez,
Tuğan illär iskä töşkäç
Qar suları eçäbez.*

(Nadirov 1965: 63)

Derin maden ocağına
İplerle iniyoruz,
Vatanımız akla gelince
Kar suları içiyoruz.

İşçiler vatanından kendilerini vatanından gurbette oldukları zaman yolunu
şaşırmış turnaya benzetirler:

*Çit illärdä yöri yalgız başım,
Adaşıp la qalğan tornaday.
(Nadirov 1965: 60).*

Kahramanın, geçim sıkıntısı sebebiyle gurbette çalışmaktan kalbi yorulmuştur:
*Mallar ezläp çittä yöri torğaç,
Qannar sawıp bette yöräkkä.
(Nadirov 1965: 60).*

Para kazanmaya çalışırken
Kanlar toplanıp gitti yüreğe.

Onunkazandığıpara, vatanına dönemeyecek kadar yetersizdir. Bu sebeple kahraman
Seber Yulları (Sibirya Yolları) cırında : “Gurbette kazandığım para hakkında bana bir
şey sormayın, eğer onu bana sorarsanız, gözlerimden kanlı yaşlar akar” der.

*Seberdä tapqan mallarnı sorasağız, duslar,
Qanlı yaş töşerä ul küzlärdän.
(Klyuçaryev 1986: 51).*

Kahramanın vatan özleminin yanında, geçmişine duyduğu özlem de söz
konusu edilmiştir.

*Sarı qamış sazlardan aqmıydır,
Ütkän gomer kire qaytmıydır.*

Sarı kamış sazlardan akmaz,
Geçen ömür geri hiç dönmez.

(Nadirov 1965: 60)

*Üzebez yaşlär yörıbez säfär,
Gomer ütäder çit yat cirlärdä.
(Nadirov 1965: 56)*

Biz daha genciz, sefere gidiyoruz,
Ömür geçiyor, yabancı yerlerde.

*Şaxtyer yeget şaxtalarda
Yota kümer tuzanın,
Madenci maden ocaklarında
Yutuyor kömrün tozunu,*

Siksän seğat cir astında
Sizmi gomere uzğanın.
Seksen saat yer altında
Ömrünün geçtiğini hissetmiyor

*Şaxtyer lampası qızara
Pıyalası qızğangai
Qızğanam yaş gomeremne
Şaxtalarda uzğanga.
(Nadirov 1965: 63)*

Madenci lambası kızarıyor
Camları kızdığından,
Acıyorum genç ömrüme
Maden ocağında geçtiğine.

Lirik cırlar bölümünde yer alan maişet temini için gurbette olanların cırlarında sevgili özlemi az yer kapsamaktadır.Şaxta (Maden Ocağı) cırında Donbass'a giden kahraman sevgilisiyle bir birlerine bekleyeceklerine dair söz vermişlerdir:

*Kitä canıyım, kitä canıyım,
Kitä canıyım, Donbassqa;
Ul kitä inde Donbassqa,
Süz birdek taşlamasqa.
(Zıyatdinova 2000: 412)*

Eski devirlerde çoğu zaman kızlar ailesi tarafından istemediği kişi ile evlendirilmiştir. Sevdığı insan uzakra kalmış veya elinde yeterince malı

bulunmadığından gelememiştir. Cırlarda da bu durumun örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Meselâ, *Atım Qaldı* (Atım Kaldı) cırına göre, kahramanın atı çok uzakta, yâri ise yabancı bir kimsenin koynunda ağlayarak kalmıştır.

*Atım qaldı bolında, bik yıraq;
Yarım qaldı yatlarda bik yılap;
Yarım qaldı yatlar quyınında.*
(Nadirov 1965: 54)

Meselâ, *Üzebez Yäşlär* (Biz Daha Genciz) cırında kahraman gurbete giderken, sevdiğine başkaları yaklaşıacak, başkaları sevecek diye korkar. Bu durumu daha olgunlaşmaya yetişmemiş olan yeşil üveze kırağı dokunması ile açıklamıştır.

*Urman eçendä, yäşel bolında
Qırau timäsme yäşel miläşne?*
(Nadirov 1965: 56).

<i>Üzebez yäşlär, yörıbez säfär, Yatlar söymäsme bezneng käläşne?</i>	Biz daha genciz, sefere gidiyoruz Yatlar sevmez mi bizim sözlüyü?
<i>Üzebez yäşlär, yörıbez säfär, Bezneng yarlarını yatlar bililär.</i>	Biz daha genciz, sefere gidiyoruz Bizim yarları yatlar kuşatıyorlar.
(Nadirov 1965: 56).	

Kahraman döndüğünde para biriktirememiş ise, sevdiği yâri de yad olacaktır, çünkü parası olmayan insana kimse kız vermek istemez:

*Çit ilärdä yörep malsız qaytsang,
Ätiyeng, äniyeng, söygäneng yat bula.*
(Nadirov 1965: 47)

2.4. Savaşta ve Askerde Olanın Özlemleri

1705 yılında Rusya’da sabitaskerlik düzenlenince, Tatarları da zorunlu askerî hizmete almaya başlarlar. Çok uzun yıllar süren harp hizmeti, Rus olmayan askerlere yapılan kötü muamele, millî ve dinî hakaretler, sebepsiz şiddetler, tekrarlanan savaşlar cırlarda, askerlik ve Çar hakkında olumsuz ifadelerin sebebi olmuştur. Tatarlardan askerlik yapmamak için ayaklanmalar çıkaran ve özürlü olduğunu iddia ederek askerlikten kaçanların sayısı oldukça fazla olmuş. *Rekrut* askerî hizmete alınan kimsedir. Tatarlarda *rekrut* kelimesi ses değişiklikleri yaşayarak, ‘*nikrut*’ olarak değişiklik göstermiştir. Rekrutların alınması 1875 yılından itibaren durdurulur, fakat halk arasında ‘*nikrut*’ kelimesi askerlik çağındaki gençler için Ekim Devrimi’ne kadar kullanılmıştır. Cırlarda askere gitmek istemeyen rekrut, bu zorlukları yaşattığı için Çarı suçlar. Rekrutlar askere gitmedenevlerde ziyafetler verilmiş, vedalaşmalar gerçekleşmiş, bu vesileyle onlar için yeni cırlar yazılmış, bu cırları askerleri uğurlarken söylemişlerdir. (Nadirov 1976: 18).

Cır, savaş yıllarında en fazla yayılan halk edebiyatı türü olmuştur. Bunun sebebi, cır’ın kolay icra edilmesidir. Cırlar, şekil olarak, hikâye, roman gibi uzun olmayıp hem savaşta hemde evde olanların moralini yükseltmek için güzel bir deyiştir. (Yermi 1967: 272).

Bu grup cırlarda, en fazla işlenen karakter, kahramanın sevgilisidir. Kahraman için sevgilisinden ayrılmak güçtür.

Ap-aq şikärneng başları,
Awır söygän yarı taşlawı
(Nadirov 1988: 232).

Bem beyaz şekerin başları,
Zormuş sevgili yâri bırakmak.

Sevgilinin hasreti öyle acıdır ki, ateş yutmaya benzer:

Qaldırıp kitsäng yalgızımni
Xäsrätengnän yalqın ut yotarın

Bırakıp gitsen tek başıma,
Hasretinden alev yutarım.

(Nadirov 1988: 254).

Kahraman kendisini düşünmez, sevgilisinin üzüleceğini tahmin ederek avutmak ister:

Atımını bāylādem qayınsarğa, Atımı bağladım ben kayın ağacına,
Yılama, canıyım, yılama, sağınsang Ağlama, canım, ağlama, özlesen de.
da.

(Nadirov 1988: 254)

Savaşa giden askere sevgilisi kendi elleriyle işlediği mendilini hediye eder:

Üze ozatadır la, üze yılıy, Kendisi vedalıyor ve ağlıyor,
Birdem qul gınamnan yaulıgımını Verdim elimden mendilimi.
(Nadirov 1988: 254)

Asker ise son nefesine kadar o mendili yanında taşır, kanının son damlası o mendile damlar. Sevgilinin tek isteği, yârinin selametle geri dönmesidir:

İsän yörep, saular qaytsın- Sağ gezip, salim dönsem
Şunda minem ömetem. Orda benim ümidim.
(Nadirov 1972:178), (Feyzi 987: 64), (Urmançe, Mingnullin 2004: 459).

Asker sevgilisinin kendisini özleyerek yollara bakacağını düşünür:

Mine sağınganda ber qararsing Beni özlediğinde, Ramay,
Ramay, Gittiğim yollara bakarsın.
Kitkän yullarıma qayrılıp.
(Nadirov 1965: 387-388).

Sevgiligurbetteki yârinin vefat haberini alsa da, onu beklemeye devam edecektir:

Ülgän xäbārengnge işetsām dā, Öldü diye haberini duysam da,
Qaytır köneng kötām tüzemsez. Döneceğimi bekliyorum durmadan

(Nadirov 1988: 350) ve (Mingnullin, Urmançe 2004: 459).

Sevgili her şeye rağmen sevdiğini son ana kadar beklemektedir:

Şunu gına sizä küngel:
Ranen tügel, plen tügel
İsän bulırğa tiyeş!
Bir tek şunu hissediyor gönül:
Yaralı değıl, esir değıl
Salim olması lazım!

(Nadirov 1972: 181).

Bu grup cırlarda anne-baba özlemi sıkça işlenen konulardandır. Evlâdı savaşta olan annenin özlemi de cır satırlarına dökülmüştür. Anne, evladını merak eder fakat onunla ilgili hiçbir haber alamaz:

*Küz yaşlären tügep min kötsäm dä,
Xäbär kilmi gäziz balamnan.*

(Nadirov 1988:351)

Gözyaşların döküp beklesem de,
Haber gelmez aziz yavrumdan.

Vatan özlemine de bu grup cırlarda önemli yer verilmiştir. Kahramanın vatan hasreti o kadar büyüktür ki, evine koşarak ulaşabileceğini düşünür:

*Yögerep kitärdäy bulam la,
Barıp citärdäy bulam,
Kiçke aç cillärdä lä,
Tuğan üskän illärgä.*

(Klyuçaryev 1986: 90).

Koşup gidecek gibi oluyorum da,
Varacak gibi oluyorum,
Akşam acı yellerde,
Doğup büyüdüğüm ellere

Asker her an vatanını düşünmektedir. Hendekler içinde, kara ormanlarda, yaralı arkadaşlarının arasında bile hep vatanının hayaliyle yaşamaktadır:

Okop eçlärendä yatqan çaqta

Tuğan ilem töşä isemä,

*Gomerlärem ozın mikän,
Ällä ülärmen mikän?
Äy ilem kürermen mikän?
Hendek içlerinde yatarken
(Nadirov 1965: 55)*

Memleketim geliyor aklıma,
Ömürlerim uzun mu ki,
Yoksa ölecek miyim?
Ey, elimi görebilecek miyim?

*Qara da ğına urman, qara tön,
Şingşıy cärähätle iptäşem,
İskä töşä şunda duslar,
Sağındıra tuğan il.
Äy kürermenme tağın ber?*

Kara da orman, kara gece,
Ağlıyor yaralı arkadaşım,
Akla geliyor o zaman dostlar,
Özlüyorsun vatanını.
Ah, görebilecek miyim bir daha?

2.5. Gurbette Olanın Sevgili Özlemi

Bu gruptaki cırlar sayı olarak en fazla olanıdır. Gurbetteki kişinin sevgili özlemi tasvir edilirken genelde aşağıdaki olduğu gibi benzetmeler kullanılmıştır. Kahraman sevgilisinin yüzünü gelinciğe benzetir, ona bakmaktan gözlerini alamaz.

*Mäk çäçäklärenä qarıym
Sine sağıngan sayın.
(Feyzi 1987: 65).*

Gelincik çiçeklerine bakıyorum
Seni özlediğimde.

Sevgili gündüzleri kahramanın aklında, geceleri rüyalarında:

*Yatsam töştä, torsam istä,
Sin genä uylarımda.
(Nadirov 1988: 342)*

Kahraman sevgiliyi düşünmekte gecelerinin gözüne uyku girmez, gözünü kapattığı an sevgilinin hayalini görmektedir:

Anı uyly-uyly, küzem yoqı almıy,

Yoqısız tönnärem ütüwen!

Onu düşün-e-düşüne, uyuyamıyorum,
(Eyüp 1995: 242).

Uykusuz gecelerin geçmesi!

*Küzem yomsam, küz aldım da
Torğan kebek bulasın!*

Gözümü kapasam, gözüm önünde
Durur gibi oluyorsun!

(Zıyatdinova 2000: 272)

O, yağmur damlası olup sevgilisinin üzerine yağmak ister:

*Yanggır tamçıları bulsam,
Aldinga tamar idem!*
(Zıyatdinova 2000: 277).

Kahraman sevgilisiyle ayrıldığında kendinikırgın bir çiçeğe benzetir:

*Sınğan göllärgä oxşatam
Ayrılğan könnäremne!*
(Zıyatdinova 2000: 272)

O yalnız olduğunda hep sevgilisini düşünür, ondan ayrı kalmak onun için çok zordur:

Yalgız başım gel sine uyly!
Yalgız başım minga çiten lä!
(Eyüp 1995:200).

Yalnız başım hep seni düşünüyor!
Tek başıma bana çok zor!

Kahraman özlemini anlatmak için sevgilisine kuşları yollar:

*Hawalarda oçqan qoşqayalarım
Anglatıgız sağınp kötöwem,*

Havalarda uçan kuşçuklarım
Anlatınız özleyip beklediğimi,

(Eyüp 1995: 242).

Kendisi de bir kuş olup, sevgilisinin yanına uçmak ister:

Yannarınga barır idem

Qoş bulıp sayrap qına.

(Eyüp 1995: 315).

Sevgilisinden rüzgâr olup esmesini ister:

Min sağındım tärüz açam,

Sin cil bulıp isärseng.

(Mansurov 1993: 317).

Ben özledim pencere açıyorum,

Sen rüzgâr olup esersin.

Rüzgârasevgilisini nazlasınlar diye emir vermiştir:

İrkämne irkälägez dip,

Üzem quştım cillärgä.

(Nadirov 1988: 354)

Nazlımı nazlayın diye,

Kendim istedim rügârlardan.

Gurbette olan sevgilisini bülbüllere anlatır:

Sineng xaqta serläremne,

Söylim sanduğaçlargä.

(Eyüp 1995: 19).

Senin hakkında sırlarımı

Söylüyorum bülbüllere.

Kendisi de çiçeklere konan bülbül olup onunla konuşmak ister:

Oçıp barıp, bılıl bulıp,

Söyläşer idem kürep

(Nasıyri 2005: 195)

Uçup gidip, bülbül olup,

Konuşurdum görerek.

Kahramanın gittiği yer tam olarak ifade edilmemiş olsa da, uzak bir yerde bulunduğu anlaşılır:

Yögerep kenä qaytır cir tügel.

(Mingnullin, Urmançe 2001:133)

Koşarak gelebilecek yer değil.

Kahraman sevgilisinden ayrılacağını önceden bilmıştır, çünkü Tatarlarda yalnızlık, ayrılma işareti olan kazı görmüştür:

Ayrılasın üzem beldem,

Yalgız kürdem qır qazın.

(Nigmatcanov 1976: 122)

Ayrılacağını kendim bildim,

Yalnız gördüm kır kazını.

Kahramana göre, dünyada ayrılıktan daha zor haller olamaz:

Dönya bulğaç törle xällär bula,

Ayrılıdan qıyın xällär yuq.

(Nadirov 1988: 364).

Dünya olunca farklı haller olur,

Ayrılmaktan da zor haller yok.

Beraber olunan zamanın değeri ancak ayrılık anında anlaşılır:

Bergä çaqta bik küngelle-

Qaderen belmibez genä.

(Nigmatcanov 1976: 123)

Beraberken pek neşeli-

Değerini bilmiyoruz ancak.

Her ayrılık Tahir Zührenin hikâyesini anımsatır, çünkü ayrılık alevleri onlardan kalmıştır:

Tahir belän Zöhrä kebek

Şulay qalabız mı inde?

(Nadirov 1965: 391).

Tahir Zehra günlerine

Biz kalıyor muyuz artık?

Tahir Zöherädän qalğan

Ayrılı yalqınnarı.

(Nadirov 1972: 258)

Tahir Zehralardan kalmış

Gurbetin alevleri.

*Min dä sine söyäm, abau bağırem, şul
qadär.*

Tahir Zühresini nasıl sevmiş

Ben de seni, abau, canım, sevdim o
kadar.

Tahir Zöhräkäyen niçek söygän

(Nadirov 1988: 260).

Dağlardan uçup gelen kuş kahramana sevgilisinden haber getirir:

Can säügänemneng isänlegen

Taudan oçıp kilgän qoş sayrıy

(Nigmatcanov 1976: 97).

Can sevdiğiminsāğ olduğunu

Dağdan uçup gelen kuş ötüyor

Kahraman özlemine sabredemediği zamanlarda, uykusuz gecelerin sonundaki sabahlarda bülbüller gibi cırlar söylemeye başlamıştır:

Tang aldınnan özelep cırlıym,

Sagınuwıma tüzä almıy.

(Klyuçaryev 1986: 167).

Tan öncesi hüznle türkü söylerim,

Özlemime dayanamadan.

Kanlı yaşlarla dolu günler gece gibi karanlık olmuştur:

Qanlı yäşlär tügep kön ütä,

Söyäm dideng matur söymädeng

(Naidrov 1988: 271).

Kanlı yaşlar dökerek günler geçiyor,

Seviyorum dedin, güzel, sevmedin.

Kahraman sevgilisini gözünü yollardan almadan bekler, bundan dolayı gözünün nuru yollarda kalmıştır:

Sin bağıremne sagınıp kötäm

Yuldan küzem almıyça.
(Zıyatdinova 2000: 373).

İke küzem yulda bula,
Qaytıp kilsüng ni bula?
(Nadirov 1965: 200).

İki gözüm yolda olur,
Dönüp gelsen ne olur?

Qarasam küzemneng nuri qala,
Canıym kitkän yıraq yullarğa.
(Nadirov 1988: 261).

Baksam-gözümün nuru kalıyor,
Canım gittiği yollara.

Ö Kahraman sevgilinin giydiği kıyafeti bile görse kendisini görmüş gibi olur:

Kigän kiyemeng kürsäm dä,
Canıym bağırem,
Üzeng kürgändäy bulam.
(Zıyatdinova 2000: 450)

Sevgilisi özleyene o kadar uzak, vuslat o kadar imkânsızdır ki, güneş ve ay ona daha yakın gibi gelir:

Aygä da yoldız bik yaqın
Sin genä minnän yıraq
(Nigmatcanov 1976: 122)

Kahraman sevgili hasretinden yolunu şaşırmıştır:

Sin dä canıymning xäsrätennän
Adaşqanmın yörgän yulımnan
(Nadirov 1965: 215).

Gurbette olan sevgilisinin özlemiyle bal şeker yese, tatsız gelir:

Sin dä canıymning xäsrätennän,

Bal-şikär aşasam şul açı

(Nadirov 1965: 215).

Sevgilisini ölmeden unutamayacağını düşünür:

Onıta almam sine gömergä

Äylängünçe qara kümergä.

(Naidrov 1988: 271)

2.6. Gurbette Olanın Özlemleri

Bu başlık altında ne sebeple gurbette oldukları bilinmeyen kahramanların özlem duygularının anlatıldığı lirik cırlar toplanmıştır.

Bu cırlarda en fazla vatan özlemine yer verilmiştir. Kahramanın vatani çöl olsa bile, onun için gül-gülistandan daha güzeldir. Bulunduğu yer ne kadar güzel olsa da, vatanına dönmek için kafesteki kuş gibi çırpınır, kalbi gurbette huzur bulamaz:

Rähät bulsa da torğan cir

Sağındıra tuğan il.

(Nadirov 1972: 557)

Rahat olsa da kaldığım yer,

Özlettirir doğduğun il.

Çitlektäge qoş kük talpınamın

Tuğan ilkäyemä qaytırğa.

(Nadirov 1988:130)

Kafesteki kuş gini çırpınıyorum,

Vatanıma geri dönmek için

Oçıp qına qaytırday la bulam,

Tuğan cirläremne uylasam

Uçup gelecek gibi oluyorum,
(Nadirov 1988: 133)

Eğer vatanımı düşünsem

Çit cirlärdä küngel yäm' tapmıy
(Nadirov 1965: 58)

Yad yerlerde gönlüm huzur bulamıyor.

Ülkesinden ayrılanın geri dönebilmesi devrin şartlarından dolayı oldukça güçtür:

Bik tiz genä qaytıp bulmıy,
Ber kitkäçten illärdän.
(Zıyatdinova 2000: 93).

Biz tez zaman dönemeyiz,
Bir gidince ülkeden.

Kahraman vatanından bahsettiği zaman en çok su kıyıları, nehirler, çeşmeleranılır. Bunun nedeni Tatarların yerleşim yerlerinin suya, nehre yakın olmasındandır. Yeşil alanlardan şırıltı ile akan tatlı suların tadı kahramnın kalbinde saklıdır:

Yäşel bolınnardan şaulap aqqan
Suları la tatlı, tämle ide,
Bigräk tä
Şul su buyı tora yöräktä.

Yeşil alanlardan şırıl-şırıl akan
Suları la tatlı idi
Özellikle,
Şu su kıyıları duruyor aklımda

Kahraman eskiden olduğu gibi soğuk çeşme kenarlarında atlarınısu vermeyi, kendi ülkesinde ömrünü geçirmeyi hayal eder:

Salqın çışmä buylarında
Atlar eçersäng ide,
Tuğan –üskän illärengdä
Gomer kiçersäng ide.
(Zıyatdinova 2000: 44)

Soğuk çeşme kıyılarında
Atlar içirsem keşke,
Doğup büyüdüğüm elde
Ömrümü geçirsem keşke

O kavurucu sıcakta çölleri geçerken soğuk sulu Akidilini, güzel kıyılı Dim'ini
özler:

*Sağındırdın, yämle Ağıydelkäy
Esse dalalarını kiçkändä!*
(Nadirov 1965: 60).

Özl ettirdin güzel Akidil,
Kavurucu bozkırları geçerken!

*Äy matur Dim buyı,
Bik sağındım bu yulı.*
(Nadirov 1965: 97)

Ey güzel Dim kıyısı,
Pek özledim bu sefer.

İkinci olarak bu tür cırlarda sevgili özlemi fazla yer almıştır.

*Sağınam duslar ilkäyne şul,
Sağınam duslar ilkäyne.
İlkäy belän bergä sağınam
Yäşli söygän irkämne!*
(Zıyatdinova 2000: 253)

Özlüyorum dostlar vatanımı,
Özlüyorum vatanımı,
Vatanımla beraber özlüyorum
Gençken sevdiğimi!

*İskä töşä söygän, gaziz yarlar,
İskä töşä gaziz il genäm.*
(Nadirov 1965: 98)

Aklıma geliyor sevdiğim, aziz yârim,
Aklıma geliyor aziz yurdum.

Kahramanın vatanı uzakta, sevdiği yâri – ince beli kalbinde kalmıştır:

*Tuğan cirlär qaldı yıraqta,
Söygän yarlar tora yöräktä.*
(Nadirov 1965: 98)

Doğduğum yurdum kaldı ırakta,
Sevdiğim yarlar duruyor yürekte.

Ateşlere atsalar bile sevgilisini unutamayacaktır:

*Onıtırlıq yarım tügel,
Utlarğa salsalar da.*

(Zıyatdinova 2000: 191)

Sevgili özlemiyle yanıp tutuşan kahramana bülbüllerin sesi de hüzünlü gelir:

*Sandugaçlar tawıştı monglı ikän
Söygänengne özelep sağınaç*

(Zıyatdinova 2000: 16)

Unutacak yârim değil,
Ateşlere atsalar da.

Bülbüller sesi hüzünlü imiş
Sevdiğini çok özleyince

Sabah kalksa gözleri hep sevgilinin yolundadır:

*İrtän torsam ike küzem
Sezneng yaqlarda ğına*

(Zıyatdinova 2000: 18), (Eyüp 1993: 133).

Sabah kalksam iki gözüm
Sizin taraflarda ancak

Çok özlediğinde güneşe bakar, güneşin de yalnız olduğunu görerek onunla derdini paylaşır:

*Sağınsam, qoyaşqa qarıym-
Ul da yöri yalgızı.*

(Zıyatdinova 2000: 18), (Eyüp 1993: 133).

Özlesem-güneşe bakıyorum
O da gezer yalnızı.

Kahramanın en çok korktuğu sevgilisinin başka biriyle evleneceğidir:

*Çit cirlärdä bik küp yörsäng
Söygän yaring yat bula.*

(Eyüp 1995: 200).

Yabancı ülkede çok gezersen,
Sevdiğin yârin yad olur.

Bu grup cırlardavatan özlemiyle birlikte dost, eş, akraba özlemi de önemli yere sahiptir. Kahraman annesini, akrabalarını, halkını aklından çıkaramaz, sürekli onları düşünür:

*Kitmi künglemnän minem hiç
Şul söyekle ilkäyem,
Anda söygän, gaziz xalkım,
Anda söygän änkäyem.*
(Nadirov 1965: 59).

Aklımdan hiç çıkımıyor
Şu sevdiğim vatanım,
Orda benim, aziz halkım,
Orda sevdiğim anneciğim.

*Tuğannarning sagıngan çağı.
Citmeş çağrım – yaqın cir tügel,
Ber küreşer öçen kildek bez.*
(Zıyatdinova 2000: 83)

Akrabaların özlendiği zaman
Yetmiş kilometre yakın yer değil,
Bir görüşmek için geldik biz.

Akrabalarının ve vatanının özleminden yediği yemekboğazından geçmez:

*Tuğan cirem, tuğannarım sağınam,
Qapqan aşqaylarım yota almıym.*
(Nadirov 1988: 129).

Vatanımı, akrabalarımı özlüyorum,
Aldığım yemekleri yutamıyorum.

Dostlarından ayrılık kahramana büyük acı hissettirir:

*İnde duslar ayrılabiliz,
Küreşä almabiliz tiz genä.*
(Zıyatdinova 2000: 49)

Artık dostlar ayrılıyor,
Görüşemeyiz pek çabuk.

Kahraman eski dostları gibisini hiçbir yerde bulamaz:

Sez duslarnı taba almadım

Säxrälärgä çığıp ta.

Siz dostları bulamadım
(Nadirov 1965: 324)

Sahralarda bile.

Kahramanın dostları olmayan yerlerde bülbüller bile ötmez:

*Sandugaçlar da sayramıy
Sez bulmagan cirlärdä.*
(Zıyatdinova 2000: 49)

Bülbüller de ötmüyorlar
Siz olmayan yerlerde

En zor olduğu zamanlarda kahraman dostlarını düşünerek avunur:

*Äldä yarıy duslarım bar
Küngelne yuatırğa!*
(Zıyatdinova 2000: 99)

İyi ki sizin gibi dostlarım var
Gönlümü avutmaya!

2.7. Kadın ve Kızların Yaşadıkları Gurbetler

Bu bölümdeki cırlar kızların ve kadınların gurbetini konu edinmiştir. Cırların çoğu evlenip kayınbabasının evine gitmeyi, ailesinden uzakta kalmayı, sevmediği insanla evlenmek zorunda kalmayı ve sevgiliden ayrılmayı konu edinmiştir. Kendisi de onlar gibi sevgilisi yanına uçmak ister:

*Kiyek qazlar töse oçar idem,
Belsä idem torğan cirläreng.*
(Klyuçaryev 1986: 132)

Geyikler gibi uçardım,
Bilseydim kaldığın yeri.

Kız sevdiğinin gurbete gitmemesi için babasının yanında çalışmasını ister:

*Barma yeget yat illärgä,
Ker ätiyemä yalçığa.*

Gitme yiğit yad ellere,
Gir babama çalışmaya.

(Nadirov 1965: 215).

Burada sevdiğinin geçinmek için para bulmaya gideceğini anlıyoruz. Bazen kahraman kız ile konuşur, ona seslenir, neden üzüldüğünü ve ağladığını sorar, öğüt nasihatte bulunur, hasta olacak diye korkar:

Yığlama, buy qız, nik yığıysing?
Awır awıruga salırsing,

Ağlama, yetişkin kız, ne ağlarsın?
Ağır hasta olursun,

(Nadirov 1965: 227).

Kız birçok cırda aynı durumdan şikâyetçi, sevdiği insanla evlenememiştir:

Ni bähetsez bala buldım,
Üz tingemä baralmadım.

Ne bahtsız bir çocuk oldum,
Kendi yarimi bulamadım.

(Nadirov 1965: 227).

Räncüwem küp ätekäyem singa,
Söymägän keşegä bäylädeng.

Rencidem çok babacığım sana,
Sevmediğim insana bağladım.

(Nadirov 1965: 232)

Kahraman onu avutmaya çalışır, nasip olmayan yar için boşuna üzülme der:

Nigä yanarğa-köyärgä,
Nasıyp bulmagan yar öçen.

Neden yanmaya,
Nasip olmayan yar için?

(Nadirov 1965: 227).

Kız için babasının evinden gitmek ölümden daha zordur:

Ätekäy kábämneng öyennän
Äcällärdän awır kitüwe

Babacığım ve annemin evinden
Gitmek ecellerden ağırdır.

(Nadirov 1965: 220)

Babasının evinde kaldığı zaman sadece misafirlik gibi gözüktür, çünkü o zamanı özler, o mutlu olduğu zaman misafirlik gibi kısa olmuştur:

*Aq qanat qınam, äni, kăbăm,
Qunaq qına buldım sezlärdä.*

(Nadirov 1965: 220)

Ak kanadım, annem, canım,
Konak oldum ancak sizlerde.

Satırlar arasında kızın duyguları, sıkıntıları gizlidir. Kız evleneceği kişinin nasıl biri olduğunu merak eder. Burada Tatarların kızını vermeden damat hakkında komşu veya tanıdıklardan referans toplama geleneğini görüyoruz:

*Ätekäyem mine biräsez,
Soraştıgız mı awıl-küreştän?*

(Nadirov 1965: 232)

Babacığım beni veriyorsunuz,
Sordunuz mu köy-tanıdıklardan?

Kız sevdiğinden ayrılmıştır, kalbi öyle acır ki, başını sulara akıtmak, ateşler içinde cayır- cayır yanmak ister:

*Can söygän yârdin äy ayırdılar,
Sularğa başım ağarğa ğına.*

(Nadirov 1988: 197).

Can sevdiğim yârdan ey ayırdılar,
Sulara başım akmaya ancak.

*Ayrılu xälläre bigräk awır, bilbılım,
Yana torğan utqa töşerä genä.*

(Nadirov 1988: 273).

Ayrılu hasreti zor, bülbülüm,
Yanan ateşe atıyor ancak.

Bazen de sevdiği insan onunla evlenememiştir, cırlarda kızın hissettiği acı, şikâyet duyulur:

*Almas ta ğına bulğaç, nik söydeng
song, bilbılım,*

Yäş ğomeremne ärämgä uzdırıp qına?

(Nadirov 1988: 273).

Madem almıyacaktın, ne diye sevdin,
bülbülüm,

Genç ömrümü boşuna geçirerek?

Kızın evlendikten sonra korktuğu şeylerden biri de baba yurduna yakın zamanda dönememesidir. Gelse bile o artık baba evinde sadece misafir olacaktır:

*Äniyem biräseng bik yıraqqa,
Kilep yöri almam qunaqqa.
(Nadirov1965:234).*

Annem veriyorsun pek uzağa,
Misafir gelip gidemem.

Bu grup cırlarda duygular anlatılırken nida sanatına çok sık başvurulmasıdır (anne, baba, sevgili), seslenmeler boldur. Ayrıca birçok cır diyalog şeklindedir. Dertsiz hayatı babasının evinde, altın beşiğinde kalmıştır. Ama oraya dönmek imkânsız, yeni ailesinin buna izni yoktur:

*Uynağanım - kölgänem, anaqay,
Qaldı ğaziz ätiyem öyendä.
(Nadirov 1965: 292)*

Oynadığım ve güldüğüm anneciğim,
Kaldı aziz babamın evinde.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KISA CIRLARDA GURBET

Dört satırdan oluşan kısa cır, Tatarların yaşadıkları her köyde, her şehirde, Orta İdil civarı, Kama, Ural taraflarında en geniş yayılım sahasını göstermiş bir türdür. Eğer halkın bize malum olan cırları, takriben 50 bine ulaşıyorsa, bunun 48 binini kısa cırlar teşkil ediyor. İki satırdan oluşan küçük cırların, başka halklarda da var olduğu malum. Mesela, İskandinav halklarında yayılmış ‘kvazura’, Endonezyalıların ‘pantun’, Japonların ‘hokku’, Rusların ‘çastuşka’ larbuna örnek olabilir. Kazan Tatarlarının komşusu olan Mordva, Mari, Udmurt, Çuvaş halklarında da dört satırdan oluşan cırlar popülerdir. Kısa cırlar, Türk dünyasında da çokça yayılmış durumda: Özbeklerde ‘kuşak’, Azerbaycanlarda ‘beyit’, Türklerde ‘kısa cır,’ Türkmenlerde

‘*lale*’, Nogaylarda ‘*diyar*’ Başkurlarda Tatarlardaki gibi ‘*kıska cır*’adını taşır. 19 yüzyıla bakan bazı kaynaklarda, daha çok Rus ve yabancı çalışmalarda, kısa cır *takmak* olarak geçer. Bu görüş yanlıştır. Çünkü takmak dans ezgilerine söylenen dört satırdan oluşan cır, vazifesi bakımından *uyınbiyü* cır grubuna girer. Kısa cır ise, genelde awıl, uram (köy, cadde) ezgilerine söylenir (Nadirov 1976: 7).

Kısa cır bir ezgiden öbür ezgiye rahatlıkla geçiş yaparak uyum sağlayabilir. Aynı anda, aynı ezgiye yüzlerce yeni kısa cırlar söylenilebilir. Bu yüzden kısa cırlarda ezgiyle söz arasında sıkı bir bağlantı yoktur (Bakirov 2008: 165). Mûsikîden ayrı kalması, bağlı olmaması, farklı zamanda, farklı yerlerde, farklı ezgilerle icra edilerek hayata devam edebilmesinden dolayı, kıska cırların manası sürekli değişme, farklılaşma yaşamaya mahkûmdur.

Belli bir ezgiyle icra edilen cırlar ise, yüzyıllar devamında değişmeden yaşayabilmektedir. Diyelim, *Gölcamal* (Gölcamal), *Qır Qazı* (Kır Kazı), *SeğatÇılbrı* (Saat Zinciri) gibi cırlar, çok eski zamanlardan beri aynı ezgiyle söylenir. Ezgileri çok girift, süslü olduğundan dolayı böyle uzun cırları icra edebilmek için herkesin kabiliyeti yetmeyebilir. O zaman gönülde uyanan duyguları, hisleri başkalarla nasıl paylaşmalı? İşte burada kıska cır yardımı gelir. Kısa şekli, köyünün sade ve kolay olmasından dolayı kıska cır herkese yakın ve tanıdık.O köy sokaklarında da, şehirlerde de, meclislerde, iş esnasında da duyulmakta, yaşamakta. Onun yardımı ile derin duyguları, felsefî düşünceleri de anlatmak mümkün. Kısa cır halet-i rûhiyenin belli bir anını, dalgasını resmeder.

Cır yarışma ve atışmaları Türkî halklar arasında çokça yayılmış, çok eski bir adettir. Bu atışma esnasında katılanların şairlikkabiliyetini göstermek için fırsat doğar. Cırlarla atışma aynı anda konuşma vazifesini de görür. Cır yardımı ile gizli hisler söylenir, duygular açıklanır. Kısa cırlar yazma şeklinde de doğabilir. Bunun misali- hatıra yazmaları ve mektuplarda yazılan cırlar (Nadirov 1976: 8). Kısa cır bütün bir halk ve ayrı şahısların yaşamındaki farklı olayları açıklayabilmesi, zamanın gerektirdiklerini kendinde bulundurabilmesi yönünden önemli vazifeyi yüklenmektedir.

Kısacır'ın geçmişinin çok eski zamanlara dayandığını görüyoruz. Kısa cır Tatar halkının yüzyıllardan biriktirdiği estetik tecrübesini sembolize eden türlerin biridir. Tatar halk şiirini araştıran ilim adamları dört satırdan oluşan cırların çok eski zamanlara dayandığını ve çok çeşitli olduğunu iddia ederler. V.M.Jirmunskiy, on heceli uzun şiirle beraber, 8, 7 ve ondan daha az heceli kısa şiir de müstakil ölçüler olarak, eski zamanlardan beri bir arada olmuşlar diyor. Kısa şiire has 7-7 ölçüsünün çok eski olduğunu F.Korş'un çalışmalarından görmek mümkün. Bu dört satır kalıbının eski ve günümüz Tatar şiirinde, halk edebiyatında geniş ölçüde yayılmış olan kalıp olduğunu H. Kurbatov ve H. Gosman ispat ettiler. Yüzyıllar devamında kısa cır mana ve şekil yönlerinden değişmiş ve yenileşmiştir. Her devrin kendine has cırları olmuş ve zamanla eski cırlar yerine yenileri gelmiştir (Nadirov 1976: 9).

18. yüzyılın elyazmalarındaki kısa cırlara bakıldığında, bir yandan onları eski devirlere, öbür yandan günümüze kadar uzandığını görmekteyiz. Meselâ,

*Tulın ay tik balqır ide anıng yöze,
Bal şikârdin datlı ide anıng süze.*

(QolGali, Qıssâ- î Yosıf 1212. yıl)

Dolun ay gibi parlar idi onun yüzü,
Bal şekerden tatlı idi onun sözü.

*Nâzek tâ uskân buyıngız
Borılıb üskân taldayın,
Söylägändä süzengez
Tatlı şikâr baldayın.*

(‘Qazan da Tobol’ arası’, günümüz cırı)

Nazik te uzamış boyunuz
Kıvrılıp biten söğüt gibi,
Konuşurken sözünüz
Tatlı şeker, bal gibi.

*Küzeng nurlı yoldız kebek,
Süzeng tatlı bal kebek,
Buyıng zifa, yaş tal kebek,
Yözeng tulğan ay kebek.*

(günümüz cırı)

Gözün nurlu yıldız gibi,
Sözün tatlı bal gibi,
Boyun servi genç söğüt gibi,
Yüzün dolun ay gibi.

Halkın söz sanatı eski şairlere kaynak olmuştur. Bu misalden şunu görmekteyiz, ‘Kıssa-i Yusuf’taki ‘tulun ay’, günümüzde ‘tulğan ay’, tatlı bal şikâr gibi, dil süsleri ve benzetmelerin halkın sözlü geleneğinden geldiği şüphesiz. 19. yüzyıla girince, kısa cırlar daha da çok yayılmaya başlar. Günümüzde kısa cırların çoğu 7-7 ya da 8-7 ölçülüdür (Nadirov 1976: 10). Ama daha eski kaynaklarda 10-9 ölçülü kısa cırlar daha çok görülmektedir. Nadirov’un fikrine göre, önceki zamanlarda uzun köyler halkın mûsikî dünyasında daha fazla yer kapsamışlar, buna bağlantılı olarak, uzun ölçülü dört satırdan oluşan kıska cırlar daha fazla olmuştur. Mesela,

*Qara da yılan, ay tuz başlı,
Yörider lâ qamış buyınça,
Qara la qaşım, yalgız başım,
Yörider lâ yazmış buyınça.*

Kara da yılan, ey tuz başlı,
Gezer durur kamış kenarında,
Kara da kaşım, yalnız başım,
Yürür durur kader kenarında.

Bu cır 1901 yılında Hel’sinki’de Fin âlimi, H.Paase’nin yayınladığı Tatar Halık Cırları kitabından alınmıştır. Aynı satırlar ‘Kara urman’ cırında da yer almakta. Demek ki, uzun cır’ın bir parçası ondan ayrılıp müstakil olarak da yaşamını devam ettirmiştir. Yer, zaman ve icra edenin haline göre, kısa cırlar uzun ezgi ile de söylenebilir ve bazen cırlara farklı kelimeler eklenerek, kalıpları şekilleri değişebilir (Nadirov 1976: 11). Bazen cır kitaplarında kıska cırların aynı anda kısa ve uzun kalıpta misalleri veriliyor. 19.yüzyılda basılan cırların özelliklerinden biri de ritim yönünden simetrinin muhafaza edilmemesidir. Dört satırdan oluşan kısa cır’ın iki satırı kısa, iki satırı uzun, ya da üçü uzun biri kısa olabiliyor. Mesela,

*Yefäk puta–bil kürke,
Matur yeget-il kürke,
Qızlar unbişkâ citkännän song,
Bulmıy ikän alarning üz irke.
Hawadan oçqan aqçoşning
Ayaqların kürgän bar mikän?
Bu dönyalarning eçendä*

İpek kemer – belin süsü,
Güzel yiğit- el süsü,
Kızlar onbeşe varınca,
Olmuyormuş onların ihtiyarı.
Minnän dä monglı bar mikän?
Havadan uçan kuğunun
Ayaklarını gördüğün oldu mu hiç?

Bu dünyaların içinde

Benden de hüzünlü var mı hiç?

Bu durum sözün cır'ın ezgisine uydurulmaya çalışılması ile izah edilmektedir(Nadirov 1976: 12). 20. yüzyıla girince kısa ezgilerin sayısı çoğalmaya ba lar, kısa cır   kısa ezgi eşliğinde icra etmek güzel bir adet haline geliyor.1990'lı yıllara kadar, son 150 yıl içinde yapılan çalışmalara göre, kısa cır halkın hayatında g ndeng ne daha derin yer almış, daha fazla yayılmıştır (Nadirov 1976: 13). Nadirov cırların bu şekilde çoğalmasını sosyal olaylara bağlı olarak sayar. Çarlık Rusya'nın yıkılması ve Sovyetler idaresinin gelmesi halkın hayatında olaylar yoğunluğu doğurur ve söz  zg rl  ne yol açar. Ama bununla beraber, bazı cır türleri yeni devletin uyguladığı siyasetten dolayı kaybolmaya mahkum kalır. Mesela, eski devirlerde çokça görülen 'Qız ylatu' (Kız a latma) cırları kaybolmuş ve ancak kitap sayfalarında kalmıştır.

Kısa cırlar halka en yakın olan türdür, çünkü girift duyguları, her an değişen insan fitratını kısa ve sade olmasından dolayı en güzel şekilde açıklarlar. Kısa cır kimi zaman  ahısın tarihinin, kimi zaman bir milletin tarihinin bir anını, bazen de  n l hareketinin renklerini yansıtmaktadır. Kısa cırlarda mizah ve ciddiyet, drama ve lirizm karışık bulunur.

Özellikle ikinci dünya savaşı esnasında yeni cırların sayısı oldukça artmıştır. Bu cırların temelinde vatan, akraba, sevdiklerine  zlem, savaşın bitmesi ve geri dönme, düşmanı yenme konuları yatmaktadır.

Cır,halkın ruh dünyasını anlamak için en önemli kaynaklardan biridir. Kısa cırlarda anlatılmak istenen his ve fikir devamlı bir nitelik almadan, d rt satıra sığar. İşte bu özelliği onu başka halk edebiyatı türlerinden ayırmaktadır. Bu dört satırı en evvel ezgi, m s ki birleştirir. İkinci sırada edeb  sanatlar, cır'a poetik usuller cırdaki his ve fikirlere yaşam kuvveti verir. D rt satırdan oluşan kısa cır'a kahramanın ruh haletinin bir anını açıklayan kısa monolog da denilebilir. Genelde bu monolog birinci şahıs tarafından söylenir. Ama onun  ahs  kimliği ile umum arasında engel olmaz. Duyguları herkese tanidik, yakın vesadedir.

Kısa cır'ın başka bir özelliği, kısa olması itibariyle az sözle çok şey ifade etme çabasında olması, anlam yoğunluğuna sahip olmasıdır.

Az olsa da bazen diyalog ya da monolog şeklinde olan kısa cırlar da bulunur. Hamit Yermi'ye göre, kısa cırların ilk iki dizesinin, son iki dizesiyle anlamca bütünlük gösterip göstermediğini açıklayan birçok örnek verilebilir.

Nadirov'a göre, pek az cır'ın dört dizesinde de anlam bütünlüğü vardır. Çoğunda ise, ilk iki dize, üçüncü ve dördüncü dizeyle sadece şekil yönünden bütünlük sağlar, aralarında anlamca bütünlük bulunmaz (Nadirov 1976: 29).

Kısa cırlar uzun cırlarla aynı konuları açıklarlar ama şekillerinden dolayı uzun cırlar daha fazla konuyu içerirler (Mingnullin, Urmançe 2001: 117).

Kısa cır Tatar halkının her zaman en yakın dostu, yoldaşı olmuştur. Zor hayat şartlarında çalışırken avunma kaynağı, başına bir şey geldiğinde dertlerine derman olmuştur. Bundan dolayı halk cırlara bu kadar değer vermiştir.

3.1. Maişet Temini İçin Gurbette Olanın Özlemleri

Tatar yiğitlerinin mal, zenginlik arayışında uzak yerlerde çalışmaları ve zor yollar geçmeleri hakkında çok malumat toplanmıştır. Köylerini, doğdukları yerleri, vatanlarını, sevdiklerini bırakıp, onlar Rusya, Kafkas, Orta Asya ve Sibiry'a'nın farklı şehir ve merkezlerin, maden ocakları ve fabrikalara gitmişler, mevsimlik işlere girerek, zor şartlarda çalışmışlardır. Bu gruptaki kısa cırlarda bazen kahramanın bulunduğu yer tam belli değildir, sadece gözün göremeyeceği kadar uzak mesafede diye geçer:

İnde sezdän yıraq kitttem,

Küzlär kürmäs cirlärgä.

(Nasıyri 2005: 86)

Artık sizden uzak gittim,

Gözler göremez yerlere.

Bazen Donbass, Yekaterinburg gibi şehirlerin adları geçer:

Kilgän idem min Donbassqa,
(Nasıyri 2005: 89)

Gelmiştim ben Donbass'a,

Käterinbur zur bulsa da
Bik matur qala tügel,
Tuğan ildän çığıp kitkän
Bähetle bala tügel.
(Nasıyri 2005: 86)

Yekaterinburg büyük olsa da
Çok güzel şehir değil,
Vatanından çıkıp giden
Mutlu bir çocuk değil.

Ama gördüğü kentler ne kadar zengin ve büyük olsa da, kahraman için en güzel yer vatanıdır. Çoğu gurbette olanlar amaçlarına ulaşamamış ve bir daha evlerine dönememiş, gittikleri yerde ölene kadar yaşamış ya da *zimagur*'a dönüşmüştür.

Zimagur, iki Rus kelimesinin kaynaşması neticesinde ortaya çıkmış: *zima*(kış) ve *gore*(keder). Kelime sadece Tatarlar arasında kullanılmaktadır. Zimagur, para bulmak için uzak diyarlara gidip, kendine yetecek kadar mal bulamamış ve kışın zor durumda kalan insanlara denilir(Bakirov 2008: 169-170).

Cırlarda zimagur şu özellikleriyle ortaya çıkar: parayı fanî dünya malı olarak görür ve bulduğu her şeyi hemen, sonrasını düşünmeden harcar.Halk arasında 'Zimagur ile tavuk nerde ne bulursa- hemen yiyor' diye söz vardır. Zimagur vatanını çok özlemesine rağmenbu durumda dönmek istemez.

Madenciler her an ölümle yüz yüze gelebilirler, buna hazır şekilde, bu şartı kabul ederek çalışmışlardır. Madencinin kalbine Azrail konmuştur, her an bekleme içindedir:

Ğazrail qunıp tora
Şaxtyerning yörägenä.

Azrail konar durur
Madencinin yüreğine.

(Nasıryi 2005: 91)

Yağmur ve kara rağmen madenciler işine devam eder, en zor şartlarda çalışırlar:

*Yanggır tügel, qar yausa da
Şaxtyer haman eşlider.*

(Nasıryi 2005: 91)

Yağmur değil, kar yağsa da
Madenci hâlâ çalışıyor.

Zor şartlarda çalışmaktan ak yüzü sararmıştır:

*Aq yözlärem sarı buldı
Şaxtyerga eş awırğa.*

(Nasıryi 2005: 90)

Ak yüzlerim sarı oldu,
Madencinin işi zor

Çalışanların durumu zordurama sabretmekten başka çareleri yoktur, çünkü parası yetmiyor:

*Ber minut ta tora almıym
Siz dustımnı onıtıp*

(Nasıryi 2005: 195)

Bir dakika duramıyorum
Siz dostumu unutarak.

Kahramanı parasızlık o kadar zorlamıştır ki, bazen dünya malını domuz kanına benzetir, çünkü ondan dolayı yakınlarından, sevdiklerinden ve vatanından ayrı kalmıştır:

*Dönya malı-dunggız qanı,
Şul qaytarmıy başlarnı*

(Nasıryi 2005: 86)

Dünya malı-domuz kanı,
O bırakmıyor başları

Kahraman kendi durumuna, yer altında ve para arayışında vatanından, yakınlarından gurbette geçen ömrüne acır:

Qızğanam yaş gomeremne
Şaxtalarda uzğanğa.
(Nadirov 1965: 63)

Acıyorum genç ömrüme
Maden ocağında geçtiğine.

Çit cirlärdä zaya ütä
Altın gomer yartısı
(Mingnullin, Urmançe 2001: 128)

Yad yerlerde boşa geçiyor
Altın ömrün yarısı.

Madencinin genç ömrü çukurlarda geçmiştir, bu yüzden kalbi acır:

Şul şaxtada eşli-eşli
Uzdırdıq yaş gomerne.
(Nasıyri 2005: 91)

Bu kuyuda çalışarak
Geçirdik genç ömrümüzü.

Nasıl acımasın ki, on yedi yaşında madenci olmuş, o zamandan beri çalışmaktadır:

Uncidedä şaxtyer bulğaç,
Nik yanmasın yöräge?
(Nasıyri 2005: 91)

Uncidedä şaxtyer bulğaç,
Nik yanmasın yöräge?

Mesken yegetneng könnäre
Cir astında yuğala.
(Nasıyri 2005: 89)

Zavallı yiğidin günleri
Yer altında kayboluyor.

Madenci hayatını anlatan cırlar hüznölüdür, madenci kendinidar kabirde gibi hisseder:

Şaxtalarğa töşep citkäç,
Tar gürlärne uyladım
(Nasıyri 2005: 89)

Kuyulara inince de
Dar kabirleri düşündüm

Her gün çukura inmek onun için ölümün yarısı gibidir:

Yartı ülem dip yazılğan

Töşä torğan tişekkä.

(Nasıyri 2005: 91)

Ölümün yarısı diye yazılı

Şu indiğimiz deliğe.

Kendini çukura düşerek kaybolan inci parçası gibi hisseder:

Ence börtäkläre kebek

Töşep yuğalam inde.

(Nasıyri 2005: 91)

İnci taneleri gibi

Düşüp kayboluyorum artık.

Ama yine de erkeklerin güçlü olması gerektiğini düşünerek, dayanmaya çalışır, kendinibu şekilde avutur:

Qayda ğına barıp, qayda yörmäs

İr başqayı belän at başı?

(Mingnullin, Urmançe 127: 2001)

Nerelere gidip, nerde gezmez

Er başıyla at başı?

Dünya sınavları, zorlukları kahramana çekmediğini çektirmiştir:

Eçmägän sularnı eçerde

Fani dönya nujası

(Nasıyri 2005: 86)

İçmeyen suları içirdi

Fani dünya dertleri.

Kahraman manevî değerlerini unutmamıştır. Kendisine yoldaş olarak namusunu korumasını söyler:

Namus bulsın yuldaşım.

(Nasıyri 2005: 85)

Namus olsun yoldaşım.

Çünkü para yine de her şey değildir, tüm bu zorluklar kahraman için bir sınavdır, ahireti için namuslu olmak, dürüst yaşamak önemlidir. Evet, parasız yaşamak zor, ama yine de bu durumun geçici olduğunu, parasızlığın bir sınav olduğunu bilir. Ona göre akıllı olana başlar değerli, akılsıza mal değerlidir:

*Ğağıllığa başlar qıymmät,
Ğağılsızğa mal qıymmät.
(Nasıyri 2005: 86)*

Akıllıya başlar değerli,
Akılsıza mal değerli

Cırlarda kuvvetli kader inancı hissedilir. Kahraman zor günlerin bir sınav olduğunu, geçeceğini, kaderin böyle olduğunu düşünerek sakinleşmeye çalışır:

*Rızıq qayda-bändä şunda,
Rızıq yörtä bändäne.
(Nasıyri 2005: 83)*

Rızık nerdeyse ben de orda,
Rızık gezdirir insanı

*Minga Xoday şulay yazğan
Çittä rızıq cıyarğa.
(Nasıyri 2005: 84)*

Bana Huda öyle yazmış,
Gurbette rızık toplamak.

Bu grup cır kahramanlarının duası vuslata zengin olarak kavuşmaktır:

*Nasıyp bulsın bayıp qaytu
Tuğan üskän illärgä.
(Nasıyri 2005: 86)*

Nasip olsun zengin dönmek
Doğup büyüdüğüm ellere.

Kısa cırlarda gurbette olanın anne babasının duasına ihtiyacı vardır, ailenin manevî desteği önemlidir:

*Qaylargä barsang da kiräk
Ata-ana doğaları.
(Nasıyri 2005: 86)*

Nereye gitsen de gerek
Anne, baba duaları.

Kahraman gurbette olduğu zaman ailesini hiç unutmaz, komşularına yakınlarına annesinin yanına gidip öğüt, nasihat vermelerini, ona bakmalarını rica eder:

*Bezneng änkäy bik yığlasa-
Kerep üget biregez.
(Nasıyri 2005: 85)*

Benim annem çok ağlasa-
Girip öğüt veriniz

Kahramanın gidip sığınacağı yeri, zor anlarında avunacağı ailesi yoktur. Kimse gurbette olana ‘yavrum’ demiyor, gurbette o yalnız, tek başına, onun için en zor olan da budur:

*Çit illärdä yalgız başım
Äytüçe yuq, balam, dip.
(Nasıyri 2005: 83)*

Yad yerlerde yalnız başım
Söyleyen yok yavrum diye.

Bu grup cırlarda en fazla vatan özlemi işlenilmiştir. Vatanından uzakta kalmak kahramanı çok üzer:

*Çit-çit ikän, çiten ikän
Çit ildä toruları.
(Nasıyri 2005: 84)*

Yad-yad imiş, çok zor imiş,
Gurbetlerde yaşamak.

*Başqaylarım çit illärdä-
Şunga kürä mongayam.
(Nasıyri 2005: 85)*

Başlarım yad yerlerde-
Bu yüzdendir hüznüm.

Kuşlar da vatanından uzakta olduğu için hüznünlü öter:

*Çit illärdä bulğanğadır
Qoşlar monglı sayraşa.
(Nasıyri 2005: 85)*

Yad yerlerde olduğumdan,
Kuşlar hüznünlü ötüyor

Kahraman geceleri vatan hasretinden dolayı uyuyamaz:

Yatsa yoqları kilmi
Tugan ilen sağınp.
(Nadirov 1965: 63)

Yatsa uyuyamıyor,
Vatanını özleyerek.

Kahraman kendisini sisli havada yolunu şaşıran kuşlar, ördek yavrusu gibi vatanından uzakta ve yalnız hisseder:

Tomanda adaşqan qoşlar kük,
Kilep monda adaştıq;
(Nasıyri 2005: 90)

Siste yolunu kaybeden kuşlar gibi,
Gelip buraya yolumuzu şaşırdık.

Çit illärdä bez yöribez
Adaşıp qalğan bäbkä kük
(Nasıyri 2005: 83)

Yad ellerde geziyoruz,
Yolunu şaşırmış ördek yavrusu gibi.

Ama bundan beter olan – gurbette vefat edip, gurbette defnedilmektir. Başka cırlarda da geçtiği gibi, bu grup cırlarda da vatanından ayrı vefat etme, yad toprağa defnedilme korkusunu görüyoruz:

Rızıq çitkä yazsa-yazsın,
Tufraq çitkä yazmasın.
(Nasıyri 2005: 83)

Rızık yad yerde yazılmışsa-olsun,
Ama toprak öyle olmasın

Cırlarda zenginlik, huzur sembolü olarak yine anason çiçeği karşımıza çıkıyor. Ama ne kadar aranılrsa da anason ekilen yerler yok, aranılan baht, mal bulunamıyor:

Küpme yördem, küpme kürdem,
Badyan çäçkän cirlär yuq,
(Nasıyri 2005: 83)

Çok gezdim, çok gördüm,
Anason ekilen yerler yok,

3.2. Gurbette Olanın Sevgili Özlemi

Kısa cırlarda sevgiliden ayrılmak kabre girmek gibidir. Bu benzetme kahramanın ahrete olanın inancının da göstergesidir.

*Gürgä kergän kebek buldım
Ayrılgan kiçlären.
(Nasıyri 2005: 208)*

Kabre girmiş gibi oldum
Ayrıldığımız gece.

Ayrılmak- çiçekleri koparıp dikmeye benzetilir:

*Ayrıldıq, ix, dusqayım,
Küçergän göllär kebek
(Nasıyri 2005: 208)*

Ayrıldık, eh, dostum,
Yerini değiştiren çiçekler gibi.

*Ayrılabız, can kisägem,
Küçergän göllär kebek!
(Nasıyri 2005: 237)*

Ayrılıyoruz, canım benim,
Taşınan çiçekler gibi!

Ayrılmamanın nedeni olarak düşmanlar, kişi sözü gösterilir:

*Bägürkäyem, bez ayrıldıq
Doşmannar arqasında.
(Nasıyri 2005: 214)*

Canım benim, biz ayrıldık
Düşmanlardan dolayı.

Sevgilisinden ayrı olanın kalbinde yara oluşmuştur, sevdiği her aklına geldiğinde acır, onun canının yakar:

*Ayrılışu cäräxäte
Yörägem urtasında.
(Nasıyri 2005: 210)*

Ayrıma yarası
Kalbimin ortasında

Ayrılık zamanında kahraman kendisini, durumunu Tahir ile Zühre'ye benzetir. Kendi kendini sabretmeye, güçlü olmaya çağırır, Tahirlerin durumunun daha zor olduğunu düşünür, böylece kendini avutmaya çalışır:

*Tahir Zöhrä ayrılğanda
Niçek tüzgännär ikän?
(Nasıyri 2005: 249)*

Tahir Zühre ayrıldığında
Nasıl sabretmişlerdir ki?

*Tahir Zöhrä dä ayrılğan,
Ayrılğanga qayğırımıym.
(Nasıyri 2005: 215)*

Tahir-Zühre de ayrılmış,
Ayrıldığıma üzölmüyorum.

Kısa cırlarda kahraman sevgilisinden ayrılacağını önceden işaretlerle öğrenmiştir. Bu bazen kara orman, bazen de rüyada kuş uçurmaktır:

*Şul qarasu-qara urman
Bez ayrılırğa bulğan
(Nasıyri 2005: 240)*

Şu karasu-kara orman
Ayrılmamıza olmuş.

*Bügen tönlä ber töş kürdem:
Qoş oçrdım dalağa.
Şul qoş kebek minem irkäm
Kitte yıraq qalağa.
(Nasıyri 2005: 240)*

Bugün gece rüya gördüm:
Kuş uçurdum kırlara.
O kuş gibi benim nazlım,
Gitti uzak kentlere

Ayrılma zamanı gelince sevgililer elmalar gibi koparlar, acıdan başları dönmüş, dilleri bağlanmıştı:

*Özelgän almalar kebek
Ayrıldıq, sizäsengme?
(Nasıyri 2005: 225)*

Koparılan elmalar gibi,
Ayrıldık, hissediyor musun?

*Ayrılğanda söyläsmädem,
Tellär bäylängän ide,
Ayrılışu qaygısınnan
Başlar äylängän ide.
(Nasıyri 2005: 201)*

Ayrılırken konuşmadım,
Diller bağlanmıştı,
Ayrılışu kaydusundan,
Başlarım dönmüştü.

Kahramanın en çok korktuğu şey de bu ayrılığın ebedî olması, güneşle ay gibi hiç vuslatın olmamasıdır:

*Ay belän qoyaş ayrımı
Quşılmıy gomerğä dä,
Bez dä şulay bulırbız dip
Uy kilä gomerlärgä.
(Nasıyri 2005: 200)*

Ay ile güneş ayrımı
Birleşemez hayatta,
Biz de öyle oluruz diye
Aklıma geliyor hayatlara.

*Ällä ayğa, ällä yılga
Ällä gomerlekkäme?
(Nasıyri 2005: 199)*

Bir ay mı, bir yıl mı?
Yoksa ömür boyu mu?

*Ayrılábız, ayrılábız,
Ayrılábız mı mänggegä?
Ayrılábız dip mänggegä,
Yäş yörägem äрни lä!
(Nasıyri 2005: 199)*

Ayrılıyorz, ayrılıyorz,
Ayrılıyor muyuz ebedi?
Ayrılıyorz diye ebedi
Genç yüreğim acıyor!

Özleyen sevgilisini merak eder, onu düşünür:

*Qara qaşım, qarlığaçım,
Küreşälmabız niçek tä.
(Zıyatdinova 2000: 210).*

Karakaşım, kırlangıçım,
Görüşemiyoruz nasıl da.

Çığıp yıldızlarğa qarıym
Sine sağınğan çaqta.
(Mingnullin, Urmançe 2004: 465)

Çıkıp yıldızlara bakıyorum
Seni özlediğim zamanlarda.

İki kanadı olmasını ve sevgilisinin yanına uçabilmesini hayal eder:
Oçıp qına barır idem,
İke qul bulsa qanat.
(Mingnullin, Urmançe 2004: 465)

Uçup gidip varırdım da,
İki kol olsa kanat.

Özleyen sevgilisinin aya bakmasını ister, kendisi de aya bakarak ayda bıraktığı göz nurlarından bulacağını söyler:

Äy dusqayım ayğa qara,
Min dä şunda qararmın,
Küz nurlarınğ ayda qalsa,
Şunnan ezläp tabarmın.
(Mingnullin, Urmançe 2004: 463)

Ey dostum, sen aya bak,
Ben de oraya bakarım,
Göz nurların orada kalsa,
Ordan arayıp bulurum.

Ay kahramanın gurbet arkadaşı olmuştur, çünkü ay da onun gibi yalnızdır:

Bik sağınsam ayğa qarıym,
Ay da yalgız berüze.
(Nasıyri 2005: 200)

Ama ayın ondan farkı şu ki, çok yükseklerde olduğundan istediği kimseyi görebilir, kahraman da ay yanına yükselerek sevdiğini görmek ister:

Ay yuğarı, ay yuğarı,
Ayğa menäsem kilä,
Ayğa menep, tübän qarap
Sine küräsem kilä.
(Nasıyri 2005: 201)

Ay yüksek, ay yüksek,
Aya binmek istiyorum,
Aya binip, aşağı bakarak,
Seni görmek istiyorum

Sevgilinin yüzü de ay gibi nurlu, parlaktır, bu yüzden kahraman sevgilisini özleyince aya bakar:

*Ay yanında yaqtı yıldız
Aynıng ung yaqlarında,
Tilmerep ayğa qarıymın
Sağıngan çaqlarımda
(Nasıyri 2005: 201)*

Ay yanında parlak yıldız
Ayın sağ tarafında,
Yoruluncaya kadar aya bakıyorum
Özlediğim anlarda.

*Aylarğa qarıym mikän,
Könnärgä qarıym mikän,
Bik sağıngan könnäremdä
Kemnärgä qarıym mikän?
(Nasıyri 2005: 202)*

Aylara mı ben baksam,
Güneşe mi ben baksam,
Pek özlediğim anlarda
Kimlere baksam acaba?

Eskiden kahraman sevgilisinin nurla dolu yüzüne bakarak avunurmuş, o zamanları hatırlar:

Nurlı yözlärengä qarap
Yuana torğan idem.
(Nasıyri 2005: 199)

Nurlu yüzlerine bakıp
Avunuyordum önceden

Ama gurbet ay gibi nurlu yüzleri sarartmıştır, nurla dolacak yüzler hasretle dolar. Bu yüzden sevdiğinden ayrı olanların yüzleri sararmıştır:

*Nur basası yözläremne
Sineng xäsräteng basa.
(Nasıyri 2005: 193)
Yılıy-yılıy sarğayırğa
Qaldı äytkän süzläre.
(Nasıyri 2005: 227)*

Nur dolacak yüzlerime
Senin hasretin dolar.
Ağlamaktan sararmaya
Kaldı dediği sözleri.

Tatarlarda genç gelinin beyaz önlük giymesi, su almaya nehir ya da kuyu yanına inmesi bir adettir. Bu sembol cırlarda bolca işlenmiştir. Genç kızın beyaz önlüklü gelin olamaması, sevdiğiyle evlenememesi dile getirilmiştir:

*Aq alyapqıç bik küp budım,
Yäş kilen bulalmadım,
(Nasıyri 2005: 202)*

Ak önlükler çok bağladım,
Genç gelin olamadım,

Kavuşma anı sıklıkla Yusuf Züleyha yardımıyla anlatılmıştır. Kahraman onları kendine örnek edinir, onlar gibi olmayı ister:

*Qayçan bez dä qawışır biz
Yosıf -Zöläyha kebek?
(Nasıyri 2005: 196)*

Ne zaman biz de kavuşuruz
Yusuf Züleyha gibi?

Yosıf belän Zöläyha
Qawışqannar Mısırdä,
Bez dä şulay qawışır idek,
Bulsa idek ber serdä!
(Nasıyri 2005: 249)

Yusuf ile Züleyha
Kavuşmuşlar Mısırdä,
Biz de öyle kavuşurduk,
Olsa idik bir sırda!

Kahraman uçup Sevgilisi yanına gitmek için kelebek olmayı, kuş olmayı ister:

*Ber kürep söyläşer öçen
Kübäläk bulsam ide.
(Nasıyri 2005: 224)*

Bir görüp konuşmak için
Kelebek olsam idi.

*Xoday birsä minga qanat,
Tormas idem ber säğat'!
(Nasıyri 2005: 248)*

Hüda verse bana kanat,
Kalmzım ben bir saat!

Vuslat Cennet'e benzetilmektedir, kahraman sevgilisine kavuşursa dünyanın Cennete dönüşeceğini düşünür:

Dönya cännät bulır ide

İkâü bergä quşılsa!

(Nasıyri 2005: 251)

Özleyenin uykusu kaçır, Sevgilisini düşünür:

Yatsam ğına yoqım, xay kilmider,

Can söygänkäy yarın sağınadır.

(Nasıyri 2005:167)

Yatsam, uykum gelmez,

Can sevdiğim yarini özler durur.

Uyusa bile Sevgilisi aklına gelir de uykusundan uyanır:

Tatlı yoqım arasında

Canıym isemä töşäder.

(Mingnullin, Urmançe 2004: 465)

Tatlı uykum arasında,

Canım aklıma geliyor.

Uyuyabildiği zamanlar ise sevgilisini rüyasında görmek onun için bir hayaldir, çünkü rüyalar Sevgilisiyle buluşabildiği tek mekândır:

Qoyaş bayuların kötäm

Töşläremdä kürergä.

(Nasıyri 2005: 217)

Güneş batmasını bekliyorum

Rüyalarımda görmeye.

Ama ne yazık ki rüyalarındaki sevgili güneş doğunca kaybolur:

Tönlä töşläremdä küräm,

Yuğaltam tang atqanda.

(Nasıyri 2005: 222)

Gece rüyalarımda görüyorum,

Kaybediyorum tan akarırken.

Kahraman yer altında yollar olmasını ve oradan sevgilisinin yanına gidebilmeyi ister:

Sezneng belän bezneng aralarda
Cir astınnan yullar bulsa ide,
(Nasıyri 2005: 188)

Sesninle benim aralarda
Yer altında yollar olsa idi,

Cir astınnan yullar bulsa,
Barır idem kürergä!
(Nasıyri 2005: 248)

Yer altınnan yollar olsa,
Giderdim ben görmeye!

Kahraman bazen yel olmak ister, eğer yel olsaydı, eserek istediği yerlere gidebileceğini düşünür:

Sağınganda bara alımıym,
Cil bulıp isep kenä.
(Nasıyri 2005: 203)

Özlediğimde gidemiyorum,
Rüzgar olup eserek.

Yelle sevgilisine haber ve selam yollar:

Cil arqılı sälam äytäm,
Cillär sezgä isäme?
(Nasıyri 2005: 230)

Yelle selam yolluyorum,
Yeller size esiyor mu?

Bu grup kısa cırlarda kadere inancın kuvvetli olduğunu görüyoruz, vuslat, ya da ayrılıkikisi de Allah'ın elindedir:

Yarnı yargä, qaläm qaşqa,
Qawıştırsa - Haqning irke bar.
(Nasıyri 2005: 57)

Yâri yâra, kalem kaşa,
Kavuştursa- Hakkın kudreti var

Kahraman kendini avutmaya çalışır, sonunda vuslatın olacağını ümit eder, kendini başka gurbette olanlarla kıyaslar (kuşlar, başka insanlar), bu derdi çekenin sadece kendisi olmadığını düşünerek sabretmeye çalışır:

Ayırılğan qoşlar tüzä,
Min dä tüzärmen äle.
(Nasıyri 2005: 199)

Ayrılan kuşlar sabreder,
Ben de sabrederim daha.

Zaman ayrılık zamanıdır, savaşlar esnasında gurbeti yaşayan birkaç kişi değil, gurbeti tüm ülke yaşamıştır, cırlarda da bunun izlerini görmekteyiz:

Uf dimägez, uftannmağız
Kem qalmıy yarlarınnan?
(Nasıyri 2005: 207)

Uf demeyi üflemeyin
Kim kalmıyor ki yârlarından?

Bezgä Xoday yazğan ikän,
Ayrılışıp torırğa?
(Nasıyri 2005: 206)

Bize Hûda yazmış meğerssem,
Ayrılışarak yaşamayı?

Ama kısa cırlarda zaman gelmeden vuslat olamaz, vuslat da kadere bağlıdır:

Üzem dä canıy intizarın-
Waqt citmi qawışıp bulmıydır.
(Nasıyri 2005: 180)

Ben de canıma intizarım-
Vakit gelmeden kavuşulmaz.

Özlemin, ayrılığın devası ne eczanede, ne de hastanede satılır:

Yuq aptekta, yuq bal'nista
Sağınularning dāwası.
(Nasıyri 2005: 242)

Eczanede, hastanede yoktur
Özlemlerin devası.

Ama sonuç itibariyle ne kadar özlese de tek çare sabretmektir. Çünkü mesafe uzak, saatin dakika telleri gibi yakın değildir:

Sägat' minutları kebek
Ara yaqın bulmağan
(Mingnullin, Urmançe 2004: 464)

Saat dakikaları gibi,
Ara yakın olmamış.

Sağınsam da, sabır itâm

Arabız yıraq bulğaç!

(Nasıyri 2005: 287)

Özlesem de, sabrederim

Aramız uzak olunca!

Gurbette olan sevgilisi için hiç bir şey yapamayınca dua etmeye karar verir, onu Allah'a emanet eder, Hızır'ın da yoldaşı olmasını ister:

Minem canıyım yalgız başı,

Hızır bulsın yuldaşı!

(Nasıyri 2005: 268)

Benim canım tek başına,

Hızır olsun yoldaşı!

Kahraman Allah kavuştursun, diye dua eder:

Sin maturqayğa qawışsam, dip,

Ber Xodaydan şuldır telägem.

(Nasıyri 2005:167)

Sen güzele kavuşsam, diye,

Bir Hüdadan şudur dileğim.

Kahraman bir daha sevdiğine kavuşamayacağını bildiği halde onun gelecek hayatı için güzel dualar eder, geleceğinde kederler olmamasını ister:

Kiläçäktä bāxetsezlek

Özmäsen yullaringnı.

(Nasıyri 2005: 199)

Gelecekte bahtsızlık

Kesmesin yollarını.

Bu grup cırlarda gurbeti anlatmak için kuşlar fevkalâde çok kullanılmıştır. Kahraman sevgilisiyle kendisini kuşlara benzetir:

Par sanduğaç sayrağan tik,

Sayraşa torgan idek.

(Nasıyri 2005: 233)

Çift bülbüller öter gibi,

Ötüşür durur idik.

Bir de kuşların cırlarda şöyle bir özelliği var ki, onlar kahramana sürekli sevgilisini hatırlatarak öterler, canını acıtırlar:

Qoşlar sayrap sağındıra
Sağınmıymın disämdä!
(Nasıyri 2005: 228)

Kuşlar öterek özlettiriyor
Özlemiyorum desem de!

Kuşlar sevgililerin haberini, selâmını taşırlar. Kahraman sabahları kalkıp sevgilisinden mektup bekler, geçen kuşlardan onun halini sorar:

İrtä torıp xäbär kötäm
Sandugaç balasinnan.
(Nasıyri 2005: 225)

Sabah kalkıp haber beklerim
Bülbülün yavrusundan.

Oçqan qoşlarnı tuqtatıp
Sineng xälengne sorıym.
(Nasıyri 2005: 214)

Uçan kuşları durdurup
Senin halini soruyorum.

Kahraman bazen bülbüllerin sevdiklerinden ayrılmadıklarını düşünür, o yüzden bülbül olmak ister:

Bilbıllar ayrılmy ikän,
Bilbil bulasım qalğan!
(Nasıyri 2005: 225)

Bülbüller ayrılmıyorlarmış,
Bir bülbül olsaymışım!

Bazen de kuşlar gibi kanatları olsun, onlar gibi uçup sevgilisinin yanına gidebilmeyi ister:

Oçıp kitärlärdäy bulam
Sağıngan könnäremdä.
(Nasıyri 2005: 209)

Uçup gidecek gibi oluyorum
Özlediğim günlerimde.

Ber kürer öçen cannar attım-
Bulmadı la oçar qanatım.
(Nasıyri 2005: 177)

Bir kere olsa bile görmeyi çok istedim
Olmadı uçmaya kanadım.

Sevgilinin durumu ayrılan kuşlarınkinden daha da acınaklıdır:

Minem kebek bulmas inde
Ayrılgan qoşlar da.
(Nasıryi 2005: 211)

Benim gibi olmas artık
Ayrılan kuşlar da.

Kuşlar sevgililer ayrıldığından dolayı hüznü öterler:

Ällä bez ayrılğangamı
Qoşlar monglı sayrıylar?
(Nasıryi 2005: 199)

Yoksa ayrıldığımızdan mı?
Kuşlar hüznü ötüyor?

Onların kavuşmasını isteyerek öterler:

Havada qoşlar sayraşa
Bezneng qawışunı teläp.
(Nasıryi 2005:203)

Havada kuşlar ötüür
Kavuşmamızı dileyip.

Kavuşma anı yine kuşlarla ifade edilmiştir, kahraman bülbüller gibi öterek kavuşmayı hayal eder:

Sandugaç kebek sayraşıp,
Qayturbız mikän bez dä?
(Nasıryi 2005:105)

Bülbüller gibi öterek,
Döneriz mi ki biz de?

Täräzäm töbe sandugaç,
Uyanıp kitäm sayrağaç,
Cırlau tügel, yıglarsing-
İslärengä töşep sağınğaç.
(Nasıryi 2005: 60)

Pencerem önü bülbül,
Uyanıyorum ötünce,
Türkü söylemek değil, ağlarsın-
Aklına geliyor özleyince

Bülbülle gurbette olanın kaderi bir birine benzer: İkisi de sevdiğinden ayrı kalmışlardır, bülbülün bu kadar hüznü ötmesi de bundandır:

*Qayda barding dip soradım
Sanduğaç balasınnan,
Ul da bulsa bezneng kebek,
Ayrılğan canaşınnan!*
(Nasıyri 2005: 250)

Nereye gittin diye sordum
Bülbülün yavrusundan,
O da olsa bizim gibi,
Yarılmış cananından!

‘Saq-Soq’ kuşları Kazan Tatarlarının halk edebiyatında çokça işlenmiştir. Bakirov’a göre, bu sembol Şark edebiyatından gelmiştir. Çinlilerde iki kardeş sürekli bir biriyle tartıştıkları için *Şen*’ ve *Şan* adında yıldızlara dönmüşler ve bir-birini görmekten mahrum kalmışlar. Hint edebiyatında ise Çakva ve Çakvi adında biri dişi biri erkek olan iki kuş vardır, karanlık çökünce bunlar birbirinden ayrılıyorlar ve kavuşamadıklarından sabaha kadar ötüyorlar. Saq ile Soq’un güneş ışığı dokunması ile, gözleri kanla doluyorsa, Çakva ile Çakvi ay ışığından göremez oluyorlar. Yine çok eski bir Hint mitinde İndra Tanrının kızması ile Şarka ve Şuka adında iki melek kuş oluyorlar. Bir Altay mitinde evlenmek isteyen iki sevgili suda boğuluyorlar ve kendilerini farklı diyarlarda buluyorlar. Tüm gece birbirini arayıp bulamadıktan sonra kuşa dönüşüyorlar. Kırım Tatarlarının mitine göre birbirini seven ve evlenmeye niyet eden çifte kızın babası beddua eder. Bundan sonra ikisi kuşa dönüşüyorlar ve ‘isak –isak’ diye ötüyorlar. Bakirov’a göre tüm bu benzerlikler ecdatlarımızın aynı olduğundan ya da birbiriyle sıkı ilişkide bulunduğu olmalı. Ama şüphesiz bu suretler millî renkler kazanmış ve değişime maruz kalmıştır (Bakirov 2008: 31-32).

Kazan Tatarlarında Saq ile Soq hikâyesi şu şekilde gerçekleşmiştir. Birbiriyle anlaşılamayan ve anne sözünü dinlemeyen iki kardeşe anneleri kızar ve beddua eder. Onlar kuş olup uçarlar ve artık beraber olamazlar, hayat boyunca ayrılık acısı ile kuş olarak yaşamak zorunda kalırlar.

Bazı bilim adamlarına göre, Saq ile Soq sadece iki kardeşi değil, daha Bulgar devrinden gelen iki kabilenin birbiriyle ilişkisini de canlandırmaktadır (Bakirov 2008: 31-32). Aşağıda Saq Soq *beyetinden* örnekler vermeyi uygun gördük:

Saq-Soq(1)

Mādrāsäläedä kitap kiştäse,
Saq belān Soqning oçqan kiçäse.

Cıygan cilägem qaldı yartısı,
İke balamning qalmadı berse.

Medreselerde kitap rafları
Sak ile Sok'un uçtuğu akşam

Topladığım çileğin kaldı yarısı,
İki yavrumun kalmadı biri

Sak-Sok ayrılığı anlatırken kısa cırlarda birçok yerde geçmiştir. Gurbette olan kendisini Sak – Soklara benzetir, onun durumu da aynıdır:

Qara urman eçlärendä
Saq -Soqlar sayrıy buğay,
Saq-Soq xällären soramıym,
Xäzer üzem dä şulay!
(Nasıyri 2005: 251)

Kara orman içlerinde
Sak-Soklar ötüyor galiba,
Sak Sok hallerini sormam,
Şimdi kendim de öyle!

Kahraman ile Sevgilisi Saq ile Soq gibi ayrı yaşıyorlar, ne kadar isteseler de kavuşamıyorlar:

Saq belän Soq ayırım yäşi,
Bez dä şul misallarda!
(Nasıyri 2005: 233)

Sak ile sok ayrı yaşar,
Biz de onlar gibiyiz!

Gurbette olan kendi hayatına acır, acaba Sak ile Sok gibi ayrı mı geçer ömrümüz diye:

Sarı da ğına Saq-Soq tawışına
Monglanadır neçkä küngellär,
Saq-Soqlar uq kebek sargayışıp
Ütär mikän beznng gomerlär?
(Nasıyri 2005: 184)

Sarı da sak-sok sesine
Hüzünlenir ince gönüller,
Sak soklar gibi sararak,
Geçecek mi ki bizim ömürler?

3.3. Gurbette Olanın Vatan Özlemi

Bu başlık altındaki cırlarda kahramanın nerede olduğu belli değil, sadece vatanından gurbette duyduğu hisleri açıklanmıştır.

Kahraman en gurbette, vatanından uzakta ölebileceğini göze almıştır, bu onu korkutmaz. Ama endişe ettiği şey, uzakta kimin cenazesini kılacağıdır. Başka bölümlerde de belirttiğimiz gibi, Kazan Tatarları için vatanının toprağına defnedilmek, öz toprağında vefat etmek ayrıca önemlidir:

*Yörgändä genä cirdä wafat bulsang,
Cenazangı uqıp kem quyar?*
(Nasıyri 2005: 81)

Gezdiğim yerlerde vefat olursan,
Cenazeni okuyup kim koyar?

Kahramanın en çok zoruna giden, zor şartlarda bulunmak değil, vatanından ayrı olmasıdır. Kendisini bu yüzden miskin ve garib olarak görür. Cırlarda görüldüğü gibi, vatanından uzakta olan kimse mutlu olamaz. Vatanından gurbette olandan daha garip kimse olamaz:

*İllärenän bizgän, cihan gizgän
Min meskennän garib bar mikän?*
(Nasıyri 2005: 81)

Vatanından bezmiş, cihan gezmiş
Ben miskinenden daha garib biri var mı

Kahraman özleminden, duyduğu hasretten ne yapacağını şaşırır, bir cır yakar, bir ağlar:

Ber yılıyımın, ber cırlıyımın,
Tuğan üskän cirne sağınğaç!
(Nasıyri 2005: 118)

Bir ağlarım, bir türkü söylerim,
Doğup, büyüdüğüm yeri özleyince.

Kahramanın vatani aklına gelince neredeyse canı çıkacak gibi oluyor:

*Tuğan ilem iskä töşkän çaqta,
Çaq çıqmıydır canım suwırılıp.*
(Nasıyri 2005: 118)

Vatanım aklıma gelince,
Canım az kalıyor çıkmadan.

Vatan gurbetinden ağlıyor, aklı başından gidiyor:

*Tuğan cirlärem isemä töşkäç,
Yılamıyça tüzep bulmıy.
(Nasıyri 2005: 118)*

Vatanım aklıma gelince,
Ağlamadan sabredemiyorum.

*Tuğan ilem iskä töşkäç
Zihennärem tarala.
(Nasıyri 2005: 119)*

Doğduğum elim aklıma gelince,
Aklım başımdan gidiyor.

Vatanından uzakta olduğundan kahramanın başı kaygı- hasretle doludur, o yüzden guguk kuşunun sesi ona acılı gelir, rahatsız eder, başka kuşların sesi de hüzünlüdür:

*Qoş tawışları da monglı
Bula ikän çit ildä.
(Nasıyri 2005: 120)*

Kuş sesleri de hüzünlü
Oluyormuş gurbette.

*Qıçqırma, küke, qarşımda,
Qıçqır ağaç başında,
(Nasıyri 2005: 120)*

Vatanımdan ayrıldığımdan
Kaygı hasret başımda

Kahraman kadere inanır, ona göre doğduğu yerlerde yiyeceği rızkı varsa, vatanına dönebilecektir:

*Tuğan üskän cirläremdä
Rızıqlarım bar mikän?
(Nasıyri 2005: 120)*

Hayatını gurbette geçirmek, on beş dakika olmak bile çok zordur:

*Çit ildä çirek minut ta
Bik tä çiten ikänen.
(Nasıyri 2005: 121)*

Yad yerde çeyrek saat te
Pek de zor olduğunu

*Yad cirlärdä gomer uzdıru
Ay-hay, tuğanım, bik çiten!
(Nasıyri 2005: 81)*

Yad yerlerde ömür geçirmek
Ay-hay, canım, çok çetin!

Çünkü kahraman vatanından gurbette olduğu zaman koparılan üzüm kadar yalnızdır:

*Özep alğan ber yözem kük,
Çit illärdä berüzem.
(Nasıyri 2005: 120)*

Koparıp alan bir üzüm gibi,
Yad ellerde yalnızım ben.

Gurbette her şey zordur, kırmızı olup güneş çıkarken, konuşacak kimse bulamadığında kahraman oldukça hüznlenir:

*Qızarıp la qoyaş çıqqan çaqta
Yamansu la bula yad cirdä,
(Nadirov 1988: 72-73).*

Kızarıp la güneş çıktığında
Hüzünlü oluyormuş yad yerde,

*Söyläşergä serdäş, ay bulmağaç,
Bik yamansu bula yad cirdä!
(Nasıyri 2005:118)*

Konuşmaya sırdaş olamayınca,
Çok hüznü olurmuş yad yerde!

Kahraman hiçbir yerde vatanından olduğu kadar rahat olamaz, rahatlık bulamaz:

*Ber yılıymın, ber cırlyımın,
Tuğan üskän cirne sağıngaç!
(Nasıyri 2005: 118)*

Bir ağlarım, bir türkü söylerim,
Doğup, büyüdüğüm yeri özleyince.

Buğday değil, altın saçılan yerler olsa bile vatanına eşdeğer olamaz:

*Boday tügel, altın çaçsälär dä,
Citmi ikän tuğan illärgä.
(Nasıyri 2005: 82)*

Buğday değil altın saçsalar da
Vatanın gibi olmazmış.

Vatanın havası bile şifalıdır:

*Hawaları da şıfalı
Tuğan üskän illärneng.
(Nasıyri 2005: 121)*

Havaları da şifalı
Doğup büyüdüğüm yerlerin

Kahraman vatanında geçirdiği zamanın artık geçrdüğü bir rüya gibi algılar,
çünkü vatanına ulaşmak, orda bulunmak rüya kadar gerçekten uzak, imkânsızdır:

*Tuğan illärdä yörgänem
Qaldı kürgän töş kebek.
(Nasıyri 2005: 120)*

Vatanımda gezdikleim
Kaldı gördüğüm kuş gibi.

Ve o ancak rüyalarında vatanına dönebilmektedir:

*Tönlä töşläremdä genä
Qaytup kiläm ilemä.
(Nasıyri 2005: 121)*

Gece rüyalarım da ancak
Gidip gelirim elime.

Vatan özleminin kuşlarla anlatıldığı birçok örnek vardır. Gurbette olan nasıl
özlemesin ki, kuşlar bile vatanına dönebilmek için hüzünlenir:

*Bez tügel, qoşlar talpına
Qaytırğa illärenä.
(Zıyatdinova 2000: 16), (Eyüp 1995: 95).*

Bez tügel, qoşlar talpına
Qaytırğa illärenä.

Kahraman uçan kuşlarla konuşur, vatanına uçuyorlarsa diyesevdiğine selam yollar:

Qoşlarım qaya oçasız?

Ällä bezneng ilärgä?

Oçsağız bezneng illärgä,

Sälam neçkä billärgä.

(Nasıyri 2005: 120)

Kuşlarım nereye uçuyorsunuz?

Yoksa bizim ellere mi?

Uçsanız bizi ellere,

Selma ince bellere.

Vatanından gurbette olan için bülbüller sürekli vatanını anlatarak öterler:

Sandugaçlar sayrıydır

Talning neçkä cirendä,

Alar telendä ber genä süz-

Barı tuğan il genä.

(Nasıyri 2005: 121)

Bülbüller öterler

Söğütün ince yerinde,

Onlar dilinde bir tek söz-

Bir tek vatan sözüdür.

Çünkü onun için her şey vatanını andırır. Cırlarda bülbül ve başka kuşlar bir nevi postacı görevini üstlenirler. Kahraman bülbüllere vatanının sağ olup olmadığını sorar, vatanına uçan kuşlara iletmeleri için haber vermek ister:

Sayrasana, sarı sandugaçım,

Bezneng tuğan illär sau mikän?

(Nasıyri 2005:118)

Ötsene, sarı bülbülüm,

Bizim doğduğumuz eller sağ mıdır?

Kahramanın en zor anlardan biri de vatanından ayrıldığı zamandır. Gittiği zaman dinlenmeye durduğunda dinlenemez, ağlar:

Yal itmädem, ber yıladım

Tuğan ilem qalganga.

(Nasıyri 2005: 121)

Dinlenmedim, bir ağladım

Vatanım uzakta kaldığından.

Vatani terk etmek onun için can vermekten daha zordur:

Can birüdän awır ikän
Söygän yarning taşlawı.
(Nasıyri 2005: 243)

Can vermekten de zor imiş
Sevdiğin yârin bırakması.

Kahraman vatanından ayrılırken yanına aldığı tek şey – iki gözündeki yaştır:

Tuğan ilkäylärne taşlap kitem
İke kükäyemä yäş alıp.
(Nasıyri 2005: 81)

Doğdum vatanımı bırakıp gittim
İki gözüme yaş alarak

Kahramanın ülkesine dönebilmesi için en büyük engel- mesafedir, vatani çok uzakta kalmıştır:

Qaytır idem- ilem yıraq,
Qaytmasam, yana yöräk.
(Nasıyri 2005: 119)

Dönerdim de, elim uzak,
Dönmezsem, yanıyor yürek.

Bu yüzden kanatları olup da uçabilmeyi hayal eder:

Tuğan illäremä oçar idem,
Bulsa ide ike qanatım.
(Nadirov 1965: 98)

Doğduğum yurduma uçar idim,
Olsa eğer iki kanadım.

3.4. Savaşta ve Askerde Olanın Özlemleri

Tatar cırlarında savaş vakitsiz ecel, kıyamete benzetilmekte. Savaşta esir olmak ölümle aynıdır. Esir düşen horlanır, rezil olduğunu düşünür. Bu bölümdeki kısa cırlarda daha çok Birinci Dünya Savaşında Almanlara esir düşmekten bahsedilir. Vatani, oradaki hayatı, yakınlarını özlemek bu tür cırların temelini oluşturmaktadır.

Kısa cırlarda kadere inanç kuvvetli bir şekilde kendini göstermiştir. Kahramanın hiç eğilmediği gururlu başı kadere eğilmek zorunda kalmıştır:

*Hiç iyelmäs başlarımını
Täqdirgä iderdelär.
(Nasıyri 2005:110)*

Hiç eğilmez başlarımı
Kadere eğdirdiler.

En zor anlarında kahraman kaderi düşünerek avunur, kaderde yazılmışsa nasılsa geri döneriz diye düşünür:

*Rızır bulsa - ber qaytırbız,
Xoday birsä gomerne.
(Nasıyri 2005: 99)*

Rızkım olsa bir dönerim
Allah verse ömrümü

Ne kadar zorluk çekse de kahraman bunların boşa olmadığını, Allah'tan bir sınav olduğunu düşünür:

*Ber Xoday bezgä yazğan ikän
Tuğan cirne taşlap kitärgä.
(Nasıyri 2005: 95)*

Bir Allah bize takdir eylemiş
Doğduğumuz yeri bırakıp gitmey

Ailesine de üzülmemelerini söyler, çünkü üzmekten bir şey değişmez, yazılan ne ise o olacaktır, eceli kimse değiştiremez:

*Äti- äni yığlaşmağız,
Küräçäk küreşlärebez bar.
(Nasıyri 2005: 97)*

Ana -ata ağlaşmayın,
Yaşayacak takdirimiz var.

Kahraman Allaktan bu zorluklara dayanabilmek için sabır ister:

Ştukka-ştık kilgändä
İ, Xodayım, tüzem bir.
(Nasıyri 2005:113)

Düşmanlara yüzleşince,
Ya Huda, sen sabır ver

Xoday sabırlıqlar birsen
Suğıstağı balağa.
(Nasıyri 2005:112)

Huda sabırlıklar versin
Savaştaki çocuğa.

Asker cırlarında birçok yerde sağ salım vatanına dönebilmesi için, padişah elinden kurtulabilmek için Allah’a dua eder:

İsän bulsam, isän yörsäm
Ber qaytırmin, ülmäsäm,
(Nadirov 1965: 63)

Sağ olursam, sağ yürürsem
Ben dönerim, ölmezsem,

İsän yörep sau qaytırğa
Xoday nasıyp äyläsen
(Nasıyri 2005:101)

Sağ gidip de sağ dönmeye
Hüda nasip eylesin.

Äy, Xodayım, nasıyp itçe
Kürergä tuğan ilemne.
(Nasıyri 2005: 97)

Ya Hüdam, nasip eylegil
Görmeye doğduğum elimi.

Äy, Xodayım, qotqar mine
Padişa qullarınnan!
(Nasıyri 2005: 110)

Ya, Huda, kurtar beni
Padişah ellerinden!

Kahraman anne ve babasından dua ve sadakaya devam etmelerini rica eder:
Äy änkäyem, änkäyem,
Doğa qılıgız üzemä,
(Nasıyri 2005:109)

Ah, annem, anneciğim,
Dua edin siz bana,

Kendisi vefat ederse anne babasına bakacak kimse kalmayacak diye üzölür:

*Min suğışta ülä bulsam,
Qalasız keşe küzenä.
(Nasıyri 2005:109)*

Ben savaşta ölür olsam,
Başkalara muhtaç olursunuz

Kahraman anne ve babasını gece gündüz aklından çıkaramaz, özler:

*Ätkäy-änkäy sağınam sezne,
Kiçen dä, köndezen dä,
(Nasıyri 2005:107)*

Anam babam özlüyorum sizi,
Gece de gündüzün de,

Kahraman, cırlarda anne özlemine önemli bir yer vermiştir. O annesinden ayrıldığı anları hatırlar, annesi o giderken başörtüsü altından yaşlı gözleriyle bakakalmıştır. Annesinin yemeklerini, dualarını hatırlar ve özler. Ölene kadar annesini unutamayacaktır:

*Küngelemdä änkäyemneng
Yä, Allam, diyüläre.
(Nasıyri 2005: 99)*

Gönlümde hala annemin
Ya, Allah, demeleri.

Bezne änkäy qarap qaldı Fransuz yaulıq astındin;

*Yıraq qaldı, yılap qaldı
Bezne üstergän anabız.
(Nasıyri 2005:101)*

Irak kaldı, ağlap kaldı
Bizi büyüten anamız.

Birçok yerde kahramana annesiyle yanındaymış gibi konuşur, ona seslenir, öğüt nasihatlarıyla avutmaya çalışır:

*Yılama änkäy minem öçen,
Qalğannarı sau bulsın!*
(Nasıyri 2005:102)

Ağlama anne benim için
Kalanları sağ olsun!

Kendisine acımaz, ölümden bile korkmaz, korktuğu annesinin ağlaması, üzülmesidir. Bu yüzden annesini avutmaya, acısını hafifletmeye çalışır, kalan akrabalarını, çocuklarını düşünmesini ister. Ama anne kalbi nasıl dayansın ki, ağlamasına melekler bile şaşırıp kalmıştır:

*Färeştälär tangğa qalğan
Äni yılağan awazğa.*
(Nasıyri 2005:107)

Melekler şaşa kalmış
Annem ağlayan avaza.

Sevgili özlemine bu grup cırlarda önemli bir yer verilmemiştir. Sevgiliyle ayrılma anları hatırlanır, onun beklediği, ayrıldığı zaman ağladığı belirtilir. Başka cırlarda da olduğu gibi, kuşlar sevgililer arasında haber, selam taşır. Kahraman sevgilisinden kendisini beklemesini rica eder, sağ olursa mutlaka döneceğine söz verir:

*İsän bulsam şät qaytırmin,
Kötep tor sin, maturım.*
(Nasıyri 2005: 103)

Sağ olursam bir dönerim,
Bekleyiver, güzelim

Askerlik ve savaşlarda olan zor şartları cır satırlarından öğreniyoruz. Askerler her saat ve dakika Eceli beklerler:

*Sägat' sayın, minut sayın
Äcäl kötep yatabız.*
(Nasıyri 2005: 113)

Her saat ve her dakika
Eceli bekleyip yatıyoruz.

Bulunduğu yerde askerlerin yiyecek ekmekleri bile olmadığını görüyoruz:

İnde monda öç ay yörim,
İkmäk tä yuq çäynärgä.
(Nasıyri 2005:107)

Artık burada üç ay gezdim,
Ekmek de yok çiğnemeye.

Gurbette olan içindekileri dışarı yansıtmamaya çalışır, içi alevle doludur:

Bezneng xälne keşe belmi,
Bez yöribez ut yotıp.
(Nasıyri 2005: 99)

Halimizi kişi bilmez,
Gezeriz ateş yutup.

Bazen kahraman çektiği sıkıntılardan aklını kaybetmekten korkuyor:

Bulır mı ällä divana?
(Nasıyri 2005: 98)

Yoksa olur mu divane?

3.5. Dost - Akraba Özlemi

Kazan Tatarlarında akraba bağları oldukça öneme sahiptir. Zor günlerde akrabalara destek olmak, mutlulukları paylaşmak herkesin bir vazifesidir. Akraba kavgası Allah'ın sevmediği durum olarak kabul edilir ve bu durumdan kaçınılır, korkulur. Akrabaların bir tek yüzünü görmek bile insanı rahatlatıyor, zor anlarda güç kuvvet veriyor. Bu yüzden olsa gerek gurbette olan akrabalarının nurlu yüzü her zaman önünde durmasını ister, akrabalarından ayrılınca hüzünlenir.

Başka cırlarda olduğu gibi burada da ayrılık, gurbet anlatılırken Akidil, *quray* ve kuşlar yardıma koşar. *Quray* Kazan Tatarlarının müzik aletidir, neye benzer. Su kenarında *quray* ayrılık cırı çalar, üzerine kuşlar konarak ona eşlik eder, onlar da gurbettedir. Bu yüzden kahramanın acısını anlayacak olan kuşlar cır kahramanına kendiakrabalarını anımsatır.

Rüya unsurunun gurbeti açıklamada büyük rolü vardır. Başka grup cırlarda olduğu gibi, burada akrabalarından ayrılık rüya yardımıyla önceden öğrenilmiştir.

Kahraman rüyasında kaz kaybetmiştir bu ise ayrılık işaretidir. Halkın inançları bu şekilde cırlara da geçmiştir:

*Aqlı la yauliqning parçası
Härber yaulıqlarda bulsaçı,
Sez tuğannarning nurlı yöze
Kön dä küz aldında bulsaçı.
(Nasiyri 2005: 142)*

Aklı la eşarbin parçası
Herbir eşarpta olsaydı,
Siz akrabaların nurlu yüzü
Her gün göz önümde olsaydı.

*Ağıydelneng yarınnan
Özep kenä qaptım ber miläş,
Sez tuğannardan ayrılğaç,
Kemnär belän itärmen kingäş?
(Nasiyri 2005: 143)*

Akidilin yarından
Koparıp aldım bir üvez,
Siz akrabalardan ayrılınca,
Kimlerden alırım tavsiye?

*Şul tuğannan ayrılğaç,
Yamansulap yördem ber qawım.
(Nasiyri 2005: 143)*

Şu akrabamdan ayrılınca,
Hüzünlenererek gezdim bir müddet.

*Täräzä açıp boday çäçtem,
Kilde ike kügärçen,
Kilmäde ike kügärçen,
Kilde sezne küräsem.
(Nasiyri 2005: 144)*

Penceremi açıp buğday saçtım,
Geldi iki güvercin,
Gelmedi iki güvercin,
Sizi gömek istedim.

*Töşläremdä qaz yuğalttım,
Ezlädem tuğaylardan,
Qaz yuğaltu naçar ikän-
Ayrıldım tuğannardan.
(Nasiyri 2005: 145)*

Rüyamda kaz kaybettim,
Aradım alanlardan,
Kaz kaybetmek yaman imiş-
Ayrıldım akrabalarımından.

3.6. Kadın ve Kızların Yaşadıkları Gurbetler

Bu grup cırların esas kahramanları kızlardır. Kızlar çoğunlukla vatanından ayrıldıkları için üzülmektedir:

*Qız bala niçek qaygırmaz,
Qala tuğan illäre.
Söğüt dalından ince olur*

(Nasıyri 2005: 125)

Gurbette olan kız çocuğunun gözü yaşlı, başı hüznü olur:

*Çittä yörgän yalgız qız balanıg
Küze yäşle, başı monglı bula.*

(Mingnullin, Urmançe 2001: 131)

Kız çocuğun belleri,
Kız çocuk nasıl üzülsün,
Kalır doğduğu elleri.

Gurbette olan yalnız kız çocuğun
Gözü yaşlı, başı hüznü olur

Bir de kızın evlenip ailesinden gurbette kalması anlatılmıştır, kız ailesinden ayrılınca değersiz kalmıştır:

*Qaderle ide gaziz başım
Ätkäy änkäy yanında.
(Nasıyri 2005: 126)*

Değerliydi aziz başım
Anne babam yanında.

Tatarlarda guguk kuşunun yavrularını bırakıp gittiğine, sonra da onları bulamayıp paramparça olduğuna inanılır. Guguk kuşu ayrılık acısından dolayı öttüğü için gurbet cırlarında ve halkın kalbinde yer almıştır. Ama kızların ailesini bırakıp evlenmesi, gurbette olması halka göre guguk hikâyesinden daha da hüznüdür:

*Kükelär dä, küke dip äytäsez,
Kükelärdän monglı nilär bar?
Ata-anaların taşlap kitä,
Qız baladan monglı kemnär bar?
(Nasıyri 2005: 125)*

Guguklar da, guguk diyorsunuz,
Anne-babalarını bırakıp gider,
Kız çocuktan hüznü kimler var?
Guguklardan hüznü kimler var?

Çünkü kızlar suya batan ördek gibi, suya düşmüş gibi kayboluverirler:

*Suğa çumğan ürdäk kebek,
Yuğala bit qız bala.
(Nasıyri 2005: 125)*

Suya dalan ördek gibi,
Kayboluyır kız çocuk.

Halk bir de kızların durumunu askere giden erkeklerin durumuyla kıyaslamıştır. Ama yine de halkın gözünde kızların durumu daha zordur, çünkü erkekler hizmeti bitince dönerler ama kızlar gidince bir daha dönemezler:

*İr balalar qayta xezmät itkäç,
Qız balalar qaytmıy ber kitkäç.
(Mingnullin, Urmançe 2001: 131)*

Er çocuklar döner hizmet bitince,
Kız çocuklar dönmez bir gidince.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. OYUN-DANS ve GELENEKCİRLARINDA GURBET

Bu tür cırlara halkın adetlerle, törenlerle ve geleneklerle ilgili cırları, kısa cırları ve dans eşliğinde söylenen halk cırları girer.

Bu tür cırları inceleme çalışmalarını ilk olarak Huca Gabdelbedigıy başlatmıştır, 1913 yılında Kazan'da *Halıq Edebiyatı. Tabışmaqlar, Taqmaqlar, Taqmazalar* (Halk Edebiyatı. Bilmeceler, Tekerlemeler) kitabı yayımlanır. Bundan sonra bu tür çalışmalar çoğalır. 1939 yılında Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsü düzenlendikten sonra folklorcular arasında oyun cırlarının araştırılmasına daha fazla önem verilir (Gatina 1968: 4-5).

Kazan Tatarları arasında çeşitli vesilelerle farklı törenler ve geleneksel oyunlar çok sık düzenlenmiştir. Günümüzde de bu tür adetlerden ve cır, kısa cırların bir kısmı, mesela, mevsimleri, tabiat olaylarını karşılamak, muhafaza edilmiştir:

Sabantuy, Nevruz devam etmektedir. Birçok adet ve geleneklereski inançlarla ilgili olup, halen organize edilmektedir.

Başka milletlerde de olduğu gibi, Kazan Tatarlarında doğum, ölüm düğünüle ilgili adetlere ayrıca büyük yer verilmiştir.

Aile gelenekleri ile ilgili cırların en kapsamlısı nikâh ve düğünle ilgili olanlardır. Düğün cırları en fazla Kereşen Tatarları ve Mişerler arasında yaygındır, ama bu tür cırların zamanında Kazan Tatarları arasında da yaygın olduğuna şüphe yok. Kazan Tatarlarında İslam inancı etkisiyle gelenek ve oyun dans cırları azalmıştır. Düğün esnasında söylenen şarkılar sadece keyif için olmayıp, gelin ve damadın akrabalarının birbirini tanımasına da yardımcı olmuştur. Düğünün baştan sona kadar cırlar eşliğinde devam ettirilmesi bir adet haline gelmiş, hediyeler dahi cır eşliğinde verilmiştir.İki taraf da dilek-istek ve dualarını cırlar yardımıyla ifade etmiş, belki de söyleyemeyecek duygularını, düşüncelerini cırlar yardımıyla dile getirmiştir (Yermi 1967: 190-9). Tatar düğünleriönce kızı istemeye gelme- *yaulau* ile başlatılmıştır (Nadirov 1980: 11-12). Sonra hediyeleşme ile devam etmiştir.her iki tarafı da övme cırları söylenilmiştir. Bütün bu merasimler esnasında düğün cırları söylenmiştir. Düğün sonunda damat tarafının kızı incitmesini konu alan tavsiye cırları söylenmiştir.Düğün sonundaki tavsiye cırları her iki tarafın dünürleri tarafından karşılıklı söylenmiştir:

*Qara sıyırlarning mögezlären
Qayırıp alırğa dip kildek bez,
Änkäsennän tугan bäbekäsen
Ayırıp alırğa dip kildek bez.*

Kara ineğin boynuzlarını
Koparıp alalım diye geldik biz,
Annesinden doğan yavrusunu
Ayırıp almaya diye geldik biz.

Sonra yine dünürler birbirini öven şarkılar söylerler ve kızın acı kaderini anlatan cırlar ile bu gelenektamamlanmış olur.

*Küke monglı, küke monglı
Kükelärdän monglı bar mikän?
Cirlären, suların taşlap kitä,
Qız baladan monglı bar mikän?*

Guguk hüzünlü, guguk hüzünlü
Guguklardan da hüzünlü var mı?
Yerini, sularını bırakıp gidiyor,
Kız çocuktan hüzünlü kimse var mı?

Bunun akabinde, kız ağlatma – *qız yılatu* geleneği ve cırları gelir. Bu gelenekeşnasında, genelde *qız yılatu* ya da *Tang Kuçat*cırları söylenir. Bu gelenek hakkında 1913 yılında M. Akçurina *Şuradergisinde* bir makale yazmıştır. Makaleye göre, cırları iyi bilen bir gelin kızın olduğu eve gelip ahval sorduktan sonra, kızın başına örtü örtüp, başka bir odadan getirir. Sonra kızını ağlatmak için farklı cırlar söyler. Kızın annesine hitaben:

*Atqınayım borğan kitärgä,
Kildem küngelengne bähil itärgä,
Sinnän ayrılırğa waqıt citte,
İnde minga nihäl itärgä?
Min anaqayğa barırmin,
Ap-aq qına çatır yabınıp,
Äl dä anam, kábäm ni kürdem?
Baqsang, yılar idem sağınp.*

Atım dönmüş gitmeye,
Geldim helallik istemeye,
Senden ayrılmanın zamanı geldi,
Artık bana ne yapmak lazım gelir?
Ben anneciğime giderim,
Bembeyaz örtü örtünerek,
Şimde de annemi ben göremedim,
Baksan, ağlar idim özleyerek.

Kitäm, anam, kábäm, kürep qal,
Tagı da kilä almam- yulım tar.

Gidiyorum, anam, canım, görüp kal,
Bir daha geri dönemem -yolum dar.

Sonra benzer içerikli cırlar kızın abisine söylenilir. Bu cır bazen kızın kendisi, bazen de arkadaşları söyler. Kız evleneceği sabah erkenden kalkıp, babasının odasının penceresi yanına gelip, son sözlerini cır olarak söyler (Yermi 1967: 190-9). Nadirov'a göre ise, *qız yılatu* için kızın arkadaşları gelir ve saçların gümüşten yapılan saç tokaları, *tängkärer* örür, başını beyaz örtüyle kapatırlar. Sonra, yukarıda bahsedilen, *qız yılatu* cırları söylenilir (Nadirov 1980: 12). *Qız yılatu* adeti başka

Türkî halklarda da bilinir (Kazak, Özbek, Kırgız, Başkurt vs.) (Nadirov 1980: 12). Gelini gurbet yoluna uğurlama bu şekilde gerçekleşir.

Uyın cırları (oyun cırları) ve *biyü takmakları* (kısa dans cırları) Tatar folklorunda en eski tür olarak bilinir. O devirde cereyan eden olaylar cırlara da yansımıştır. O devirde, Sovyetler hayalî temellerle komünizmi inşa etmeyi maksat edinmişti. Buna bağlı kalarak cemiyet hayatının her yönü bu maksada boyun eğdirilmiş, komünizm siyaset olarak aşılarmaktaydı. Doğal olarak, tüm cereyan eden olaylar halkın folklor ve musikisine de yansımıştı. Daha da çok etkili olması amacıyla, halk cırları caddelerde, dergilerde, yazılarda görölmekteydi. Bu tür cırların temel konusu hizmeti ve Komünizmi övmeye beraber, dostluk, sevgi, gurbet vs. konulu olan cırlar da görölmekteydi. Tarihî başlangıcı İdil Bulgar Devletine kadar uzanan oyun cırları böylece Sovyetlerin ideolojik malzemesine dönüşüvermiştir.

4.1. Gurbette Olanın Sevgili Özlemi

Bu başlık altındaki cırlar sayı bakımından azdır ve birçoğu dans ya da yöresel hareketler eşliğinde icra edilir. Bu grubun cırları cır kahramanının Sevdiğine olan özlemini, gurbetini konu edinmiştir. Cırlarda kahramanın nasıl bir gurbette olduğu belli değil, sadece sevdiğinden uzakta olduğu bilinir. Kahraman Sevdiğine duyduğu özlemi şu şekilde ifade ediyor: ‘*Yalgız başım yäm’ tapmıy*’ (Yalnız başım (senden başka) huzur bulamıyor). Kahramanın özlemi o kadar çok ki, hep kulağına sevdiğinin sesi gelir:

Äkren iskän cillär belän

Tawışing kilgän töslä

(İshakova-Vamba 1994: 58)

Yavaş esen yeller ile

Sesin geliyor gibi.

Sevdiğiyile gurbet yaşayana gece karanlık, gündüz ise hüznü gelir:

Tön qarangı, kön yamansu
Bula ikän sağıngaç.
(İshakova-Vamba 1994: 21)

Gece karanlık, gün hüzünlü
Oluyormuş özleyince

Gurbeti yaşayan sürekli bir bekleyiş içinde:

İrtän torıp tışqa çıqsam,
Urman buyları toman,
(Nadirov 1988: 298)

Sabah kalkıp dışarı çıksam,
Orman boyları sisli,

Sezneng yaqqa çığıp qarıym,
Tang cilläre iskändä.
(İshakova-Vamba 1994: 36)

Sizin tarafa çıkıp bakıyorum
Tan yelleri eserken

Belli ki sabaha kadar uyuyamamış, acı çekmiş, tan yelinin sevgililere mektup, haber taşıma gibi bir fonksiyonu olduğundan tan ağarınca bir haber yok mu diye dışarı çıkmış. Sevgilisini özleyen bu ruh haletini şu şekilde anlatıyor:

Ayqala qar suları la,
Çayqala qar suları,
Çittän dä aşıp kitte iç
Yörägem yarsuları.

Çalkalanıyor kar suları,
Dalgalanıyor kar suları,
Kıyısından taşıtı artık
Kalbimin acıları.

Bazen de gurbette olanın mektubu gelir, ama kendisi yoktur. Bu mektuplar Sevgilinin sözlerini içerdiği için önem arz eder. Özellikle savaş meydanında, harpta olanlardan mektup almak o insanın hayatta olup olmadığını öğrenmenin tek yolu olmuştur.

Xatı gına, kilä genä,
Süze genä, kilä genä,
Söyläşergä üze yuq.

Mektubu geliyor ancak,
Sözü geliyor ancak,
Konuşmaya kendisi yok.

Bekleyen bazen kendisi de sevdiğine mektuplar yazar:

*Sin dustıma xatlar yazdım,
Sağıngannı belsen dip, sanduğaç.
(İshakova-Vamba 1994: 51)*

Sen dostuma mektuplar yazdım,
Özlediğimi bilsin diye bülbül

Özleyen bülbülü sevgilisine benzetiyor, bazen özlenen sevgilisine de bülbül olarak hitâp ediyor:

*Sanduğaçım ikänseng
Citär közlär, kitärseng, sanduğaç,*

Bülbülüm imişsin
Güzler gelir gidersin, bülbülüm.

Özleyen Sevgilisini bülbül yavrusuna benzetir, bülbülün yavrusu da görünüşte güzel değildir. Ama sesinden dolayı güzel gözüktür.

*Sarı sanduğaç balasın
Qullarımda sayratam,
Sarı bülbülün yavrusunu
Ellerimde öttürüyorum,
(İshakova-Vamba 1994: 51)*

Kürer küzgä matur tügel
Ällä nigä oxşatam.
Baktığında güzel değil,
Nedense beğeniyorum.

Bülbül gurbeti yaşayanın arkadaşı, dostudur. Garip ona hitâpeder, ona derdini, durumunu anlatır:

*Doktor tapmıy, aptyek satmıy
Sağınganga dāwanı, sanduğaç.
(İshakova-Vamba 1994: 51)*

Doktor bulamaz, eczacı satmaz
Özlediğimde devayı, bülbül.

Âşık bazen sevgili ile arasında haber getiren bir postacı bülbülün olmasını hayal ediyor:

Ber sanduğaç bulsın ikân

Arada yörü torğan.

(İshakova-Vamba 1994: 58)

Bir bülbül olsa idi

Bizim aramızda gezen.

Âşık bazen bülbüle sevgilisinin önüne konarak ötme vazifesini veriyor:

Sineng allarınga basıp

Üzem sayrargâ quştım

(İshakova-Vamba 1994: 58)

Senin önlerine konarak

Kendim ötmesini istedim

Bazen sevgili ay ve güneşe benzetilir:

Qay illärdä sin yöredeng

Ay-qoyaş tik yaltırap?

(İshakova-Vamba 1994: 52)

Hangi ülkelerde gezdin

Ay güneş gibi parlayıp?

Birçok cırın sonunda gurbeti yaşayan kendiniteselli etmeye çalışır, kendinibaşka insanlar ile kıyaslar, devrin şartlarına göre herkesin bir gurbet yaşadığını, herkesin benzer halet-i ruhiyede olduğunu düşünür. Bu durumu değiştirecek başka çare yoktur:

Doktor tapmıy, aptyek satmıy

Sağıngangâ dāwani, sanduğaç.

(İshakova-Vamba 1994: 51)

Doktor bulamıyor, eczacı satmaz

Özleyene devayı, bülbül.

Bu yüzden kendisini ve sevdiğini sabretmeye teşvik eder.

Sagınsang da tüz äydä!

(Zıyatdinova 2000: 230) ve (İshakova-Vamba 1994: 48)

Özlesen de sabret haydi

\

Sin tüzgänne min dä tüzäm,

Tağın berär yılğa tüz.

(Urmançe, Mingnullin 2001: 35)

Sen sabredince, ben de ediyorum

Daha bir senelik sabrediver.

Nadir olsa da bazı cırların sonunda sevgiliyle kavuşma ümidi, isteği belirmektedir:

Sandugaçlar kük sayraşıp,

Qawışır biz mikän bez dä?

(İshakova-Vamba 1994: 21)

Bülbüller gibi öterek

Kavuşur muyuz biz de?

4.2. Kadın ve Kızların Yaşadıkları Gurbetler

Gurbet konulu oyun ve gelenek cırlarının çoğu kadın ve kızların acılı durumunu konu edinmiştir. Araştırma sonucunda sayı bakımından en fazla oyun ve gelenek cırlarının bu konuda olduğu görülmüştür.

Eski devirlerde genç kızların özgürlükleri kısıtlıdır ve çoğu istedikleri insanlarla evlenememiştir. İstemediği, sevmediği kişiyle evlenmek, tanımadığı, bilmediği kişilerle yaşamak zorunda kalmak, gece-gündüz çalışmaya mecbur bırakılmak - bunlar hüznü ayrılık cırların başlıca konusudur (Nadirov 1980: 13).

Bu tür cırlarda kayınpederin evi hep siyah, soluk renklerde, olumsuz şekilde tasvir edilir. Kayınpeder ve valide gaddar, şefkatsiz, olumsuz olarak gösterilir, kayın tarafı ‘*yad kullar, yad yaq*’ (yad eller, yad taraf) olarak geçer. Cırlarda kızın kendi akrabalarına duyduğu öfkesi ve acılı hisleri duyulur, gelin kendinisatılan mal gibi hisseder. Bunlar cırlarda duyguları daha derin anlatmak için kullanılan yöntemdir (Nadirov 1980: 13).

Cırlarda bu düzene, bu duruma kızın protestosu duyulur. Önceki zamanlarda günümüzdeki gibi iletişim araçları olmadığından uzak diyarlara gelin olarak giden

kızlar bazen bir daha ailesini hiç göremiyorlarmış. Cırlarda bu düzene, bu duruma kızın protestosu duyulur.

Cırlarda kızın kendi akrabalarına duyduğu öfke ve acı hisleri duygularını daha derin anlatmak için kullanılan yöntemdir (Nadirov 1980: 13). Bu gruptaki cırlar evlenince ailesinden, vatanından uzakta kalacağına ve kayın tarafında kötü muamele göreceğine üzülen kızların, uzak diyarlara gidip, bir daha ailesini, yakınlarını göremeyen gelinlerini gurbetini anlatıyor. Özleyen bulunduğu yeri anayurdu, babasının eviyle kıyaslar, ailesinin yanına geri dönme isteğiyle yanar.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. TARİHÎ CİRLARDA GURBET

Kazan Tatarlarında tarihî cır milletin kaderi, halkın millî tarihine ait sahneleri yansıtan cır türüdür. Tarihî cır terimi araştırmacılar tarafından verilmiştir, halk arasında ise bu cır türüne *cır* yada *cıru* denilir (Nadirov 1988: 6). Tarihî cırlar milletin tarihini yansıtır, çoğu zaman konu bakımından destan ve *mönecetlere* benzerler. *Mönecetlerde* olduğu gibi tarihî cırlarda da sıklıkla savaşlardan yada siyasi olaylardan dolayı akrabalar, yakınlardan ayrılık konularına değinilmiştir (Sadekova 2001: 60).

Tatar folklorunda tarihî cır meselesini ilk kere G. Rehim başlatır. 1960'lı yıllardan başlayarak, M. Nigmatcanov ve F. Urmançev 1963 yılında 'Sovyet Edebiyatı' dergisinde yayımlanan *Yıraq Çıganaklar* (Uzak Kaynaklar) makalesinde ve 1969 yılında *Kazan Utları*'nın (Kazan Işıklarının) üçüncü sayısında yine bu meseleye değindi, tarihî cırların olduğuna dair düşüncelerini belirtti. Urmançev kaçaklar hakkında cırların tarihî cır olarak adlandırdı ve bu türün ortaya çıkmasını 13.-14.yüzyıllara bağladı. 1970 yıllarında Kazan Devlet Üniversitesi Tatar Edebiyatı bölümü de bu tür çalışmayı başlattı ve tarihî cırların İdil Bulgar Devletine kadar dayandığını ispat etti. Tarihî cırlar gelişme sürecinin doruk noktasını

18.-19.yüzyılda yaşanmış ve konu itibariyle daha çok Pugaçyev, Salavatvb. şahısların kahramanlıklarını içermektedir (Urmançe 2006: 319-327). Nadirov’a göre, tarih cırlar 1950 yıllarına kadar örnek azlığından dolayı lirik cır ve *beyetler* içinde incelenegelmişlerdir ve tarih cır kavramı ilim dünyasına da ancak bu tarihten itibaren girmiştir (Nadirov 1988: 6). Fatih Urmançe’ye göre, tarih cırların gelişme devri 19.yüzyılda son bulmuştur. Günümüzde tarih cırların her gün daha fazla lirik cırlara yaklaştığını lirik cır özelliklerini taşımaya başladığgrlmektedir.Urmançe, son olarak tarih cırların lirik cırlarda eriyecektir fikrinde. Bu sadece Tatar cırlarında değil Rus, Başkurt ve başka halk tarih cırları için de geçerlidir (Urmançe 2006: 319-327).

Bütün bu sonuçlara ancak günümüze ulaşan cırlara dayanarak varılmıştır. Ama şunu da unutmamak gerekir ki, cırların büyük kısm kaybolmuş, unutulmuş, zamanında yazıya geçirilememiş, sansrlerden dolayı günümüze ulaşmamıştır.

Tarih cırlar halkın yaşamında olan önemli olayları beyan etme, bu tür olaylarda önemli rol oynayan, halk ve vatani uğruna mücadele eden insanların kahramanlıklarını kaydetme hacetinden doğmuştur. Tarih cırlar lıro-epik niteliktedir. tarih cırlarda halkın tarihi, ruhu yansımıştır (Bakirov 2008: 176-7), (Nadirov 1988: 5-6). Lirik cırların kahramanı genelde belli olmayan ‘ben’, ama tarih cırların kahramanları gerçek şahıslar, halkın tarihinde önemli olan kahramanları - Symbike, şahgali, Karasakal vb. gibi ve bu cırların ortaya çıkmasına neden olan olaylar da gerçektir.Lirik cırlarda kullanılan zaman şimdiki zaman, tarih cırlarda ise zaman hep geçmiş zamandır. Tarih cırların ortaya çıkmasının nedenlerinden biri de halkın zihninde derin iz bırakan olayların destanlara sığmamasıdır. Kaçaklar hakkındaki tarih cırlarda kahramanları takdir etmekten ziyade acıma hissi vardır (Bakirov 2008: 195). Tarih cırların biroğ tarih Türk destanlarının özelliklerini taşır. Mesela, *şerk* cırında kahraman ne kadar zorluklar görmesine rağmen, ön plana onun kahramanlığ ve cesareti çıkar (Urmançe 2006: 324).

Tarih cırlar birçok yönden beyetlere benzerler ve eskiden aynı tür olarak grlmşler. Ama tarih cırlarda, beyetlerden farklı olarak, kahramanlık özellikleri ne çıkartılır. Beyet iletarih cır arasında benzerlikler de az değil, ikisi de şiir şeklinde ve ezgiyle icra edilir, konu bakımından ierikleribenzemekte, ikisi de lıro-epiktrolarak bilinir (Urmançe 2006: 327). Tatar folklorunda tarih cırlar meselesi çok eski zamanlardan beri tartışılmaktadır.

Tarihîcîrlarla ilgili ilk makale 1969 yılında yayımlanmıştır. Bu makalede ispat edildiği gibi, tarihî cırlar Bulgar devrine kadar dayanır (Urmançe 2006: 200-1).

5.1. İdil Bulgar ve Altın Ordu Devirleri Tüccar Ve Esirlerin Gurbeti

İdil Tatarlarının en meşhur ve en eski yurtları İdil Bulgarilerlemiş, yüksek kültüre sahip bir devletti. Bulgarlar ticarete çok ileri gitmişlerdi, İdil Bulgar Devletinin başkenti Doğu ile Batıyı bağlayan ticaret ve kültür merkezi haline gelmişti.

922 senesinde resmî anlamda İslam'ın kabulü devletin en mühim olaylarından biri olmuştur (Nigmedzyanov 2003: 31-4).Azak Bulgarlarının daha Muhammed Peygamber (s.a.v.) devrinde İslam'ın kabul ettikleri söylenilir(Davletşin 2004:168). 14.yüzyılın müelliflerinden Şemseddin-Alâ Dimeşkî birçok Bulgarların Hac maksadıyla Bağdad üzerinden Mekke'ye gittiklerini rivâyet etmektedir (Battal-Taymas 1966: 21). Bu değişiklikler Kazan Tatarlarına Doğu ülkelerine eğitim ve din uğrunda yolculuklara, yeni gurbetlere yol açmıştır.

İslam ile beraber Bulgar topraklarına Arap alfabesi, Doğu edebiyatı ve kültürü girer, ayrıca Kuran dili Arapça ve edebiyat dili Farsça, herkes tarafından bilinir konuma gelir. Bu durum halka doğunun en kaliteli eserlerinin orijinallerini okumaya yol açar. Bu kültür hayatın her alanına: edebiyateğitim ve folkloru da yansır. Eserlerin dili Türkçe olmasına rağmen, yazma kuralları Arap ve Farsçaya benzemeye başlar, Türkî aruz doğar. Halk edebiyatının zirvesi sayılan Tahir ve Zühre,Yusuf ile Züleyha,*Bozyeget* (Buz Yiğit) destanları bu ölçüyle yazılmıştır. Doğal olarak, aruz az da olsa, cır, mönecet ve beyetleri de etkiler.

Bu devirlerin ezgileri farklı milletlerden (Kazan Tatarları, Mişerler, Mariler) yazıp alınsa da, benzer renkler taşır ve bu halkların geçmişte olan birliğine bir delildir (Saydaşeva 2008: 22-3).

1236 yılında Moğollar şehir ve köyleri talan ederek, İdil boyu Bulgar Devletini ele geçirirler.

Kelime hazinesi, suret ve tasvir şekillerine bakılırsa, Bulgar devri cırları günümüz cırlarına çok yakındır.

G. Tukay'ın bu devir cırları hakkında söylediği sözler bunu daha bir kere doğrulamaktadır: “Mamur Bulgar şehirleri, köyleri daha önce hiç olmamış gibiyok oldular. Ama bu yüksek değerli miras denilen halk cırlarını toplar da yok edemedi, oklar da deşemedi. Onlar hala halkın gönlünde ve bu devir cırları halk edebiyatının incileridir” (Nadirov 1988: 7).

Bulgar devrinde Moğol baskınları haricinde Ruslarla da küçük savaşlar, çatışmalar olmuştur. Yukarıda bahsedilen saldırılar, savaşlar, ticaret ve din için yapılan seyahetler bitmek bilmeyen ayrılıklara yol açmıştır. Aileler yıkılmış, insanlar yakınlarını, akrabalarını kaybetmiş, çocuklar yetim, öksüz kalmış, vatanlarından sürülmüştür ve esir düşmüştür.

Bu devrin tarihî cırlarının birçoğu esirlerin acılı kaderini anlatır. Esir düşenler kavurucu sıcaklarda yanarlar:

Essig qoyaşda yandıq bez,
(Nadirov 1988: 36).

Sıcak güneşte yandık biz,

Düşmanlara ganimet olarak köle pazarlarında satılırlar:

Bolğar ileneng qızları
Doşmannarğa ulca bulıp
Qol bazarğa barıp töşkännär.
(Nadirov 1988: 35-36).

Bulgar elinin kızları
Düşmanlara ganimet olarak
Köle pazarına düşmüşler.

Bir yudum su, bir dilim ekmek, tenini örtecek hiçbirşey bulamadan binbir işkenceye maruz kalırlar:

Safi su, ber telem ikmāk
Yalang tänin säter itmāk
(Nadirov 1988: 36).

Temiz su, bir dilim ekmek?
Çıplak teni örtmek,

Bolğar Yätimäläre (Bulgar Yetimleri) cırı bize Bulgar kullarının facialı takdirini beyan eder. Tarihî belgelere göre kullar, cırlarda da belirtildiği gibi:

Gaznin şähre bazarında

Ġaryan wä görÿan qaldıq bez.

(Nadirov 1988: 36).

Gazne şehri pazarında

Çıplak ve yaşlı kaldık biz.

Bulgar şehrinin kendisinde de, Horasan devletinin Gazne şehrinde de satılıyormuş. Bu cırlar takriben 14. yüzyılda gerçekleşen olayları anlatıyor olmalı. Çünkü bu yüzyılda Bulgar eskisi kadar olmasa da, hâlâ da kul ticareti ile meşguldü (Bakirov 2008: 179).

Bulgarların ticaret konusunda oldukça ileri gitmiş oldukları bilinir:

Bolğar-Bilär diyäsez,

Bolğardan mı kiläsez?

Bolğar yılqıların häydäp,

Hind illären gizäsez.

Bulgar-Biler dersiniz,

Bulgar’dan mı geliyorsunuz?

Bulgar atlarını dehleyip

Hint ellerini gezersiniz.

Bulgar şehrine inci - mercan, gevherler hiç durmadan yağmıştır:

Ence-märcän, gäühär-yaqut

Ağıla şehri Bolğarğa.

İnci, mercan, cevher, yakut,

Akar Bulgar şehrine.

Bu durum birçok ülkeleri gezmeyi, seyahet etme ve yine vatanından uzakta, gurbette olmayı gerektirmiştir.

Cırlarda vatan gurbetiyle aynı anda anne-baba özlemi ve Allah’tan ayrılık konular da işlenmiştir.

Kunak dede hakkında cır tarihî cırlar içinde önemli bir yere sahiptir. Kunak dede düşmana esir düşmüştür. Küçüklüğünden beri yetim kalmış, ailesinden ayrı kalma acısını çekmiştir:

*Atam anam taşlab kitdi,
Üneç yaşlek min zäğıfni
köngä yätim itdi.
(Nadirov 1988: 36).*

Atam anam bırakıp gitti,
Onüç yaşında ben güçsüzü
güne yetim etti.

Bu devir savaşlarla geçtiği için Kunak dedenin takdirini tekrar eden çok kişi olmuş, yetimlik adeta bu devrin özelliği haline gelmiştir.

Bu devir gurbet cırlarının bir kısmı tasavvufa da değinmiştir. Bulgar minaresine çıkan erenlerin gözyaşı Allah ile yaşanan gurbetten dolayı sel gibi akmaktadır:

*Şehre Bolğar manarası
Siksän basqıç häm arası.
Anda mengän iränlärneng
Sil tik ağar küzdin yäşe.
(Şahin 1999: 110).*

Şehri Bulgar minaresi
Seksan basamak ve arası.
Oraya çıkan erenlerin
Sel gibi akar gözyaşları.

Altın Orda devrinde de seferler, savaşlar, esirlikler, ayrılıklar devam etmiştir. Elimizde Altın Orda devrine ait tek cır bulunmaktadır. Bu cırda ihtiyar Kunak dedenin esirlikte geçirdiği vatan gurbetinden bahsedilmiştir. Kunak dedenin başı düşman önünde, esirlikte eğilmez, gururunu kırmaz. Ama vatan özlemi, vatanına duyduğu saygısı, sevgisi o kadar derindir ki, vatani söz konusu olunca onun başı eğilir. Çünkü esirlikte onun için sevdiği vatanından ayrı kalmak oldukça zordur:

*Tuwıp üskän, suwın eçkän
İdel belän Cayıgıma
Qaytarsağız ni bulğan dip,
Başım iğän qart min..
(Nadirov 1988: 38)*

Doğup büyüdüğüm, suyunu içtiğim
İdil ile Yayığıma
Gönderseniz ne olur, diye,
Başını eğer ihtiyarım.

Tatarlarda insanın doğduğu toprağına gömülmesi oldukça önem arzeder. İnsanlar, daha ölmeden evvel ‘tenim doğduğum topraklara gömülsün’, diye dua ederler. Bu cırda da Kunak dedenin hayatta iken vatanına dönemezse, en azından vatanına gömülme isteğini görüyoruz:

*İdel belän Cayıgıma
Qaytarsağız ni bulğan dip,
Başım igän qart min.*

(Nadirov 1988: 38)

İdil ile Yayığma
Gönderseniz ne olur, diye,
Başını eğen ihtiyarım.

5.2. Kazan Hanlığı Esirlerinin Gurbeti

Bu devrin tarihîcılarının birçoğu kaybolmuş, günümüze ulaşmamış olmakla beraber, her bir cır'ın uzun biyografisi, kendi tarihi bulunur. Tarihî cırlar Bulgar devrinde tür olarak oluşumlarını tamamlayıp artık gelişmeye yol tutmuştur. Bu devrin ayrılık cırlarını daha iyi anlayabilmek için devrin dil ve tarihî hakkında kısaca bilgi verelim.

Altın Ordunun düşüşü Küçük Muhammedin hükümdarlık döneminde (1423-1459) başlar.

1445 yılında Muhammed (1445-1446) bağımsızlığını ilan eder. Eski Bulgaristan topraklarına kadar uzanan, hem Tatarlara, hem Başkurlara, Çeremişlerle Türkçe konuşmayan Mordvalara egemen olarak Kazan Hanlığını kurar (Roux 2007: 344-5), (Özyetgin 1996: 9-11), (Dukes 1990: 47-8). Ama Ruslar gittikçe güçlenir, Kazan Hanlığı topraklarına saldırıları da gittikçe çoğalır ve nihayet 1552 senesinde İvan Kazan Hanlığı topraklarını almaya muktedir olur.

Edebiyata gelince, Moskoflar Kazan'ı ele geçirdikten sonra çoğu eserleri yakıp yok etmişlerdir. 1819 yılında Kazan Devlet Üniversitesi tarafından yayımlanan 'Ahval-i Çingiz Han ve Aqsak Timur' kurtulan nadir kitaplardandır. O dönemin Kazan Tatarları dilinin gelişmişliği mezar taşlarında rastlanan Türkçe ibarelerden ve Sahip Girey Han yarığından anlaşılır (Battal-Taymas 1966: 26-8), (Validov 1986: 24-5).

Bu grupta az sayıda cır bulunur, ama her bir cır'ın anlamı oldukça derin manaya sahiptir. Vatanından, akrabalarından gurbet, esirlik Haneke Sultanı acınacak

duruma düşürmüştür. Tatlıları seçerek yiyen Hanekenin yiyecek ekmek kurusu bile yoktur:

*Säxtiyän kimäs, naz idem,
Çabata tapmay baramın.
(Nadirov 1988: 38)*

Sahtiyan giymez, nazlı idim,
Ayakkabı bulamadan gidiyorum.

*Şikär lä kapmas naz idem,
Soxari tapmay baramın.
(Nadirov 1988: 38)*

Şeker de yemez nazlı idim,
Ekmek kurusu bulamadan gidiyorum.

Haneke, annesine seslenir, durumunu ona anlattıklarından öğreniyoruz. Hanekenin gurbet yolu ormanlardan geçer. Haneke cırın sonunda icra eden dinleyiciye seslenir, ona Haneke'yi merak edersen diye kızın durumunu, esirlikte beklediğini haber verir:

*Hanäkäne sorasang,
Yaqa la, kötä utırır.
(Nadirov 1988: 38)*

Hanekeyi sorarsan,
Esirlikte, beklemekte.

Haneke Sultan verdiği sözünü yerine getiremeden gitmiştir, bu yüzden canı çok acır. Kazan Tatarlarında verilen söze sadık kalmak son derece önemlidir:

*Ozın - ozın yirlärne
Urman kitäm änkäçäy,
Äytä torğan niyätämä
Yitmäy lä kitäm änkäçäy.
(Nadirov 1988: 38)*

Uzun-uzun yerleri, ormanı
Geçerek gidiyorum, anneciğim,
Söylediğim niyetimi
Yapamadan gidiyorum, anneciğim.

Kazan Hanlığı devrinde en önemli ve titretici olaylardan biri, Kazan Hanlığının alınması ve yurdun yıkılması olmuştur. Özellikle Süyümbike Hanbike'nin Ruslar

eline verilmesi halkı derinden yaralamıştır. Bunun halk cırlarına da aynen yansıdığını görmek mümkündür. Bu konuda çok fazla tarihî cır söylenmiştir.

Süyümbike'yi Rus tarafının kişileri gemiye bindirir ve gemi Kazan'dan yavaşça uzaklaşır. Bu geminin adını halk *ut köymäse* (ateş gemisi) demiştir. Neden ateş? Çünkü gemide oturan yurdun son idarecisi, ülkenin temsilcisinin boynu bükük, başı eğik, gözü yaşlıdır:

İyä başın, tügä yäşen.

Eğiyor başını, döküyor yaşını.

(Nadirov 1988: 39)

Elinden bir şey gelmiyor, bu yenilmenin belirtisi, çaresizliğin belirtisidir. Bu durum, yurdun yakıp yıkılması halkın gönlünde, ruhlarda da yangın doğurmuştur. Bu ateş Süyümbike'nin gemisine kadar geçmiştir, o kadar kuvvetli ki, suyun üzerinden gitmesine rağmen onu kimse söndüremez:

Ut köymäse kitep bara,

Ateş gemisi gidiyor,

Söyembikäne alıp.

Süyümbike'yi alıp.

(Nadirov 1988: 39)

Haneke'den farklı olarak, Süyümbike gurbette olmasına rağmen üzüldüğü sadece fakirliği ya da bulunduğu kötü durum değil, o vatani, halkı için de üzülür, onları merak eder:

Xuş Qazanım, qalasıng, dip,

Elveda, Kazanım, kalıyorsun, diye,

Ükerep yıly buyına.

Hıçkırıklarla ağlıyor.

Minnän başqa niçek itep

Benden başka ne şekilde

Kön itärsez, dip, ayap.

Gün görürsünüz, diye, acıyıp.

(Nadirov 1988: 39)

Süyümbike kadife alanlar hala yeşil mi, bahçelerde bülbüller hala ötüyor mu, yoksa onları da düşmanı tutkun etti, yakıp yıktı mı, diye merak eder:

*Qätifädäy yäşel ulup
Tora mikän cir yöze?
Yandırıp beterdeme ällä
Alarnı da doşmanım?*

Kadife gibi yeşil olup
Duruyor mu yeryüzü?
Yoksa ateşe mi verdi
Onları da düşmanım?

*Baqçalarda sanduğaçlar
Sayrıy mikän äle dä?
Ällä alarnı da totqın
İtte mikän doşmanım?
(Nadirov 1988: 40)*

Bahçelerde bülbüller
Ötüyor mu hala da?
Yoksa onları da esir
Etti mi ki düşmanım?

Halkını ve vatanını seven kahraman Süyümbike yüzyıllar boyu Tatarların gönlünde taht kurmuştur. Süyümbike gurbetteki halini şu şekilde anlatır. Süyümbike esirlikte senelerce tek başına kalmış ve günde bir dilim ekmekle, bir yudum suyla yetinmiştir:

*Niçä yıllar bu binada
Yalgız utıra başım,
Ber sawıt su, ber telem ikmāk
Bänem aşagan aşım.
(Nadirov 1988: 40)*

Nice yıllar bu binada
Yalnız oturur başım,
Bir kap su ve dilim ekmek
Benim yediğim yemek.

İki gözü dünya yüzünü çoktan görmemiş, gece-gündüz ağlamaktan gözlerinde yaş kalmamıştır:

*Kürmämüşder ike küzem
Yaqtı dönya yöziyne,
Köne-töne yıǵlıy yıǵlıy
Bette inde küz yäšem.
(Nadirov 1988: 40)*

Görmemiştir iki gözüm
Aydın dünya yüzünü,
Gün ve gece ağlayarak
Bitti artık gözyaşım.

Süyümbikenin gözlerine hasret ateşinin sürmesi sürülmüş, ateş tutmuş kalbinin âhı dışarı çıkar:

*Xäsrät utıning söreme
Qapladı küzläremi,
Ut qabınğan yörägemä
Tışqa da çıǵa ahım.
(Nadirov 1988: 40)*

Hasret ateşinin sürmesi
Kapadı gözlerimi,
Ateş düşen yüreğime
Dışarı çıkıyor ahım.

Onun yardımcı kızları ve baş vezirleri hepsi gurbettedir, onun için yalnızlık bir sınav olmuştur:

*Çornala ide yaq-yağım
Känizäk kızlar belän,
Härwaqıtta da başvüzir
Yanımda ide, yuldaşım.
(Nadirov 1988: 40)*

Doluyordu iki yanım
Kenizek kızlar ile
Her vakitte de baş vezir
Yanımdaydı, yoldaşım.

Bu grup cırlarda da gençlik zamanına, geçmişe duyulan özlem de işlenilmiştir:

*Qaya kitte yäş waqıtım,
Nazlı üskän çaqlarım?
(Nadirov 1988: 40)*

Nereye gitti genç zamanım,
Nazlı büyüdüğüm anlarım?

Yosıf adında Nogay mirzasının kızı olan Süyümbike Kazan Hanlığının son yıllarında Cangali ve Sefergeregeler'in eşi olmuştur. İkinci eşi vefat edince, iki yaşındaki oğlu Ütemeşgereg'e adına 1549-1550 yıllarda Kazan Hanlığını idare etmiştir. Şahgali yardımında Sviyajsk (Zöye) suru bina edilince ve Kazan'ı alma tehlikesi doğunca, Tatar beyleri ihanet yoluyla kurtulmaya ümit ederek, Süyümbike'yi Kazan'a, sürgüne yollarlar. Kazan alındıktan sonra ise Ütemeşgereg'i vaftiz ediyorlar. Güzel Süyümbike çirkin ve kısa boylu Şahgaliyle (birinci eşinin kardeşi) zorla evlendirilir. Bu şekilde Süyümbike'nin hem Kazan'a, hem de babası yanına Nogay'a dönme imkânı yitirilmiş oluyor. Korkunç İvan Süyümbike'nin yurdunu yerle bir eder. Cır Tataristan, Başkurdistan, Sibiryave Tatarların yaşadığı başka yerlerde de çokça yayılmıştır. Çünkü bu cır bir tek Süyümbike hakkında değil, bütün Tatarların geçmişini konu almıştır.

Süyümbike gaddar Şahgali'yi sevmez, onunla yaşamak istemez, bu yüzden Şahgali onu zindana atar. Bu olaylar Moskova'daki haberlerde muhafaza edilmiştir. Süyümbike'nin bu şekilde zindana hapsedilmesi halk arasında da bilinmiştir (Bakirov 2008: 182-3). Halk arasında Süyümbike hakkında olan cırların bu kadar yayılması bunun bir göstergesidir.

5.3. Çarlık Rusya Devri Cırları

Kazan Hanlığı alındıktan sonra özgürlük adına sürekli başkaldırımlar devam eder. Bu ise Çarları ve Ortodoks kilisesini kızdırmış, dil, din, kültür alanlarındaki baskılar artmıştır. Kazanlıların Stepan Razin, Bolotnikov, Yemelyan Pugaçev hareketlerine aktif olarak katılmaları, halkın öz kültürünü, dilini muhafaza etmeye çalışması, okulların çok olması, matbuatın başarılı olması, doğu Müslüman halklarıyla kültür ilişkilerinin devam etmesi, tam olarak hâkimiyet altına girmemeleri Çar yönetimini, misyonerleri daha da çok kızdırır.

Başpiskopos Luka Kanaşeviç zamanında yalnız 1744-55 yıllar arasında bir tek Kazan bölgesinde 418 cami medreseleriyle beraber yerle bir edilmiştir (Kerimullin 1998: 123-6), (Devletşin 1981: 9-20).

18. yüzyılda gerçekleşen sivil savaşların ve hareketlerin çoğu, özellikle Pugaçyev isyanı, Türkî halkları İkinci Yekaterina'nın Ruslaştırma, asimile etme siyasetine tepki olarak gerçekleşmiştir. En büyük isyanlardan biri sayılan Pugaçyev isyanı çok geniş bir alanı kapsar ve Kazan topraklarına kadar gelir. Bu isyan çok fazla insan kaybına, ölümlere neden olmuştur. Bu hareket zaten yorulmuş, yıpranmış olan Kazan Türklerinin yeniden baskılara, acımasız işkencelere tabi tutulmasına yol açmıştır (Dukes 1990: 117). Yekaterina'nın Müslümanlara ve Eski İnançta olanlara sergilediği yumuşama politikası bile aslında bir asimile çabası olmuştur. Kazan Tatarları bu nedenden Kırgız ve Kazak topraklarına yerleştiriliyor, bu bölgede medrese, camiler kurularak, imamlar yollanarak yarı göçebe olan halkın İslam inancında derinleşince yerleşik, daha sakin, daha uslu olacağı umulmuştur (Dukes 1990: 126), (Devletşin 1981: 17-24).

Kazan İlahiyat Akademisi Rektörü Znamenskiy 1973 yılında Kazan'da yayımlanan *Kazanskiye Tatarı* (Kazan Tatarları) kitabında Tatarlara yönletilen baskıyı şu şekilde anlatır: 'Yepiskov Luka Kanaşeviç onların (Tatarların) çocuklarını okullardan zorla çekip alır, Tatarların mektep ve medreselerini, camilerini yıkar. Tatarların Bulgar eserlerinin kalıntılarını yıktırır. Hükümet ise Kereşen Tatarlarına her türlü kolaylıkları sağlayarak İslam'a karşı çeşitli baskı araçlarını kullanır, yeni camiler yapılmasını engeller. Daha önce yapılan camileri yıkar, dininde ve dilinde direten Müslümanların halini çeşitli vergiler ve yakıp yıkmalarla, başka yerlere göç ettirip, sürmelerle, Ruslarla karıştırıp oturtma yollarıyla daha da zora sokar'. Bu dönemde Tatarlar dil ve dinlerinden, vatan ve doğduğu topraklardan gurbet yaşarlar.

Çar ekonomik olarak ezme, Tatarlara karşı ideolojik savaş metotları kullanmaya başlar; Rus halkı önünde Tatarları Ortodoks dinine düşman ve Rus devletini ele geçirmek isteyen Moğolların bir parçası olarak göstermek için büyük çaba sarf eder. Ruslar, Kafkas, Sibiry, Orta Asya halklarına da Tatar demiştir.

5.3.1. Çarlık Rusya Devri Kaçaklarının Gurbeti

Hayat şartları sabır edilemeyecek kadar zor olduğundan, Tatarlar yaşadıkları köy ve şehirlerden kaçıp Başkurdistan, Orenburg (İrımbur), ve Sibirya taraflarına gitmek, karanlık ormanlarda yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu gibi kaçaklar hakkında halk rivayetler ve tarihî cırlar icat etmiştir. Kaçaklar cemiyet düzenine açıktan açık karşı çıkan ve çar idaresinden kaçarak yaşamaya mecbur bırakılmış kimselerdir. Bunlar arasında Rus çarlara karşı çıkıp zarar vermeye çalışanlar da, askere gitmeye razı olmayıp kaçanlar da olmuştur. Cırlarda halkın bu şahıslara acıdığı görülür. Ama daha ileri giderek, bu tür kişileri kahraman olarak göstermek o devirin şartlar dairesinde mümkün olmamıştır.

Bu grup cırlarda anne ve vatan özlemine çokça yer verilmiştir. Kaçak ve tutukluların annesine olan özlem hisleri hemen-hemen gurbet konulu her cırda bulunmaktadır. Kahramanlar için annesinden daha değerli kimse yoktur:

Samatta Şäruq min genä,
Qaderlem bit änkäy sin genä.
(Nadirov 1965: 70).

Samat'ta Şeruk ben ancak,
Azizim annem bir sen ancak.

Kahramanın durumuna en fazla üzülen ve özleyen de annesidir, o da evinde oğlundan gurbettedir, ağlamaları yedi kilometreden duyulur:

Cide çaqrımnan işetelä
Äni dä qäbämneng yılawı.

(Nadirov 1965: 70).

Pek uzaklardan duyulur
Annemin, kâbemin, ağlaması

Anne özlemiyle paralel olarak vatan özlemi, akraba özlemi de geçer. Kahraman hayalinde küçüklüğüne döner, şimdiki halini eski günleriyle kıyaslar:

Yäş waqıtta üstem awılımda
Äti, äni, qäbäm qulında,

Üsep citkäç awır xäsrät kürdem,
Gazap çiktem yörgän yulımda.

Küçükken büyüdüm köyümde
Baba, annem, canımın, elinde,
(Nadirov 1965: 70).

Büyüyünce hor hasretler gördüm,
Azap çektim gezdiğim yolumda

Kahraman yad yerlerde geçen genç ömrüne acır, vatanına dönebilmek için farklı yollar düşünür:

*Ütä inde gomrem yat cirlärdä
Niçek tuğan ilemä qaytayım?
(Nadirov 1988: 61)*

Geçiyor artık hayatım yad yerlerde
Nasıl vatanıma döneyim?

Ama hepsi sonuçsuz, vatanına dönebilmesi imkansız, yer altından yollar olup vatanıma dönebilmeyi hayal eder:

*Tuğan ilem qaytıp kerer idem,
Cir astınnan ğına yul bulsa.
(Nadirov 1988: 73).*

Vatanıma dönüp gelirdim de
Yer alınnan eğer yol olsa

Vatanında gezdiği zamanlar rüya gibi gerçek hayattan uzakta kalmıştır:

*Samat illärendä yörgän çağım,
Tön yoqımda kürgän töş kebek.
(Nadirov 1965: 70).*

Samat ellerinde gezdiğim anlar,
Gece uykumda gördüğüm rüya gibi.

Bu acılardan kahramanın ak yüzü sararmıştır. Bu grup cırlarda aksakalların kaçakların hayatında büyük bir yeri, otoritesi vardır. Onlara duyulan saygı, değer cırlarda hissedilir. Ama çoğu zaman geri dönmek için onlardan izin olmaz:

*Qaytır da idem üz ilemä
Röxsät itsä awıl qartları.
(Nadirov 1988: 57-58)*

Dönerdim de kendi ilime
İzin verse köyün ihtiyaçları.

Kaçak ve esirlerin bulundukları gurbet yerleri hapisler, ormanlar, ovalardır. Çalışmada geçen cırlarda Sibirya ormanları, Sibirya'nın yüksek dağları, Penza hapsi, başka hapisler ve ormanlarda söz edilmiştir:

*Qara urmannarda, äy utlarda,
Şäruq begly atın uynata,
(Nadirov 1965: 70).*

Kara ormanlarda, ey çimenlerde
Şeruk Kaçak atını oynatıyor

Gurbette bulunan kaçaklar kendilerine göre doğru buldukları görevlerine yerine getirmeye devam ederler, zenginleri korkuturlar:

*Şäriüq begly baynı qurqıta
(Nadirov 1965: 70).*

Şeruk kaçak zengini korkutuyor

Kahramanlar halkın gözünde cesur, korku bilmez kimselerdir, tutuklandığında bile boyun eğmezler, sürekli özgürlük peşindedirler:

*Kinänmägez yuqqa tottiq diyep,
Totqanıgız sayın qaçarmin.
(Nadirov 1965: 70).*

Sevinmeyin boşuna yakaladık diye,
Her yakaladığınızda yine kaçarım.

Kaçaklar kendinifeda edercesine halkı düşünürler, kendine zarar gelecek olsa bile, halkını savunmaya çalışırlar:

*Yugalsa yugalsın gaziz başım
Xalıqqa usallığım timäsen.
(Nadirov 1988: 57-58)*

Benden kalan kıyafetleri
Yad kişiler giymesin ancak.

Bazen kaçaklar ölümün yaklaştığını hissetmişler ve ölüme hazırlanmışlardır. Kaçak cırlarının çoğunda halkın onlara acıdığını, talihsiz olarak kabul ettiğini görüyoruz:

Bez anadan öçäü tuğan idek,

Axır bāxetseze min genä.

(Mingnullin, Urmançe 2001: 60-1)

Biz anadan üç oğul doğmuştuk

Galiba tek bahtsız benim ancak.

Ama yine de kaçaklar durumundan zayıf düşmezler, güçlü olmaya çalışırlar. Çünkü küçüklikten erkeğin başına çok zorluklar geleceğini bilerek büyümüşlerdir. Gurbette olan kaçakların tek ümidi padişah'tan af çıkmasıdır:

Patşadan kısa cırfest kötābez

(Mingnullin, Urmançe 2001: 60-1)

Padişah'tan karar bekliyoruz

Kaçaklar akrabalarına seslenirler, bir olan Allah'tan askere toplamaların son bulmasını istemelerini yalvarırlar:

Sorağız tuğannar ber Alladin,

Bez yuqta naborlar tuqtalsın.

(Mingnullin, Urmançe 2001: 60-1)

İsteyin akrabam si bir Allah'tan,

Biz yokken asker kayıtları dursun.

Tarihî kahramanlar hakkında genelde destanlar da yazılmıştır. Öncelikler tarihî cırı söyleyen bu şahısın hikâyesini anlatır, sonra onunla ilgili cırını söyler. Bu şekilde destan cıra katılarak onun manasını derinleştiriyor, daha da iyi anlaşılmasına neden oluyor, Mesela, Şeruk Begli cırına bakalım. Hikâyesi şu şekildedir:

Şeruk cırı 19.yüzyıl sonu 20.yüzyıl başında yaşayan insanı anlatır. Şeruk Samara ilçesi Samat köyünde fakir işçi ailede doğmuş, çocukluğundan kahramanlığıyla tanınmıştır. Askerliğe çağırılmadan önce çevresindeki birçok zengine zarar vermiştir. Şeruk askerliğe alınınca kaçır. Onu tutuklayıp hapsederler ama oyine kaçır ve ormanda yaşamaya başlar. Rivayete göre, en iyi arkadaşları iki Rus askeri imiş. Kaçak Şeruk dostlarıyla beraber Alpavit Zenginlerini korkutur, onlardan aldığı parayı köylü fakirlere dağıtır. Bu yüzden halk onusavunur. Ama her şeye rağmen, Şeruk'u tutuklayıp sürgüne yollarlar. Giderken Şeruk kendi durumu hakkında cırlar bırakır. Cır'ın metni kısaltılarak verildi. 1964 yılında Ulyanov ilinin

Karson ilçesi, Tat. Gorenki, Tat. Golışevka ve Nogayevo köylerinde Şerük hakkında yeni şarkılar bulundu. Köy yaşlıları Şerükü bugünkü Mordovya'ya giren Olamat köyünden diye tahmin ediyorlar (Nadirov 1965: 406), (Mingnullin, Urmançe 2001: 42).

5.3.2. Çarlık Rusya Devri Askerlerinin Gurbeti

Yirmi beş yıl süren askerlik Tatar gençleri için dünya Cehennemi olmuştur. Rus olmayan milletlerin askerlikte çektikleri maddî ve manevî sıkıntılar Rus şairlerinin eserlerine de yansımıştır. L.N. Tolstoy'un *Posle Bala* (Balodan Sonra) eserinde Tatar askerinin döverek öldürülmesi hikâye edilir; Kuprin'in *Poyedinok* eserinde yine askerdeki Tatar yiğitlerine yapılan işkenceler anlatılmıştır. Özellikle köylerden gelen gençlerin durumu daha da zor olmuştur, beş vakit namaz kılan, hınzır eti yemeyen gençler çok ters hallerle karşılaşmış, inançlarına ters şartlarda yaşamaya mecburbırakılmıştır. *Yegerme Yıl Soldat Bulıp Yördem* (Yirmi Senedir Asker İdim) cırında yirmi yıl askerlik yapan yaşlı Tatarın hüznü hikayesi anlatılır. Cır kahramanı, söz konusu inancı olunca, yirmi yıllık çektiklerine sabredemeyip görevliyi öldürmüştür:

Äfisärlär yuqqa suqtırdılar
Basurman dip kölälärlär üzläre,
Mänggelekkä sağınmalık qaldı
Arqamdağı şumpıl ezläre.

Görevliler nedensiz dövdürdüler,
'Basurman' diye gülüyorlar bir de,
Ebedî özlemelik kaldı
Arkamdaki dövme izleri.

Tüzä almadım, duslar, bu xurlıqqa
Yangaralning bitenä tökerdem,
Mine risvay itkän äfisärne
Arqasınnan çänçep üterdem.
(Sadekova 2001: 62-3).

Sabredemedim, dostlar, bu horluğa,
Amiralın yüzüne tükürdüm.
Beni rüsva kılan görevliyi
Arkasından kılıçlayıp öldürdüm.

Sevdiklerinden, vatanından yirmi senelik gurbet yaşayan askerin sonu acımalıdır, hapiste vefat eder.

*Olı tauğa mendek bez,
Germannarnı kürdek bez,
Ahirette küräsene
Bu dönyada kürdek bez.
(Sadekova 2001:61)*

Yüksek dağa tırmandık,
Almanları gördük biz,
Ahirette göreceğimizi
Bu dünyada gördük biz.

En fazla işlenilen konulardan biri anne özlemidir. Ayrılma anında kahramanı büyüten annesi ağlayarak kalmıştır. Artık aralarındaki mesafe çok uzak ve kahraman hayalinde geriye dönerek hatıralarla ona yaklaşmaya çalışır:

*Yıraq qaldı, yılap qaldı
Bezne üstergän anabız.
(Nasıyri 2005:101)*

Uzak kaldı, ağlayarak kaldı,
Bizi büyüten annemiz.

Sık olarak yalnız kalan annenin durumunun tasviri ile karşılaşırız, onu sürekli oğlunun özlemiyle yanıp tuştur, ağlar olarak görüyoruz:

*Yılıy änkäy yalgız qalgangä
(Nadirov 1988: 83).*

Ağlıyor annem yalnız kaldığından.

Çünkü iki gözünün nuru – oğlu padişaha hizmet emek için askerliğe gitmiştir:

*İke küzem nuri yalgız balam
Soldat bulıp kitte patşaga.
(Nadirov 1988: 86), (Mingnullin, Urmançe 2004: 428-9).*

İki gözümün nuru yalnız yavrum
Asker olup gitti padişaha.

Bu grup cırlarda kahramanlar savaşa gitmeyi hiç istemiyorlar, mısralardan savaşların anlamsız olup, padişah tarafından zorla yapıldığı anlaşılıyor:

*Betsen patşa, yansın tähet,
Bezgä suğış kiräkmi şul.*

Bitsin Padişah, yansın taht,
Biz savaşı istemiyoruz,

*Bez dä bolay yörmäs idek,
Yörtä patşa hökeme*
(Nasıyri 2005: 113)

Biz de böyle gezmezdik,
Gezdirir padişah hükmü.

Özellikle ikinci dünya savaşı hakkında olan cırlarda kahraman kendiniönceden ölüme hazırlar, çünkü savaştan geri dönebilen kişi azmış:

Ällä qaytam älä üläm.
(Nadirov 1988: 87) ve (Mingnullin, Urmançe 2004: 430)

Ya dönerim, ya ölürüm.

Cır kahramanı bu savaşın anlamsız olduğunu, boşuna insan hayatının kaybına yol açtığını düşünür:

*Bezneng gaziz başlar üskän
Germanğa zakuskağa.*
(Nadirov 1988: 87) ve (Mingnullin, Urmançe 2004: 430)

Bizim aziz başlar büyümüş
Almana meze için.

Çektiği zorluklar o kadar ağır ki arabalar bile çekemez:

Maşınalar da tartalmas,
Bez kürgän nujalarını.
(Nadirov 1988:81-82)

Arabalar da çekemez,
Çektiğimiz dertleri.

Kahraman vatanını o kadar özlemiş ki, koşarak vatanına varacak gibi olur:

*Yögerep kitärdäy bulam la,
Qaytıp citärdäy bulam.*
(Zıyatdinova 2000: 34)

Koşup gidecek gibi oluyorum,
Varacak gibi oluyorum,

Gümüş gibi nehirlerinden içmek ister:

*Kömeştäy sulu yılğasının
Eçsäm ide, eçsäm ide,
(Nadirov 1988:81-82)*

Gümüş sulu nehrinin
İçsem keşke, içsem

Ama tüm bunlar gurbette olanın şimdiki durumunda bir hayal, rüya gibi uzak ve imkânsız:

*Tuğan- üskän cirem, yörgän yulım
Yoqılarday kürgän lä töş kebek.
(Nadirov 1988: 78).*

Vatanım ve gezdiğim yollar
Uykularda gördüğüm rüya gibi.

Tatarlarda vatan toprağına gömülmek önemlidir, yaşlı insanlar genelde bunu vasiyet ederler. Mısırlar arasında da kahraman nerede ölürse ölsün, bedeninin gülbahçe gibi vatanının toprağına gömülmesini ister:

*Gölbaqçaday illäremä
Qaytır mikän, qaytır mikän,
Duslarım, söyägem?
(Nadirov 1988:81-82)*

Gülbahçe gibi ellerime
Döner mi ki, döner mi ki,
Dostlarım, kemiklerim?

O yüzden gurbette ölmek, gurbette gömülmek bu kadar acıklıdır:

*Çit illärdä yatıp qala ikän
Ġaziz atay-anay balası.
(Nadirov 1988: 78).*

Gurbetlerde yatıp kalıyormuş
Aziz anne-baba çocuğı.

Sevgili özlemi özellikle çarpıcı renkler, derin manalarla süslenerek anlatılmıştır. Gurbette olan, sevgilisini yavrusunu arayan kuğı gibi arar. Kuğı Tatarlarda hüznün, gurbetin bir sembolüdür. Yasak olmasına rağmen bazen avcılar kuğunun yavrularını

da vururlar ve kuğunun yana yakıla yavrusunu aradığı kalbi parçalayan sesleri duyulur. Bu mısradan da gurbette olan kendinikuğuya benzetmiştir: *Balasın cuygan aqçoş kebek min yörermen sine ezlänep.*

Gurbetin yine bir sembolü kamışlardır. Başka cırlarda da görüldüğü gibi, bu grup cırlarda da kamışlardan sıkça bahsedilmiştir. Kahramanın sevdiği gider, ona kamışlardan köprü kuracağını ve gittiği yollara baka baka kamışlargibi kuruyacağını söyler:

<i>Sin kitäseng inde, min qalırmin</i>	Gidiyorsun artık kalıyorum
<i>Qamışlarda küper salırmin.</i>	Kamışlarda köprü yaparım.
<i>Sin qaytası yulga qarıy - qarıy</i>	Sen gelecek yola baka baka
<i>Qamışlardan sarı qalırmin</i>	Kamışlardan sarı kalırım

(Nadirov 1988: 73-74)

Kahraman kuşlarla dostlarına sözünü yollamak ister:

<i>Oçıp la bargan qoş artınnan</i>	Uçup da giden kuşun peşinden
<i>Äyter idem, äyter idem,</i>	Söyledim, söyledim
<i>Duslarım, süzemne.</i>	Dostlarım, sözümü.

(Nadirov 1988:81-82)

SONUÇ

Cır Kazan Tatar halk edebiyatının en zengin türüdür. Tatarlarda hemen hemen her konuda cır vardır. Tatarlarda hemen hemen her konuda cır söylenmiştir. Cırlar Kazan Tatarlarının sayı, çeşit ve muhteva bakımından en zengin olan halk edebiyatı türüdür. Halk cırları yazılı edebiyata kaynak teşkil ederler. Cırlara Tatar halkının duygu dünyası yansımış, bazen tarihî vesika vazifesini yüklenmiştir.

Bu çalışmada gurbet konulu Kazan Tatarlarının halk cırları derlenerek, Türkiye Türkçesine tercüme edildi ve konuları bakımından incelendi. Gurbet konulu cırlar bir araya toplanınca, halkın gönlünden dökülen duygularla bezenmiş bir gurbet hikâyesi oluşmuş oldu. Bu çalışmaya dâhil edilen her bir cır döneminin özelliklerini taşımakta ve Kazan Tatarlarının ruh dünyasını, geleneklerini ve tarihini yansıtmaktadır.

Birinci bölüm Kazan Tatarlarının kim olduğu, tarihte ne gibi gurbetler yaşadıklarını ele almıştır. Sonra bu gurbetlerin etkisi altında kısaca Kazan Tatarlarının edebiyatının gelişimi ele alınmıştır. İkinci bölümden itibaren tercüme edilen cırlar türleri bakımından farklı konu başlıkları altında derlenilmiş ve konuları bakımından tahlil edilmiştir. Kalan bölümlerde sıra ile *lirik*, *kısa*, *oyun-dans* ve *gelenek cırları*, *tarihî cırlar* incelenmiştir. Her bölümün başında bu tür cırların şekli, özellikleri, çalışmaları, ortaya çıkışı ve hedefleri anlatılmıştır. Sonra bu tür cırlarda ne tür gurbetlerin işlendiği, bu gurbeti yaşayanların durumlarını algılayışları açıklanmıştır.

Gurbet temalı cırlarda en fazla en sevgiliden ayrılık, vatan özlemi, akraba dost özlemi, gençlik zamanına duyulan özlem, anne özlemi, askerlerin gurbeti, kadın ve kızların yaşadıkları gurbetlere yer verildiği tespit edilmiştir. Çalışmada gurbet konuları en çok kuş, çiçek, kelebek, kamış, kayın, yol, elbise, toprak, vatan sembolleriyle dile getirildiği tespit edilmiştir.

Sevgili özleminin birçok cırda kuşlar yardımıyla anlatıldığı tespit edilmiştir. Kuşlar postacı görevini yaparlar, kahramanla konuşur, beraber üzüntü ve mutluluklarını paylaşırlar. Çiçekler sembolü sevgiliden gurbeti anlatmakta sıklıkla kullanılmıştır. Cır kahramanı ruh haletini, özlemini, üzüntüsünü çiçekler yardımıyla ifade etmiştir. Rüzgâr da sevgiliye selam ve haber yollamak için bir araçtır.

Sevgili özleminden sonra en çok işlenen konu *vatan gurbeti* olduğu tespit edilmiştir. Çünkü vatan Kazan Tatar kültüründe büyük bir öneme sahiptir. Vatandan ayrı kalış büyük bir gurbet olarak değerlendirilir. Kahramanın gurbette bulunduğu yerler ne kadar güzel, rahat olsa da, vatanları kadar güzel bir yer yoktur. Cırlarda kahramanın vatanından bahsettiği zaman, en çok su kıyıları, nehirleri ve çeşmeleri hatırladığı görülmüştür. Bunun nedeni Tatarların yerleşim yerlerinin suya, nehirlere yakın olmasındadır. Cırlarda gurbette defnedilme korkusunu fazlaca işlenmiştir, çünkü Tatar geleneğinde doğduğu toprağa gömülmek çok mühimdir.

Cırlarda gençlik *zamanına duyulan gurbet* konusuna da yer verilmiştir. Kahramanın yaşı ilerlemiş, gençlik dönemine ait günlerin nasıl geçtiğini fark edememiştir. Gençlik zamanı çiçeğe, güle benzetilir, ama gençlik bir gül gibi solup gitmiştir ve bir daha geri gelmeyecektir. Gençlik en çok yeni kıyafete, elbiseye benzetilir, ama kahraman onu nasıl giyeceğini bilmediği için eskitmiştir.

Dost ve akraba özlemi daha çok kısa cırlarda işlenmiştir. Kahraman eski dostları gibisini hiçbir yerde bulamadığından yakını. En zor zamanlarda dostlarını ve akrabalarını düşünerek avunur. Kahramanın acısını anlayacak olan kuşlardır, onlar kahramana akrabalarını anımsatır. En çok kullanılan kuş sembolü ayrılık işareti olarak bilinen kazdır.

Cırlarda anneden ayrılık da söz konusudur. Kahraman annesinden uzak olsa da, onunla yanındaymış gibi konuşur, derdini, özlemlerini anlatır.

Orta İdil boyunda yaşayan Tatar işçiler arasında 19.yüzyılda fakirlik yüzünden köylerden şehirlere ya da başka diyarlara gitmek zorunda kalanların sayısı % 9,8'e ulaşmıştır. Bu durum cırlarda konu olmuştur. Bazı cırlarda kahramanın bulunduğu yer tam belli değildir, sadece göz göremeyecek kadar uzak mesafede diye geçer. Kısa cırlarda Donbass, Yekaterinburg gibi şehirlerin adları sıklıkla geçer. Lirik cırlarda ise kısa cırlarda sayılan yerlere bir de Petersburg, Moskova, Bakü, Ural Kazan, Ufa, Nijniy Novgorod, Astrahan, Sibirya vb. gibi şehirler eklenir. Cırlarda gurbette çalışanların derin çukurlar içinde, açlık, soğuk, zor şartlarda olduğu görülür. Kahraman bir daha dönemeyeceğini göze alır ve önceden yakınlarıyla vedalaşır. Madenciler her an ölümle yüz yüze gelebilirler, bu şartı kabul ederek çalışırlar.Ama cırlarda isyan söz konusu değildir.

Askerlerin gurbeti lirik, kısa ve tarihî cırlarda yer almıştır. Uzun yıllar süren harp hizmeti, Rus olmayan askerlere yapılan kötü muamele, millî ve dinî hakaretler, sebepsiz şiddetler, tekrarlanan savaşlar cırlara yansımıştır.Tatar askerleri Çar hükümetinin gereksiz yere kendilerini isthdam ettiklerini düşünürler.

Çalışmamızdaki cırları devirlere göre incelediğimizde, İdil Bulgar Devleti ve Altın Orda Devleti, Kazan Hanlığı ile ilgili gurbet cırlarında (7.- 13. yüzyıllar,1241-1502, 1437-1552) ticaret, esaret, savaşlardan dolayı yaşanan vatan, akraba, sevgili gurbetleriyle karşılaştık. Ama bu devirlerde vatan özlemi ağır basar, çoğunda vatan özlemi işlenmiştir.

Kazan Hanlığıyla ilgili halk cırlarında (1437-1552) halkın faciası, Rusların bu toprakları ele geçirmesiyle yaşanan dilden, dinden, kültürden ve vatandan ayrılıklar yer almıştır.

Çarlık Rusya dönemi cırlarında daha çok asker ve işçilerin gurbetleri anlatılmıştır. Sonraki dönemlerde icra edilen cırlarda vatan, akraba özlemi ve sevgili özlemi daha sık ele alınmaya başlamıştır.

Sovyetler Birliği (1917-1991) dönemine ait cırlarda birinci ve ikinci dünya savaşları, sürgünlerin doğurduğu ayrılıklar ele alınmıştır.

Çalışmamızın son kısmını derlenen ve Tatarca'dan Türkiye Türkçesine çevirilen gurbet konulu halk cırları oluşturmaktadır.

Günümüzde Kazan Tatarlarının halk edebiyatı eserlerinden Türkiye Türkçesine yeterince çeviri yapılmamış olduğundan, bu çalışma Kazan Tatarlarının dilini, kültürünü, edebiyatını öğrenme ve araştırma açısından yararlı bir kaynak, araştırmacılara yardımcı malzeme, iki kardeş millet arasında barış köprüleri kurmak için bir araç olacağını umuyoruz.

CİR METİNLERİ

BİRİNCİ EK

1. LİRİK CİRLARDA GURBET

1.1. Anneden Ayrılık

İ, Anam, Bik Sağınam

Uram başın çıqqaçtın,
Qaradım min qayrılıp,
İ, anam, bik sağınam
Qaldı minnän ayrılıp.

Xäläl söten imgän änkäm,
Änkäm qaldı minnän ayrılıp,
İ, anam, bik sağınam,
Qaldı minnän ayrılıp.

Aq kelätneng aldında
Belmim nigä äylänäm,
İ, anam, bik sağınam,
Qaldı minnän ayrılıp.

Uynap-kölep üskän idem,
Qaldı tuğan il genä,
İ, anam, bik sağınam,
Qaldı minnän ayrılıp.

Ey, Annem, Çok Özlüyorum

Cadde başından geçerken
Baktım ben kana-kana,
Ah, annem, çok özlüyorum
Kaldı benden ayrılıp.

Helal sütünü emdiğim annem,
Annem kaldı benden ayrılıp,
Ah, annem, çok özlüyorum,
Kaldı benden ayrılıp.

Ak kilerin önünde
Bilmem neden dönüyorum,
Ah, annem, çok özlüyorum,
Kaldı benden ayrılıp.

Gülerek oynayarak büyümüşüm,
Kaldı doğduğum vatanım,
Ah, annem, çok özlüyorum,
Kaldı benden uzakta.

Oçar idem töşär idem
İdel buyı qamışqa,
İ, anam, bik sağınam,
Qaldı minnän ayrılıp.

Ülmäsä, yeget ülmäs
İkän eçe tulı sağışqa,
İ, anam, bik sağınam,
Qaldı minnän ayrılıp.

Su östendä bağana
Başın dulqın qaga la,
İ, anam, bik sağınam,
Qaldı minnän ayrılıp.

Tuğan ilem isemä töşkäç,
İke küzem qan ala,
İ, anam, bik sağınam,
Qaldı minnän ayrılıp.

Tuğannarım iskä töşkäç,
Tulğan ayğa qarıymın,
İ, anam, bik sağınam,
Qaldı minnän ayrılıp.
(Nadirov 1988: 124)

Anam Qabere Yanında
Äkerten, cil, monda qaber,
Monda anam kümelgän,
Monda yätimä balanıg
Monglı yäşe tügelgän.

Uçardım ve inerdim,
İdil kıyısı kamışa,
Ah, annem, çok özlüyorum,
Kaldı benden ayrılıp.

Yiğit bu kadar çok dayanabiliyormuş,
Ölmüyormuş içi dolu kedere,
Ah, annem, çok özlüyorum,
Kaldı benden ayrılıp.

Su üstünde sütun
Başını dalgalar çarpıyor,
Ah, annem, çok özlüyorum,
Kaldı benden ayrılıp.

Doğduğum vatanım aklıma gelince,
İki gözümünden kan alıyor,
Ah, annem, çok özlüyorum
Kaldı benden ayrılıp.

Akrabalarım aklıma gelince
Dolunaya bakıyorum,
Ah, annem, çok özlüyorum,
Kaldı benden ayrılıp.

Annemin Kabri Yanında
Yavaş ol, rüzgâr, burada kabir
Burada anam gömülmüş
Burada yetim çocuğun
Hüzünlü yaşı dökülmüş.

Örmä, cil, sızgırma, tuqta,
Qurqır, änkäyem, canım.
Birmiseng tın, monglanırğa,
Änkäm turında minem.

Üfleme, rüzgâr, dur, ısıq çalma,
Korkar anneciğim, canım.
Annem hakkında düşünmeye,
Hüzünlenmeye rahat bırakmıyorsun.

Ul mine söygän ide,
Qoçqan ide, şatlıq belän,
Ah, xäzer qaldım cihanda,
Törleçä mihnät belän.
(Klyuçaryev 1986: 64)

O beni seviyordu,
Sevinçle kucaklamıştı,
Ah, şimdi kaldım cihanda,
Farklı mihnetlerle.

1.2. Gençlik Zamanına Duyulan Özlem

Olı Yulning Tuzanı

Olı yulning tuzanın la
Üzem kürdem tuzğanın,
Belmi qaldım, sizmi qaldım
Yäş gömremneng uzğanın.

Olı yulning tuzanında
Qaldı minem ezlärem,
Qayda ikän yaşlegem dip,
Şul yullardan ezlädem.

Olıyulning tuzanında
Yuğaltım ezläremne,
İx, qaytarıp alıp idem
Uzğan gömerläremne.

Büyük Yolun Tozları

Büyük yolun tozlarının
Savrulduğunu gördüm,
Fark etmedim, hissetmedim
Genç ömrümün geçtiğini.

Büyük yolun tozlarında
Kaldı benim izlerim,
Nerde ki benim gençliğim diye,
O yollardan aradım.

Büyük yolun tozlarında
Kaybettim izlerimi,
Ey geri döndürüp alırdım
Geçen ömürlerimi!

Olı yuldan atlar kilä
Bezgä qala tuzanı
Alda gomer bardır barın,
Sağındıra uzğanı!
(Zıyatdinova 2000: 113)

Yäşlek Çağım

Yäş çağımda su buyında
Su çäçrätep uynadım.
Haman şulay su çäçrätep
Uynarmın dip uyladım.

Büyük yoldan atlar geliyor,
Bize kalıyor tozları,
İleride ömür daha vardır ama
Özlettiriyor geçeni!

Gençliğim

Gençliğimde su yanında
Su saçarak oynadım,
Hep böyle su saçarak
Oynayacağımı sandım.

Seber Yulları

Seber yullarının mayacağı
Tubılgıdır anıng tayağı,
Kürgän ber keşedän
Min soradım, duslar,
Sin, absızıqay gımayım, qayağı?

Sebergä taba min yullar tottım,
Menep bulmıy biyek ürlärdän.
Seberdä tapqan mallarnı
Sorasağız, duslar,
Qanlı yäş töşerä ul küzlärdän.
(Klyuçaryev 1986: 51).

Çit -Yat Cirlärdä

Bez genä kitäbez fäylän cirlärgä,
Rostov aşa bezneng yulıbız,
Fäylän dä cirdä wafat bulsam,
Tuğannarım bähil bulıgız.
Sarı qamış sazlardan aqmıydır,
Ütkän gomer kire qaytmıydır.
Maşına yulların tözätälär,
Küperlären quyalar timerdän,
Yörgän cirlärebez bik tä matur
Tik tuğan cir kitmi küngeldän.
Sarı qamış sazlardan aqmıydır,
Ütkän gomer kire qaytmıydır.
Qızarıp la qoyaş çıqqan çaqta
Qızlar quzğalalar ciläkkä,
Mallar ezläp çittä yörü torğaç
Qannar sawıp bette yöräkkä.

Sibirya Yolları

Sibirya yollarının meşalesi
Top şeklindedir onun dayağı,
Gördüğüm bir kişiden
Ben sordum, dostlar,
Sen ağabeyciğim nereli?

Sibirya tarafına yola koyuldum,
Çıkamıyorum yüksek yerlere.
Sibirya'da bulunan malları
Sorsanız, dostlar,
Kanlı yaşlar gelir gözlerden.

Gurbette

Biz gidiyoruz falan yerlere,
Rostovu geçerek bizim yolumuz,
Falan da yerde vefat olsam,
Akrabalarım hoşçakalınız.
Sarı kamış sazlardan akmaz,
Geçen ömür geri hiç dönmez.
Araba yollarını tamir ediyorlar,
Köprüler koyuyorlar demirden,
Gezdiğimiz yerler çok ta güzel,
Ama vatanım hiç gitmiyor aklımdan.
Sarı kamış sazlardan akmaz,
Geçen ömür geri hiç dönmez.
Kızarak güneş çıkarken
Kızlar giderler çilek toplamaya
Para kazanmaya çalışırken
Kan pıhtıları oluştu kalpte.

Sarı qamış sazlardan aqmıydır,
Ütkän gomer kire qaytmıydır.
(Nadirov 1965: 61).

Yamşık Cırı

Açı cil buran tawışı işetelä,
King säxralärdä yaş yamşık ülä.

Sizä biçara äcäl citkänen,
Çaqıra yanına yaqın iptäšen.

Äy yaqın dustım min üläm inde,
Şul king säxradä kümärseng mine.

Qara atımnı bir ätkäyemä,
Songğı sälamem äyt änkäyemä.

Äyt xatınıma: mine kötmäsen,
Üzenä başqa ber yar ezläsen.

Tağın äyt anga küp uylamasın,
Küngle kilgängä kiyäügä barsın.

Äyt, dustım, anga şuşı süzemne,
Qulımnan alıp bir yözegemne.

Qara at qınam, bar üz yulinga,
Qaldıng, meskenem, yatlar qulina.

Yamşıkning inde bette süzläre,
Yomıldı anıng qara küzläre.

Sarı kamış sazlardan akmaz,
Geçen ömür geri hiç dönmez.

Arabacı Türküsü

Acı rüzgâr sesi duyuluyor,
Geniş sahralarda genç arabacı ölüyor.

Hissediyor biçare Ecelin yaklaştığını,
Çağırıyor yanına yakın dostunu.

Ey yakın dostum ben ölüyorum artık,
Şu geniş sahrada gömersin artık

Kara atımı ver babama,
Son selamımı söyle anneme.

Söyle eşime: beni beklemesin,
Kendine başka bir yar arasın.

Daha söyle ona çok düşünmesin,
Gönlüne sinen ile evlensin.

Söyle, dostum, ona şu sözümü,
Elimden alıp ver yüzüğümü.

Kara atım, git kendi yolundan,
Kaldın, miskinim, yatların eline

Arabacının artık bitti sözleri,
Kapandı onun kara gözleri.

Qom saxralarda waq-waq qar yawa,
Yamşçıkning atı mongayıp bara.
(Nadirov 1965: 62).

Şahtyer Cırı

Tirän şaxta bazlarına
Kelät belän töşäbez,
Tugan illär iskä töşkäch
Qar suları eçäbez.

Şaxtyer lampası qızara
Pıyalası qızğangai
Qızğanam yaş gömeremne
Şaxtalarda uzğanga.

Elektrlar yanıp tora
Şaxta äylänäsendä,
Söyäklärem genä qaldı
Sargayıp ülmäsäm dä.

Şaxtyer yeget yatıp yoqlıy
Odeyalın yabınıp,
Yatsa yoqlıları kilmi
Tugan ilen sağınıp.

Parovozlar kilep tora
Şaxtalı qalalargä,
Şaxtalarda tirän bazlar-
Bäxetsez balalrgä.

Kum sahralarda küçük kar yağar,
Arabacının atı hüzünlenerek gidiyor.

Madenci Türküsü

Derin maden ocağına
İplerle iniyoruz,
Vatanımız akla gelince
Kar suları içiyoruz.

Madenci lambası kızarıyor
Camları kızdığından,
Acıyorum genç ömrüme
Maden ocağında geçtiğine.

Lambalar yanıyor
Maden ocağı çevresinde,
Kuru kemiklerim kaldı
Sarıp ölmesem de.

Madenci yiğit uyumak için yatıyor
Battaniyesini örtünerek,
Yatsa uyuyamıyor,
Vatanını özleyerek.

Trenler sürekli kalkıyor
Maden ocağı şehirlerine,
Maden ocağında derin kuyular
Kadersiz çocuklara.

Şaxtyer yeget kümer çaba,
Nik talmasın beläge?
Uncidedän şaxtyer bulğaç,
Nik yanmasın yöräge?

İsän bulsam, isän yörsäm
Ber qaytırmin, ülmäsäm,
Şaxta kümerläre basıp,
Urtalay özelmäsäm.

Şaxtyer yeget eşkä bara,
Qulina totqan lampasın,
Siksän sägat' cir astında,
Kürmi dönya yaqtısın.

Şaxtyer yeget şaxtalarda
Yota kümer tuzanın,
Siksän seğat cir astında
Sizmi gomere uzğanın.

Şaxtalarga bargan çaqta
Şaxta köyen cırladım,
Şaxtalarga töşep citkäç,
Tar gürlärne uyladım.

Şaxtyerlar yaqtığa çığa
Kletkağa utırıp,
İlen sağınıp xatlat yaza,
Aq qağazne tutırıp.

Madenci yiğit kömür kesiyor
Nasıl yorulmasın ki kolu?
On yediden madenci olunca,
Nasıl yanmasın kalbi?

Sağ olursam, sağ yürürsem
Ben dönerim, ölmezsem,
Maden kömürleri basıp,
Ortadan yarılmazsam.

Madenci yiğit işe gidiyor,
Eline lambasını almış,
Seksen saat yer altında,
Gün ışığını görmüyor.

Madenci maden ocaklarında
Yutuyor kömrün tozunu,
Seksen saat yer altında
Ömrünün geçtiğini hissetmiyor.

Maden ocaklarına gittiğimde
Maden ocağı ezgisini söyledim,
Ocaklara inince
Dar kabirleri düşündüm.

Madenciler ışığa çıkıyor
Kafese oturarak,
Vatanın özleyerek mektuplar yazıyor,
Ak kâğıdı doldurarak.

Şaxtyer yeget barlap yöri
Kümerle köräkläre,
Şaxtağa töşärgä digäç,
Yarıla yöräkläre.

Şaxta kümere tuzannarın
Sibälär cir astında,
Arıslan kebek yegetlär
Kibälär cir astında.
(Nadirov 1965: 63)

Seberçelär

Seberdä eşläre peşsä,
Bal may ğına aşyılar,
Seberdä säüdü bulmasa
Zimagurga oxşıylar.

Seberçelär cikkän atnıng
Ungga yatqan yalları,
Bezdä qorsağ qalın tügel,
Yuqtır Mäskäü malları.
(Nadirov 1965: 67)

Çittä Yörüçe Cırı

Zurdiy Räsäylärne bän yöredem,
Duslarım, işlärem,
Mallar töşerä almadım qulıma.

Madenci yiğit sayıyor
Kömürlü kürekleri,
Maden ocağına inin denince,
Yiğidin ödü kopuyor.

Maden ocağı kömürünün tozunu
Serperler yer altında,
Arslan gibi yiğitler
Ölüyorlar yerin altında.

Sibiryacılar

Sibirya'da işleri olmazsa,
Sadece bal yağ yiyorlar,
Sibirya'da ticaret olmazsa,
Zimagur'a benziyorlar.

Sibiryacıların eğerlediği atın
Sağa yatar saçları,
Bizde göbek kalın değil,
Yoktur Moskova malları.

Gurbette Olanın Türküsü

Büyük Rusyaları ben gezdim,
Dostlarım eşlerim,
Mallar elde edemedim.

Kiyä genä belmi tuzdırdım
Çaçäk kebek yaşlek gömeremne,
Çittä baxet ezlöp tuzdırdım,
Qaytır da ğına idem bän ilemä,
Duslarım, işlärem,
Yäşel ülännär üskänder yulıma,

Giymesini bilmeden eskittim
Çiçek gibi gençlik ömrümü,
Gurbette baht arayıpgeçirdim,
Dönerdim de ben elime,
Dostlarım eşlerim
Yeşil çimenler bitmiştir yoluma,

Ağıydelkäylärng yarı tekä,
Duslarım, işlärem,
Niçek at qınayımın eçeräyem?
Yalgız da ğına başım, yuq yuldaşım,
Duslarım, işlärem,
Niçek baş qınayımın kiçeräyem?

Akidillerin yarı dik,
Dostlarım eşlerim
Nasıl içireyim atımı?
Yalnız benim başım, yok yoldaşım,
Dostlarım eşlerim,
Nasıl başımı geçindireyim?

Bezneng dä genä illär qay tarafta,
Duslarım, işlärem?
Almas ta ğına idem küzemne,
Oçıp ta ğına bargan qoş artınnan,
Duslarım, işlärem,
Äyterdäy genä bulam süzemne.
(Nadirov 1965: 60)

Bizim vatan ne tarafta,
Dostlarım, eşlerim?
Almazdım da ben gözümü,
Uçup giden kuşun arkasından,
Dostlarım, eşlerim,
Diyecek gibi oluyorum sözümü.

Atım Qaldı

Murta qortı digän neçkä dä bil
Bezneng ilgä töşä bal öçen,
Bezneng ğaziz başlar çittä yörü,
Küzgä kürenmägän mal öçen.
Atım qaldı bolında, bik yıraç
Yarım qaldı yatlarda bik yılap

Atım Kaldı

Arı denen ince de bel
Bizim ülkeye iner bal için,
Bizim aziz başlar gurbette gezer
Göze gözükmeyen mal için.
Atım kaldı alanda, pek uzak,
Yârim kaldı yatlarda pek ağlayıp.

Olı yulqaylardan beräü kilä
Alma çuar atlarğa atlanıp,
Yıraq kitäm, änkäy, kábäm ildän,
Kemnär kötär ikän şatlanıp?
Atım qaldı bolinnar buyında,
Yarım qaldı yatlar quyınında.

Büyük yollarda biri geliyor,
Elma binekli atlara binerek,
Uzaklara gidiyorum annem, canım,
Kimler bekler beni sevinerek?
Atım kaldı alanlar kıyısında,
Yârim kaldı yatlar koynunda.

Utırır la ürdäk, ay utırır,
Oyasınnan mamıgın tuzdırır,
Atalardan yaşlı qalğan bala
Bäxet ezläp gömeren uzdırır,
Atım qaldı bolında bik yıraq,
Yarım qaldı yatlarda bik yılap.

Oturur da ördek, ey oturur,
Yuvasınnan pamuğun kaldırır,
Atalardan gençken kalan çocuk,
Baht arayıp ömrümü geçirir,
Atım kaldı alanda pek uzak,
Yârim kaldı yatlarda pek ağlayıp.

Äni, kábäm, kiçke namaz uqıy,
Qara mamıq şälen yabınıp,
Namaz arasında ükerek yılıy,
Säfär yörgän ulın sağınıp,
Atım qaldı bolinnar buyında,
Yarım qaldı yatlar quyınında.
(Nadirov 1965: 54).

Anne, canım akşam namazı kılıyor,
Kara pamuk şalini örtünüp,
Namaz arasında hıçkırıkla ağlıyor,
Sefer gezen oğlunu özleyip.
Atım kaldı alanlar kıyısında,
Yârim kaldı yatlar koynunda.

Üzebez Yäşlär

Atım menalmıy biyek ürlärgä,
Tuqtap qala la qarşı cillärdä,
Üzebez yäşlär yöribez säfär,
Gomer ütäder çit yad cirlärdä.

Biz Daha Genciz

Atım binemiyor yüksek yerlere,
Durup kalıyor karşı yellerde,
Biz daha genciz, sefere gidiyoruz,
Ömür geçiyor, yabancı yerlerde.

Urman eçendä, yaşel bolında
Qırau timäsme yaşel miläşne,
Üzebez yaşlar, yörıbez säfär,
Yatlar söymäsme bezneng käläşne?

Beznengg artlarda, aq kelätlärdä
Qızlar cıyılıp boday ililär,
Üzebez yaşlar, yörıbez säfär,
Bezneng yarlarını yatlar bililär.
(Nadirov 1965: 56).

Batrak Cırı

Ästrähan yolında ber zur yort bar,
Äylänebük aqqan ağım su,
Basqıçları märmär lä, töbe taş,
Äytmägezçe duslar küngeleng şat dip,
Äylänebük aqqan ağım su,
Küngelem şat bulsa da, küzdä yaş.
Kön yaqlardan iskän köçle cillär,
Äylänebük aqqan ağımsu,
Baştan bürekläremne kütärä,
Keçe yaştan birle awır xezmät,
Äylänebük aqqan ağımsu,
Baştan aqıllarımın cibärä.
Hawalarda oçqan asıl qoşning
Äylänebük aqqan ağımsu,
Qanat asqayları la aq bula.
Çit ilärdä yörep malsız qaytsang
Äylänebük aqqan ağımsu,
Ätiyeng, äniyeng, söygäneng yat bula.
(Nadirov 1965: 47)

Orman içinde, yeşil alanda
Kırağı dokunmaz mı yeşil üveze?
Biz daha genciz, sefere gidiyoruz
Yatlar sevmez mi bizim sözlüyü?

Bizim arkamızda, ak kilerlerde
Kızlar toplanıp buğday elerler,
Biz daha genciz, sefere gidiyoruz
Bizim yarları yatlar kuşatıyorlar.

Batrak Türküsü

Astrahan yolunda büyük bir ev var,
Dolanarak akan akarsu,
Merdivenleri mermer de, dibi taş,
Demeyin, lütfen, dostlar, mutlusun
diye,
Dolanarak akan akarsu.
Güneyden esen güçlü yeller,
Dolanarak akan akarsu,
Baştan şapkalarımı yükseltiyor,
Küçük yaştan beri ağır hizmet
Dolanarak akan akarsu
Aklımı başımdan alıyor
Hawalarda uçan asil kuşun
Dolanarak akan akarsu,
Kanat altları da ak oluyor,
Gurbette gezip malsız dönsen,
Dolanarak akan akarsu
Anne-baban, sevdiğin yad olur.

Şaulama, Qamış

Säfärlärgä çıqqaç şul ğadät bar-
Sölge budırtalar billärgä.
Säfärlärdä yörep, mal tapmağa-
Tiz ük qayıp bulmy illärgä.
Şaulama qamış, çığarma tawış,
Ansız da künglemdä gel sağış.

Hawalarda oçqan aqqoşlarning
Awızları tulı asıltaş,
Säfärlärdä yörgän yegetlärneng
Yöräkkäye därtle, küze yaş.
Şaulama qamış, çığarma tawış,
Ansınz da künglemdä gel sağış.

Hawalarda oçqan aqqoşlarning
Qaurıyların aldım qalämgä.
Ämanät cibäregä yuqtır xälem,
Razıy bulırsıngmı sälamgä?
Şaulama qamış, çığarma tawış,
Ansız da künglemdä gel sağış.
(Nadirov 1965: 54)

İlem Kürermen Mikän?

Qara da ğına urman, qara tön,
Şingşıy cärähätle iptäşem,
İskä töşä şunda duslar,
Sağındıra tuğan il.
Äy kürermenme tağın ber?

Ses Yapma, Kamış

Seferlere çıkınca öyle bir adet var-
Havlu bağlattırırlar bellere,
Seferlerde olup-mal bulamayınca-
Tez dönülmüyor ki ellere.
Ses yapma, kamış, yapma,
Zaten gönlümde hep hüzün.

Hawalarda uçan kuğuların
Ağızları dolu asil taş,
Seferlerde olan yiğitlerin
Kalpleri dertli, gözü yaş.
Ses yapma, kamış, yapma,
Ondan başka da gönlümde hep hüzün.

Hawalarda uçan kuğuların
Tüylerini aldım kalem için.
Emanet yollamaya yok halim,
Razı olur musun selama?
Ses yapma, kamış, yapma,
Ondan başka da gönlümde hep hüzün.

Memleketimi Görecek Miyim?

Kara da orman, kara gece,
Ağlıyor yaralı arkadaşım,
Akla geliyor o zaman dostlar,
Özlüyorsun vatanını.
Ah, görebilecek miyim bir daha?

Qarurmanda, okop eçlärendä
Tamçı bulıp tama küzyaşem
Şartlıy utlar, yawa pulya,
Yalwaramın Allağa,
Äy, telim isän qalmağa.

Qara da ğına urman, qarangğı tön,
Yatam salqın okop eçendä,
Tungdı ayaq, tungdı barmaq,
Atam - anam qayda sez?
Äy xälläremne belmisez.

Okop eçlärendä yatqan çaqta
Tuğan ilem töşä isemä,
Ğomerlärem ozın mikän,
Ällä ülärmen mikän?
Äy ilem kürermen mikän?
(Nadirov 1965: 55)

İr -Yegetlär

Hawalarda oçqan asıl qoşning
Äylänebük aqqan ağımsu,
Qanat asqayları la aq bula,

Biyek kenä tauning başlarında.
Tırma tırmalıdır ber malay,
Çit illärdä yöri yalgız başım,
Adaşıp la qalğan tornaday.
Bala qortlar oça bal öçen,
Bez yöribez bulmas mal öçen.

Kara ormanda, hendek içlerinde,
Damla-damla damlar gözyaşım,
Patlar ateşler, yağar kurşun,
Yalvarıyorum Allah'a,
Ey, istiyorum sağ kalmayı.

Kara da orman, karanlık gece,
Yatıyorum soğuk hendek içinde,
Dondu ayak, dondu parmak,
Atam-anam nerdesiniz?
Ey, hallerimi bilmiyorsunuz.

Hendek içlerinde yatarken
Doğduğum elim geliyor aklıma,
Ömürlerim uzun mu ki,
Yoksa ölecek miyim?
Ey, memleketimi görebilecek miyim?

Er Yiğitler

Hawalarda uçan asıl kuşun
Dolanarak akan akarsu,
Kanat altları la ak olur,

Yüksek dağların da başlarında.
Tırmık tırmalıyor bir çocuk
Yad yerlerde gezer yalnız başım,
Yolunu şaşırp kalmış turna gibi.
Yavru arılar uçar bal için,
Biz gezeriz bulamadığımız mal için.

Yögerep läy yögerep cıyar idem,
Yulning buylarında cua yuq,
Ezläp tä tapmağan baxetlärne
Sata ala torğan cola yuq.
Sanduğaçlar oça tal ezläp,
İr yegetlär boyığa mal ezläp,
Qarurmannıng asıl kiyeklären
Au qormıyça totıp bulmıydır,
Säfärlärdä yörep sargaysang da,
Bik tiz genä qayıp bulmıydır.
Çabış atlat çaba dan öçen,
Bez yöribez bulmas mal öçen.
(Nadirov 1965: 53)

Çittä Yörüçe Cırı

Qayıp da idem bän ilemä,
Duslarım işlärem,
Yäşel ülännär üskänder yulıma,
Zurdıy Räsäylärne bän yöredem,
Duslarım işlärem,
Mallar töşerä almadım qulıma.
Ağıydelkäyärneng yarı tekä,
Duslarım işlärem.

Nıçek at qınayımını eçeräm,
Yalgız da gına başım, yuq yuldaşım,
Duslarım işlärem,
Nıçek baş qınayımını kiçerämen?

Koşarak ben toplardım,
Yolun kenarlarında otlar yok,
Arayıp bulunmayan bahtları
Satın alabilmek için adet yok.
Bülbüller uçar söğüt arayıp,
Er-yiğitler hüzünlenir mal arayıp.
Kara ormanın asil geyiklerini
Av kurmadan tutamazsın hiç,
Seferlerde gezip sararsan da,
Pek tez geri dönmek mümkün olmuyor
Koşu atları koşar övgü için,
Biz geziyoruz olmayacak mal için.

Gurbette Olanın Türküsü

Dönerdim de ben ülkeme,
Dostlarım eşlerim,
Yeşil çimenler büyümüşdür yoluma,
Büyük Rusyaları ben gezdim,
Dostlarım eşlerim,
Mallar bulamadım elime.
Akidilin yarları dik,
Dostlarım eşlerim.

Nasıl edeyim de atımı içireyim,
Yalnız da başım, yok yoldaşım,
Dostlarım eşlerim,
Nasıl da başımı geçindireyim?

Bezneng dā genā illār qay tarafta,
Duslarım işlərem?
Almas ta ğına idem küzemne,
Oçıp ta ğına bargan qoş artınnan.
Duslarım işlərem,
Äyterdäy genā bulam süzemne.
(Nadirov 1988: 165)

Bizim de eller ne tarafta,
Dostlarım eşlerim?
Almazdım gözümü,
Uçup giden kuş ardından.
Dostlarım eşlerim,
Söyleyecek gibi oluyorum sözümü.

2.4. Savaşta ve Askerde Olanın Özlemleri

İlem Kürermen Mikân?

Qara da ğına urman, qara tön,
Şingşıy cārähätle iptäşem,
İskä töşä şunda duslar,
Sağındıra tuğan il.
Äy kürermenme tağın ber?

Qarurmanda, okop eçlärendä
Tamçı bulıp tama küzyäşem
Şartlıy utlar, yawa pulya,
Yalwaramın Allağa,
Äy, telim isän qalmağa.

Qara da ğına urman, qarangğı tön,
Yatam salqın okop eçendä,
Tungdı ayaq, tungdı barmaq,
Atam -anam qayda sez?
Äy xälläremne belmisez.

Memleketimi Görecek Miyim?

Kara da orman, kara gece,
Ağlıyor yaralı arkadaşım,
Akla geliyor o zaman dostlar,
Özlüyorsun vatanını.
Ah, görebilecek miyim bir daha?

Kara ormanda, hendek içlerinde,
Damla-damla damlar gözyaşım,
Patlar ateşler, yağar kurşun,
Yalvarıyorum Allah'a,
Ey, istiyorum sağ kalmayı.

Kara da orman, karanlık gece,
Yatıyorum soğuk hendek içinde,
Dondu ayak, dondu parmak,
Anne- babam neredesiniz?
Ey, hallerimi bilmiyorsunuz.

Okop eçlärendä yatqan çaqta
Tuğan ilem töşä isemä,
Gomerlärem ozın mikän,
Ällä ülärmən mikän?
Äy ilem kürermen mikän?

(Nadirov 1988: 34)ve (Mingnullin, Urmançe 2004: 430).

Hendek içlerinde yatarken
Doğduğum elim geliyor aklıma,
Ömürlerim uzun mu ki,
Yoksa ölecek miyim?
Ey, memleketimi görebilecek miyim?

Soldat Cırı

Utırdım köymäneng türenä
Qaradım la sunıng töbenä,
Sularnıng töbendä hiç qara yuq,
Täqdir yazğan eşkä çara yuq.

Atlandım atnıng bilenä şul,
Çıqtım Germanning cirenä şul,
German cirläre yaşel ülän,
Ällä qaytam, ällä üläm şul.

Bez barası utlı yullarnıng
İke yağı tekä qanaulı,
Bez cırlamıy kem cırlasın şul
Bezneng könner axrı sanaulı şul
German cirläre yaşel ülän
Ällä qaytam ällä üläm şul
(Feyzi 187: 84)

Sömbel Çäçäk

Öy türendä sömbel çäçäk,
Üsä-üsä yaşärgä,
İrkäm, nasıyp bulır mikän
Suğış tuqtap, il tınıçlap,
Bezgä bergä yaşärgä?

Asker Türküsü

Oturdum geminin içine,
Baktım suyun dibine,
Suların dibinde hiç kara yok
Kaderin yazdığı işe çare yok.

Bindim atın beline ki,
Çıktım Almanın yerine,
Alman yerleri yeşil çimen,
Ya dönerim, ya ölürüm.

Biz gidecek ateşli yolların
İki tarafı dik hendekli.
Biz türkü yakmadan kim yaksın ki
Bizim günler galiba sayılı
Alman yerleri yeşil çimen
Ya dönerim, ya ölürüm

Sümbül Çiçek

Ev başköşesinde sümbül çiçek
Uzana-uzana yeşeriyor,
Nazlım nasip olur mu bize
Savaş bitmesi, huzurunsatılması
Ve beraberce yaşamak?

İke ille sarı qayış
Äle dä bilendä mikän?
İsänme ikän minem irkäm,
Üldeme ikän, ranen mikän?
Ällä plenda mikän?
Östemdäge külmägemneng
İtäge qara plyuş,
Şunu gına sizä küngel:
Ranen tügel, plen tügel
İsän bulırğa tiyeş!
Kötmä, qızıy, söygänengne
Qaytmas tuğan ilenä,
Tirän-tirän okoplarda
Atıp yatqan waqıtlarda
Pulya tigän bilenä.
Kötäm äle, kötäm äle
Kötäm äle ülgänçe,
Ülde diyep, kümelde diyep
Voyenkomat östälänä
İzvescheniye kilgänçe.
Ağıydelkäy aqmıy torsa,
Arqılı yözär idem,
Suğış betep il tınıçlap,
Kiläçäktä bergä bulsaq
Xäzergä tüzär idem.
İke ille sarı qayış,
Äle dä bulsa bilendä,
Doşmannarnı tar-mar itep,
Sular kiçep, utlar kiçep,
Qaytır tuğan ilenä.
(Nadirov 1972: 181).

İki elli sarı kemer
Halen de belinde mi acaba?
Sağ mı acaba benim nazlım,
Vefat mı, yaralı mı ki?
Yoksa esir mi acaba?
Üstümdeki elbisemin
Eteği siyah pelüştendir.
Bir tek şunu hissediyor gönül:
Yaralı değil, esir değil
Salim olması lazım!
Bekleme kız sevgilini,
Dönmez o vatanına,
Derin-derin çukurlarda
Tüfek atıp yattığında
Kurşun değmiş beline.
Bekliyorum daha, beklıyorum,
Bekliyorum ölene kadar,
Öldü diye, gömüldü diye,
Askerlik şubesine
Haber gelineceye kadar.
Akidil akmadan dursa,
Karşı tarafa yüzerdim,
Savaş bitmesi, huzurunsatılması
Ve beraberce yaşamak?
Şimdilik sabrederdim.
İki elli sarı kayış,
Şimdi de olsa belinde,
Düşmanlarını yenerek,
Sular geçip, ateş geçip,
Döner doğduğu eline.

Gaziz Balam

İrtän genä torıp tışqa çıqsam,
Tang cilläre isä yalannan,
Küz yaşlären tügep min kötsäm dä,
Xäbär kilmi gaziz balamnan.

Qara atqa menep, qamçı elep,
Qayda yöri minem altınım?
Ülgän genä mikän, isän mikän
Gaziz balam minem yaqınım?

Qaya gına barıym, kengä söylim
Yörägemneng ärnep yanuwın?
Kürerlärgä minga nasıyp mikän
Balaqayım sineng qaytuwıng?
Härber qıyımların tigez kisep,
Tön utırıp külmäk tegämen,
Suğışlarda yörgän bäbkäyemä
Şuşı bulsın minem bülägem!
(Nadirov 1988:351)

Ristannar Cırı

Qazamatnıng eçläre,
Qızıl kirpeç miçläre,
Can birüdän yaman ikän
Barıp kergän kiçläre.
Ristannar mongayadır
Sarı çäçäk atqanda,
Nurlı yözlär sarğayadır
Kazamatta yatqanda.

Aziz Çocuğum

Sabah kalkıp dışarı çıksam,
Tan yelleri esiyor bozkırdan.
Gözyaşların döküp beklesem de,
Haber gelmez aziz yavrumdan.

Kara ata binip, kamşı asıp,
Nerde geziyor benim altınım?
Ölmüş müdür ki, yaşıyor mu?
Aziz yavrum benim, yakınım?

Nereye gideyim, kime söyleyeyim
Kalbimin acıyarak yanmasını?
Görmeye bana nasip mi ki
Çocuğum senin geri dönmeni?
Herbir kıyımlarını düzgün kesip,
Gece oturup gömlek diktim,
Savaşlarda gezen yavruma.
Bu olsun benim hediyem!

Ristannar Türküsü

Kışlaların içleri,
Kırmızı kerpiç sobaları,
Can vermekten beter imiş
İlk geldiğim geceler.
Ristanlar hüzünlenir
Sarı çiçek açarken,
Nurlu yüzler sararır
Kışlalarda yatarken.

Bez ıgabız progulkağa
Taş qazamat buyına,
Üzem türälär qulında,
Küzem qaytu yolunda.

Kazamatning işek aldı
Cây bulsa da, qış kebek,
Kazamatta bez yatabız
Çitlektäge qoş kebek.

Okrujnoy sudit' itkäç
Soldat belän qaytırbız
Täülegenä ike kadak
İkmäk aşap yatırbız

Okrujnoyning busagası
Şıgır-şıgır itäder,
Okrujnoy sudit itkändä
Yörägem lep- lep itäder.

İşekkä barsam, işek bikle,
Täräzägä barsam-timerle,
Şul täräzägä qarıy-qarıy
İke küzem tilmerde.

Qazamatning işege
Tar lähettän tar ikän,
Qazamatning eçendä
Can aluçı bar ikän.
(Nadirov 1965: 74).

Biz çıkarız gezmeye
Taş kışlalar kenarına,
Kendim idare elinde,
Gözüm dönme yolunda.

Kışlaların kapı önü
Yaz olsa da, kış gibi,
Kışlarda yatıyoruz
Kafesteki kuş gibi.

İlçeci hükmedince
Asker ile döneriz,
Gününe iki çivi kadar
Ekmek yiyip geçiniyoruz.

İlçecinin eşiği
Şıkır-şıkır ses çıkartır,
İlçeci hükmettiğinde,
Kalbim küt-küt atar.

Kapıya gitsem, kapı kilitli,
Pencereye gitsem-demirli,
O pencereye baka-baka
İki gözüm yoruldu.

Kışlaların kapısı
Dar kabirden dar imiş,
Kışlanın da içinde
Bir can alan var imiş.

Qara Kül

Çäçäk idek illärdä
Çäçeldek çit cirlärgä,
Tağı da çäçäk bulır idek
Qaytsaq tuğan illärgä.

Kil, biregä, kil biregä,
Kil tayanıyq tallarğa,
Äle, dustım, barıbız bergä,
Ayırırlar bezne irtägä.
(Klyuçaryev 1986:88).

Okop Köye

Soldatskiy remen' belän
Budılar billäremne şul
Yögerep kitärdäy bulam la,
Barıp citärdäy bulam,
Kiçke aç cillärdä lä,
Tuğan üskän illärgä.

Çit illärdä ütä gomrem
Sağındım illäremne şul.
Yögerep kitärdäy bulam la,
Qaytıp citärdäy bulam,
Kiçke aç cillärdä lä,
Tuğan üskän illärgä.
(Klyuçaryev 1986: 90).

Kara Göl

Çiçektik biz vatnımızda
Dağıldık yabancı ülkelere,
Yine çiçek olurduk biz,
Dönseydik vatanımıza.

Gel buraya, gel buraya,
Gel dayanalım söğütlere,
Daha dostum hep beraberiz,
Ayırırlar bizi yarına.

Hendek Ezgisi

Asker kemeri ile
Bağladılar belimi
Koşup gidecek gibi oluyorum da,
Varacak gibi oluyorum,
Akşam acı yellerde,
Doğup büyüdüğüm ellere.

Gurbette geçiyor ömrüm,
Özledim ülkemi.
Koşup gidecek gibi oluyorum da,
Varacak gibi oluyorum,
Akşam acı yellerde,
Doğup büyüdüğüm ellere

Äshäpcamal, Bibikamal

Skripkamning taqtası,
Dürt qılı bar tartası,
Can söygänem säfär cirdä,
Xäbäre bar qaytası.

Äshapcamal, Bibikamal,
Xäbäre bar qaytası.

Mamıqlar belän sırdırdım
Bişmätemneng billären,
Can söygänem säfär cirdä,
Kötäm qaytır könnären.
Äshapcamal, Bibikamal,
Kötäm qaytır könnären.
(Nadirov 1965: 201)

Al Çuq, Göl Çuq

Al çuq, canıyım, uqa çuq,
Borılıp sarılıp qarıym- yanda yuq

Almaları peşsä, ay allana,
Qızarıp peşsä- üze lä ballana,
Yeget söysä -üze başlap söysen,
Qızlar söysä bigräk nazlana.
Borılıp sarılıp kilä yök çana,
Yarıng taşlap kitsä -yuq çara.
Mamıq eşläpälär, äy kiştädä,
Anı basuçılar bistädä,
Sin, färeştämne lä, min taşlamam,
Ocmhtağı hurlar kilsä dä.

Eshepcamal, Bibikamal

Kemanımın tahtası,
Dört kolu var çekilecek,
Can sevdiğim sefer yerde,
Haberı var dönecek diye.

Eshepcamal, Bibikamal,
Haberı var dönecek diye.

Pamuklarla yaptırdım
Hırkamın bellerini,
Can sevdiğim sefer yerinde,
Bekliyorum gelecek günlerini.
Eshepcamal, Bibikamal
Bekliyorum döneceği günleri.

Kırmızı Püskül, Çiçek Püskül

Kırmızı püskül, canım, süslü püskül,
Dönüp, sarılıp bakıyorum-yanda yok.

Elmaları yetişse ey kırmızı olur,
Kızarıp yetişse-kendisi ballanır,
Yiğit sevse-kendisi baştan sevsin,
Kızlar sevse-pek te nazlanır.
Dönerek sarılıp gelir yük kızak,
Yârin bırakıp gitse- yok çare.
Pamuk şapkalar raflarda,
Onu yapanlar da ilçede,
Sen meleği ben bırakmam,
Cennetteki hurlar gelse de.

Ap-aq şikärneng başları,
Awır söygän yarı taşlawı.
(Nadirov 1988: 232).

Tübätäy

Qaldırıp kitsäng tübätäyeng,
Krugına uqalar min totarmin,
Qaldırıp kitsäng yalgızımın
Xäsätengnän yalqın ut yotarmin.
Atımını bälädem qayınsargä,
Yılama, canıym, yılama, sağınsang
da.
Üze ozatadır la, üze yılıy,
Birdem qul ğınamnan yaulıgımın
Xat yaza kür, canıym, xat yaza kür,
İsänlegeng berlän saulıgıngnı

Atımın cibärdem imänsergä,
Qaytmam, canım, bağırem, ireksäng
dä.

Tügäräk ay külneng urtasında
Kiyek ürdäk mamıgın cıya amlıy,
Canıym üze ozata, üze yılıy,
İke küzendin yaşlären tıya almıy.

Atımını bälädem qayınsargä,
Yılama, canıym, yılama, sağınsang
da.
(Nadirov 1988: 254).

Bem beyaz şekerin başları,
Zormuş sevgili yâri bırakmak.

Tekke

Bırakıp gitsen tekkeini,
Yuvarlaklarına süsler yaparım,
Bırakıp gitsen tek başıma,
Hasretinden alev yutarım.
Atımı bağladım ben kayın ağacına,
Ağlama, canım, ağlama, özlesen de.

Kendisi vedalıyor ve ağlıyor,
Verdim elimden mendilimi.
Mektup yaz canım, mektup yaz,
Sağ ve salim olduğununa dair

Atımı yolladım kaval yemeye,
Dönmem canım ne kadar istesen de.

Yuvarlak gölün ortasında
Yaban ördek tüyünü toplayamıyor,
Canım kendisi vedalıyor ve ağlıyor,
İki gözünden yaşlarını durduramıyor.

Atımı bağladım kayın ağacına,
Ağlama, canım, ağlama, özlesen de.

Kötäm Äle

Hawalarda oçqan aqqoşlarning
Qaurıyları cırgä qadaldı,
Suğış qırlarında yatıp qalğan
Üle gäüdälären kem aldı?

Tup aqtarğan tufraq aslarında
Qalgansındır bağırem kümelep,
Yardım sorap quling suzgansındır,
Üläm inde minga, su bir, dip.

Küptän inde sineng xatlarınğı
Poçtalyonnar minga kitermi,
Sağınıp yılasam da, cırlasam da,
Minem tawışım singa işetelmi.

Säxrälärdä kön dä çäçäk cıyam,
Saylap tämle islesen genä,
Minem isläremdä gel sin genä,
Tık sin anı belmiseng genä.

Äkren iskän cäyge tang cilläre
Minnän sälam singa ıtsennär,
King dalada yatqan qaberengne
Sıypap, alar übep kitsennär,

Matur cäyneng alsu irtäsendä
Tang qoşları sayrıy özleksez,
Ülgän xäbärengne işetsäm dä,
Qaytır köneng kötäm tüzemsez.

(Nadirov 1988: 350) ve (Mingnullin, Urmançe 2004: 459).

Bekliyorum Daha

Hawalarda uçan kuğuların
Tüyleri yere düştü,
Savaş alanlarında yatıp kalan
Ölü cesetleri kim aldı?

Topun kazdığı toprak altlarında
Kalmışsındır canım gömülüp
Yardım isteyip elini uzatmışsındır,
Ölüyorum artık, bana su ver diye.

Çoktan artık senin mektuplarını
Postacılar bana getirmiyor,
Özleyerek türkü yaksam, ağlasam da,
Benim sesim sana gitmiyor.

Sahralarda her gün çiçek topluyorum,
Güzel kokulusunu seçerek,
Benim aklımda hep sen ancak,
Ama sen bunu biliyorsun ancak.

Yavaşça esen yazın tan yelleri
Bana senden selam ıletsinler,
Geniş bozkırda yatan kabrini
Sıvazlayıp onlar öpsünler.

Güzel yazın pembe sabahında
Tan kuşları öter durmadan,
Öldü diye haberini duysam da,
Döneceğimi bekliyorum durmadan

Ramay

Töngä qarşı beräü monglı itep, Ramay,
Ayrılışı köyen cırladı,
Tınga qaldı urman buyları da,
Çişmälär dä aqmıy tıngladı

Kitäm inde, ırkäm min yıraqqa,
Ramay
Söygän yarımnan ayrılıp,
Mine sağınganda ber qararsıng,
Ramay,
Kitkän yullarıma qayırılıp.
Yöräk yarsungı basa almıyça,
Ramay,
Tınglarsıngmı cırlar la cırların?
Küzlärengne tutırıp qararsıngmı,
Ramay,
Zänggär taudan da yaulıq bolğarın.
(Zıyatdinova 2000: 341), (Mingnullin, Urmançe 2004: 459)

Ramay

Tana yakın biri hüzünlü-hüzünlü,
Ramay,
Ayrılma ezgisini söyldei,
Dona kaldı orman kenarları,
Çeşmeler de akmadan dinledi.

Gidiyorum artık, canım, uzaklara,
Ramay,
Sevdiğim yârimden ayrılıp,
Özlediğinde bakarsın, Ramay,
Gittiğim yollarıma dönerek.

Kalbimin acısını dindiremeden,
Ramay,
Dinler misin türküler yakarım?
Gözlerini doldurup bakar mısın,
Ramay,
Mavi dağdan eşarbımı sallarım.

Nadirov'a göre, devamı şu şekildedir:

Ağıydelkäylärneng suwı salqın,
Ramay,
İkäü bergä niçek yözärbez?
İkäü bergä niçek tä yözärbez, Ramay,
Ayrılışqaç niçek tüzärbez?

Akidilin suyu soğuk, Ramay,
İkimiz beraber nasıl yüzeriz?
İkimiz beraber nasıl da yüzeriz,
Ramay,
Ayrılınca nasıl sabrederiz?

Ağıydelkäylärneng suwı salqın, Ramay,
Salqın diyep eçep tuymadım,
Äyter süzläremne äytä almadım, Ramay,
Tağın qawışırız dip uyladım.
Akidillerin suyu soğuk, Ramay,
Soğuk diye içip doymadım,
Diyecek sözlerimi söyleyemedim, Ramay,
Yine kavuşuruz diye düşündüm

Kitäm inde, irkäm, min yıraqqa, Ramay,
Söygän yarım, sinnän ayrılıp,
Mine sağınganda ber qararsıng Ramay,
Kitkän yullarıma qayrılıp.
Gidiyorum artık uzaklara, Ramay,
Sevdiğim yârim, senden ayrılıp,
Beni özlediğinde, Ramay,
Gittiğim yollara bakarsın.

Saxralarğa çığıp ber sızğırdım, Ramay
Çapqan peçännärem kipsen dip,
Bezgä kemnär teläk teläde ikän, Ramay,
Ğomerläre ayırım ütsen dip?
Sahralara çıkıp bir ıslık çaldım,
Bizim için kimler istedi ki, Ramay,
Ömürleri ayrı geçsin diye?

Ağıydelkäylärneng yarı biyek, Ramay
Kürenep tora Qazan qalası,
Şuşı ayrıludan küreşä almasaq, Ramay-
Ğomerlekkä yöräk yarası.
Akidillerin yarı yüksek, Ramay,

Gözükür ki Kazan başkenti,
Bu ayrılıdan görüşemezsek, Ramay-
Ömürlüğe kalbin yarası.

Qazan sölgese matur bula, Ramay,
Bäyräm könnärendä elärgä,
Minem teläklärem şul gına, Ramay,
Bergä yäşäp bergä ülärgä.

Boxar yefäk yaulıq bigräk cingel,
Ramay,
Cil oçırır, cildä kimägez,
Özelep söygän keşe xıyallana, Ramay,
Xıyallana, özelep söymägez.

Ağıydelkäy cildä yarsıp ağa, Ramay,
Köymälärdä niçek yözärseng?
Oçraşırız bälki ber waqıttan Ramay,
Tik angınçı niçek tüzärseng?

Ağıydeldä yözgän aqqoşlarning, Ramay,
Qaurıyları cildä qoyıla,
Qawışırız, bağırem, qawışırız, Ramay.
Qawışırız kebek toyıla.
Akidilde yüzen kuğuların, Ramay,
Tüyləri yelde dökülür,
Kavuşuruz, canım, kavuşuruz, Ramay,
Kavuşacağımızı hissediyorum.
(Nadirov 1965: 387-388).

Kazan havlusu güzel oluyor, Ramay,
Bayram günlerinde asmaya,
Benim dileklerim şu ancak, Ramay,
Beraber yaşayıp, beraber ölmek.

Buhara ipek eşarbi pek te hafif,
Ramay,
Yel uçurur, rüzgârda takmayın,
Çok seven-aklını yitirir, Ramay,
Yitirir, çok sevmeyin.

Akidil yelde şiddetle akar, Ramay,
Gemilerde nasıl yüzersin?
Görüşürüz belki bir zaman, Ramay,
Ama o zamana kadar nasıl sabrederiz?

Minem Dustım Armiyada

Minem dustım armiyada
Ul cingep öygä qaytır,
Xäzer küngelem boyıq çağı,
Ul qaytqaç çäçäk atır.

Qolxoz qızı min üzem,
Armiyadä yegetem,
İsän yörep, saular qaytsın-
Şunda minem ömetem.

Baqçadağı gölläremä
Sanduğaç kilep qungan.
Minem irkâ amiyada,
Qızıl komandir bulğan.

Minem dustım armiyada
Qayış buğan bilenä,
Doşmannarnı tar mar itkäç,
Qaytam digän ilenä.

Yaqın dustım qaytuwına
Aq qulyaulıq çigärmen,
Batır yeget-suğışçığa
Minnän büläk diyärmen.

(Nadirov 1972:178), (Feyzi 987: 64), (Urmançe, Mingnullin 2004: 459).

Benim Dostum Askerde

Benim dostum askerde
O yenerek eve döner,
Şimdi gönlüm hüzünlüdür,
O gelince çiçek açar.

Kolhoz kızı ben kendim,
Askerde benim yiğidim,
Sağ gezip, salim dönsem
Orda benim ümidim.

Bahçedeki çiçeklerimde
Bülbül gelip de konmuş
Benim nazlım askerde
Kırmızı komutan olmuş.

Benim dostum askerde
Kemer bağlamış beline
Düşmanları yenince de
Dönüyorum diyor eline.

Yakın dostum döndüğünde
Ak mendilleri işlerim,
Cesur yiğit - savaşıya
Benden hediye derim.

2.5. Gurbette Olanın Sevgili Özlemi

Ay, Bılbılım

Ay bılbılım, way bılbılım,
Ağıydelneng qamışı,
Tang aldınnan çüt-çüt kilä
Sanduğaçlar tawışı.
Ay bılbılım, way bılbılım,
Ağıydeldä tang ata,
Tangnar ata, özelä üzäk,
Cırlata da, yılata.

Ay bılbılım, way bılbılım
Qunıp sayrıy tallarğa,
Sineng xaqta serläremne,
Söylim sanduğaçlarğa.
(Eyüp 1995: 19).

Ay Canıy, Canaşım

Atlandım da atnıng, ay, bilenä
Öç äyländem Qazan qalasın.
Yılama(la), canıy, nik yılıysıng ?-
Barıber bezdän ayrılıp qalasıng.
Käkküklär lä cırlar cir tügel lä,
Bılbıllar la sayrar cir tügel,
Yılama(la), canıy, nik yılıysıng ?-
Yögerep kenä qaytır cir tügel.
(Eyüp 1995: 23).

Ey, Bülbülüm

Ey bülbülüm, ey bülbülüm,
Akidilin kamışı,
Tan öncesi çüt-çüt diyerek geliyor
Bülbüllerin sesi.
Ey bülbülüm, ey bülbülüm,
Akidilde tan ağarıyor,
Tan ağarıyor, bağrım parçalanıyor,
Bir türkü söylüyorum, bir ağlıyorum.

Ey bülbülüm, ey bülbülüm
Konarak ötüyor dallara,
Senin hakkında sırlarımı
Söylüyorum bülbüllere.

Ay Canım, Canaşım

Bindim de atın beline,
Üç kere dolaştım Kazan şehrini.
Ağlama canım ne ağlarsın?
Nasıl bizden ayrılıp kalacaksın.
Guguklar da ötecek türkü değil,
Bülbüller de öter türkü değil,
Ağlama canım, ne ağlasrın?
Koşarak dönecek yer değil.

Ätnä

Cırlıyq Ätnäköylärenä,
Cırçılarğa taralsın,
Mul unğışlar üsterüdä
Bezneng Ätnädan alsın.

Matur itep qoşlar sayrıy,
Ätnä su buylarında,
Yatsam töştä, torsam istä,
Sin genä uylarımda.

Qızarıp qoyaş çıqmıyça,
Uysu cirdä su kipmi,
Kölemseräp qaraularıng
Küz allarımnan kitmi.
Şuşı köyne matur itep
Cırlıylar Ätnälärdä,
Üzäkläremne özälär-
İsemengne äytälär dä.
(Nadirov 1988: 342)

Bäğirem

Ağıydeldä yörsäng ide
Qamıştan köymä ürep,
Bıbl bulıp, gölgä qunıp, bəğirem,
Söyläşsäng ide kürep.
Sanduğaçım, äyt üzemä
Qaysı talğa qunasing?
Küzem yomsam-
Küz aldımda, bəğirem,
Torgan kebek bulasing.

Etne

Türkü söyleyelim Etne ezgilerine,
Şarkıcılar arasında yayılsın,
Bol buğdaylar büyütmekte
Bizim Etne övülsün.

Kuşlar güzelce ötüyor,
Etne suyu etrafında,
Yatsam-rüyamda, kalksam aklımda
Sensin hep düşüncelerimde.

Kızarak güneş doğmadan,
Çukurlu yerde su kurumaz,
Gülerek bakmaların,
Göz önümden hiç kaybolmuyor.
Bu ezgiyi güzlece
Türkü söylüyorlar Etne'de,
Canımı yakıyorlar-
Adını söylüyorlar.

Canım

Akidilde gezsen keşke
Kamıştan gemi yaparak,
Bülbül olup, göle konarak canım,
Konuşsam keşke görüp.
Bülbülüm söyle kendime
Hangi dala konuyorsun?
Gözümü kapasam-
Göz önümde, canım,
Duruyor gibi oluyorsun.

Täräzämdä sanduğaç
Uynap kitä sayrağaç,
Cırlau tügel, yıarsıng da, bağırem
Özelep özelep sağınğaç.
(Zıyatdinova 2000: 208).

Beğirkäyem, Onıtmamın

Sanduğaçımnı oçırdım,
Bılbıl totalmam inde,
Sin onıtsang, onıtırsıng,
Min onıtmam inde.
Sanduğaç qanat qağa,
Qanatları talsa da,
Beğirkäyem, onıtmamın,
Sin onıtqan çaqtı da.
Sanduğaçnıng balaları
Sayrıy almıy çitlektä,
Qara qaşım, qarlığaçım,
Küreşälmabız niçek tä.

Sanduğaç balası bulsam,
Küktä uynar idem min,
Sineng söymäsengne belsäm,
Küptän ülär idem min.
(Zıyatdinova 2000: 210).

Boray

Cırlıyq Boray köylärenä,
Bez bit Boray yaqları.
Başqayımınng ni uylarğa
Belmi torğan çaqları.

Penceremde bülbül
Oynuyor özleyince,
Türkü söylemek değil, ağlarsın, canım,
Çok-çok fazla özleyince.

Canım, Unutmam

Bülbülümü uçurdum,
Bülbül tutamam artık,
Sen unutursan, unutursun,
Ben unutamam artık.
Bülbül kanat çırpıyor,
Kanatları yorulursa da,
Canım benim, unutamam,
Unuttuğun anlarda da.
Bülbülün yavruları
Ötemiyor kafeste,
Karakaşım, kırlangıçım,
Görüşemiyoruz nasıl da.

Bülbülün yavrusu olsam,
Göklerde oynardım ben,
Senin sevmeyeceğini bilsem,
Çoktan ölmüş olurdum.

Boray

Türkü söyleyelim Boray ezgilerine
Biz ki Boray tarafları,
Başlarımın ne düşünmeye
Bilmediği anları.

Qulyaulıgım töşep qaldı
Boray bolınnarında,
Üzemneng de isem kitä
Bolay bulularıma.

Bara torğaç ber utırdım
Biyeke tau billärenä.
Bez tügel, qoşlar talpına
Qaytırğa illärenä.
Ural tawı qayda, dilär,
Ural tawı kürenmi.
Yäşlektäge saf mähäbbät,
Nişläsäng dä sürelmi.
(Zıyatdinova 2000: 16), (Eyüp 1995: 95).

Börlegänem, Ber Genäm

Baqçalarda çäçäk ata
Sin utırtqan börlegän,
Ul da sine kötä sıman,
Nik kilmiseng ber genäm?
Börlegänem, börlegän
Bik sagındım ber genäm.
Bügen tönlä töşläremdä
Sine kürdem ber genäm,
Sin tal imeş, ä min, canım,
Güyä qara börlegän.
Börlegändäy küzlärengne
Bik sagındım ber genäm,
Söyäm digän süzlärengne
Qabatlıym min cır belän.
(Zıyatdinova 2000: 217)

El mendilim düştü kaldı
Boray alanlarında,
Kendim de şaşırıyorum
Böyle olmalarına.

Gide-gide ben oturdım
Yüksek dağ bellerine,
Biz değıl, kuşlar istiyor
Dönmevi vatanına.
Ural dağı nerde, derler,
Ural dağı gözükmüyor,
Gençlikteki saf sevgi,
Ne yapsan da sönmüyor

Böğürtlenim, Bir Tanem

Bahçelerde çiçek açar
Diktiğın böğürtlen,
O da seni bekliyor sanki
Neden gelmiyorsun bir tanem?
Bir tanem, böğürtlen,
Çok özledim bir tanem?
Bugün gece rüyamda
Seni gördüm bir tanem
Sen söğütsün, ben ise canım
Sanki kara böğürtlen.
Böğürtlen gibi gözlerini
Pek özledim bir tanem,
Seviyorum dediğın sözlerini
Tekrar ediyorum türküyle.

Xatlar Yazam

Xatlar yazam ay yarım
Mäskäü qalalarına,
Ägär tizräk sin qaytmasang
Üzem baram yanına.

Öställärdä qara torsın,
Qullarım yaza torsın,
Sine kürep söyläşkänçe
Xatlarım bara torsın.

Täräzä töbem isle göl
Sal da baldağingnı al,
Sagınmağaç, xat yazmıylar
Sagınğanı şunnan bel!
(Zıyatdinova 2000: 399).

İrkäm

Minem irkäm bar ide,
Üzem bel än par ide,
Qara qaşlı, qara küzle,
Bik söykemle yar ide.

Äytä almadım irkämä
Qayta almam dip irtägä,
İrkäm, disäm bik nazlanıp
Tiyä ide tengämä.
(Zıyatdinova 2000: 254)

Mektuplar Yazıyorum.

Mektuplar yazıyorum ey yârime
Moskova kentlerine,
Eğer çabuk sen dönmezsen
Ben giderim yanına.

Masalarda kara dursun,
Ellerim yaza dursun,
Seni görüp konuşmadan
Mektuplarım gide dursun.

Pencere önüm kokulu çiçek,
Çıkart yüzüğünü al,
Özlemeyince mektup yazmıyorlar,
Özlediğimi bundan anla!

Nazlım

Benim de nazlım var idi,
Kendim ile yar idi.
Karakaşlı, kara gözlü,
Pek mülayim yar idi.

Söyleyemedim nazlıma
Dönemem diye yarına,
Nazlım, desem, pek nazlanıp
Canımı yorar idi.

Keçe Sön Awılı Köye

Sön buyındagı tallarğa
Sanduğaç qunaqlatam şul,
Qunaqlatam bizdermimen
Sağınam, sizdirmimen.

Sanduğaçım, kil qarşıma,
Kil qun beläkläremä,
Kil qun sayra, bulsın fayda,
Yangan yöräkläremä.

Tügäräk kül, suwı salqın,
Quydım göllär ürerğä şul,
İke qulım qanat bulsa,
Kiler idem kürergä.
(Eyüp 1995:228)

Cilfer-Cilfer Cil İskändä

Cilfer-cilfer cil iskändä
İx, min cilkännär bulsam,
Min cilkännär bulır idem,
Sin minem irkäm bulsang.

Cilfer cilfer cil iskändä,
Dulqın uynıy küllärdä,
İrkämne irkälägez dip,
Üzem quştım cillärgä.
Cilfer cilfer cil iskändä
Börkän zänggär şälengne,
Tang aldınnan iskän cilgä
Äytep cibär xälengne.

Küçük Sön Köyü Ezgisi

Sön boyundaki söğütler
Bülbüller ağırlıyorum,
Ağırlıyorum, bezdirmiyorum,
Özlüyorum, hissettirmiyorum.

Bülbülüm, gel karşıma,
Gel, kon bileklerime,
Gel kon, öt, olsun fayda,
Benim yanan kalbime.

Yuvarlak göl, suyu soğuk,
Çiçekleri uzasın diye koydum,
İki elim kanat olsa,
Gelirdim seni görmeye.

Üfür-Üfür Rüzgâr Eserken

Üfür-üfür rüzgâr eserken
Keşke yelkenler olsam,
Ben yelkenler olurdum,
Sen benim nazlı yarım olsan.

Üfür-üfür rüzgâr eserken,
Dalgalar oynuyor göllerde,
Nazlımı nazlayın diye,
Kendim istedim rüzgârlardan..
Üfür-üfür rüzgâr eserken
Örtün mavi şalını,
Tan öncesi esen rüzgâra
Söyleyip yolla halini.

Cilfer cilfer cil iskändä
İyelä sıgıla bödrä tal,
Cil şikelle qaytam, irkäm,
Tizräk qarşı çıgıp al.
(Nadirov 1988: 354)

Köymä Genä, Kilä Genä

Su buyında qıyaq ülän,
Qıyıp alası ide,
Mängge sağınmaslıq itep,
Qarap qalası ide!
Köymä genä, kilä genä,
Köymä genä, kilä genä,
Köymä genä, kilä genä,
Eze yuq,
Xat ğına, kilä genä,
Süze genä, kilä genä,
Söyläşergä genä üze yuq
Mäk çäçäkläre qoyıla
Bılbıl qağıngan sayın,
Mäk çäçäklärenä qarıym
Sine sağınğan sayın.
(Zıyatdinova 2000: 295)

Kübälägem

Kübäläk göllägä qunsa,
Göllär tibränä mikän?
Ul da mine sağınğanda,
Kübälägem, tügärägem,
Asıl qoşım, sanduğaçım,
Cırlap cibärä mikän?

Üfür-üfür rüzgâr eserken
Eğiliyor, bükülüyor kıvrırcık söğüt,
Rüzgâr gibi geliyorum, nazlım,
Acil çıkıp karşıla.

Gemi Geliyor, Geliyor

Su kıyısından otlar
Kesip alsaydım keşke,
Ebedi özlemiyecek şekilde
Bakıp kalsam keşke.
Gemi ancak, gelir ancak,
Gemi ancak, gelir ancak,
Gemi ancak, gelir ancak,
İzi yok,
Mektubu ancak geliyor ancak
Sözü ancak, geliyor ancak
Konuşmaya kendisi yok.
Haşhaş çiçekleri dökülüyor
Bülbül kanat çırparken,
Haşhaş çiçeklerine bakıyorum
Seni özlediğimde.

Kelebeğim

Kelebek çiçeklere konsa,
Çiçekler titriyor mu acaba?
O da beni özlediğinde,
Kelebeğim, yuvarlağım,
Asıl kuşum, bülbülüm,
Türkü yakıyor mu acaba?

Kübäläkkây gölgä qunğan,
Göldä bulğaç oyası,
Minem küngelem singa tarta,
Kübälägem, tügärägem,
Asıl qoşım, sanduğaçım,
Sin bit küngelem qoyaşı!
Tau astında, tal astında
Salqın çışmä tügäräk,
Oçıp barıp qaytır idem,
Kübälägem, tügärägem,
Asıl qoşım, sanduğaçım,
Ägär bulsam kübäläk!
(Zıyatdinova 2000: 301)

Kük Kügärçen

Kük kügärçen küktä uynıy,
Külägäse cirdä uynıy,
Minem küngelem sine uylıy,
Kük kügärçen, sanduğaçım,
Sineng küngeleng kemne uylıy?
Kük kügärçen, kil qarşıma,
Xat yazıym qanatınga,
Yazğan xatım, amänätem,
Kük kügärçen, sanduğaçım,
Tapşırçı canaşıma.
Kük kügärçen gör lider
Göllär çäçäk atqanda,
Sin canıymnan xəbär kötäm,
Kük kügärçen, sanduğaçım,
Tang sızılıp atqanda!
(Zıyatdinova 2000: 304)

Kelebekçik çiçegə konmuş,
Çiçekte olunca yuvası,
Gönlüm sana çekiyor,
Kelebeğim, yuvarlağım,
Asıl kuşum, bülbülüm,
Sen ki gönlüm güneşi!
Dağ altında, söğüt altında
Soğuk çeşme yuvarlak,
Uçup yanına giderdim,
Kelebeğim, yuvarlağım,
Asıl kuşum, bülbülüm,
Olsaydım ki kelebek!

Gök Güvercin

Gökgüvercin gökte oynuyor,
Gölgesi yerde oynuyor,
Benim gönlüm seni düşünüyor,
Gökgüvercin, bülbülüm,
Senin gönlün kimi düşünüyor?
Gökgüvercin, gel karşıma,
Mektup yazayım kanadına,
Yazdığım mektubum, emanetimi,
Gökgüvercin, bülbülüm,
İlet sen cananıma.
Gökgüvercin ötüyor
Çiçekler çiçek açarken,
Sen canımdan haber bekliyorum,
Gökgüvercin, bülbülüm,
Tan yavaşça ağarırken!

Qaraçtau Awılı Köye

Ağıydelneng parahutı
Citelmi qızıl yargı şul,
Citalmıy, duslar, citalmıy,
Yaratıp söygän yargı.

Ağıydelneng parahutı
Bezdän yıraқта utı şul,
Sine uylamıy ütä mikän
Seğat'neng ber minutı?

Ağıydel suları bulsam,
Uralıp ağır idem şul,
Yanggır tamçıları bulsam,
Aldınga tamar idem!
(Zıyatdinova 2000: 277).

Qara Qarlıgaç Mikän?

Sandugaçım, äyt üzemä
Qaysı talğa qunasıng?
Küzem yomsam, küz aldımda
Torgän kebek bulasıng!
Qara qalıgaç mikän,
Sarı sandugaç mikän,
Anı üstergän änkäse?
Sandygaçlar basıp sayrap
Sındırğan gölläremne,
Sıngan göllärgä oxşatam
Ayrılgan könnäremne!

Karaçtan Köyü Ezgisi

Akidilin vapuru
Varamıyor kızılıyara ki,
Varamıyor, dostlar, varamıyor,
Kendi sevdiği yarıne.

Akidilin gemisi
Bizden uzakta ateşi ki,
Senin düşünmeden geçer mi acaba
Saatin bir dakikası?

Akidil suları olsam
Kdolanıp akardım da,
Yağmur damlaları olsam
Önüne damar idim!

Kara Kırılgaç Mı Acaba?

Bülbülüm, söyle sen bana
Hangi dala konarsın?
Gözümü kapasam, gözüm önünde
Durur gibi oluyorsun!
Kara kırılgaç mı acaba?
Sarı bülbül mü acaba?
Onu büyüten annesi?
Bülbüller üstünde öterek
Kırmışlar çiçeklerimi,
Kırılmış çiçeklere benzetiyorum
Ayrıldığımız günleri!

Sandugaçlar iyälâşkân
Su eçergä milâşkâ,
Sağınularım betâr ide
Sine kürep söylâşsam!
(Zıyatdinova 2000: 272)

Qır Qazı

Qır qazları oçtı kürdegezme
Xawalarga menep kitkânen?
Qır qazı
İdellâr çitendä,
Yalgız başım minga çiten lâ!
Beläsengme, dustım sizäsengme
Ayrılular kilep citkânen?

Qır qazı
Sularda uynıy şul,
Yalgız başım gel sine uylıy!

Balalı la qazlar su eçendä,
Balasızlar sunıng çitendä.
Qır qazı
İdellâr çitendä,
Yalgız başım minga çiten lâ!
Ayrılábız, dustım, sizäsengme?
Sağınırsıngmı mine çit ildä?

Qır qazı
Sularda uynıy şul,
Yalız başım gel sine uylıy!
(Eyüp 1995:200).

Bülbüller alışmışlar
Su içmeye üvezden,
Özlemlerin azalırdı
Sizi görüp konuşsam!

Kır Kazı

Kır kazları uçtu, gördünüz mü?
Havalara yükseldiğini?
Kır kazı
İdiller kıyısında,
Tek başıma bana çok zor!
Biliyor musun, dostum, hissediyor
musun?
Ayrılmalar yaklaştığını?
Kır kazı
Sularda oynuyor
Yalnız başım hep seni düşünüyor!

Yavrulu da kazlar suyun içinde,
Yavrusuzlar onun kenarında.
Kır kazı
İdiller kenarında
Tek başıma bana çok zor!
Ayrılıyorz, dostum, hissediyor
musun?
Özler misin bemi gurbette?
Kır kazı
Sularda oynuyor,
Yalnız başım hep seni düşünüyor!

Qoşlarga

Hawalarda oçqan qoşqaylarning
Küngelle ikän şaulap ütüwe,
Awır ikän duslar söygän yarnı ozatu,
Tağı da awır sağınıp kötüwe!
Hawalarda uçan kuşçukların

Hawalarda oçqan qoşqaylarım
Sälamnärem citsen irkämä,
Mäxäbbätem köçle-yangan utlar töse,
Sünmäs alar irtän –kiştän dä!

Hawalarda oçqan qoşqayalarım
Anglatıgız sağınıp kötüwem,
Anı uylyy-uylyy, küzem yoqı almıy,
Yoqısız tönnärem ütüwen!
(Eyüp 1995: 242).

Nigä Yana Yörägem?

Sandugaçlar iyäläşkän
Su eçärgä miläştän,
Sağınularım betär ide,
Sine kürep söyläşsäm!
Quşımta:
Uf, tala, tala, tala
Tala ike belägem,
Nigä tala, nigä yana
İkän minem yörägem?
Ağıydelgä basma saldım
Qayının saylap qına,
Yannarınga barır idem

Kuşlara

Neşeli imiş geçmesi,
Zormuş, dostlar, sevdiğin yâri
geçirmek
Daha da zor özleyip beklemek!

Hawalarda uçan kuşçuklarım
Selamların varsın nazlıma,
Sevgim kuvvetli-yanan odlat gibi,
Sönmez onlar sabah-akşam da!

Hawalarda uçan kuşçuklarım
Anlatınız özleyip beklediğimi,
Onu düşün-e-düşüne, uyuyamıyorum,
Uykusuz gecelerin geçmesi!

Neden Yanıyor Kalbim?

Bülbülller alışmışlar
Su içmeyi üvezden,
Özlemlerim biterdi,
Seni görüp konuşsam!
Nakarat:
Uf, yorulur, yorulur,
Yorulur iki bileğim,
Neden yorulur ve kızıdır
Ki acaba yüreğim?
Qoş bulıp sayrap qına.
Akidile köprü yaptım,
Kayınını seçerek,

Yanına giderdim
Quşımta.
Ağıydelkäyne kiçkändä,
Cırlıym işkäk işkändä,
Özelä üzäk, yana yöräk
Canıym iskä töşkändä!
(Eyüp 1995: 315).

Ozatu

Sikerdem çitännären lä,
Yögerdem, citälmädem,
Ni buldı ikän telläremä-
Sau bul dip äytälmädem.

Urmannarğa bargan çaqta
Adaştım yullarımın,
Küngelem yomşaq, yıların, dip,
Birmädem qullarımın.

Öy artındağı tallarnı
Yaratmasang kisärseng,
Min sağındım täräz açam,
Sin cil bulıp isärseng.
(Mansurov 1993: 317).

Ozatu

Tang tang ata yıraqtan la,
Qoşlar oça quaqtan şul,
Saubul canım digän süze
Äle dä kitmi qolaqtan.

Kuş olarak öterek.
Nakarat.
Akidili geçerken,
Tükü yakarım yüzerken,
Canım acır, yanar kalbim,
Canım aklıma gelirken.

Vedalaşma

Zıpladım duvarlardan,
Koştum, varamadım,
Ne oldu dillerime-
Elveda diyemedim.

Sokaklarda gittiğimde
Yolumu şaşırdım,
Gönlüm hassas, ağlarım diye,
Vermedim ellerimi.

Ev arkasında söğütleri
Sevmezsen eğer kesersin,
Ben özledim pencere açıyorum,
Sen rüzgâr olup esersin.

Vedalaşma

Tan akarıyor uzaktan da
Kuşlar uçuyor fidandan,
Hoşça kal dediği sözü
Şimdi de gitmiyor kulaktan.

Utır dide, urın birde,
Nik utırmadım ikän şul?
Sau bul dide, qulın birde
Nik qul birmädem ikän?

Biyek tauğa mengän çaqta
Adaştım yullarımni,
Künglem yomşaq, yılarımın dip
Birmädem qullarımni.
(Feyzi 1987:111)

Raketada Söygänem

Raketalarga utırıp
Ayğa menärmen äle,
Ayğa menep, tübän qarap,
Sine ezlämen äle.
Quşımta:
Raketalargä utırıp,
Söygänem kitär inde,
Minem qayğısız başımni
Qaygılı itär inde.
Qaytır äle, qaytır äle,
Ul qaytqanda tang bulır,
Ul qaytqaçtın tormışımning
Çäçäkläre al bulır.

Yoldızlarga oçıp bula
Raketağa utırıp,
Qarap qalırısın artımnan
Küzlärengne tutırıp.
(Nadirov 1965: 434)

Otur dedi, yer verdi,
Neden oturmam ki?
Hoşça kal dedi, elini verdi
Neden elimi vermedim ki?

Yğksek dağa bindiğimde
Şaşkırdım yollarımı,
Gönlüm hassas, ağlarım diye
Vermedim ellerimi.

Raketada Sevdığım

Raketalara binerek
Aya binerim daha,
Aya binip aşağı bakıp,
Seni ararım daha.
Nakarat:
Raketalara oturup,
Sevgilim gider artık,
Benim kayğısız başımı
Kaygılı etti artık.
Döner daha, döner daha,
O dönerken tan olur,
O dönünce hayatımın
Çiçekleri kırmızı olur.

Yıldızlara uçulabilir
Raketaya oturup,
Bakakalırısın arkamdan
Gözlerini doldurup.

Sağınam Sine

Sin üstergän almağaçqa
Tangnan torıp su sibäm şul,
Sağınam sine, sağınam, irkäm,
Cingep qaytung kötäm!

Täräzämne qaplasa da,
Kismim almagaçıngnı şul,
Sağınam sine, sağınam, bağırem,
Sağınam sanduğaçımnı!

Mäk çäçäkläre qoyıla
Bılbıl qağıngan sayın şul,
Mäk çäçäklärenä qarıym
Sine sağınğan sayın.
(Feyzi 1987: 65).

Salqın Çışmä

Biyek tä biyek tauning astında
Çıltırap ağa suning salqını,
Tau astında salqın çışmä
Çıltır çıltır ağadır
İctihad qıl qawışırğa
Gomer ütep baradır.
Eçlärem tulı sağış utı,
Su sipsäm dä betmi yalqını.
Tau astında salqın çışmä
Çıltır çıltır ağadır
İctihad qıl qawışırğa
Gomer ütep baradır.
(Nadirov 1972: 543).

Özlüyorum Seni

Büyüttüğün elma ağacını
Sabahtan kalkıp suluyorum,
Özlüyorum seni, özlüyorum, nazlım,
Yenip dönmeni bekliyorum!

Penceremi kapatsam da,
Kesmiyorum elma ağacımı ki,
Özlüyorum seni, özlüyorum, canım,
Özlüyorum bülbülümü!

Haşhaş çiçekleri dökülür
Bülbül kanat çırttığında,
Gelincik çiçeklerine bakıyorum
Seni özlediğimde.

Soğuk Çeşme

Yüksek dağın altında
Şıkır-şıkır akar soğuk su,
Dağ altında soğuk çeşme
Çıltır çıltır akmakta,
Kavuşmak için ictihad eyle,
Ömür geçip gidiyor.
İçim dolu hasret ateşi,
Su serpsen de sönmüyor ateşi.
Dağ altında soğuk çeşme
Şırıl- şırıl akmakta,
Kavuşmak için ictihad eyle,
Ömür geçip gidiyor.

Sandugaçım, Bılbılım

Tal arası, tal arası,
Talda bılbıl balası,
Sağınganda yannarınga
Oçıp qına barası
Sandugaçım, bılbılım,
Zarıqtırdıng, küz nurım,
Yalgızlıqtan ğınadır
Bolay mongsu buluwın!
Soqlanası, tang qalası,
Tallarda tang qarası,
Sağınganda tınım belän
Tartıp qına alası!

Tal arası, tang qarası,
Monda yöräk yarası,
İkäüläşep tabayıqçı
Qawışular çarasın!
(Zıyatdinova 2000: 353)

Sarman

Sandugaçlar qunıp qayda sayrıy?
Sarman buylarında tiräktä,
Singa bulğan yeşlek mähäbbätem.
Ürelep çäçäk ata yöräktä!

Sarman buylarınnan ütkän çaqta
Tınglarsıngmı cırlar cırlarımın?
Küzlärengne tutırıp qararsıngmı?
Zänggär taudan yaulıq bolğarmın.
(Zıyatdinova 2000: 356)

Bülbülüm

Söğüt arası, söğüt arası,
Söğütte bülbül yavrusu,
Özlediğimde yanlarına
Uçup gidip varsam keşke.
Bülbülüm,
Hasret bıraktın, göz nurum,
Yalnızlıktandır ancak
Böyle hüznü olduğum!
Mest olup, hayran kalsam,
Söğütlerde tan karası,
Özlediğimde nefesimle
Çekip alabilsem keşke!

Söğüt arası, tan arası,
Burada yürek yarası,
Beraber bulalım
Kavuşmaların çaresini!

Sarman

Bülbüller nereye konup ötüyor?
Sarman yolu kenarlarında ağaçta
Sana olan gençlik sevgim
Örülerek çiçek açıyor kalbte.

Sarman yol kenarlarından geçerken
Dinler misin türküler söylersem?
Gözlerimi doldurup bakar mısın?
Mavi dağdan eşarp sallarım.

Sarman

Sarman buylarında salqın cillär
Tungam irkäm, tungam, tuning bir,
Ayrılabız irkäm, ayrılabız,
Saubullaşıyq inde quling bir.
Sarman kenarlarında soğuk yeller

Sarman buylarında min buyladım,
Buylağanda sine uyladım,
Kitkän çaqlarında qul birmädem,
Tağın qaytırsing dip uyladım!
Sarman suları la, salqın sulı,
Suları la aning qar sulı,
Salqın sular eçsäm dä basılmıy
Yöräkkäyem bigräk yarsulı!
Sarman buylarında qaynıqlıq bar,
Qayın arasında taşlar bar,
Onıtıla diyep äytsälär dä,
Onıtılmıy şul ul söygän yar!

Sarman buylarında çıqlar töşkän,
İrtä torıp suğa kem töşkän?
Sineng barıber mingä bulasıng yuq,
Mähäbbätem singa nik töşkän?
(Nadirov 1965: 388).

Älfıraq

Kitä inde bik yıraqqa,
Saubul canıyım, Älfıraq!
Älfıraq canıyım, Älfıraq
Qawışalmabız bik ozaq.

Sarman

Donuyorum nazlımı üşüyorum donunu
ver,
Ayrılıyorz nazlım, ayrılıyorz,
Vedalaşalım artık, elini ver.

Sarman kenarlarını boyladım,
Gezerken de seni düşündüm,
Gittiğin zamanlarda elimi vermedim,
Yine görürüm diye düşündüm.
Sarman suları da, soğuk sulu,
Suları onun karlı su,
Soğuk sular içsem de basılmaz
Yüreğim benim pek yaralı!
Sarman yol kenarlarında kaynıqlıq var,
Kayın arasında taşlar var,
Unutulur diye söyleseler de,
Unutulmaz ki hiç sevdiğin yâr!

Sarman yol kenarlarında çığlar inmiş,
Sabah kalkıp suya kim inmiş?
Senin nasılsa bana olacağın yok,
Gönlüm neden sana ibtila olmuş?

Elfirak

Sau bul, canıyım, xuş inde,
Ayrılular şuşı inde!
Gidiyor artık pek uzaklara
Hoşçakal canım, Elfirak!

Älfıraq canıym, Älfıraq,
Üzem kitsäm dä niçawa,
Canıym qala biçara.
Qawışalmabız bik ozaq,
Älfıraq canıym, Älfıraq!
(Nadirov 1988: 323).

Sayrıy Bılbıl

İrtä torıp tışqa çıqsam,
Qoş öyrätä balasın,
Qoş ta onıtmıy balasın,
Onıta kürmä canaşım.
Quşımta:
Ay gör –gör, gör- gör,
Sayrıy bılbıl,
Yämle cäy urtasında.

Biyek tauğa çığıp qarıym
Awılıbızning çışmäsen,
Yalgız qalğan çaqlarımda
İsläremä töşäseng!

Aqlı sitsı külmägemne
Sandıqlarğa salamın,
Qoşlar oçıp kitkän sayın
Sälam äytep qalamın!

Sibelä Çäçem

Sibelä çäçem, sibelä çäçem,
Sibelä çäçem, tarala,

Elfırak canım, Elfırak,
Kendim gitsem de neyse,
Canım kalıyor, biçäre.
Kavuşamayız pek uzak,
Elfırak, canım, Elfırak!

Ötüyor Bülbül

Sabah kalkıp dışarı çıksam
Kuş öğretiyor yavrusunu,
Kuş bile unutmaz yavrusunu,
Sakın beni unutma canım.
Nakarat:
Ey gör-gör, gör-gör
Öter bülbül,
Neşeli yaz ortasında.

Yüksek dağa çıkıp bakıyorum
Köyümüzün çeşmesini,
Yalnız kaldığım zamanlarda
Eklıma geliyorsun!

Beyaz keten elbisemi
Sandıklara koyuyorum,
Kuşlar her uçtuğunda
Selam söylüyorum!

Saçılıyor Saçım

Saçılıyor saçım, saçılıyor saçım,
Saçılıyor saçım, dağılıyor,

Yä utqa sal, yä suga sal,
Yä qaygımnan arala.

Uysu cırneng ağım suwı
Ağa ikän tang belän,
Uzar axırı yaş gomerem,
Gel sağış, gel mong belän!

Sandugaçlar su eçälär
Ağıydelgä tezelep,
Nigä bolay sağınam ikän
Üzäklarem özelep!
(Zıyatdinova 2000: 361).

Sibelä Çäçäk

Gölbaqçağa kerämseng,
Gölbaqçağa kerämseng lä,
Göl çäçägen özämseng,
Özelgän göl çäçäge kük,
Ayrılunı sizämseng!

Sibelä çäçäk cillär lä iskändä,
Özelä üzäk isläremä töşkändä.
Gölbaqçağa kerdem min,
Gölbaqçağa kerdem min lä,
Göl çäçägen özdem min.
Özelgän göl çäçäge kük
Ayrılunı sizdem min,
Sibelä çäçäk cillär lä iskändä,
Özelä üzäk isläremä töşkändä.
(Eyüp 1995: 384).

Ya ateşe at, ya suya at,
Ya kederimden kurtar.

Çukurlu yerin akarsuyu
Akıyormuş tan atınca,
Geçer galiba genç ömrüm
Hep hüzün, hep hasrette!

Bülbüller su içerler
Akidile dizilip,
Neden böyle özlüyorum ki
Canım çok acıyor!

Dökülüyor Çiçek

Gülbahçeye giriyorum,
Gülbahçeye giriyorum la,
Gül çiçeğini koparıyorum,
Koparılan gül çiçeği gibi,
Ayrılmayı hissediyorum!

Dökülüyor çiçek yeller esince,
Parçalanıyor kalbim aklıma gelince.
Gülbahçeye girdim ben
Gülbahçeye girdim ben de
Gül çiçeği kopardım ben
Koparılan gül çiçeği gibi
Ayrılmayı hissettim ben,
Dökülüyor çiçek yeller esince,
Parçalanıyor kalbim aklıma gelince.

Su Buylap

İdel bit ul, tirän bit ul,
Tirän bit ul, king bit ul şul,
Qaaranggı tön, bolıtlı kön-
Bez ayrılğan kön bit ul.

İdel bit ul-bik mul yılğa,
Ul bit dinggezgä kitä şul,
Aqqan sular, iskän cillär,
Yörägemne cilketä!

İdel buylarına barsam
Äyter idem İdelgä şul,
Minem qaygılarımın da
İltep sal dip dinggezgä.

Su buyları mongsu ide
Bez ayrılğan çağında şul,
Tormış dulqınnarı bezne
Quşar äle tağın da!
(Zıyatdinova 2000: 372)

Su Yulı

Su buyında akboz atlar
Bar da qayış nuqtalı,
Sağınmam dip äytmä, canıym,
Sağınırsıng, tuqta äle!

Su Kıyısında

İdil ki o, derin ki o,
Derin ki, geniş ki o,
Karanlık gece, bulutlu gün-
Ayrıldığımız gün ki o.

İdil çok bol bir nehirdir
Denize dökülüyor.
Akan sular, esen yeller,
Yüreğimi hoplatıyor!

İdil kıyılarına gitsem,
Söyledim İdile de,
Benim kaygılarımı da
Götürüp at diye denize.

Su kıyıları hüzünlüydü
Ayrıldığımız zamanda,
Hayat dalgaları bizi
Birleştiri daha da!

Su Yolu

Su kıyısında akboz atlar
Hepsi kemer nükteli,
Özlemem diye söyleme, cananım,
Özlersin de dur daha!

Ay canıyım su yulı,
Bik sağındım bu yulı.
Suda susar yözä mikän
Sırtın suğa salmıyça?
Sin bağıremne sağınıp kötäm
Yuldan küzem almıyça.

Suda susar yözäder
Suları say bulsa da,
Bağırem xatlar yazsana,
Öç kenä yul bulsa da.
Ay canıyım sularda
Su çäçrätep uynarğa.
Baqçalarga keräseng dā
Göllärgä üreläseng,
Ber gölgä, ber singa qarıym
Sin matur kürenäseng!
Ay canıyım sularda,
Su çäçrätep uynarğa!

Baqçadağı gölläremä
Sanduğaçlar iyäläşmi,
Räsemnäre qullarımda
Telläre yuq, söyläşmi.
Ay canıyım su yulı,
Bik sağındım bu yulı
(Zıyatdinova 2000: 373).

Ey cananım su yolu,
Pek özledim bu sefer.
Suda susar yüzər mi ki
Sırtını suya koymadan?
Sen canımı özleyip bekliyorum
Yoldan gözümü almadan.

Suda susar yüzüyor
Suları sığ olsa da,
Canım mektuplar yazsana
Üç satır da olsa.
Ey cananım sularda
Su saçarak oynasak!
Bahçelere giriyorsun da
Çiçeklere uzanıyorsun,
Bir çiçeğe, bir sana bakıyorum,
Sen daha güzel gözüküyorsun.
Ey cananım sularda,
Su saçarak oynasak!

Bahçedeki çiçeklerime
Bülbüller yanaşmıyor,
Resimleri ellerimde
Dilleri yok, konuşmaz.
Ey cananım su yolu,
Pek özledim bu sefer

Tal Bögelä

Täräz töbem isle göl,
İsnä dustım isle göl,
Urtasında ber çäçäk bar,
Özmim sineng töse ul.
Quşımta:
Talı, talı,
Talı bögelep tora,
Tağın ber küräsem kilä,
Üzäk özelep tora.
Täräz töbem isle göl
Rähätlänäm isenä,
Sägat' sayın, minut sayın,
Sin töşäseng isemä.
Quşımta.
Täräz töbem isle göl,
Min yarata torgan göl,
Sine sağınıp cırlar cırlıym,
Sağınımnı şunnan bel.
Quşımta.
(Zıyatdinova 2000: 427)

Ozata Barma

Ozata barma, irkäm, ozata barma,
Olı yul bit bälki adaşmam,
Sineng mongsu, serle küzlärengne
Hiçber küzlärgä dä almaşmam.

Söğüt Eğiliyor

Pencere önüm kokulu çiçek,
Çek kokusunu çiçeğin,
Ortasında bir çiçek var,
Koparmıyorum senin gibi o.
Nakarat:
Söğüt, söğüt,
Söğüt eğlip duruyor,
Daha bir görmek istiyorum,
Kalbim yerinden kopuyor.
Pencere önüm kokulu çiçek,
Rahatlıyorum kokusuna,
Her saat ve her dakika
Sen geliyorsun aklıma.
Nakarat.
Pencere önünde kokulu çiçek,
Benim sevdiğim çiçek,
Seni özleyip türküler söyleyeyim,
Özlediğimi bundan anla.
Nakarat

Vedalaşmaya Gelme

Vedalaşmaya gelme, nazlım, gelme,
Büyük yol ya, yolumu şaşırmam,
Senin hüznü, sırlı gözlerini,
Hiçbir gözlere de değişmem.

Ozata barsang, irkäm, qaytqan çaqta
Xätfä ülännärne taptama,
Waqıtlıça ğına ozatam dip,
Minem yörägemä ut salma.

Bolınnarğa çıqsam, xäyran qalam:
Quzgalaqtan ozın ülän yuq,
Dönya bulğaç törle xällär bula,
Ayrılıdan qıyın xällär yuq.
(Nadirov 1988: 364).

İsle Göl

Täräzä töebm isle göl,
Sınnıy da, bögelmi dä şul,
Singa töşkän mähäbbätem
Sünmi dä, sürelmi dä.

Täräzä töbem isle göl,
İslänämen isenä şul,
Sägat' sayın, minut sayın,
Sin töşäseng isemä.

Täräzä töbem isle göl,
Min yaratam qımanı şul,
Yaratmas idem min anı,
Singa oxşatam min anı.
Täräzä töbem isle göl,
İsnä bağırem, isle ul,
Urtasında ber çäçäk bar,
Özmim sineng töslä ul.
(Nadirov 1988: 365).

Vedalaya gelsen, nazlım, dönerken
Kadife çimenleri ezme sen,
Kısa süreligine vedalaşıyorum diye,
Benim yüreğimi ateşe verme.

Bozkırlara çıksam hayran kalıyorum:
Kuzukulağından uzun otlar yok,
Dünya olunca farklı haller olur,
Ayrılmaktan da zor haller yok.

Kokulu çiçek

Pencere önüm kokulu çiçek,
Ne kırılıyor, ne de eğiliyor
Sana olan aşkı
Ne sönüyor, ne azalıyor.

Pencere önüm kokulu çiçek,
Kokluyorum kokusunu,
Her saat ve her dakika,
Sen geliyorsun aklıma.

Pencere önüm kokulu çiçek,
Seviyorum kınamı,
Sevmezdim ben onu,
Sana benzetiyorum ben onu.
Pencere önüm kokulu çiçek,
Kokla canım kokulu çiçek,
Ortasında bir çiçek var,
Koparmıyorum senin gibi o.

Tahir Zöhrä

Çaç ürgeçem, çaç ürgeçem
Çaçemne ürer öçen,
Tahir ülgän Zöhrä öçen,
Min üläm sineng öçen.

Tahir, mesken, Zöhrä öçen
Zindannarda kiçlägän,
Başing kisäm disälär dä,
Wägdäsennän kiçmägän.
Tahir belän Zöhräne
Ağızgannar sularğa,
Yörep-yörep qawışa almasaq,
Bez dä oxşarbız şularğa.

Biyek tauning qomlıqları,
Yaltırıy altınnarı,
Tahir Zöherädän qalğan
Ayrılı yalqınnarı.
(Nadirov 1972: 258)

Nadirov'a göre devamı şu şekildedir:

Änä kilä matur poyezd
Bilet alabız mı inde?
Tahir belän Zöhrä kebek
Şulay qalabız mı inde?

Tahirni suğa salğaçtın
Dulqınnan qalışmağan.

Tahir Zühre

Saç tokam, saç tokam
Saçımı örmek için,
Tahir ölmüş Zehra için,
Ben ölüyorum senin için.

Tahir, zavallı, Zehra için
Zindanlarda gecelemiş,
Başını keseriz deseler de,
Sözünden hiç dönmemiş.
Tahir ile Zehrayı
Akıtmışlar sulara,
Gezip-gezip kavuşamazsak,
Biz de benzeriz onlara.

Yüksek dağın kumlukları,
Parlıyor altınları,
Tahir Zehralardan kalmış
Gurbetin alevleri.

Bak, güzel tren geliyor,
Bilet alalım mı artık?
Tahir Zehra günlerine
Biz kalıyor muyuz artık?

Tahiri suya atınca
Dalgalar bırakmamış,

Cide patşa qızına da
Zöhräne alışmağan.

Agıǵıydeldä al korab,
Utırdım alğa qarap,
Tahir belän Zöhräne
Ayırğan qara ğaräp.

Tahirni suğa salgannar
Yaşçık yasap taqtadan,
Läkin ul suğa aqmağan,
Qaytqan çit il patşadan.
Alyapqıçing nişläğan?
Çigep göllär eşläğan.
Arasına doşman kergäç,
Tahir Zöhrä nişläğan?

Biyek tauning qomlıqları,
Yaltırıy altınları,
Tahir Zöhrädän qalğan
Ayrılı ğazapları.
(Nadirov 1965: 391).

Utırma Cırı

Ay qatında Zöhrä yoldız
Ay qalıqtı, bat inde şul,
Ay qalıqtı bat inde,
Çit illärdä küp yöredeng,
Sağındırdıng, qayt inde şul,
Sağındırdıng, qayt inde.

Yedi padişahın kızına bile
Zehrayı deǵışmemiş.

Akidilde pembe gemi,
Oturdum öne bakarak,
Tahir ile Zehrayı
Ayırmış kara arap.

Tahiri suya vermişler
Kutu yapıp tahtadan
Lakin o suya akmamış
Dönmüş yad el padişahıtan
Mendilin nasılmış?
Çiçekler işlenmiş
Arasına düşman girince
Tahir Zühre neylemiş?

Yüksek daǵın kumlukları
Parlıyor altınları
Tahir Zührelerden kalmış
Ayrılma azapları

Oturma Türküsü

Ay katında çoban yıldızı
Ay kalktı, bat (sen de) artık,
Ay kalktı bat artık,
Yad ellerde çok gezdin sen
Özlettirdin, dön artık sen,
Özlettirdin, dön artık.

Ağıydel alqın bulsın la,
Suları salqın bulsın şul,
Suları salqın bulsın,
Aralar yıraç bulsa da,
Küngellär yaqın bulsın şul,
Küngellär yaqın bulsın.

(Feyzi 1987: 71).

Zänggär Küz

Zänggär küzeng küz kerfegeng
Tibränderep qarama,
Küz qarawıng uq şikelle
Yörägemä qadala.

Quşımta:

Äy bödrä çaç, zänggär küz,
Äytmäm bağırem awır süz.

Zänggär küzlär, bödrä çaçlär
Alar bezgä ting tügel,
Ting tügellegen lä beläm
Özelep söyä yaş küngel.

Zänggär küzne oxşatamın
Zänggär tang yıldızına,
Bödrä çaçeng oxşatamın,
Dinggezneng dulqınına.

Zänggär küzne, zänggär küzne
Ezläde minem küngel,
Äzlädem, taptım, yugalttım,
İnde tabılaçaq tügel.

Akidil akımlı olsun da,
Suları soğuk olsun ki,
Suları soğuk olsun.
Aralar ırak olsa da,
Gönüller yakın olsun ki,
Gönüller yakın olsun.

Mavi Göz

Mavi gözün göz kirpiğini
Titreterek bakma sen,
Bakışların ok gibi ki
Yüreğimi deşiyor.

Nakarat:

Ey kıvrıcık saç, mavi göz
Demem canım sana incitecek söz.

Mavi gözler, kıvrıcık saçlar
Onlar bize olacak değil
Olmayacağını da biliyorum
(Ama) ölürcesine seviyor genç gönül

Mavi gözü benzetiyorum
Mavi tan yıldızına,
Kıvrıcık saçını benzetiyorum
Denizin dalgasına.

Mavi gözü, mavi gözü,
Aradı benim gönül,
Aradı, budu, kaybetti,
Artık bulunacak değil.

Zāngār Şāl

Qaşqınayıñ qara, buyğınayıñ zifa,
Sazlıqlarda ğına üskän
Abau, bağırem, tal kebek.

Quşımta:

Başıñ yalanbaş ikän
Börkän zāngār şälengne,
Çit cirlärdä bik küp yördem,
Belä almadım häləngne,
Al yaulıq, zāngār şäl,
Ütkän ğomrem bigräk jäl!

Berebez läy anda, berebez läy monda,
Zakladlarga ğına salğan,
Abau bağırem, mal kebek!

Quşımta.

Ala da ğına qarğa, muyını la ala,
Qanat oçqaylarınan şul,
Abay bağırem, qan tama.
Atada(i)n (la) bala yaşläy (lä) qalsa,
Kükräk köçläre belän(şul),
Abau bağırem, mal taba.

Başıñ yalanbaş ikän,
Börkän zāngār şälengne,
Çit cirlärdä bik küp yördem,
Belä almadım häləngne,
Al yaulıq, zāngār şäl,
Ütkän ğomrem bigräk jäl!
(Feyzi 1987: 96).

Mavi Şal

Kaşların da kara, boyun servi,
Sazlıklarda ancak biten, abau, canım
Söğüt gibi.

Nakarat:

Başın örtüsüz imiş,
Kapat mavi şalını,
Yad yerlerde pek çok gezdim,
Bilemedim halini,
Pembe eşarp, mavi şal,
Geçen hayatıma pişmanım!

Birimiz de orda, birimiz burada,
Hacize konan mal gibi,
Abau, canım, mal gibi!

Nakarat.

Karışık renkli boyunlu karga,
Kanat uçlarınan,
Abau, canım, kan damlıyor.
Atadan da çocuk küçük kalsa,
Elinin gücüyle ki,
Abau, canım, mal bulur.
Başın örtüsüz imiş,
Kapat mavi şalını,
Yad yerlerde pek çok gezdim,
Bilemedim halini,
Pembe eşarp, mavi şal,
Geçen hayatıma pişmanım!

Canıym, Bağırem

İrtä buran, kiç tä buran,
Mamıq şälengne uran şul,
Mamıq şälengne uran.
Kigän kiyemeng kürsäm dä,
Canıym bağırem,
Üzeng kürgändäy bulam.
İşegaldında yörimen,
Yaugan qarlarını körimen şul,
Yaugan qarlarını körimen,
Sinnän başqa yäm tabalmıy,
Yamansulap yörimen.

Timer çana qarlar yawa,
Bu yörägem nik yana şul,
Bu yörägem nik yana?
Bu yörägem belep yana,
Canıym, bağırem,
Söygänem yatqa qala.
(Zıyatdinova 2000: 450).

Yalgız qayın

Yalgız qayın bulmıy dilär,
Yalgız qayın küllärdä läy,
Yalgız qayınnardan yalgız
Min bügege könnärdä.

Yalgız qayın bulmıy dilär,
Menä ber yalgız qayın la,
Yalgız qayınnardan yalgız
İtteng bit, canıqayım.

Canım, Bağrım

Sabah fırtına, akşam da fırtına,
Pamuk şalını örtün
Pamuk şalını örtün.
Giydiğin elbiseni görsem de,
Canım, bağrım,
Kendinî görmüş gibi oluyorum.
Kapı önünde geziyorum,
Yağan karları temizliyorum ki,
Yağan karları temizliyorum,
Senden başka huzur bulamayarak,
Hüzünlenip geziyorum.

Demir kızak karlar yağıyor,
Bu yüreğim neden acıyor ki,
Bu yüreğim neden acıyor?
Bu yüreğim bilerek yanıyor,
Canım, bağrım,
Sevdiğim başkasına kalıyor.

Yalnız kayın

Yalnız kayın olmaz derler,
Yalnız kayın göllerde,
Yalnız kayınlardan yalnız
Ben bu günlerde.

Yalnız kayın olmaz derler,
İşte bir yalnız kayın,
Yalnız kayınlardan yalnız
Ettin beni cânânım.

Yalgız qayın bulmıy dilär,
Bula torğandır inde lä,
Härkemneng dä ber xäsrtäte
Bula torğandır inde.
(Eyüp 1995: 538)

Aga Qar Suları

Yögerdem, yögerdem citä almadım,
Yegetlär cıyılğan mäydanğa la,
Buy qızlar gıyşılıq sez totmağız,
Canıgız telämägän yarlarğa la,
Aga qar suları dinggezgä lä,
Xoday tap qılmasın tingsezgä lä.

Qazannarğa barsang, Tömännän bar,
Alatırdan yullar äylängeç lä,
Kemnärneng yarların kemnär söymäs,
Çäçkäyläre çäçkä bäylängeç lä,

Tang atadır Çulpan äylänsä,
Gacäp tügel çäçlär bäylänsä,
Sarı Saq-Soqların sayrawına,
Monglanadır neçkä küngellär dä.
(Nadirov 1988: 61)

Yaz Da Bula, Köz дә bula

Yaz da bula, köz дә bula,
Su ösläre boz bula,
İke yeget bergä kilsä,
Söyläşkäne qız bula.

Yalnız kayın olmaz derler
Oluyordur herhalde,
Herkesin de bir hasreti
Oluyordur herhalde.

Akıyor Kar Suları

Koştum, koştum varamadım,
Yiğitlerin toplandığı meydana,
Servi boylu kızlar siz âşık olmayın,
Canınız istemeyen yarlere,
Akıyor kar suları denize,
Allah uğratmasın yakışmayana.

Kazanlara gitsen Tümen'den git,
Alatır'dan yollar dolangaç,
Kimlerin yârini kimleer sevmez,
Saçları saçlara bağlanınca.

Tan ağarır Venüs dönerse,
Şaşılmaz ki saçlar bağlansa
Sarı Sak-Sokların ötmesine
Hüzünlenir ince gönüller de.

Yaz Da Oluyor, Sonbahar Da

Yaz da oluyor, sonbahar da oluyor,
Su üstleri buz oluyor,
İki yiğit bir araya gelse
Konuştukları kız oluyor.

Yaz da bula, köz дә bula,
Söyläşkäne cil bula,
İke küzem yulda bula,
Qaytıp kilsäng ni bula?

Yaz da bula, köz дә bula,
Su çitläre boz bula,
Yäş waqıtta kenme söysäng,
Küngeleng şungarda bula.
(Nadirov 1965: 200).

Bibi Sacidä

Kilsen bolıt, yausun yanggır,
Kitsen urman buyına,
İ su ağuları, matur su aluları.
İ Bibi Sacide, kerlär çayqıy say cirdä,

Sezneng belän dus bulular
Citsengomer buyına,
İ, su ağuları, matur su aluları.
İ su ağuları, matur su aluları,
İ Bibisacide, kerlär çayqıy say cirdä.
Sağına mikän minem canıym,
Şunu beläsem kilä.
İsäpläp yörüm kön buyı,
Uylap çıgam tön buyı.
Kısaltılarak verildi.
(Nadirov 1965: 189)

Yaz da, sonbahar da olur,
Konuştuğun yel olur,
İki gözüm yolda olur,
Dönüp gelsen ne olur?

Yaz da olur, güz de,
Su kıyıları buz olur,
Gençken kimi seversen,
Gönlün onunla olur.

Bibi Sacide

Gelsin bulut, yağsın yağmur,
Gitsin orman kenarına,
Ey su almaları,
Ey Sacide, çamaşır yıkıyor sığ yerde.

Sizinle dostluğumuz
Olsun ömür devamında.
Ey su akımları, güzel su almaları.
Ey su akımları, güzel su alımları,
Ey, Sacide, çamaşır yıkıyor sığ yerde.
Özlüyor mu benim canım,
Onu öğrenmek istiyorum.
Hesap ediyorum tüm gün,
Düşünerek geçiyor tüm gecem.

Ay, Bibk y, Yılama

Taldan tartma yasadım,
Tar bulasın belm dem,
Ay, Bibk y, yılama,
Yılap  hwal sorama, sorama.

Sabıy  aqta uynap  tsek,
Yar bulasın belm dem,
Ay, Bibk y, yılama,
Yılap  hwal sorama, sorama.

Taldan tartma yasarım,
Sırın ni ek sırlarım,
 y, Bibk y, yılama,
K z kerfegeng  ılana,  ılana.

Ber ike cır cırlap qaldır,
Sine sağınp cırlarım,
 y, Bibk y, yılama,
K z kerfegeng  ılana,  ılana.

Yafrak nid n sarı ik n,
Tufrak nid n qara ik n,
 y, Bibk y, yılama,
Yılap ehwal sorama, sorama.

H r qawışmaqning songında
Ber ayrılmaq bar ik n,
 y, Bibk y, yılama,
Yılap ehwal sorama, sorama.
(Nadirov 1965: 189).

Ey, Bibkey, Aqlama

S   tten kutu yaptım,
Dar olacağını bilmedim,
Ey, Bibkey, aqlama,
Aqlayıp ahval sorma, sorma.

Çocuklukta beraber büyüdük
Y r olacağımızı bilmedim,
Ey, Bibkey, aqlama,
Aqlayıp ahval sorma, sorma.

S   tten kutu yaparım,
Sırın ni ek sırlarım,
Ey, Bibkey, aqlama,
Kırpiklerin ıslanıyor, ıslanıyor.

Bir iki t rk  söyle hatıra kalsın,
Sonra seni özleyip söylerim,
Ya, Bibkey, aqlama,
Kırpiklerin ıslanıyor, ıslanıyor.

Yaprak neden sarı imiş,
Toprak neden siyah imiş,
Ya Bibkey aqlama,
Aqlayıp ahval sorma, sorma.

Her kavuşmanın sonunda,
Bir ayrılmak var imiş,
Ey, Bibkey, aqlama,
Aqlayıp ahval sorma, sorma.

Fatıymam, Qalasıng

Don su dalaların kiçkän çaqta
Ülän çabıp aldım atıma,
Küpme yöreşep tä ayrılábız,
Jäl qalasıng bigräk Fatıyma.

Fatıyma, qalasıng,
Sağınganda kemgä qararsıng?

Don su dalaların kiçkän çaqta
Atım da ğına kitte su buylap,
Söyeşep, söyeşep tä ayrılábız,
Sargayırımın inde sine uylap.

Fatıyma qalasıng,
Sağınganda kemgä qararsıng?

Don suların kiçkän çaqta,
Atım da ğına kitte yılğağa,
Bergä dä genä yäşäp ayrılábız,
Küreşä almabız inde yılğa da.
Fatıyma qalasıng,
Sağınganda kemgä qararsıng?
Don su dalaların kiçkän çaqta
Sivay atım ber yuldaş bulır,
Yaqın aralarda küreşälmäsäk
Yözdä sarı, küzdä yäş bulır.
Fatıyma qalasıng,
Sağınganda kemgä qararsıng?
(Nadirov 1965: 190)

Fadimem, Kalıyorsun

Don su bozkırlarını geçtiğimde
Ot kesip aldım atıma,
Ne kadar beraber olup ayrılıyorruz,
Yazık, kalıyorsun pek Fadime.

Fadime, kalıyorsun,
Özlediğimde kime bakarsın?

Don su bozkırlarını geçtiğimde
Atım da gitti su içinden,
Sevip-sevip ayrılıyorruz,
Sarıyım diye seni düşünerek.

Fadime kalıyorsun,
Özlediğimde kime bakarsın?

Don sularını geçtiğimde,
Atım da gitt nehire,
Beraber yaşayıp ta ayrılıyorruz,
Görüşemeyiz artık bir senede bile.
Fadime kalıyorsun,
Özlediğimde kime bakarsın?
Don sularını geçerken
Atım bana tek yoldaş olur,
Yakın zamanda görüşemezsek,
Yüzde sarı, gözde yaş olur.
Fadime kalıyorsun,
Özlediğimde kime bakarsın?

Sibelä Çäçäk

Gölbaqçağa kerämseng lä,
Göl çäçägen özämseng,
Özelgän gölçäçäge kük,
Ayrıldıq, sizämseng?

Sibelä çäçäk cillär iskändä,
Özelä üzäk iskä töşkändä.

Gölbaqçağa kerdem min lä,
Göl çäçägen özdem min,
Özelgän gölçäçäge kük
Ayrılunı sizdem min.

Sibelä çäçäk cillär iskändä,
Özelä üzäk iskä töşkändä.
(Nadirov 1965: 191).

Hätirä

Aqqoş balasın öyrätä, ay, Hatirä,
Ağımsuda yözärgä, ay, Hatirä.
Ozın kerfek bağırem, Hatirä
Hatirä, bigräk yäm'le şul tirä
Kürkäm sabırlıqlar birsen, ay, Hatirä,
Ber ayrılğaç tüzärgä, ay, Hatirä,
Ozın kerfek bağırem, ay Hatirä,
Hatirä, bigräk yämle şul tirä.
Ozın kerfek, bağırem, Hatirä,
Hatirä, bigräk yämle şul tirä.
(Nadirov 1965: 191)

Saçılıyor Çiçek

Gülbahçeye giriyorum da,
Gül çiçeği koparıyorum,
Koparılan çiçekler gibi,
Ayrılıştık hissettin mi?

Saçılıyor çiçekler yeller esince,
Acıyor canım aklıma gelince.

Gülbahçeye girdim ben de,
Gül çiçeğini kopardım ben,
Koparılan çiçekler gibi,
Ayrılmayı hissettin mi?

Saçılıyor çiçek yeller esince,
Acıyor canım aklıma gelince.

Hetire

Kuğu yavrusu öğretiyor, Hatire,
Akarsuda yüzmeye, ey, Hatire.
Uzun kirpik canım Hatire,
Hatire, pek güzel o yerler.
Allah sabırlıklar versin, ey, Hatire,
Bir ayrılınca sabretmeye, ey, Hatire,
Uzun kirpik, canım, ey Hatire,
Hatire, pek güzel o yerler.
Uzun kirpik, canım, Hatire,
Hatire, pek güzel o yerler.

Abau Bağirem

Ağıydelkäylärneng yarı tekä,
Totınıp menärgä abau bağirem talı
yuq,
Nidän bu maturnung yöze sarı,
Yanında yöreğä abau bağirem yarı
yuq,
Ağıydelkäylärneng yarı tekä,

Qayçan arınır abau bağirem qarınnan
Nidän bu sıluning yöze sarı?
Ayırgannar söygän, abau bağirem,
yarınnan.

Ağıydelkäylärneng yarı tekä
Yarı su belän, abau, bağirem, tulsä ide,
Söygän söygänenä bulsa ide,
Bulalmasa dönyanı, bağirem, quysa.

Ağıydelkäylärneng yarı tekä
Ä suları la abau bağirem qap-qaynar
Tahir Zöhräkäyen niçek söygän
Min dä sine söyäm, abau bağirem, şul
qadär.

(Nadirov 1988: 260).

Sarılı Külmäk Sanduğaçım

İke ana qoş, ber ata qoş,
Kilä Ağıydel buylap,
Qasta yattım sarğaymadım,

Abau Canım

Akidilin kıyısı dik,
Tutunup binmek için, canım, söğütü
yok,
Neden bu güzelin yüzü sarı?
Yanında gezecek abau canım yarı yok.
Akidilin kıyısı dik

Ne zaman temizlenir abau canım
kardan?
Neden bu güzelin yüzü sarı?
Ayırmışlar sevdiği abau canım
yârinden.

Akidilin kıyısı dik
Kıyısı suyla, abau canım, dolsaydı
Seven sevdiğine olsa idi
Olmazsa dünyayı, canım, terketseydi

Akidilin kıyısı dik
Suları ise, abau canım, sım-sıcak
Tahir Zühresini nasıl sevmiş
Ben de seni, abau, canım, sevdim o
kadar.

Sarılı Elbiseli Bülbülüm

Sarılı külmäk, sanduğaçım,
Sargaydım sine uylap.
İki ana kuş, bir ata kuş,

Geliyor Akidil kıyısından,
Hasta yattım sararmadım,
Izba aldında öç qura,
Oçıp bargan qoş quna,
Berebez anda, berebez monda,
Sarılı külmäk sanduğaçım,
Cılı urınnar buş quna.
Kısaltılarak verildi.
(Nadiöv 1988: 258).

Xuş, İsän Bul

Kitäm inde ozat, bağirem,
Basu qapqaların çıqqançı,
Basu qapqaların, äy çıqqançı,
Qalğan xäterlärem tapqançı.

Xuş, isän bul, bağirem, kürmäs,
Onıtasım yuq sine ülmäsäm.
İşek tä aldındı yaşel çiräm,
İrtä torıp şunda at cibär,
Ägär dä mine sağınır bulsang
Poçtalarğa barıp xat cibär.
At baralmıy yanggır yauğanğa,
Canıyım yılıy yalgız qalğanğa.
Bıyl da peçännär ay çabuwı,
Çabuwınnan awır öyüwe,
Can birülärdän awır ikän,
Xuş saubul dip qullar birüwe.

Xuş bähil bul canım qullar bir,
Yana yörägem salqın sular bir.

Sarılı elbiseli bülbülüm,
Sarardım seni düşünerek
Evin önünde üç dut ağacı,
Uçup giden kuş ancak,
Biribiz orda, birimiz burada,
Sarılı gömlek, bülbülüm,
Sıcak yerler boş ancak.

Hoşçakal

Gidiyorum artık, uğurla canım,
Tarla kapılarını çıkmadan,
Tarla kapılarını çıkmadan
Kalan hatıralarımı bulmadan.

Hoşçakal, canım, görmez,
Unutamam sine ölmezsem.
Kapı önün yeşil çimen,
Sabah kalkıp oraya at otlat,
Eğer ki beni özleyecek olsan,
Postalara gidip mektup yolla.
At gidemiyor yağmur yağdığından,
Canım ağlıyor yalnız kaldığına.
Bu sene de otları oraklamak,
Oraklamaktan daha da zor yığması,
Can vermekten daha zor imiş,
Hoşçakal diye eller uzatmak.

Elveda canım ellerini ver,
Yanıyor kalbim soğuk sular ver.

Östäl öslärendä aq märcännär,
Alıp bāylä bağirem muynınga,
Ülsäm dä qalsam, wasıyätäm şul,
Yat yarlarnı alma quyınınga.
Yılama bağirem, tuqta, yılama,
Küp yılasang, bulırsing diwana.

(Nadirov 1965: 189).

Yanggırlar Yawa

Minem beläzegem ike genä par,
Berse ingleräk berse tar,
Minem söygän yarım çit illärdä,
Kötä dä genä kötä dä buldım zâr.
Yanggırlar yawa tamçılar tezeläder,
İsemä töşsä yörägem özeläder.
Quyğan samovarnı ni qaynata?
Qayın ağacının kümere,
Öç ay ğına tügel, öç yıl köttem
Öç yıl – ber keşeneng gomere.
Yanggırlar yawa tamçılar tezeläder,
İsemä töşsä yörägem özeläder.

Kısaltılarak verilmiştir (Nadirov 1965: 183).

Bahtiyar Awılı Köye

Aurıysing bağirem, nik aurıysing
Nigä cibärmiseng xatıngı?
Auragan xäbärensiz işetkäçtin,
Yandıra yazdım cikkän atımnı.

(Nigmatcanov 1976: 126).

Masa üstünde ak mercanları,
Al da tak canım sen boynuna,
Ölsem de, kalsam da vasiyetim şu ki,
Yad yârları alma koynuna.
Ağlama, canım, dur sen ağlama,
Çok ağlarsan olursun divane.

Yağmurlar Yağıyor

Benim bileziğim iki tane işte,
Biri daha geniş, biri daha dar,
Benim sevdiğim yârim yad ellerde,
Bekleye-bekleye yoruldu.
Yağmur yağar, damlalar dizilir,
Aklıma gelince kalbim acır.
Koyduğum semaveri ne kaynatıyor?
Kayın ağacının kömürü,
Bir tek üç yıl değil, üç yıl bekledim
Üç yıl bir kişinin ömrü.
Yağmur yağar, damlalar dizilir,
Aklıma gelince kalbim acır.

Bahtiyar Köyü Ezgisi

Hastasın canım, neden hastasın?
Neden yollamıyorsun mektubunu?
Hasta olduğun haberi duyunca,
Yakacaktım eğerlediğim atımı.

Türeş Awılı Köye

Awılım qayda, awılım qayda,
Qarasam da kürenmi şul,
Yäşli söygän yäş mähäbbät
Nişlāsäng dä sürelmi.

Çeltärle küper astında
Qaz qanatın tözätä şul,
Bulma matur, bul bähetle-
Bähet matur kürsätä.

Östäl östendä muzıka
Uynıy belmibez genä şul,
Bergä çaqta bik küngelle-
Qaderen belmibez genä.
(Nigmetcanov 1976: 123)

Önsä Awılı Köye

Bezneng awıl öslärendä
Yoldız yana yaqtıraq,
Ayğa da yoldız bik yaqın
Sin genä minnän yıraq.

İsmä äle cil, tuqta äle cil,
Özmä göllär çäçägen,
Alğa kilmi belep bulmıy,
Başning ni küräçägen.
Qıyblalardan iskän cildän
Bögelä talning neçkäse,
Yörägemneng saf cirennän
Çığa sağış çışmäse.

Türeş Köyü Ezgisi

Köyüm nerde, köyüm nerde,
Baksam da gözükmüyor ki,
Gençken sevdiğin aşk
Ne yapsan da azalmıyor.

Süslü köprü altında
Kazkanadını düzeltiyor,
Bahtın güzel olsun,
Baht güzel gösterir.

Masa üstünde musiki,
Çalmayı bilmiyoruz ancak,
Beraberken pek neşeli-
Değerini bilmiyoruz ancak.

Önse Köyü Ezgisi

Bizim köyün üstlerinde
Yıldız daha parlak yanıyor,
Aya da yıldız pek yakın,
Tek sen benden uzaktasın.

Esme ey, rüzgâr, dur, rüzgâr,
Koparma çiçeklerin yaprağını,
Önüne çıkmadan bilemezsin,
Başına ne geleceğini.
Kıblelerden esen rüzgârdan
Bökülüyor dalın incesi,
Yüreğimin saf yerinden,
Akıyor hüznün çeşmesi.

Sızılıp tangnar atqan çaqta
Yamansu bula yazın la,
Ayrılasın üzem beldem,
Yalgız kürdem qır qazın.
(Nigmatcanov 1976: 122)

Gärdäle Buyları

Cırlıy-cırlıy sular aldım
Burlı atlarım kilep su eçsen dip,
Ay bezlärgä yazmış şular yazğan,
Barlıgın gömer itsen dip,
Ay itsen dip.

Ay talpına qazlar, ay talpına,
Kütärelep oçıp kitalmıy,
Ay kitalmıy.
Qaytır diyep kitkännär idem,
İnde qaytalmadım mikänni,
Ay mikänni?

Cırlıy-cırlıy yuandım
Ällä atıym mikän aqçarlaq la,
Ay aqçarlaq.
Cıraqay cirlärdä, ay canıqayım,
Ällä barıym mikän at callap,
Ay at callap.
(Nigmatcanov 1976: 118)

Sızılıp tanlar atarken
Hüzünlü olur ilkbaharda la,
Ayrılacağıni kendim bildim,
Yalnız gördüm kır kazını.

Gerdele Kıyıları

Türkü söyleye –söyleye sular aldım,
Burlı atları gelip su içsin diye,
Ey bizlere takdir öyle yazılmış,
Hepsini yaşasın diye,
Ey yaşasın diye.

Ey çırpınıyor kazlar çırpınıyor,
Yükselip uçamıyor,
Ey uçamıyor.
Dönerim diye gitmişim,
Artık dönemem mi ki,
Ey, dönemem mi ki?

Türkü söyleye söyleye avundum,
Atayım mı ki martı,
Ey martı.
Uzak yerlerde, ey canım,
Yoksa vereyim mi ki at kiralayıp,
Ey at kiralayıp.

Seber Yulı-Biyek Tau

Tıbırau yulı, äy biyek tau,
Ağınalmıyça özelä qolaq bau,
Bormalı küper siksän taqta,
Kemnär yörü ikän bu çaqta?
Qaytamın dip, qaytalmıyça
Sulqıldap yılıy qoçaqta.
(Nigmatcanov 1976: 109)

Sağınmaslıq Tügel

Sandugaçlar asyrıy äy qarşımda,
Neçkä genä başlı qayında,
Sin sağınassınımı äy ayında?
Min sağınamın minutlar sayında.
Sandugaçlar sayrıy äy cir tügel,
Sayrar urınnarı la äy king tügel,
Sağınmaslıq tügel, sargayırılıq,
Yögerep citä torgan cir tügel.
Sandugaçlar sayrıy äy sadlarda,
Sızılıp qına tangnar atqanda,
Yıraq aralarını yaqın itep,
Qaytsang ide kötep yatqanda.
(Nadirov1965: 180).

Şıldır-Şıldır Poyezd Kilä

Şıldır –şıldır poyezd kilä,
Tuqtar mikän tau başında?
Kürdem buy qız yığluların,
Äle dä tora küz aldımında.

Sibirya Yolu –Yüksek Dağ

Tıbırau yolu, ey yüksek dağ,
Gidemediğimden kopar kulak bağ,
Kıvrımlı merdiven seksen tahta,
Kimler geziyor ki bu vakit?
Döneceğim diye, dönemediğinden
Hıçkırıqlarla ağlıyor kucakta.

Özlenmiyecek Gibi Değil

Bülbüller öter ey karşımda,
İnce –ince başlı kayında,
Sen özler misin ey ayında?
Ben özlüyorum her dakikada.
Bülbüller ötecek ey yer değil,
Ötecek yerleri ey geniş değil,
Özlenmiyecek değil, sararacak,
Koşup varılacak yer değil.
Bülbüller öter ey bahçelerde,
Çizilerek tanlar ağarırken,
Irak araları yakın edip,
Dönsen keşke beklediğimde.

Tıkır-Tıkır Tren Geliyor

Tıkır - tıkır tren geliyor,
Durur mu acaba dağın başında?
Gördüm güzel boylu kız ağlamasını,
Şimdi de duruyor gözüm önünde.

Aning yig'laularin kürgäç,
Yäšem seberäm bürekem belän,
Ul da küz yaşlären sörtä,
Üzeneng cingnäre berlän.
(Nigmatcanov 1976: 99)

Turı atım

Turı atımning yal-qoyrıgın
Qıyblalardan iskän cil tarıy
Can säügänemneng isänlegen
Taudan oçıp kilgän qoş sayrıy

Alıp biriyem aq sabın
İrtän sağınmasang, kiç sağın.
(Nigmatcanov 1976: 97).

Ällüki, Sarımsaq

Arslanqay belän yulbarısning
Qaysı ikän aning ziräge?
Ällüki, sarımsaq,
Qayda küreşerbez sagınsaq?

Dönya kiräklären uyly-uyly,
Basıladı yegetneng yöräge,
Ällüki, bödrä tal,
Çit illärdä yörep gıybrät al.
Säfärlärgä çıqsam, niyätäm bar,
Şähre Bolğarlarnı ütärgä,
Ällüki, bällüki,
Sezne sağınıp cırlıym abzeki!

Onun ağlamalarını görünce,
Yaşımı siliyorum şapkayla,
O da göz yaşlarını siliyor,
Gömleğinin kollarıyla.

Sâdık Atım

Sadık atımın yal-kuyruğunu
Kiblelerden esen rüzgâr tarıyor
Can sevdiğiminsag olduğunu
Dağdan uçup gelen kuş ötüyor

Alıp vereyim ak sabun
Sabah özlemezsən akşam özle

Ellüki, Sarımsak

Arslan ile kaplanın,
Hangisi daha kurnaz acaba?
Ellüki sarımsak,
Nerde buluşuruz özlese?

Dünya gereklerini düşün-e-düşüne
Dünya gereklerini düşün-e-düşüne
Bastırılıyor yiğidin kalbi,
Ellüki, kıvrırcık söğüt,
Yad ellerde gezip ibret al,
Seferlere çıksam-niyetim var
Şehri Bugarları geçmeye,
Ellüki, bellüki,
Sizi özleyip türkü yakıyorum abi!

Şähre Bolğarlarnı ütar idem,
Jällim sezne taşlap kitärgä,
Ällüki, al göllär,
Citte ayrılır könnär!
(Nadirov 1965: 119)

Ğaşıyq Xäle

Olı yul buyları yäşel qayın,
Yulauçılar beläme xisabın?
Ğaşıyqlıq xällären belmisengme?
Uqımadıngmı Yosıf kitabın?
Biyek tä genä, biyek ni kürenä?
Biyek qayınnarıñ biyege,
Nurlı yözkäylärne ni sargayta?
Can da söygännärneng köyege.
Basa almıy sular salqını,
Bigräk qaynar qıyşıq yalqını.
Samarlardan quylar min qudırdım,
Boxarlarğa iltep suyğız,
Söyep tä söyep almıy qalsang,
Ülgäç qabren yänäşä quyığız.

Çäçäçkle ikän baqça alları,
Xäsräle ikän ğaşıyq xälläre,
Çäçäçkle ikän baqça alları,
Xäsräle ikän ğaşıyq xälläre.
(Nadirov 1965: 146)

Şehri Bulgarları geçerdim de (ama),
Sizi bırakıp gitmeye kıyamıyorum,
Ellüki al çiçekler,
Geldi ayrılma günleri!

Âşkın Hali

Büyük yol boyları yeşil kayın,
Gezenler biliyor mu sayısını?
Aşk olma hallerini bilmiyor musun?
Okumadın mı Yusuf kitabını?
Yüksekyüksek ne gözüktüyor?
Yüksek kayınların yükseği,
Nurlu yüzleri ne sarartır?
Can sevenlerin özlemi
Durduramıyor suların soğuğu,
O kadar sıcak ki aşkın alevi.
Samara'lardan kuylar getirttirdim,
Buhara'ya götürüp kesin,
Sevip de sevip, beraber olamazsan,
Ölünce kabirlerini yakın yapın.

Çiçekli imiş bahçe önleri,
Hasretli imiş aşkın halleri,
Çiçekli imiş bahçe önleri,
Hasretli imiş aşkın halleri.

Qır Qazı

Qır qazları oçtı kürdegezme?
Hawaalarga menep kitkänen
Qır qazı
İdellär çitendä
Yalnız başım minga çiten lä
Beläsengme dustım, sizäsengme?
Ayrılular kilep citkänen,
Qır qazı sularda uynıy şul,
Yalgız başım gel sine uyly.

Balalı la qazlar su eçendä,
Balasızlar sunıng çitendä,
Qır qazı,

İdellär çitendä,
Yalgız başım minga çiten dä.
Ayrılábız dustım sizäsengme?

Sağınırşingmı mine çit ildä?
Qır qazı,
Sularda uynıy şul,
Yalgız başım gel sine uyly.
(Nadirov 1965: 177)
Nigmetcanov versiyonu:

Hawalardin oçqan ay aqqoşnı
Qızganamın anı atarğa,
Qır qazı,
Küllär çitendä,
Bik yamansu ikän çit ildä!

Kır Kazı

Kır kazları uçtu gördünüz mü
Havalara yükseldiğini
Kır kazı
İdiller kıyısında
Yalnız başım halim çok müşkil
Bilir, hissedir misin, dostum?
Ayrılmanın yaklaştığını
Kır kazı sularda oynuyor
Yalnız başım hep seni düşünüyor

Yavrulu kazlar su içinde,
Yavrusuzlar suyun kıyısında,
Kır kazı,

İdiller kıyısında,
Yalnız başım halim çok müşkil.
Ayrılıyorz, dostum, hissediyor
musun?
Özler misin beni yad elde,
Kır kazı,
Sularda oynuyor,
Yalnız başım hep seni düşünüyor.

Havalardan uçan ey kuğuyu,
Kıyamıyorum onu vurmaya,
Kır kazı,
Göller kıyısında
Çok hüznülyüm ben yad elde!

Aşağan ečkändäy duslar küp,
Başqa eşlär töşsä, duslar yuq,
Qır qazı,
Küllär çitendä,
Yäş gomerlär ütä çit ildä!
(Nigmatcanov 1976: 73)

Häyernisa, Qanat Qınam!

Uram sayın telegram,
Yanıp tora fonar'lär,
Bez kitäbez säfär cırgä,
Häyernisa, qanat qınam,
Kemnär xätereng tabarlar?

Uram sayın telegram,
Bağanası peçätle,
Bez kitäbez säfär cırgä
Häyernisam, qanat qınam,
Könnär qaldı xisaplı.
Uram sayın telegram
Başında bar baqırı,
Bulğan idek ayrılmasqa,
Häyernisam qanat qınam,
Ayrılabız axırı.
Uram sayın telegram,
Utlar tora qabınıp,
Bez kitäbez säfär cırgä,
Häyernisa qanat qınam,
Kötärsengme sağınıp?
(Nadirov 1965: 57).

Yiyip içerken dostlar çok,
Başka işler başa gelse dostlar yok,
Kır kazı,
Göller kıyısında,
Genç ömürler geçiyor yad elde!

Hayernisa, Kanatçıgım!

Her sokakta telgraf,
Yanıp duruyor fenerler,
Biz gideriz sefer yerine,
Hayernisa, kanatçıgım,
Kimler gönlünü alır?

Her sokakta telgraf,
Sütunları mühürlü,
Gidiyoruz sefer yerine
Hayernisa, kanatçıgım,
Günler kaldı hesaplı.
Her sokakta telgraf,
Başında var bakırı,
Ayrılmayacağız demiştik,
Hayernisa, kanatçıgım,
Ayrılıyorz galiba.
Her sokakta telgraf,
Işıklar durur açılı,
Gidiyoruz sefer yerine,
Hayernisa, kanatçıgım,
Bekle misin özleyerek?

Bez Kitärbez İnde

Mäskäü uramnarı fonar' - fonar',
Ul fonar'ga utlarını kem yağar?
Bez kitärbez dä genä bu illärdän,
Bez kitkäçten sezlärne kem bağar?

Olı yulqaylarda telegram
Mäskäülärdän baradır Qazangä,
Bez kitärbez inde, sez qalırsız,
Ni eşlärbez yöräklär yanganda?
(Nadirov 1965: 57)
Kısaltılarak verildi.

Böre Köye

Birskiy matur bulmıyça
Qarşı tauları biyek lä,
Şul taularga menep qarıym
Kürenmäs mikän diyep,

Sezneng Böre suwı salqın,
Qır ürdäge yözä almıy la,
Tang aldınnan özelep cırlıym,
Sagınuwıma tüzä almıy.
(Klyuçaryev 1986: 167).

Awıl Köye

İskän cillär iskändä lä,
Üskän göllär üskändä,
İsle göldäy bögelämen
İsläremä töşkändä.

Biz Gideriz Artık

Moskova sokakları fener-fener,
O fenere ışıkları kim yakar?
Biz gideriz de bu ellerden,
Biz gidince sizlere kim bakar?

Büyük yollarda telgram,
Moskovalardan gider duru Kazan'a,
Biz gideriz artık, siz kalırsınız,
Ne yaparız yükler yanarken?

Böre Ezgisi

Nasıl güzel olmasın
Karşı dağları yüksek
Bu dağlara çıkıp bakıyorum
Gözükür mü acaba diye?

Sizin Böre suyu soğuk,
Kır ördeği yüzemiyor la,
Tan öncesi hüznle türkü söylerim,
Özlemime dayanamadan.

Köy Ezgisi

Esen yeller eserken dei
Biten çiçekler biterkeni
Güzel kokulu çiçekler gibi eğiliyorum
Aklıma geldiğinde.

Çıqtım qıra, cıydım çäçkä,
Alın da, zänggären dä,
Sagınam dusqay, sine uylıym,
Yoqlamıym tönnären dä.
(Klyuçaryev 1986: 162)

Nalasa

Ay, Nalasa, vay, Nalasa,
Nalasa qala lasa,
Bik yaratıp söygän yarım
Yatlarğa qala lasa.

Sandugaçım ikänseng lä
Citär közlär kitärseng,
Canıng telämägännärgä
Bulsang ni xäl itärseng?
(Klyuçaryev 1986: 156)

Ax, Canaş

Mendem tauğa, saldım tamğa
İmängä tügel, talğa,
Söyü tügel, kürgänem yuq,
Çıgardılar yuq gauğa.
Ax, canaş, qalām qaş,
Çıqma uramğa yalanbaş,
Çıqsang uramğa yalanbaş-
Küzsenerseng, yaramas.
(Klyuçaryev 986: 152).

Çıktım kıra, topladım çiçek,
Kırmızı da, mavisini de,
Özlüyorum, dostum, düşünüyorum,
Uyumuyorum geceleri.

Nalasa

Ey, Nalasa, hey Nalasa
Nalasa kalıyor ya
Pek sevdiğim yârım
Yatlara kalıyor ya.

Bülbülüm imişsin de
Gelir güzler gidersin,
Canın istemeyenlere
Gitsen ne hal edersin?

Ay, Canım

Bindim dağa, saldım damga
Kavağa değil, söğüte,
Sevgi değil, hiç görmedim
Çıkardılar yoktan kavga.
Ey cananım, kalem kaş,
Çıkma sokağa örtüsüz,
Çıkarsan sokağa örtüsüz-
Nazar değer, iyi olmaz.

Sandugaç-Kügärçen

Täräzämne qaplasa da,
Kismim almagaçımını,
Sandugaç-kügärçen,
Göllär üskän kürämseng.
Sağınam sine, sağınam sine,
Sağınam sine, canımını,
Sandugaç-kügärçen,
Göllär üskän kürämseng.
(Klyuçaryev 1986: 150).

Kitäm İnde

Kitäm inde, kitäm inde,
Kitäm inde- qalasıng,

Min kitäm, bağırem, qalasıng,
Sağınıp kemgä qararsıng?

Kitäm, diseng, kitäm, diseng,
Kitsäng, mine qaldırma.
Min tayanğan qulbaşına
Yatları tayandırma.
(Klyuçaryev 1986: 146)

Ağaç Başı

Ağaç başları la söyläşälär
Äkren genä, äkren genä iskän
Bağırem, cil berlän.
Ağaç başları la konuşıyorlar
Yavaş-yavaş esen
Canım rüzgarla.

Bülbülüm, Güvercin

Penceremi kapatsa da,
Kesmiyorum elma ağacımı,
Bülbülüm-güvercin
Çiçekler büyümüş gözüküyor.
Özlüyorum seni, özlüyorum,
Özlüyorum seni, canım,
Bülbülüm-güvercin.
Çiçekler boy salmış gözüküyor.

Gidiyorum Artık

Gidiyorum artık, gidiyorum,
Tek başına kalıyorsun

Gidiyorum canım, kalıyorsun,
Özleyerek kimlere bakarsın?

Gidiyorum, diyorsun, gidiyorum,
Gidersen, beni bırakma.
Dayandığım kollarına
Yadları dayandırma.

Ağaç Başı

Söyep tä läy, söyep almıy ay qalğan
Ber bez tügel, ber bez tügel,
Abau, bağırem, il berlän.
Sevip te sevip alalmayan,
Bir tek biz değil, bir tek biz değil
Abau canım, tüm ülke.

Saxralarğa çıǵıp min küp yördem,
İke qullarım, ike qullarım, göl uçlap,
Bäğirem göl uçlap.

Sin canıym belän ber qawışsam,
Bälki yoqlar idem, bälki yoqlar idem,
Bäğirem tınıçlap
Hawalarda oçqan, hay, ike qoş,
Berse anıng, berse anıng baulı,
Bäğirem, quynım buş.

(Klyuçaryev 1986: 97).

Özelä İkän Üzäkkäyem

Sanduğaçlar sayrar, ay cir tügel,
Sayrar cirläre alarńıng, ay king tügel,
Sanduğaç,
Çüt-çüt itep sayrıydır,
Yaz bulğaç.

Sağınsang da, canıym, nixäl itim,
Barıp ta gına kürer cir tügel,
Sanduğaç,
Bik yamansu bula ikän,
Sağınğaç.

Üzeng дә genä anda bulğan belän,
Sin kitmiseng minem дә yöräktän.

Sanduğaç,
Özelä ikän üzäkkäyem,
Sağınğaç.
(Nadirov 1965: 204).

Sahralara çıkıp ben çok gezdim,
İki ellerime, iki ellerine çiçek alarak,
Canım çiçek alarak.

Sen canım ile bir kavuşursam
Belki uyurdum, belki uyurdum
Canım sakinleşerek
Havalar da uçan ey iki kuş
Biri onun bağı, biri onun bağı
Canım koynum boş.

Acıyor Kalbim

Bülbüller ötecek, ey yer değil,
Öter yerleri onların ey geniş değil.
Bülbül,
Çüt-çüt diye öter
İlk bahar gelince.

Özlesem de, canım, ne yapayım,
Gidip te ulaşacak yer değil.
Bülbül,
Çok hüzünlü oluyormuş,
Özleyince.
Kendin de orda olsan bile,
Hiç gitmiyorsun ki kalbimden.
Bülbülüm,
Acıyor kalbim,
Özleyince.

Sin Dä Canıyım Xäsrätennän

Qaş qınayım sörmä küzem kürmi,
Äydä tot, canıqayım, qulımnan,
Sin dä canıyımning xäsrätennän
Adaşqanmın yörgän yulımnan.

Biyek tau başında ber biyek yort,
Basqıçları badyan ağacı,
Sin dä canıyımning xäsrätennän,
Bal-şikär aşasam şul açı.

Ağıydelkäylärng öslärendä
Kiyek ürdäklär dä yözä almıy,
Sin dä canıyımning xäsrätennän
Yäş tä yöräk kenäm tüzä almıy.

(Nadirov 1965: 215).

Kiyek Ürdäk

Kiyek ürdäk oçar ul, biyek oçar,
Qunar Ağıydellärgä yözärgä
Eh, bälkem çumargä,
Bezneng can söygännärne yatlar
söysä,
Niçek şul xäsrätlärgä tüzärgä?
Eh, bälkem, çıdarğa?

Hawalarda oçqan asıl qoşning
Qawırsının aldım qalämğä,
Eh, bälkem yazargä,
Ämanät cibärergä xälem qalmıy,
Riza bulırmı song ul sälamğä?
Eh, bälkem, xatlarğa.
(Nadirov 1965: 213).

Sen Canımın Hasretinden

Kaşım sürmeli, gözüm görmüyor,
Hadi, tut canım beni elimden,
Sen de canımın hasretinden
Şaşırmışım gittiğim yolundan.
Yüksek dağ başında yüksek bir ev,
Merdivenleri anason ağacı,
Sen de canımın hasretinden,
Bal-şeker yesem- o da acı.

Akidilin üslerinde
Geyik ördekler de yüzemiyor,
Sen de canımın hasretine
Genç kalbim dayanamıyor.

Yaban Ördek

Geyik ördek uçar o, yükseklerde uçar
Konar Akidile yüzmeye
Eh belki dalmaya,
Bizim can sevdiklerimizi yatlar sevse
Nasıl bu hasretlere sabretmeye?
Ey, sabretsem mi acaba?

Hawalarda uçan asıl kuşun
Suretini çizdim,
Eh, yazsam mı acaba,
Emanet yollamaya halim kalmıyor,
Razı olurmu ki selama?
Ey, belki mektuplara?

Kügärçen, Sanduğaç

Tang aldınnan küktä yana
Ay belän ruşan yoldız.
Kügärçen- sanduğaç,
Ni qılırbız ayrılğaç?

Güvercin, Bülbül

Tan öncesi gökte yanıyor
Ay ile ruşan yıldızı.
Güvercin-bülbül,
Ne yaparız ayrılınca?

Töşläremdä bergä buldıq,
Uyansam tağın yalgız.
Sanduğaç –kügarçen,
Xäsrätem sineng öçen.

Rüyalarımda beraberdik,
Uyansam, yine yalnızım.
Bülbül –güvercin,
Hasretim senin için.

Alma çäçäge qoyıla
Tangda iskan cil belän.
Kügärçen-sanduğaç,
Nişlim baxetem bulmağaç?

Elma çiçeği dökülüyor
Tanda esen rüzgârla.
Güvercin-bülbül,
Ne yapayım bahtım olmayınca?

Beläsengme xälläremne?
Ber kürergä tilmerä.
Sanduğaç- kügarçen,
Sargayam sineng öçen!

Bilir misin hallerimi?
Bir görmeye hasret.
Bülbül- güvercin,
Sararıyorum senin için!

Kötä mikän qanatqayım?

Sähärälärdä yörep qaytqangamı
Parlanıp la tora par atım,
Yıraq säfärlärdän xatlar yazdım,
Uqıdım alıp la, qanatım?

Bekliyor mudur kanatcığım?

Sahralarda gezip geldiğimden mi ki
Nefesi kesilmiş çift atımın,
Uzak seferlerden mektuplar yazdım,
Okudun mu alıp ta, kanatım?

Olı yulqaylara qarap tordım,
Verhovoylar uza la tuqtamıy,
Sin dā qanatqayım xāsrātennān
Şul tönnärem uzadır yoqlamıy.

Şıbır-şıbır ğına yangğır yawa,
Pulat tübäsennān taşlıqqa,
Küp tā sırxaulargā daru taptım,
Tabıp bulmıy daru ğaşıyqqa.

Qara urmanga kergäç, qarğa yattım,
Qarğa yatıp, aq quyan attım,
Min dā genā singa, sin dā minga
Nasıyp bulırbızımı, qanatım?
(Nadirov 1988: 256)

Aq Çäçäkkäy

Aq çäçäkkäy belän kük çäçäkkäy,
Sarı çäçäkkäylärgä san da yuq,
Küzem yomsam- tora küz adlında,
Uyanıp la kitsām -yanda yuq.
Ällü-bällü qıçqıra asıl qoş,
Bezne sağına mikän matur qız?
Ağıydelkäylärneng ösläreennän
Aq yefäk bāylāgān sal bara,
Tönnär urtasında ükerep yılıy,
Matur yeget öçen qız bala.

Ällü-bällü qıçqıra asıl qoş,
Bezne sağına mikän matur qız?
(Nadirov 1988: 257).

Büyük yollara baktım, durdum,
Altılar geçiyor, durmuyor,
Sen de kanatcığının hasretinden
Şu gecelerim geçiyordur uyumadan.

Şakır-şakır yağmur yağar,
Polat çatısından taşlığa,
Çok hastalıklata ilaç buldum,
Bulamadım ilaç aşığa.

Kara ormana girince kara yattım,
Kara yatarak, ak tavşan vurdum,
Ben de sana, sen de bana
Nasip olur muyuz, kanadım?

Ak Çiçek

Ak çiçekler ile gök çiçekler,
Sarı çiçeklere sayı yok,
Gözüm kapasam-durur göz önümde,
Uyanıp baksam-yanımda yok.
Ellü-bellü öter asil kuş,
Bizi özlüyor mudur ki güzel kız?
Ağidliciğin üzerinden
Ak ipekler bağlanmış kayık gider,
Gece ortasında hıçkırıkla ağlar
Yakışıklı yiğit için bir kız çocuk.

Ellü-bellü öter asil kuş,
Bizi özlüyor mudur ki güzel kız?

Altın Qarmaq

Altın qarmaq saldım zur sularğa,
Aq balığın aldım qullarğa,
Qarasam küzemneng nurı qala,
Canıym kitkän yıraq yullarğa.

Talyanskiy quşaq sin buasing,
Ällä nindi kürkäm bulasing,
Ällä dä yar bulasing, ällä dä yuq,
Yar bulğançı, canım, yandırasing.
(Nadirov 1988: 261).

Sandugaç Balası

Kisä yegetkä kileşä, söygänem,
Kiyemnärneng qarası,
Sandugaç balası,
Qay cirlärdä sin yöriseñ, söygänem?
Yörägemneng paräse,
Sandugaç balası.

Kisä yegetkä kileşä, söygänem,
Kiyemneng kügelceme,
Sandugaç balası,
Qay cirlärdä sin yöriseñ söygänem?
Küngelemneng kügärçene,
Sandugaç balası?
Kisä yegetkä kileşä, söygänem,
Kiyemnärneng aqlısı,
Sandugaç balası,

Qay cirlärdä sin yöriseñ, söygänem?
Bägiremñeng yartısı,

Altın Olta

Altın olta attım büyük sulara,
Ak balığı aldım ellerime,
Baksam-gözümün nuru kalıyor,
Canım gittiği yollara.

Talyan kemer bağılıyorsun,
Böylece pek de yakışıklı oluyosun,
Yar gibi de oluyorsun, yok gibi de,
Yar oluncaya kadar yakıyorsun.

Bülbülün Yavrusu

Kısa boylu yiğide yakışır, sevgilim,
Kıyafetlerin karası,
Bülbülün yavrusu,
Nerelerdesin sevgilim?
Kalbimin paresti,
Bülbülün yavrusu.

Giyse yiğide yakışır, sevgilim,
Kıyafetlerin gök renklisi,
Bülbülün yavrusu,
Nerelerdesin sevgilim?
Gönlümün güvercini,
Bülbülün yavrusu?
Sandugaç balası.
Kısa yiğide yakışır, sevgilim,
Kıyafetlerin ak renklisi,
Bülbülün yavrusu,

Nerelerdesin, sevgilim?

Bağrımın yarısı,
Kisä yeget matur bula, söygänem,
Kiyemnärneng buylısın,

Sandugaç balası,
Min uylymın sine genä, söygänem,
Sin kemnärne uylıysın,
Sandugaç balası?
(Nadirov 1988: 270)

Täräzämdä Göllär Üsä

Täräzäm töbenä göl utırtım,
Yafraq yarıp çäçäk atarmı?
Sinnän ayrılıp yatnı söysäm,
Monglı küngelemne açarmı?

Gölläremne cillär qayıra,
Ğaşıyqlarnı doşman ayıra,
Täräzäm töbemä göllär üsä,
Arasınnan cılı cil ütä.

Söydem sine matur,
Quşıla almadıq,
Qanlı yaşlar tügep kön ütä,
Söyäm dideng matur söymädeng.

Söyäm diyep häylä söylädeng,
Niçä yıllar buyı sine söydem
Şuşı fani dönya yortında,
Söydem sine, matur, quşıla almadıq.

Bülbülün yavrusu.
Giyerse yiğit yaşıklı olur, sevgilim,
Kıyafetlerin çizgisini,

Bülbülün yavrusu,
Bir tek seni düşünüyorum, sevgilim,
Sen kimleri düşünüyorsun,
Bülbülün yavrusu?

Penceremde Çiçekler Bitiyor

Pencere önüme çiçek diktim,
Yaprak çıkartıp çiçek açarmı?
Senden ayrılıp başkasını seversem,
Hüzünlü gönlümü açarmı?

Çiçeklerimi rüzgâr kayırıyor,
Âşıkları düşman ayırıyor,
Pencerem önünde çiçekler bitiyor,
Arasından ılık rüzgâr geçiyor.

Sevdim seni güzel,
Kavuşamadık,
Kanlı yaşlar dökerek günler geçiyor,
Seviyorum dedin, güzel, sevmedin.

Seviyorum diye hile söyledin,
Nice sene seni sevdim
Bu fani dünya yurdunda,
Sevdim seni, güzel, kavuşamadık.

Yanam ғыысығның min utında
Onıta almam sine gomergä
Äylängänçe qara kümergä.
(Naidrov 1988: 271).

Özelä İkän Üzäkkäyeng

Sandugaçlar sayrar ay cir tügel,
Sayrar cirläre alarnıgn ay king tügel,
Sandugaç, çüt-çüt itep sayrıydr,
Yaz bulğaç.

Sağınsang da canıym nihäl itim?
Barıp tağına kürer cir tügel,
Sandugaç,
Bik yamansu bula ikän,
Sağıngaç.

Üzeng dä genä anda bulğan belän
Sin kitmiseng minem dä yöräktän,
Sandugaç,
Özelä ikän üzäkkäyeng,
Sağıngaç.
(Naidrov 1988: 271)

İx, Bibinur, Bibikäy

Ay tulğanda tulı bula,
Kimetkändä kitelä,
İx Bibinur, Bibekäy
Cäylär yämle, qoşlar sayrıy,
Sağına mikän meskenkäy?

Yanıyorum aşkının ateşinde,
Unutamam seni hayatta,
Kara kömüre dönüşünceye kadar.

Acıyor Kalbim

Bülbüller ötecek ey yer değil,
Ötecek yerleri onların geniş değil,
Bülbül çüt-çüt diye ötüyor,
İlkbahar gelince.

Özlesem de canım ne yapayım?
Gidip de görecektir yer değil,
Bülbül,
Pek hüznü oluyormuş,
Özleyince.

Sen orada olduğunla
Hiç gitmiyorsun benim kalbimden,
Bülbül
Acıyor benim canım,
Özleyince.

Ey, Bibinur, Bibkey

Ay dolarken dolu olur,
Azalırken kenarı kırılır,
Ey Bibinur, Bibkey,
Yazlar güzel, kuşlar öter,
Özlüyor mu miskinim?

İkebez ike tarafta
Sağınıp gomer itelä,
İx, Bibinur, Bibekäy,
Qoşlar mongsu sayrağanda
Sağına mikän meskenkäy?

Yögerä-yögerä ciläk cıyam
Zänggär kărzinkälärgä,
İx Bibinur, Bibekäy
Cäylär yämle, qoşlar sayrıy,
Sagına mikän meskenkäy?

Yaz qaytmasam, köz qaytırmin,
Közge yärminkälärgä,
İx Bibinur, Bibekäy,
Qoşlar mongsu sayrağanda
Sağına mikän meskenkäy?
(Nadirov 1988: 294)

İrtän Torıp

İrtän torıp tışqa çıqsam,
Urman buyları toman,
Şul tomannarda yörimen,
Ber divanalar sıman.

İrtän torıp tışqa çıqsam,
Cillär tangğa borılğan,
Bütän yaqlarda yuq mongım,
Sineng yaqqa borılğan.

İkimiz iki tarafta
Özleyerek geçiyor ömür,
Ey Bibinur, Bibikey,
Kuşlar hüzünlü öterken
Özlüyor mudur miskinim?

Koşa-koşa çilek topluyorum
Mavi sepetlerime,
Yazlar güzel, kuşlar öter,
Özlüyor mu miskinim?

Yaz gelmezsem, güz gelirim,
Güzün kermeslerine,
Ey Bibinur, Bibikey,
Kuşlar hüzünlü öterken
Özlüyor mu miskinim?

Sabah Kalkıp

Sabah kalkıp dışarı çıksam,
Orman boyları sisli,
O dumanlarda geziyorum,
Bir divane gibiyim.

Sabah kalkıp dışarı çıksam,
Rüzgâr tana çevrilmiş,
Başka taraflarda hüzünüm yok,
Senin tarafına çevrilmiş.

İrtän torıp tışqa çıqsam,
Göl sibä bizäklären,
Kitkän yaqlarına qarap,
Özelä üzäklärem.
(Nadirov 1988: 298)

Ämüdärya Suwı Qara

Ämüdärya suwı qara,
Qarıy- qarıy küzem tala,
Ayrıldım güzälemdin,
Şunga yöräklärem yana.

Ämüdärya aqtarıla
Qatı cillär iskän çaqta,
Özeläder üzäklärem
İsläremä töşkän çaqta.
Ämüdärya suwı tirän,
Tirän bulsa da yözämen,
Ayrılıu bigrāk awır,
Awır bulsa da, tüzämen.

Ämüdärya aqqoşları
Yonnarın qoya qağınğaç,
Könnäre tön kebek bula,
Sin güzälemne sağınğaç.
(Nadirov 1988: 300)

Aq Çuq, Zänggär şäl

Kistem dä läy ağaç,
Kitte lä qıyğaç.
Oçıp kitte annan sanduğaç.

Sabah kalkıp dışarı çıksam,
Çiçek serper süslerini,
Gittiğin taraplara bakıp,
Acıyor benim canım.

Amuderya'nın Suyu Kara

Amuderya'nın suyu kara,
Baka-baka gözüm dalar,
Ayrıldım güzelimden,
Ondan yüreklerim yanıyor.

Amuderya dalgalanır
Sert yeller estiğinde,
Acıyor benim kalbim
Aklıma geldiğinde.
Amuderya suyu derin,
Derin olsa da yüzüyorum,
Ayrılmak pek zor,
Zor olsa da sabrediyorum.

Amuderya kuğuları
Tüyünü döker kanat çırpınca,
Günleri gece gibi olur,
Sen güzelimi özleyince.

Ak Püskül, Mavi Şal

Kestim de ey ağaç,
Giiti de keman kaşlı,
Uçup gitti ordan bülbül.

Quşımta:

Äy aq çuq zänggär şäl läy,
Ütä gomrem bigräk jäl.
Aldım da lay qaläm,
Utırdım yazdım saläm,
Sin canıyımın özelep sağınğaç.

Quşımta

Nigä genä kürdem,
Nigä genä söydem,
Nik kenä üz ittem min sine?

Quşımta

Yanıp qına torğan
Utlar eçenä läy
Salıp kitteng lä sin mine.

Quşımta.

(Eyüp 1995: 40).

Comga

Tal börese, tal börese
Tal börese tallarda,
Sanduğaçım äytep sayra,
Söygän yarım qaylarda?
Sanduğaçım oçasıngmı,
Kipte inde külläreng,
Sineng yanga barıp qayta
Här könnä küngellärem.
Aqrın iskän cil selketä
Ağıydel qamışların,
Kem ayrılmıy, şular belmi
Ayrılı sağışların.
Ağıydellär dulqınlana,

Nakarat:

Ak püskül, mavi şal
Geçen ömrüm yazık.
Aldım da ey kalem,
Oturdım yazdım selam,
Sen canımı çok özleyince.

Nakarat

Neden ki gördüm,
Neden ki sevdim,
Neden yakın gördüm ben seni?

Nakarat

Yanıp duran
Ateşler içine
Atıp gittin sen beni.

Nakarat.

Cuma

Söğüt tomurcuğu, tomurcuğu
Söğüt tomurcuğu söğütlerde,
Bülbülüm söyleyerek öt,
Sevdiğim yarım nerelerde?
Bülbülüm uçuyor musun?
Kurudu artık göllerin,
Senin yanına gidip geliyor
Her gün de gönüllerim.
Yavaş esen yel titretiyor
Akıdıl kamışlarını,
Ayrılmayanlar hiç bilmez
Ayrılma acılarını.
Dulqınlana qomlana,

Basıp sayrar talı sınsa,
Sanduğaç ta monglana.
Akidiller dalgalanıyor,
Monglı kiçtä talyan garmun
Kemnär uynatır inde?
Sin bulmagaç küngelemne
Kemnär yuatır inde?
Garmuningni tartıp uyna
Ürlärgä mengändä dä,
Onıtasım yuq ülgändä dä,
Gürlärgä kergändä dä.
(Zıyatdinova 2000: 457).

Bez Barası Yullar

Östäl öslärendä aglän külmäk,
Äy nindi tegüçelär ölgese?
İnde genä kittem yıraq säfär,
Äy yuqtır qaytularımning bilgese.

Bez barası yullar-olı da yul,
Äy yaq-yağına qanaular qazılğan,
Bezneng dä bolay bulasıbiz
Äy tugğan könnä manggayğa yazılğan.

Bez barası yullar olı da yul,
Äy yaq-yağına utırtqan bödrä tal,

Söygän dä yarıngdin ayrılısang,
Äy, Yosıf-Zöläyhadan gıybrät al.
(Nadirov 1965: 58)

Dalgalanıyor, kumlanıyor,
Konup ötecek dalı kırılrsa,
Bülbül de hüzünlernir.
Hüzünlü akşamlar akordeonları
Kimler çalar artık?
Sen olmayınca gönlümü
Kimler avutur artık?
Akordeonunu çekerek çal
Yükseklere binerken de,
Unutacağım yok öldüğümde de,
Kabirlere girerken de.

Gideceğimiz Yollar

Masa üstlerinde ak keten elbise,
Hangi terzilerin modeli?
Artık gittim uzak sefere,
Ay yoktur dönmelerin işareti.

Gideceğimiz yollar-büyük te yol,
Ey yanlarına hendekler kazılmış,
Bizim de böyle olacağımız
Ey doğduğumuz gün alına yazılmış.

Gideceğimiz yollar uzun da yol,
Ey yanlarına dikilen kıcırıcık söğüt,

Sevdiğin yarinden ayrılısan,
Ey, Yusuf Züleyhadan ibret al.

Mädinäm, Gölkäyem

Qulyaulıgım ikäü ide,
Bergä sularga aqtı.
Mädinäm, gölkäyem
İkebezne ike yaqqa
Tormış dulqını qaqtı.
Mädinäm, gölkäyem
Tormış dulqını qaqtı bağırkäyem
Qulyaulıgım suğa töşte,
Sunıng töbendä dä yuq,
Mädinäm, gölkäyem,
Sunıng töbendä dä yuq bağırkäyem

Min sagınam xatlar yazam,
Sineng isengdä dä yuq,
Mädinäm, gölkäyem,
Sineng isengdä dä yuq, bağırkäyem!
(Nadirov 1965: 365)

Alma Baqçası

Alma bakçasına kerep,
Ezlim sin güzälemne,
Ezlämä tabalmassıng diyep,
Özälär üzägemne.

Alma bakçasına kersäm,
Alma tiyä cilkämä,
Üzemä dä bik qaderle,
Süz äytmägez irkämä.
(Zıyatdinova 2000: 185)

Medinem, Çiçeğim

Mendilim iki tane idi,
Beraber sularda aktı.
Medinem, çiçeğim,
İkimizi iki tarafa
Kader dalgası attı.
Medinem, çiçeğim,
Kader dalgası attı, canım benim.
Mendilim suya düştü,
Suyun dibinde de yok,
Medinem, çiçeğimi
Suyun dibinde de yok, canım benim.

Özlüyorum, mektuplar yazdım,
Seninaklında da yok,
Medinem, çiçeğim,
Senin de aklında yok, canım benim!

Elma Bahçesi

Elma bahçesine girip,
Arıyorum sen güzelimi,
Arama bulamazsın diye,
Yakıyorlar canımı.

Elma bahçesine girsem,
Elma dokunuyor omzuma,
Kendime de pek değerli,
Söz etmeyin nazlıma.

Asılyar

Äydä bariyq saxralarğa, saxralarğa,
Göllär aralarına, Asılyar.
Matur yar, güzälem,
Özelä lä üzägem.
Bezneng xäzer ting çağıbız, ting
çağıbız

Bılbıl balalarına, Asılyar.
Asılyar, küğärçen,
Kürmi niçek tüzärmen?
Yäşlek bezneng bağıbız, bağıbız
Göllär üpkän çağıbız, Asılyar
Matur yar, qoyaşqayım,
Ayrılabız, dusqayım.

Tütäldäge göllär kebek, göllär kebek,
Görläp üskän çağıbız, matur yar.
Asılyar qoşqayım,
Ayrılmıyq dusqayım.

(Zıyatdinova 2000: 192)

Appaqay, Almaqay

Cilfer cilfer cil iskändä, cil iskändä,
Dulqın uynıy küllärdä, küllärdä,
Appaqay, almaqay,
Dulqın uynıy küllärdä, küllärdä,
Dulqın uynıy küllärdä, küllärdä.

İrkämä sälam citker,
Üzem quştım cillärgä, cillärgä,
Appaqay, almaqay,

Asılyar

Hadi gidelim sahralara, sahralara
Çiçekler aralarına, Asılyar
Güzel yar, güzelim
Canım yanıyor
Bizim şimdi bülbül yavrularına
Benzeyen anımız, Asılyar

Asılyar, güvercin,
Görmeden nasıl sabredersin?
Gençlik bizim bahçemiz, bahçemiz,
Çiçekler öptüğümüz zamanımız,
Güzelyar, güneşim
Ayrılıyor, dostum.

Arktaki çiçekler gibi, çiçekler gibi,
Büyüdüğümüz zamanımız, güzelyar
Asılyar, kuşcuğum,
Ayrılmayalım dostum

Appakay, Almakay

Üfür-üfür rüzgâr eserken,
Dalga oynuyor göllerde, göllerde,
Appakay, almakay,
Dalga oynuyor göllerde, göllerde,
Dalga oynuyor göllerde, göllerde.

Nazlıma selam ilet diye,
Kendim dedim rüzgârlara,
Appakay, almakay,

Üzem quştım cillärgä, cillärgä,
Üzem quştım cillärgä, cillärgä,
Cilfer-cilfer cil iskändä,
Börkän zänggär şalengne, şalengne.
Appaqay, almaqay,
Börkän zänggär şalengne, şalengne,
Börkän zänggär şalengne, şalengne,
Tang aldında iskän cilgä
Äytep cibär xälengne, xälengne
Appaqay, almaqay
Äytep cibär xälengne, xälengne
Äytep cibär xälengne, xälengne
(Eyüp 1995: 53)

Almatanın Alması

Almatanın alması
Tämle xuş islär sibä,
Sine genä söyäm,
Sine genä kötäm,
Sine genä küräsem kilä.
Almatanın qar suwı
Biyek taulardan kilä,
Sine genä kötäm,
Sine genä sağınam,
Sine genä küräsem kilä.
Almatanın qar suwı
Minem yöräk yarsuwı,
Sine genä kötäm,
Sine genä söyäm
Sine genä kilä küräsem.
(Zıyatdinova 2000: 188)

Kendim dedim rüzgârlara,
Kendim dedim rüzgârlara,
Üfür-üfür yel eserken
Örtün mavi şalini, şalini.
Appakay, almakay
Örtün mavi şalini, şalini
Örtün mavi şalini, şalini
Tan öncesi esen yele
Söyleyip yolla halini, halini
Appakay, almakay
Söyleyip yolla halini, halini
Söyleyip yolla halini, halini

Almata'nın elması

Almata'nın elması
Tatlı ve hoş kokuyor,
Bir tek seni seviyorum,
Bir tek seni bekliyorum,
Bir tek seni görmek istiyorum.
Almata'nın kar suyu
Yüksek dağlardan iniyor,
Bir tek seni bekliyorum,
Bir tek seni özlüyorum,
Bir tek seni görmek istiyorum.
Almata'nın kar suyu
Gönlümün acıması
Bir tek seni bekliyorum,
Bir tek seni seviyorum,
Bir tek seni görmek istiyorum.

Al Zäynäbem

Baqçadağı gölläremneng
Tamırları ber genä şul, Zeynäbem.
Al Zeynäbem, göl, Zeynäbem,
Rähät ütsen cäyläreng.

Qayçan da ber küreşerbez
Belmim könnären genä şul, Zeynäbem

Havadağı yıldızlarını
Nigäder sanamadım şul, Zeynäbem.
Küz tiyär dip, yözlärengä,
Nigäder qaramadım şul, Zeynäbem.
(Zıyatdinova 2000:182)

Tügäräk Kül

Tau yanında tügäräk kül
Eçeräm atlarımın,
Cannarımnan artıq küräm
Cibärgän xatlarını.
Tügäräk kül buylarınnan
Kön dä äylänep uzam,
Sezneng yaqtan qoşlar kilsä,
Xat birä dip, qul suzam.

Tügäräk kül suwı salqın
Quydım göllär ürerğä,
İke qulım qanat bulsa,
Barır idem kürergä.
(Feyzi 1987: 142)

Al Zeynebim

Bahçedeki çiçeklerimin
Kökleri tek ki, Zeynebim
Al Zeynebim, çiçek, Zeynebim,
Rahat geçsin yazların.

Zamanı gelir de-bir görüşürüz,
Ama ne gün, bilmiyorum, Zeynebim.

Havadaki yıldızları
Neden ben saymadım ki, Zeynebim.
Nazar olur yüzlerine diye,
Nedense bakmadım ki, Zeynebim.

Yuvarlak Göl

Dağ yanında yuvarlak göl
İçiriyorum atlarımı,
Canlarımdan fazla görüyorum
Yolladığın mektuplarını.
Yuvarlak göl yanlarından
Her gün dönerek geçiyorum,
Sizin taraftan kuşlar gelse,
Mektup verir diye, el uzatıyorum.

Yuvarlak gölün suyu soğuk
Çiçekleri uzasın diye koydum,
İki kolum kanat olsa,
Giderdim seni görmeye.

Sinsez Bik Küngelsez

Su da buylarında yalgız tiräk,
Yafraqları şaulıy cillärdä,
Nurlı qoyaş nurın çäçär ide,
Sin yaşäsäng tuğan illärdä.

Su da buylarında sarı çäçäk,
Sibeleşä açı cillärdä,
Yalgız yaşäu minga bik küngelsez,
Sin bulmağaç tuğan illärdä.

Su da buylarında qazlar oça,
Qanatları qoyla cillärdä,
Qayğılarım taralışır ide,
Qaytıp kilsäm tuğan illärgä.
(Nadirov 1988: 134)

Sandugaçım-Güzälem

Sandugaçım-güzälem,
Tibrätmä tal üzägen,
İsläremä töşermägez,
Özelä bit üzägem.

Sandugaçlar su eçälär
Ağıydeldä tezelep,
Nigä bolay sağınam ikän
Üzäklärem özelep?
Kıslatılarak verildi.
(Feyzi 1987: 115)

Sensiz Pek Hüzünlü

Su etrafında yalnız ağaç,
Yaprakları ses çıkartıyor yellerde,
Nurlu güneş nurunu saçardı,
Sen yaşıyor olsaydın vatanımda.

Suyun etrafında sarı çiçek,
Saçılıyor acı yellerde,
Yalnız yaşamak bana pek hüzünlü,
Sen olmayınca vatanımda.

Suyun etrafında kazlar uçuyor,
Kanatları dökülüyor yellerde,
Kederlerim dağılırdı,
Dönüp gelebilsem vatanıma.

Bülbülüm -Güzelim

Bülbülüm – güzelim,
Titretme sen dalları,
Aklıma getirmeyin sakın,
Canım yanıyor.

Bülbüller su içiyor
Akıdıl'e dizilip,
Neden böyle özlüyorum ki
Canlarım yanarak?

2.6. Gurbette Olanın Özlemleri

Arça

Arça yaqlarına qarıym,
Dustım Arça yağında,
Arça yağı bigrāk matur
Qoş sayrağan çağında.
Arçalargā barsang bağirem
Al göllärne özärseng,
Üzägemne bik özäseng
Üzeng niçek tüzärseng?

Kitām bağirem, kitām bağirem,
Qalasıng Arçalarda,
Onıtırlıq yarım tügel,
Utlargā salsalar da.

Arçalargā barularım
Gölsiren' öçen genä,
Yanularım-köyülärem
Gel sineng öçen genä.
(Zıyatdinova 2000: 191)

Dürtöyle

Ağıydelneng aryagında
Sular tıngandır inde,
Härkemneng dä üz xäsräte
Bula torğandır inde.

Yar buylarında tıngladım
Sularnıng ağışların,

Arça

Arça taraflarına bakıyorum,
Dostum Arça tarafında,
Arça tarafı pek güzel
Kuş öttüğü anlarda.
Arça'ya gitsem canım
Kırmızı gölleri koparırsın
Canımı yakıyorsun
Kendin nasıl sabrediyorsun

Gidiyorum canım, gidiyorum,
Kalıyorsun Arçada,
Unutacak yârim değil,
Ateşlere atsalar da.

Arçalara gitmelerim
Bir tek leylak çiçeği için,
Yanmalarım, kül olmalarım
Bir tek senin için.

Dürtöyle

Akidilin karşı tarafında
Sular susmuştur artık,
Herkesin de kendi hasreti
Oluyorduk artık.

Kemnär genä basar ikän
Yörägem sağışların?

Yar kenarında dinledim
Suların akışların,

Ağrydel qatı aqsa da
Qomnarı qala ikän,
Qayğı- xäsrätlär betsä dä
Mongnarı qala ikän.

Aga sular, aga sular
Aga sular ürlärdän
Bik tiz genä qayıp bulmıy,
Ber kitkäçten illärdän.
(Zıyatdinova 2000: 93).

Bödrä Tal

Taldan talğa qunıp sayrıy mikän
Tang aldınnan sarı la sanduğaç?
Sanduğaçlar tawışı monglı ikän
Söygänengne özelep sağıngaç.
Bödrä tal, çit illärdä yörep
Ğıybrät al.

Aq argamaqqayım peçän, hay aşamas,
İyerläsäng bile dä buşamas,
Qay illäрге barsang da, ber ük qoyaş,
Tuğan üskän cırgä lä oxşamas!
Bödrä tal, çit illärdä yörep
Ğıybrät al.

Kimler ancak dindirir ki
Kalbimin hüzünlenirini?

Akidil dalgalı aksa da
Kumları kalıyormuş,
Kayğı-hasret bitse de,
Hüzünleri kalıyormuş.

Akıyor sular, akıyor,
Akıyor sular yükseklerden,
Biz tez zaman dönemeyiz,
Bir gidince ellerden.

Kıvırcık Söğüt

Daldan dala atlayıp ötüyor mu acaba
Tan öncesi sarı da bülbül
Bülbüller sesi hüzünlü imiş
Sevdiğini çok özleyince
Kıvırcık söğüt yad ellerde gezip
İbret al.

Ak atım çimenleri yemiyor,
Eğerlesen beli de boşalmıyor,
Hangi ülkeye gitsen de aynı güneş,
Doğduğun yere de benzemez!
Kıvırcık söğüt, yad ellerde gezip
İbret al.

Ağıydelkäylärne, hay, kiçkändä
Ayular kürdem argı la yaqlarda,
Tugan ilkäyemne sağınıp la cırılıym,
Çit illärdä yörgän lä çaqlarda.
Bödrä tal, çit illärde yörep
Ğıybrät al.

(Zıyatdinova 2000: 16)

Bik Yıraqta İdek Bez

Ay äle bik yıraqta idek bez,
Citmeş çağrım cirdän kildek bez.
Aq qalfağning tabılğan çağı,
Tuğannarning sagınğan, çağı
Tuğannarning sagınğan çağı.

Citmeş çağrım – yaqın cir tügel,
Ber küreşer öçen kildek bez.
Aq qalfağning tabılğan çağı,
Tuğannarning sagınğan çağı,
Tuğannarning sagınğan çağı.
Orenburdan mamıq şäl aldım,
Altın tängkä birdem jällämi.
Aq qalfağning tabılğan çağı,
Tuğannarning sagınğan çağı,
Tuğannarning sagınğan çağı.
Altın tängkä bik zur mal tügel,
Ber dä küreşülär ällä ni.
Aq qalfağning tabılğan çağı,
Tuğannarning sagınğan çağı,
Tuğannarning sagınğan çağı.
(Zıyatdinova 2000: 83)

Akidilleri ey geçtiğinde
Ayıları gördüm karşı taraflarda,
Doğduğum yerleri özleyip ağlıyorum,
Yad ellerde gezdiğim zamanlarda
Kıvırcık söğüt, yad ellerde gezip,
İbret al.

Çok Uzakta İdik Biz

Ey daha çok uzakta idik biz
Yetmiş km uzaklıktan geldik biz.
Ak kavuğun bulunduğu zaman,
Akrabaların özlendiği zaman,
Akrabaların özlendiği zaman.

Yetmiş kilometre yakın yer değil,
Bir görüşmek için geldik biz.
Ak kavuğun bulunduğu an,
Akrabaların özlendiği an,
Akrabaların özlendiği an.
Orenburg'tan pamuk şal aldım,
Altın para verdim, acımadım.
Ak kavuğun bulunduğu an,
Akrabaların özlendiği an,
Akrabaların özlendiği an.
Altın para pek çok mal değil,
Ama görüşmeler değerli.
Ak kalfağın bulunduğu an,
Akrabaların özlendiği an,
Akrabaların özlendiği an.

German Köye

Sarı qayış dilbegälär
Bezneng atlarda ğına,
İrtän torsam ike küzem
Sezneng yaqlarda ğına.
Aynıng da bar yoldızı,
Sunıng da bar qondızı,
Sağınsam, qoyaşqa qarıym-
Ul da yörü yalgızı.

Alsu bula, mongsu bula
Cäy könende tang atu,
Sağınularım şul qadärle,
Mömkın tügel anglatu.

Uramnardan uramnargä
Kemnär küper salgannar,
Bez ayrıldıq ta sarğaydıq
Sarğaymasın qalgannar.
(Zıyatdinova 2000: 18), (Eyüp 1993: 133).

İlkäyem

Sağınam duslar, sağınam duslar
Sağınam duslar ilkäyne şul,
Sağınam duslar ilkäyne.
İlkäy belän bergä sağınam
Yäşli söygän irkämne!

Alman Ezgisi.

Sarı boyunduruklar
Bizim atlarda ancak,
Sabah kalksam iki gözüm
Sizin taraflarda ancak.
Ayn da var yıldızı,
Suyun da var kunduzu,
Özleşem-güneşe bakıyorum
O da gezer yalnızızı.

Pembe olur, hüznü olur
Yazların gün doğması,
Özlemlerim o kadar ki
Mümkün değil anlatmak.

Sokaklardan sokaklara
Kimler köprü yapmışlar?
Biz ayrıldık da sarardık,
Sararmasın kalanlar.

Vatanım

Özlüyorum dostlar, özlüyorum,
Özlüyorum dostlar vatanımı,
Özlüyorum vatanımı,
Vatanımla beraber özlüyorum
Gençken sevdiğimi!

Ağıydelneng aryağında
Qaldı tuğan il genäm şul,
Qaldı tuğan il genäm!
Qalmadı tuğan il genäm
Qaldı neçkâ bil genäm!
(Zıyatdinova 2000: 253)

İlkäyem

Kitmi künglemnän minem hiç şul
söyekle ilkäyem,
Anda minem gaziz xalqım, anda
söygän änkäyem!

Anda tangnar cäyge dinggez
balquınnan nurlıraq,
Anda cırlar sanduğaçlar sayrawınnan
monglıraq!

Ber matur qızday kiyengän şaulap
üskän här ağaç,
Cäyge tangnı sayrıy-sayrıy qarşılıy här
sanduğaç!

Şunda uynıy garmunnarı özelep -zelep
monglanıp,
Şunda qaldı tuğan ilem al tomanğa
bolğanıp!
(Nadirov 1972: 552)

Akidilin karşı tarafında
Kaldı doğduğum vatanım,
Kaldı doğduğum vatanım!
Sadece doğduğum vatanım kalmadı,
Bir de ince bellim kaldı!

Vatanım

Gitmiyor aklımdan benim hiç şu
sevdiğim vatanım,
Orda benim aziz halkım, orda
sevdiğim anneciğim!

Orda tanlar yaz denizlerin
parlamasından daha nurlu,
Orda türküler bülbülün ötmesinden
daha hüzünlü!

Güzel kız gibi giyinmiş gürcabitmiş
her ağaç,
Yazın tanda öterek karşılar her bülbül!

Orda çalar inleye-inleye akordeonlar.
Orda kaldı benim vatanım kırmızı
sislere bürünüp!

İske Qara Urman

Qara da gınay urman, qaranggi tön,
Yaxşı atlat kiräk lä utärgä.
Qarurmannı çıqqan çaqta
Kisep aldım par usaq,
Ay ayrılmas dus bulsaq.
Zamanalar awır, yıllar yabıq,
Dus-iş kiräk gomer itärgä
Qarurmannı çıqqan çaqta
Kisep aldım par qayın,
Ay ayrılmayıq dusqayım!
Qara da gına yılan, ay, tua başlı,
Yörider lä qamış buyınça.
Qarurmannı çıqqan çaqta
Kisep aldım par usaq,
Ay, ayrılmas dus bulsaq
Yalgız başım, yuq yuldaşım,
Yörimen lä yazmış buyınça.
Qarurmannı çıqqan çaqta
Kisep aldım par qayın,
Ay ayrılmayıq, dusqayım.
(Zıyatdinova 2000:95)

İşkäkçe Qart

Ay hay gına da dimi köylär kimli,
Qayğılar uq kürmi ir bulmıy,
Nindi genä itep söyläsäng dä,
Çit - yat illär tuğan il bulmıy.

Eski Kara Orman

Kara orman, karanlık gece,
Geçmek için iyi atlar gerek.
Kara ormanı geçerken
Kesip aldım çift kavak,
Keşke ayrılmayan dost olsak.
Şu an zor bir devir,
Dost- eş lazım ömür geçirmeye
Kara ormanı geçerken
Kesip aldım çift kayın
Hiç ayrılmayalım dostum.
Karayılan, ey, doğar başlı,
Gezer durur kamış içinde.
Kara ormanı geçerken
Kesip aldım çift kavak
Ey ayrılmayacak dost olsak.
Yalnız başım, yok yoldaşım,
Geziyorum takdir edilenden.
Kara ormanı geçerken
Kesip aldım çift kayın,
Ey ayrılmayalım dostum.

Kayıkçı Dede

Ey hey demeden ezgiler olmaz,
Keder yaşamadan er olmaz,
Nasıl etsen anlatsan da
Yabancı yerler vatanın olmaz.

Ağıydelkây buyı göllär tulu
Göllärendä sömbellär tulu
Küllärendä yözär qır qazları
Tallarında bılbıllar tulu

Ağım su töbendä ni yaltırır?
Ağıydelkâylärneng aq taş
Qayda ğına yörmi, nilär kürmi
İr-yegetkây belän at başı.
(Zıyatdinova 2000: 96)

Qarauca Awılı Köye

Täräz açıp cımnär çäçtem,
Kilde ike küğärçen.
Kilde dä ike küğärçen,
Kilde sezne küräsem.

Küğärçen gör lider,
Balasın uyatırğa,
Äldä yarıy duslarım bar
Küngelne yuatırğa!
Qalfağım bar, şälem yuq,
Qalfaq alımıy hälem yuq,
Sez duslarım haqı öçen
Cırlamıyça xälem yuq!

Altın bulıp ağayım la
Kömeş bulıp tamayım,
Sez duslarım qarşısında
Şämnär bulıp yanayım!

Akidilin etrafı çiçekler dolu,
Çiçeklerinde sümbüller dolu,
Göllerinde yüze kır kazları,
Dallarında bülbüller dolu.

Akım suyun dibinde ne parlar?
Akidillerin ak taş,
Nerelerde gezmez, neler görmez
Er yiğidin başıyla at başı

Karauca Köyü Ezgisi

Penceremi açıp yemler saçtım,
Geldi iki güvercin.
Geldi de iki güvercin,
Sizi görmek istedim.

Güvercin ötüyor,
Ey yavrusunu uyandırsam,
İyi ki sizin gibi dostlarım var
Gönlümü avutmaya!
Kavuğum var, şalım yok,
Kavuk almadan yapamam,
Siz dostlarım için
Türkü yakmadan yapamam!

Altın olup akayım da
Gümüş olup damayım,
Siz dostlarım qarşısında
Şem olup yanayım!

Täräs açıp cimmär siptem
Aşağız qoşqaylarım,
Qayğı-xäsrätlär kürmiçä
Aşağız qoşqaylarım!
(Zıyatdinova 2000: 99)

Qaz Qanatı

Qaz qanatı qat-qat bula,
İr qanatı at bula,
Çit cirlärdä bik küp yörsäng
Söygän yaring yat bula.

Qaz qanatı qaurıy-qaurıy,
Xatlar yazargä yarıy,
Uynamağaç ta kölmägäç
Bu dönya nigä yarıy?

Qaz qanatı qat qat bula,
İr qanatı at bula,
Çit cirlärdä yörgän çaqta
Bik sagıngan çaq bula.
(Eyüp 1995: 200).

Mohacirlär

Äya qoş, sän oçarmu sän,
Hawalarda yörmü sän?
Bän ayrıldım tuğan ildän
Alar xälen belermü sän?

Pencere açıp yemner saçtım
Yiyiniz kuşçuklarım,
Hüzün kederler görmeden
Yaşayın kuşçuklarım!

Kaz Kanadı

Kaz kanadı kat-kat olur,
Er kanadı at olur,
Yabancı ülkede çok gezersen,
Sevdiğin yârin yad olur.

Kaz kanadı kat-kat olur,
Mektuplar yazmaya yarar,
Oynamayınca da, gülmeyince
Bu dünya ne işe yarar?

Kaz kanadı kat-kat olur,
Er kanadı at olur,
Yabancı ülkelerde gezdiğinde
Pek özlediğin zaman olur.

Muhacirler

Ayâ, kuş, sen uçur musun?
Hawalarda gezer misin?
Ben ayrıldım vatanımdan,
Onların halini bilir misin?

Ağımsu tiräse tallı,
Ğacäyep yafrağı ballı,
Üzeneng qodräte belän
Bu ğamne qalbemä saldı!
Äya cil, sin iskel bik tiz,
Bänem xälem iltep citkez,
Bän ayrıldım tujan ildän,
Qärarım qalmadı härgiz!
(Eyüp 1995: 311)

Nalasa awılı Köye

Özderep garmun uynıylar
Nalasa awılında,
Yörägemä utlar yaqting –
Yanam min yalqınında!
Tönboyıqlı, aylı küldä
Tezelep yözä aqqoşlar,
Üsep citkäç çit cirlärdä
Yörtä bezne yazmışlar.
Bala çağım görläp ütte
Nalasa qırlarında,
Sağınularım, sağışlarım
Bu monglı cırlarımda.
(Zıyatdinova 2000: 40)

Sagındıra Tuğan İl

Ağıydelkäylne, ay, kiçkändä,
Ber cırladım işkāk lä işkändä.
Ay uymalı, uymalı la,
Uymalı su buyları,

Akarsu civar söğütlü,
Acaip yaprağı ballı,
Kendi kudretiyle ki
Bu kederi kalbime koydu!
Ayâ, rüzgâr, sen hızlı es,
Benim halimi ilet,
Ben ayrıldım vatanımdan,
Sabrım kalmadı hiç!

Nalasa Köyü Ezgisi

İnleterek akordeon çalıyorlar
Nalasa köyünde,
Kalbime ateşler yaktın-
Yanıyorum alevinde!
Lotos, aylı gölde
Dizilip yüzer kuğular,
Büyüyünce gurbetlerde
Gezdirir bizi takdirler.
Çocukluğum mutlu geçti
Nalasa kırlarında,
Özlemlerim, acılarım
Hüzünlü türkülerimde.

Özlettiriyor Vatan

Akidili geçtiğimde,
Türkü söyledim kürek çekerken.
Ey oymalı su kenarları
Oymalı su kenarları,

Ay hay li,
Uymalı su buylarında
Ozaq yaşāp bulmadı.
Ay hay li,
Rāzāt bulsa da torġan cir
Saġındıra tuġan il.
Ey oymalı, oymalı da,

Ber cırlarsıng, dusqay, ber yıllarsıng,
Tuġan ileng iskā töşkändä!
Suda yözgān ürdäklärneng
Neçkā bula billäre.

Ay hay li,
Härkemgä dä yaqın bula,
Tugan üskān illäre.
Ay hay li,
Rāhāt bulsa da torġan cir
Saġındıra tuġan il.
(Nadirov 1972: 557)

Saġınu

Bezdä biyek taular bar la
Tau astında tallar bar.
Talda yafrak, mindä-saġınu,
Sezdä nindi hällär bar?

Tau astında salqın çışmä
Agıp töşä ulaqqa,
Saġınuımnı äyter idem,
Cil dä ismi ul yaqqa.

Ey-hey li,
Çukurlu su kenarlarında
Uzun süre yaşanılmadı.
Ey hey li,
Rahat olsa da kaldığımız yer,
Özlettirir doğduğun yer.

Bir türkü söyler, bir ağlarsın,
Doğduğun yer aklına gelirse!
Suda yüzen ördeklerin
İnce olur belleri.

Ey hey li
Herkese de yakın olur,
Doğup büyüdüğü elleri.
Ey hey li,
Rahat olsa da kaldığım yer,
Özlettirir doğduğun il.

Özlem

Bizde yüksek dağlar var da,
Dağ altında söğütler var,
Söğütte yaprak, bende özlem,
Sizde ne gibi haller var?

Dağ altında soğuk çeşme
Akıp iner leğene,
Özlemimi anlatırdım,
Yel de esmez o tarafa.

Almalar özär idem lä
Baularğa tezär idem,
Yanmasa bu yöräkkäyem,
Sağınuğa tüzär idem.

Salqın çışmä buylarında
Atlar eçersäng ide,
Tuğan –üskän illärengdä
Gomer kiçersäng ide.
(Zıyatdinova 2000: 44)

Tau awılı köye

Aqqoş bula küllärdä,
Bılbıl bula göllärdä,
Bılbıl söyli seren gölgä,
Min söylärmen kemnärgä?
İke qayın ting genä,
Yafraqları king genä,
İnde duslar ayrılıbız,
Küreşä almabız tiz genä.

Aq alyapqıç billärdä,
Cilferdämi cillärdä,
Sanduğaçlar da sayramıy
Sez bulmagan cirlärdä.
Sanduğaçlar citendä,
Citennär su çitendä,
Qızarıp qoyaş çıqqında
Bik yamansu çit illärdä.
(Zıyatdinova 2000: 49)

Elmalar koparırdım da,
İplere dizerdim ben,
Yanmasaydu ki bu kalbım
Özleme sabrederdim ben.

Soğuk çeşme kıyılarında
Atlar içirsem keşke,
Doğup büyüdüğüm elde
Ömrümü geçirsem keşke.

Tau köyü ezgisi

Kuğu olur göllerde,
Bülbül olur güllerde,
Bülbül söyler sırrın güle,
Ben söylerim kimlere?
İki kayın eş boyda,
Yaprakları pek geniş,
Artık dostlar ayrılıyorz,
Görüşemeyiz pek çabuk.

Ak önlükler bellerde
Sallanmıyor yellerde
Bülbüller de ötmüyorlar
Siz olmayan yerlerde
Bülbüller ketende,
Ketenler su kıyısında,
Kızarıp güneş çıkarken
Pek hüzünlü olur yad yerlerde.

Tuğan İl

Sağınam tuğan üskän ilenme,
Ällä qay cirläre yämle ide,
Söyämən,
Şul ilemne uylap köyämən.

Yäşel bolınnardan şaulap aqqan
Suları la tatlı, tämle ide,
Bigräk tä
Şul su buyı tora yöräktä.
Yalanına çıgıp yörgän çaqta
Tanış ide anıng her yağı,
Tüzalımıym,
Tuğan üskän ildän bizä alımıym.
Alanlarına çıkıp gezdiğimde

Qaytasım la kilä tuğan ilgä
Yöräkkäyem şunda aşqına,
Özleksez,
Çit illärdä yalgız küngelsez.

Atam da anam, tuğannarım
Dus-işlärem qaldı barısı da,
Barısı da,
Sağınıp yılıym yöräk yarsıy da.
Anam da babam, akrabalarım
(Nadirov 1972: 550)

Doğduğum Ülke

Özlüyorum doğup büyüdüğüm
vatanımı,
Bilmem ki hangi yerleri güzeldi,
Seviyorum,
Şu vatanımı düşünerek yaşıyorum.

Yeşil alanlardan şırıl-şırıl akan
Suları la tatlı idi,
Özellikle,
Şu su kıyıları duruyor aklımda.
Tanıdıkı onun her tarafı,
Sabredemiyorum
Doğup büyüdüğüm vatanımdan
vazgeçemiyorum.

Dönmek de istiyorum doğduğum ele
Kalbim oralara çekiyor,
Her daim,
Yad ellerde yalnız hüznü.

Dos-eşlerim kaldı hepsi de,
Hepsi de,
Özleyerek ağlıyorum kalbim yerinde
duramıyor.

Qara Yılan

Qara yılan, äy yiz başlı
Yörider qamışlar buyınça,

Yalgız başım, yuq yuldaşım,
Yörimen yazmışlar buyınça.

Tügelä küllär cillär iskändä,
Özelä üzäk islärgä töşkändä.
Boray – boray qarlar yausa
Boyıqmas bolanning balası,
Küp nujaqaylarnı kürmiçä
İr bulmas ätikäy balası.

Padişah, soltan bulmıy tähetsez,
İr-yegetlär bulmıy bähetsez.
(Nigmatcanov 1976: 107)

Tuğan İl

Kitmi künglemnän minem hiç
Şul söyekle ilkäyem,
Anda söygän, gaziz xalkım,
Anda söygän änkäyem.

Anda tangnar cäyge dinggez
Balquınnan nurlıraq,
Anda cırlar sanduğaçnıng
Sayraqınnan monglıraq.

Anda sayrar qoş şikelle
Köy suza garmunnarı,

Kara Yılan

Karayılan, ey yüz başlı
Gezıyor kamışlar içinde.

Yalnız başım, yok yoldaşım,
Geziyorum tekdirin ekseninde.

Dökülür göller yeller eserken,
Canım acır eklıma gelince.
Büyük-büyük karlar yağsa
Üzülmez geyiğin yavrusu,
Çok sıkıntı çekmeden
Er olmaz anne yavrusu.

Padişah, sultan olmaz tahtsız,
Er-yiğitler olmaz bahtsız.

Vatanım

Aklımdan hiç çıkımıyor
Şu sevdiğim vatanım,
Orda benim, aziz halkım,
Orda sevdiğim anneciğim.

Orda tanlar yazın deniz
Parlamasından daha nurlu,
Orda türküler bülbülün
Ötmesinden daha hüznü.

Sızla irken tar hawada
Anda il zar-mongnarı.

Orda öten kuş gibi
Ezgi çalar akordeonları,
Anda cırlıy cirdä här taş,
Qul izi härber ağaç,
Anda qaytsam min dä başqa,
Anda min dä sanduğaç.

(Nadirov 1965: 59).

Çınlar geniş dar havada,
Orda ilin hüznüleri.
Orda türkü söyler yerde her taş,
El sallar her bir ağaç,
Oraya dönsem ben de başka,
Orda ben de bülbülüm.

Sağındırđıng Yämle Ağıydelkäy

Ağıydelkäy suwı ay ber genä,
Ağıydelkäy buyı göl genä,
Ağıydelkäy sine cırlamıyça,
Tüzä ikän qaysı ir genä?

Ağıydelkä işkāk ay işkängä,
Küptän inde suwım ečkängä,
Sağındırđıng, yämle Ağıydelkäy
Esse dalalarını kişkändä!

Ağıydelkäy buyın ay kişkändä,
Cırlıy idem işkāk işkändä,
Xäzer cırlıym mongsu yaş aralaş
Tuğan illär iskä töşkändä!
Ağıydelkäy alqın suwı salqın,
Dulqınına qarşı yözalmıym,
Bik sağındım tuğan yaqlarımın
Ber qaytmıyça hiç tä tüzämiym.
(Nadirov 1965: 60).

Özlettirdin Güzel Akidil

Akidilin suyu bir ancak,
Akidilin kıyısı çiçekler dolu,
Akidil bu türküyü söylemeden
Hangi er beceriyor ancak?

Akidilde kürek çekmediğime,
Pek çok oldu suyunu içömediğime,
Özlettirdin güzel Akidil,
Kavurucu bozkırları geçerken!

Akidili boylayıp geçerken,
Türkü söyledim kürek çekerken,
Artık yaşlarımla türkü söylüyorum,
Doğduğum eller aklıma geldiğinde.
Akidilin suyu soğuk,
Dalgaların karşı yüzemiyorum,
Pek özledim doğduğum yerleri
Bir dönmeden hiç te yapamam.

Ağıydelkây

Aıydelkâylárneng äy buyında
Aqbüz atlar yörider aşlıqta,
Tuğan üskän ildän ber ayrılğaç,
Bulmıy ikän tiz genä qaytıp la.

Ağıydelkâylärdän ayrılğanda
Min qaradım anı la qayrılıp,
Tugan üskän ildän Ağıydeldän,
Cibärdelär mine lä ayırıp.

Töşläremdä kürep ber quanam
Ağıydelneng yämle lä buyların,
Nasıyp bulır mikän minga, duslar,
Ber eçärgä tağın la suların?

(Nadirov 1965: 96)

Matur Dim Buyı

Dimdä tudım, Dimdä üstem,
Ciläk cıydım tuğayda,
Äy matur Dim buyı,
Bik sağındım bu yulı.

Küp xäsrätlär kürdem min,
Ser birmädem şulay da,
Äy matur Dim buyı,
Bik sağındım bu yulı.

Dim suların ingläp buylap
Yözärseng ürdäkkäyyem,
Äy matur Dim buyı,
Bik sağındım bu yulı.

Akidil

Akidillerin ey kıyısında
Akboz atlar gezer buğday yerinde,
Doğduğun yerlerden bir ayrılınca,
Olmuyormuş pek tez dönebilmek.

Akidillerden ayrılırken
Baktım ona üzgün-üzgün,
Doğup büyüdüğüm Akidilden,
Gönderdiler beni ayırıp.
Rüyalarımda görüp seviniyorum
Akidilin güzel kıyılarını,
Nasip olur mu acaba, dostlar,
Bir daha sularını içmek.

Güzel Dim Kıyısı

Dim'de doğdum, Dim'de büyüdüm
Çilek topladım alanlarda,
Ey güzel Dim kıyısı,
Pek özledim bu sefer.

Çok hasretler gördüm ben,
Sırrımı açmadım yine de,
Ey güzel Dim kıyısı,
Çok özledim bu kere.

Dim sularını yukarı-aşağı
Yüzüyorsun ördeğim,
Ey güzel Dim kıyısı,
Pek özledim bu kere.

Bik k p qayğılara t zdeng,
T z rseng y r kk yem,
 y matur Dim buyı,
Bik sağındım bu yulı.

Bılbıl da bar, qondız da bar
Dimneng tallı yagında,
 y matur Dim buyı,
Bik sağındım bu yulı.

X srt t t  bar, qayğı da bar
 itt  y rg n çağımda,
 y matur Dim buyı,
Bik sağındım bu yulı.

Dimg  t    m isem kit ,
Dim üste cem - cem it ,
 y matur Dim buyı,
Bik sağındım bu yulı.

Tuğan ilem isem  t    ,
Başımnan xu ım kit ,
 y matur Dim buyı,
Bik sağındım bu yulı.
(Nadirov 1965: 97)

Tuğan Cirl r Qaldı Yıraqt 

Sayrama ı, sandu a ım, sin sayrasang,
K ngell rem tulıp cilken ,
 sk  t    s yɡ n,  aziz yarlar,
 sk  t     aziz il gen m.

Pek çok kederlere sabrettin,
Sabredersin y re im,
Ey güzel Dim kıyısı,
Pek özledim bu sefer.

Bülbül de var, kunduz da var
Dim'ın s   tl  tarafında,
Ey güzel Dim kıyısı
Pek özledim bu sefer.

Hasret te var, keder de var
Gurbette gezdi inde
Ey güzel Dim kıyısı,
Pek özledim bu sefer.

Dim'e insem hayran kalıyorum,
Dim'in üstü parlıyor,
Ey güzel Dim kıyısı,
Pek özledim bu sefer.

Do du um elim aklıma gelse,
Aklım başımdan gidiyor,
Ey güzel Dim kıyısı,
Pek özledim bu sefer.

Do du um Yerler Kaldı Uzakta

 tme bülbülüm, sen  t nce,
G n llerim dolup titiriyor,
Aklıma geliyor sevdiğim, aziz y rim,
Aklıma geliyor aziz yurdum.

Tuğan cirlär qaldı yıraqta,
Söygän yarlar tora yöräktä.
Qıçqırmaçı, kakkügem, bik qıçqırma,
Eç kenämne minem poşırma.

Eç kenäyem tulı qayğı-xäsrät,
Betär köne berär bulırmı?
Tuğan cirlär qaldı yıraqta,
Söygän yarlar tora yöräktä.

Ağıydellär aşı uqlar attım,
Atqan uqlarımın yuğalttım,
Tuğan illäremä oçar idem,
Bulsa ide ike qanatım.

Tuğan cirlär qaldı yıraqta,
Söygän yarlar tora yöräktä.
(Nadirov 1965: 98)

Çit Cirlärdä

Biyek-biyek tauning başlarında
Akboz atlar eçar su tapmıy,
Sular da tapmıy, ülän dä qapmıy,
Çit cirlärdä küngel yäm' tapmıy.

Ağıydelkäylärneng aryağında
Ap-aq qoşnıng yatuları bar,
Kükräp kenä tipkän kükrägemdä
Açı xäsrät qatuları bar.

Doğduğum yurdum kaldı ırakta,
Sevdiğim yarlar duruyor yürekte.
Ötme gugugum, ne olur, ötme,
Benim canımı sıkma.
Benim içim dolu hasret,
Bitecek günü bilmem olurmu?
Doğduğum yurdum kaldı uzakta,
Sevdiğim yarlar duruyor yürekte.

Akidillerden oklar attım,
Attığım okları ben kaybettim,
Doğduğum yurduma uçar idim,
Olsa eğer iki kanadım.

Doğduğum yurdum kaldı uzakta,
Sevdiğim yarlar duruyor yürekte.

Yad Yerlerde

Yüksek –yüksek dağın tepesinde
Akboz atlar içecek su bulamıyor,
Su ve çimen bulamıyor,
Yad yerlerde gönlüm huzur bulamıyor.

Akidilin karşı tarafında
Bem beyaz kuşun yuvaları var,
Güm-füm edip çarpan kalbimde de
Acı hasret katlamları var.

Alma baqçasına ber qoş töşkän,
Alma çäçäklären yolqıydır,
Qayğısız başlarning canı rāxāt
Tatlı yoqıların yoqlıydır.

Baqça artlarında salqın çışmä
Tang atqanda şunda yunam,
Ġaziz başqaylarım, ay, sau bulsa,
Qaytırmın ber dip yuanam.
(Nadirov 1965: 58)

Tulğan Ayım, Yöräk Mayım
Biyek-biyek tauning başlarında
Akboz atlar eçär su tapmıy,
Äni, kábäm, tor urınnıngnan,
Balang kitä yıraq säfär.

Yıǵlama änkäy bezneng öçen,
Tulğan ayım, yöräk mayım,
Cibärermen yaxşı xäbär.
Putalarım budım bilgä,
Kitäm küz kür citmäs cırgä,
Yä qaytırbız, yä qaytmabız
Tulğan ayım, yöräk mayım,
Küreşergä tuğan ilgä

Ayağımdağı safyan itek
Tuzar mikän säfärlärdä?
Çäçäk kebek yäş gömerem
Tulğan ayım yöräk mayım,
Uzar mikän yat cirlärdä?
(Nadirov 1988: 164-5)

Elma bahçesine bir kuş inmiş,
Elma çiçeklerini yiyiyordur,
Kayğısız başların canı rahat
Tatlı uykularını uyuyordur.

Bahçe artlarında soǵuk çeşme
Tan atarken orda yıkanıyorum,
Aziz başlarım da ey sağ olsa,
Bir dönerim diye avunuyorum.

Dolun Ayım, Yürek Yağım
Yüksek-yüksek dağın başlarında
Akboz atlar içecek su bulamıyor,
Annem, canım, kalk yerinden,
Yavrun gidiyor uzak sefere.

Ağlama anne bizim için,
Dolun ayım, yürek yağım,
Yollarım iyi haber.
Kemerlerimi bağladım belime
Gidiyorum göz görmeyecek yere,
Ya döneriz, ya dönmeyiz,
Dolun ayım, yürek yağım,
Görüşmeye doğduğum ülkeye.

Ayağımdaki fas botum
Eskir mi ki seferlerde?
Çiçek gibi genç ömürüm
Dolun ayım, yürek yağım,
Geçer mi ki yad ellerde?

Duslarım Yanda Çaқта

Äy, duslarımm, sezgä lä nilär birim?
Qazannardan qaytqan la mallar yuq.

Sanduaçning balaları
Qungan timer çıbıqqa,
Duslarım!
Sez duslarnı taba almadım
Säxrälärgä çığıp ta.
Sezneng kebek yaqın dus-işlärne
Mal birep dä tabar xällär yuq.

Duslar yanda çaқта berni tügel
Sagındıra ikän ayrılgaç.
(Nadirov 1965: 324)

Mongayam

Tang aldınnan tal tibrätep
Sayrıy sarı sanduğaç,

Cırlau tügel, cılarsıng da,
Özelep - özelep sağınğaç.
Ay bılılım, güzälem,
Özelä iç üzägem,
Äy mongayam.

Sandugaçlarning sayrawı
Nik bolay monglı ikän?
Monglı bala tügel idem,
Minga nilär buldı ikän?

Dostlarım Yanımdayken

Ey dostlarım size neler vereyim?
Kazanlardan gelen de mallarım yok

Bülbülün yavruları
Konmuş demir tele,
Dostlarım!
Siz dostları bulamadım
Sahralarda bile.
Sizin gibi yakın dost-eşleri
Mal verip de bulur haller yok.

Dostlar yanındayken bir şey değil,
Özlettiriyormuş ayrılınca.

Hüzünleniyorum

Tan öncesi söğüt titretip,
Öter sarı bülbül,

Türkü söylemek değil, ağlarsın da
Pek özleyince.
Ey, bülbülüm, güzelim,
Acıyor benim canım,
Hüzünleniyorum.

Bülbüllerin ötmesi
Neden hüzünlü acaba?
Hüzünlü çocuk değildim,
Bana ne oldu acaba?

Ay bılıbılım, güzälem,
Özelä iç üzägem,
Äy mongayam.

Törle qoşlar sayrıy ikän
İdel qamışlarında,
İrtän uyanam, kiç mongayam,
Bılıbıl tawışlarına.

Ay bılıbılım güzälem,
Özelä iç üzägem,
İ mongayam.
(Nadirov 1988: 255)

Qırğa Çıqtım

Qırlarğa la çıqtım qoş aularğa,
Atqan qır qazların tota almıym.
Tuğan cirem, tuğannarım sağınam,
Qapqan aşqaylarım yota almıym.

Qırlarğa la çığıp qırın yattım,
Yätim qır qazların küzlädem,
Uylamağan idem sağınulardan
Sargayır dip nurlı yözlärem.

Qır qazları tuqtıy tön qunarğa
Berärese tora saqlarda,
Min qazlar kebek oçar idem
Tugannarım torgan quaqlarğa.
(Nadirov 1988: 129).

Ey, bülbülüm, güzelim,
Acıyor benim canım,
Hüzünleniyorum.

Türlü kuşlar ötüyormuş
İdil kamışlarında,
Sabah uyanır, akşam hüzünlenirim,
Bülbülün seslerine.

Ey, bülbülüm, güzelim,
Acıyor benim canım,
Hüzünleniyorum.

Kıra Çıktım

Kırlara da çıktım kuş avlamaya,
Attığım kır kazlarını bulamıyorum.
Vatanımı, akrabalarımı özlüyorum,
Aldığım yemekleri yutamıyorum.

Kırlara da çıkıp yan yattım,
Yetim kır kazlarını gözledim,
Düşünceden nurlu yüzüm sararı diye
Hiç düşünmezdim.

Kır kazları duruyor gece kalmaya,
Biri bekçi olarak duruyor,
Kazlar gibi uçardım ben
Akrabalarımın yaşadığı fidanlara.

Awır İldän Kitkän Balağa

Utıramın da, uyğa batam,
Kük kügärçen qulda uynatam,
Çaqrım sayın çuar bağana,
Awır ildän kitkän balağa.

Uylıymın da, cırlap cibärämen,
Cırlar belän küngelem yuatam,
Çaqrım sayın bağana kem quygan?
Tuğan üskän ildän kem tuyğan?

Utırdım köymäneng ay türenä,
Qaradım sularning töbenä,
Çaqrım sayın bağana kem quyğan?
Tuğan üskän ildän kem tuyğan?

Sularning töbendä hiç qara yuq,
İl genäng taşlap kitmi çara yuq,
Çaqrım sayın çuar bağana,
Awır ildän kitkän balağa.
(Nadirov 1988: 131).

Engger-Mengger

Ağıydelkäyne çıqqan çaqta
Ayu yata arğı la yaqlarda,
Qoyaşlar bayıgaç, engger lä
menggerdä
Tuğan ilkäyne cirsep yılıym,
Çit illärdä yörgän lä çaqlarda.
Qoyaşlar bayıgaç engger lä menggerdä

Zor Giden Çocuğa

Oturuyorum da, düşünceye dalıyorum,
Elimde gök güvercin oynatıyorum,
Her km'de karışık renkli sütun,
Ne zor yurdunu terkeden çocuğa.

Düşünüyorum da türkü yakıyorum
Türkülerle gönlümü avutuyorum
Her km'de sütunlar kimler dizmiş?
Doğup büyüdüğü elden kim doymuş?

Oturdum geminin içine
Baktım suların dibine
Her km'de sütunları kim dizmiş?
Doğup büyüdüğü elden kim doymuş?

Suların dibinde hiç siyah yok,
Yurdunu terketmekten başka çare yok,
Her km'de karışık renkli sütun,
Ne zor yurdunu terkeden çocuğa.

Alacakaranlık

Akidili geçtiğimde
Ayı yatıyor karşı tarafta,
Güneş batınca, alacakaranlıkta,
Vatanımı özleyerek ağlıyorum,
Yad ellerde gezdiğim zamanlarda,
Güneş batınca, alacakaranlıkta.

Ağıydelkäylärgä, ay, töşärbez,
Qolaçlar uq salıp, ay, yözärbez,
Qoyaşlar bayıǵaç, engger lä
menggerdä.
Qıçqırır la küke, sayrar bılıbıl,
Şul çağında niçek lä tüzärbez?
Qoyaşlar bayıǵaç, engger lä
menggerdä.

Ağıydelkäy buylap köymä kilä,
Tuqtar mikän suwı say turında?
Qoyaşlar bayıǵaç, engger lä
menggerdä.
Çitlektäge qoş kük talpınamın
Tuğan ilkäyemä qaytırǵa.
Qoyaşlar bayıǵaç, engger lä
menggerdä,
(Nadirov 1988:130)

Bezneng Cirlär Gölbaqçaday
Oçıp la qoşqay sin barasıng,
Barmıysıng mı bezneng cirlärgä?
Bara qalsang bezneng äy cirlärgä,
Sälam äyt sin bezneng illärgä!

Bezneng lä cirlär, äy, bilgele,
Matur gölbaqçalar şikelle,
Suları tämle bal şikärdäy,
Urmannarı ciläk-cimeşle.

Akidillere, ey ineriz,
Kucaklar açıp, ey, yüzeriz,
Güneş batınca, karanlıkta,
Bülbülle guguk öterler,
O zamanlar nasıl sabrederiz?
Güneş batınca alacakaranlıkta.

Akidilden gemi geliyor
Durur mu acaba suyu sıǵ yerde?
Güneş batarken, karanlıkta,
Kafesteki kuş gini çırpınıyorum,
Vatanıma geri dönmek için
Güneş batınca, alacakaranlık.

Vatanıbiz Gölbağçe Gibi
Uçup la kuşum sen gidiyorsun,
Gitmiyor musun bizim ellere?
Gide kalsan bizim ey yerlere,
Selam söyle bizim ellere!

Bizim le yerler, ey, belli,
Güzel gülbağçeler gibi,
Suları tatlı, bal, şeker gibi,
Ormanları çilek-yemişli.

Bezneng ilgä oçsa qoşqayım
Bik matur cirlär kürerseng,
Azıq cimeng tämle bulır sineng,
Aq mamıqtan oya üferseng.
(Nadirov 1988: 128).

Oçıp Qayırtıday Bulam

Qar urmanga kersäm min adaşam
Ağaç başlarına qarasam,
Oçıp qına qayırtıday la bulam,
Tuğan cirläremne uylasam.
Urgap- urgap ağa ağımsu,
Nidän bolay, nidän yamansu?

Tau başına menep qarar idem,
Kürä alsam İdel buyların,
Üzem genä yıraq, küngelelm yaqın,
Tuğan cirdä yörü uylarım.
Urgıp-urgıp ağa ağımsu,
Nidän bolay, nidän bolay yamansu?
(Nadirov 1988: 133).

Bizim ele uça kuşçuğum
Çok güzel yerler görürsün,
Yemek, yemin tatlı olur senin,
Ak pamuktan yuva örürsün.

Uçup Gelecek Gibi Oluyorum

Ormana girersem yolumu şaşırıyorum,
Ağaç başlarına bakarsam,
Uçup gelecek gibi oluyorum,
Eğer vatanımı düşünsem.
Coşarak akıyor akarsu,
Neden böyle hüznün çöküyor?

Dağ başına çıkıp bakardım,
Görebilsem İdil boyların,
Bir tek kendim uzak, gönlüm yakın,
Doğduğum yerde hep düşüncelerim.
Kuvvetli akıyor akarsu,
Neden böyle hüznün çöküyor?

2.7. Kadın ve Kızların Yaşadıkları Gurbetler

Hawalarda Yıldız

Saf-saf qına bulıp, kiyek qazlar
Ütkän sayın xəbär kötämen.
Hawalarda yıldız, sularda qondız
Ğazizäkäy, baldız,
Yılama
Qaldırmam yalğız.

Havalarda Yıldız

Sıra-sıra geyiklerin
Her geçiklerinde haber bekliyorum.
Hawalarda yıldız, sularda kunduz
Azizim, baldız,
Ağlama,
Bırakmam yalnız.

Kiyek qazlar tösle oçar idem,
Belsä idem torğan cirläreng.
Hawalarda yoldız, sularda qondız,
Gazizäkäy, baldız,
Yılama,
Qaldırmam yalğız.

Geyikler gibi uçardım,
Bilseydim kaldığın yeri.
Hawalarda yıldız, sularda kunduz,
Azizim, baldız,
Ağlama,
Bırakmam yalnız.

Äytsägez lä minga qazqaylarım
Söygän yarım isän qaldımı?

Söyleyin siz bana kazlarım
Sevdiğim yârim sağ-salim mi?

Hawalarda yoldız, sularda qondız,
Gazizäkäy, baldız,
Yılama,
Qaldırmam yalğız.

Hawalarda yıldız, sularda kunduz,
Azizim, baldız,
Ağlama,
Bırakmam yalnız.

Kürdegezme anı dusqaylarım
Birgän wäğidälären saqlıymı?

Gördünüz mü onu, dostlarım,
Verdiği sözleri tutuyor mu?

Hawalarda yoldız, sularda qondız
Gazizäkäy, baldız,
Yılama.

Hawalarda yıldız, sularda kunduz
Azizim, baldız
Ağlama.

(Klyuçaryev 1986: 132)

Barma Yeget Yat İllärgä

Tolpa –tolpa kügärçenne
Öyeräder qarçığa,
Barma yeget yat illärgä,
Ker ätiyemä yalçığa.

Gitme Yiğit Yad Ellere

Grup-grup güvercini
Kovalıyor kuşlar,
Gitme yiğit yad ellere,
Gir babama çalışmaya.

Ätiyemneng milençäse
Cille könnä äylänä,
Barma yeget yat illärgä,
Çaçem singa bäylänä.

Ätiyemneng milençäsen
Sin kitsäng, kem tarttırır?
Barma yeget yat illärgä,
Ätiyem haqıngnı arttırır.
(Nadirov 1965: 215).

Nigä Yanarğa Köyärgä

Yaltırap gına poyezd kilä,
Şaulap menä tau başına,
Kürdem buy qız yılauların,
Äle dä tora küz qarşımda.

Anıng yıglauların kürgäç,
Yäşem sebräm bürkem belän.
Ul da yäşlären seberä
Üzeneng cingnäre belän.

Nik yıglıysıng sin qız bala?
Nidän qaynar yäşeng ağa?
Nidän özelä üzäkläreng?
Kemnär sine bolay qağa?

Qarşıbızda ağımsudan
Çıgıp sular alalmadım,
Ni bähetsez bala buldım,
Üz tingemä baralmadım.

Babamın değirmeni
Rüzgârlı günde sallanır,
Gitme, yiğit yad ellere,
Saçım sana bağlanır.

Babamın değirmenini
Sen gidersen, kim çalıştırır?
Gitme yiğit yabancı ellere,
Babam paranı arttırır.

Ne Diya Yanmaya?

Parlayarak tren geliyor,
Gürültüyle dağın başına tırmanıyor,
Gördüm yetişkin kız ağlamalarını,
Hala da durur karşımda.

Onun ağlamalarını görünce,
Yaşımı siliyorum şapkamla.
O da yaşlarını siliyor
Elbisesinin koluyla

Neden ağlarsın sen, kız çocuk?
Neden sıcak yaşın akar?
Neden yanıyor bağrın?
Kimler seni böyle incitiyor?

Karşımızda akarsudan
Çıkıp sular alamadım,
Ne bahtsız bir çocuk oldum,
Kendi yarimi bulamadım.

Yıqlama, buy qız, nik yıqlıysıng?
Awır awıruga salırsıng,
Ul üzenä iptäş tapsa,
Sin dä üzengä tabarsıng.

İke bıl bıl suğışadır
Saxrada üskän tal öçen,
Nigä yanarğa-köyärğä,
Nasıyp bulmagan yar öçen.
(Nadirov 1965: 227).

Qız Yılatu Cırları

Mäskäülärdän alğan al cepne
Tegüwennän awır sütüwe,
Ätekäy kábämneng öyennän
Äcällärdän awır kitüwe.
Yögerep kenä kerdem öylärgä,
Aq patniklar cäygän türlärgä,
Aq qanat qınam, äni, kábäm,
Qunaq qına buldım sezlärdä.
Artıbızda bezneng aq quaq
Aq quaqqa qungan aq buaq,
Ätekäy, kábämneng, öyendä
Songgı könem inde min qunaq.
(Nadirov 1965: 220)

Qız Ätisenä Bağışlap Cırly

İrtädä genä torıp tışqa çıqtım,
Monglı tawış kilä qoqıdan,
Biräseng ätekäy yat qulına
Uyatırlar tatlı yoqıdan.

Ağlama, yetişkin kız, ne ağlarsın?
Ağır hasta olursun,
O kendine eş bulursa,
Sen de kendine bulursun.

İki bül bül tartışır
Sahrada biten söğüt için,
Neden yanmaya,
Nasip olmayan yar için?

Kız Ağlatma Türküleri

Moskovalardan alan kırmızı ipi
Dikmesinden ağır sökmesi,
Babacığım ve annemin evinden
Gitmek Ecellerden ağırdır.
Koşarak ta girdim evlere,
Ak kilimler serdim bşköşeye,
Ak kanadım, annem, canım,
Konak oldum ancak sizlerde.
Arkamızda bizim ak filiz,
Ak filize konmuş beyaz kar,
Babam, canımın evinde,
Son günüm artık ben konak.

Kız Babasına Söyler

Sabah kalkıp da dışarı çıktım,
Hüzünlü ses geliyor guguktan,
Veriyorsun baba yad ellere,
Uyandırırılar tatlı uykudan.

Ana ürdäk kilä ineştän,
Balaları belän yörmeştän,
Ätekäyem mine biräsez,
Soraştıgız mı awıl-küreştän?

Täräzäng töbenä qoş qunsa,
Qurqıtmağing, kábäm-ätekäm,
Minem dä tingnärem kilsälär,
Qıçqırmağing kábäm ätekäm.

Açı ğına ballar, töçe ballar,
Ätiyemä qımız kürengän,
Yatqan ğına urınınm, torğan urınınm,
Ätiyemä tıgız kürengän.

Şaqıl da ğına şaqıl, ni şaqıldıy?
Biyek tau başında cil milçä,
Uncide yaşemdä birdeng äti,
Yäş balanıng qaderen belmiçä.

Bazarlardan alğan qara şälne
Qayğılı könemdä bāylādem,
Rāncūwem kúp ätekāyem singa,
Söymāgān keşegā bāylādeng.
(Nadirov 1965: 232)

Qız Änisenä Bağışlap Cırlıy
Ağıydelkäylärneng aryağında
At aşamıy torğan ülän bar,
Biräseng änekāy yat qulına,
Yat qulında törle hönär bar.

Anne ördek geliyor iniştän,
Yavruları ile gezmeden,
Babacığım beni veriyorsunuz,
Sordunuz mu köy-tanıdıklardan?

Penceren önüne kuş konarsa,
Korkutmayın, canım-babacığım,
Benim de dostlarım gelseler,
Kızmayın siz, canım babacığım.

Acı ballar, tatsız ballar,
Babama da kımız gözükmüş,
Yattığım yerim, kaldığım yerim,
Babama dar gözükmüş.

Taktır -takır ne takır diyor?
Yüksek dağın başında yel değirmeni,
Onyedı yaşım da verdin beni,
Genç çocuğunun değerini bilmedim.

Bazarlardan aldığım kara şalı
Kederli günümde bağladım,
Rencidem çok babacığım sana,
Sevmediğim insana bağladım.

Kız Annesine Söyler
Akidilin karşı tarafında
Atlar yemiyecek çimler var,
Veriyorsun annae yad ellere,
Yadıneline farklı hünler var.

Bazarlara bardım, qayış aldım,
Alma da ğına çuar at öçen,
Asıradıng, änkäy, sin üsterdeng
Qaderem belmägän yat öçen.

Çın çınayaqlara çäylär saldım,
Babaylarning söygän aşısı şul,
Äy qanat qınam, anaqayım,
Ayrılların başı şul.

Täräzä töbemdä yomırqa,
Al ğına da anay kâbäm onıtma,
Qarşımda balam qala diyep,
Al da anay kâbäm onıtma.

Qolağıma taqqan qolaqça
Yörsäm talpınadır ber yaqqa,
Äniyem biräseng bik yıraqqa,
Kilep yörü almam qunaqqa.
(Nadirov1965:234).

Ätkäy Yortı –Altın bişek

Ardım anam, arıdım,
Sabangä cikkän tay kebek,
Qağalar anam, qağalar,
Yalgız qalğan qaz kebek.

Talyan garmun monglı dilär,
Uynatsalar tınglar idem,
Ätkäy yortı- altın bişek,

Pazarlara gittim, kemer aldım,
Elma gibi binekli at için,
Baktın ve sen büyüttün
Kadrimi anlamayan yad için.

Gerçek fincanlara çaylar koydum,
Dedelerin sevdiği rızıkı bu,
Ek kanadım, anneciğim,
Ayrılmaların başı budur.

Pencere önümde yumurta,
Sakın annem, Kâbem, unutma,
Karşımda yavrum kalıyor diye,
Sakın anneciğim unutma.

Kulağıma taktığım küpe
Yürürken sallanıyor bir tarafa,
Annem veriyorsun pek uzağa,
Misafir gelip gidemem.

Baba Yurdu-Altın Beşik

Yorulдум, annem, yorulдум,
Tarla sürmeye eğlenen at gibi,
İncitiyorlar beni annem,
Yalnız kalan kaz gibi.

Qaytarsalar qaytır idem.
Akordeon hüzünlü olur derler,
Çalsalar ben dinler idim,

Baba yurdu-altın beşik,
(Nadirov 1965: 291)

Anaqay

Enä belän genä sandıq cep kenä,
Qaldı sarı sandıq töbendä,
Uynağanım - kölgänem, anaqay,
Qaldı ğaziz ätiyem öyendä.

Äti atlarıngnı cibärdengme
Ülän üskän tauning sırtına?
Riza bulır idem şul qaynişneng,
anaqay,
Yomran sızğırsa da yortına.
Yomran sızgıru-yok olmak.
(Nadirov 1965: 292)

Qaynişlärä Yastıq Qatı

Qarurmannı çıqqan çaqta, anaqayım,
Qarçığa aldı qoyımnı,
Qaynişlärä yastıq qatı, anaqayım,
Aldı tatlı yoqımnı.

Qaz mamıǵı ap-aq bula, anaqayım,
Külgä töşsä dımlana,
Xäsrät külendä yözärgä, anaqayım,
Tuğanmındır dönyağa.

(Nadirov 1965: 292)

Gönderseler-döner idim.

Anneciğim

İğne ile ancak sandık ip ancak,
Kaldı sarı sandık dibinde,
Oynadığım ve güldüğüm anneciğim,
Kaldı aziz babamın evinde.

Baba atların yolladın mı?
Çimen biten dağın sırtına?
Razı olurdum o kaynanamın,
anneciğim,
Yıkılsa bile evi.

Kaynanalarda Yastık Sert

Kara ormanı çıkarken anneciğim,
Kuşlar aldı kuyumu,
Kayın tarafında yastık katı anneciğim,
Aldı tatlı uykumu.

Kaz pamuğu bem-beyaz olur,
anneciğim
Göle düşerse nemleniyor,
Hasret gölünde yüzmeye, anneciğim,
Doğmuşumdur dünyaya.

Bılbılım

Yeget:

Uqalı qalfağingnı çıqçı kiyep, bılbılım,
Quzasına kerlär qunmasın ğına,
Ayrılışır bulsaq bähilläşik, bılbılım,
Songğı köndä räncülär bulmasın ğına.

Yiğit:

Süslü şapkanı çık sen giyip bülbülüm,
Üsütne kir-toz konmasın sakın,
Ayrılacaksak helalleşelim, bülbülüm,
Son günde kırılmalar olmasın.

Qız:

Siläzän genä ürdäk nik suydıng sin, bılbılım,
Mamıqqayın cilgä tuzdırıp qına?
Almas ta ğına bulğaç, nik söydeng song, bılbılım,
Yäş ğomeremne ärämgä uzdırıp qına?

Kız:

Ata ördeği ne diye kestin, bülbülüm,
Pamuğun rüzgârda dağıtarak?
Madem almıyacaktın, ne diye sevdin, bülbülüm,
Genç ömrümü boşuna geçirerek?

Yeget:

Sayraçı, sanduğaç, sin, sayraçı, bılbılım,
Ğayep cirdä sineng azığing ğına,
Yılama söygän yar, sin yılama, bılbılım,
Äniyengä töşsen yazığing ğına.

Yiğit:

Öt sen, bülbülüm, öt sen, bülbülüm,
Ayıp yerde senin yemin ancak,

Bülbülüm

Ağlama, sevdiğim yar, ağlama, bülbülüm,
Annene çektirdiğinin kahrını düşsün.

İkâü:

Kömeş tã genã qaşıq, sabı nãzek, bılılım,
Totsam qul ğınayımın peşerã genã,
Ayrılu xãllãre bigrãk awır, bılılım,
Yana torĝan utqa tõeşerã genã.

İkisi:

Gümüş kaşık, kolu ince, bülbülüm,
Tutsam elimi yakıyor ancak,
Ayrılu hasreti zor, bülbülüm,
Yanan ateşe atıyor ancak.

(Nadirov 1988: 273).

Can Söygän Yârdin Äy Ayırdılar
(Can Sevdiğim Yârdan Ayırdılar)

Uram yağında kosoy tãrãzã,
Uzĝan bargannı baĝarĝa ğına,
Can söygän yârdin äy ayırdılar,
Sularĝa başım aĝarĝa ğına.

Cadde tarafında eğik pencere,
Giden-geçene bakmaya ancak,
Can sevdiğim yârdan ey ayırdılar,
Sulara başım akmaya ancak.
Yalanayaq yögerdem qardin,
Yuqtır rizıq qınam yârdin ğına.
Yalanayak koştum kardan,
Yoktur rızkım yârdan ancak.

Bezneng lä aslarda ıruçşalarda,

Oxotnik quyan ata da ğına,
Can söygän yârdin âyâ ayırdılar,
Yat yar yanında yata da ğınam,
Yalanayaq yögerdem qardin ğına,
Yuqtır rızıq qınam yârdin ğına.
Bizim le altlarımızda korularda,
Avcı tavşanı atıyor ancak,
Can sevdiğim yârdan âyâ ayırdılar,
Yat yâr yanında yatıyorum ancak,
Yalanayak koştum kardan,
Yoktur rızkım yârdan ancak.
Kısaltılarak verildi (Nadirov 1988: 197).

2. KISA CİRLARDA GURBET

2.1. Maişet Temini İçin Gurbette Olanın Özlemleri

Zimagurning çalbarı,
Buy buy anıng alları,
Qayda eşlăsä - şunda qala
Zimagurning malları.
(Nasıyri 2005: 87)

Zimagurun şalvarı,
Boy boy onun önleri,
Çalıştığı yerde kalır
Zimagurun malları.

Zimagurlar aş peşerä,
Aşıylar ber tabaqtan,
Keşelär eşkä barganda
Alar çığa qabaqtan.
(Nasıyri 2005: 87)

Zimagurlar yemek pişirir,
Aynı tabaktan yerler,
Kişiler işe giderken
Onlar çıkar kabaktan.

Zimagur buldı başım,
Niçek ilemä qaytıym?

Aqtıq pinjagemne sattım,
Nilär yabınıp yatıym?

Zimagur oldu başım,
Nasıl evime döneyim?
(Nasıryi 2005: 88)

Zimagur bulıp yörgändä
Qatı cirkä yatmadım,
Baş aslarım salırğa
Sınıq kirpeç tapmadım.
(Nasıryi 2005: 88)

Zimagurlar cäygä çıqsa -
Ozın kiyemen qısqarta,
Qışqı salqın, äçe cildä
Tezlärenä boz qata.
(Nasıryi 2005: 88)

Zimagur yörgän yullarda
Ozın-ozın mayaq bar,
Açı suıq burannarda
Bigräk tunga ayaqlar.
(Nasıryi 2005: 88)

Zimagurnıng yaratqanı-
Qara bürek qara çäç,
Qayt öyengä, qayt cirengä,
Ber imana cireng çäç.
(Nasıryi 2005: 88)

İmana- buğday saçmaq için bir ölçüm toprak parçası.

Közlär citsä şaxta östenä
Qoyıla sarı yafraq,

Son ceketimi de sattım,
Neyle örtünüp uyuyayım?

Zimagur olarak gezerken
Sert olan yere yatmadım
Başım altına koymaya
Kerpiç parçası bulamadım.

Zimagurlar yaza çıksa-
Uzun kıyafetin kısaltır,
Kışın soğuk, acı rüzgârda
Dizlerini buz tutar.

Zimagur gezen yollarda
Uzun-uzun ışıklar var,
Acı soğuk rüzgârlarda
Pek üşürler ayaklar.

Zimagurun sevgilisi-
Kara şapka, kara saç,
Dön eline, döne yerine,
Bir imana yerini işle.

Qarangı cir aslarında
Yazğan mikän tufıraq?

Güzler olsa kuyu üstüne
Dökülür sarı yaprak,
(Nasıryi 2005: 90)

Şaxtyer mesken nârsâ uylıy,
Tayanıp körägenä?
Ğazrail qunıp tora
Şaxtyerning yörägenä.
(Nasıryi 2005: 91)

Kitäm inde, kitäm inde,
Kitsäm qala külmägem,
Şaxtalardan iskän cillär-
Sezgä qaynar sälamem.
(Nasıryi 2005: 91)

Şaxtyer mesken kümer çaba,
Nik talmasın beläge?
Uncidedä şaxtyer bulğaç,
Nik yanmasın yöräge?
(Nasıryi 2005: 91)

İrtä torıp tışqa çıqsam,
Şaxtyer atı keşnider,
Yanggır tügel, qar yausa da
Şaxtyer hamam eşlides.
(Nasıryi 2005: 91)

Karanlık yer altlarında
Toprağa girmek mi kaderim?

Madenci zavallı ne düşünür
Dayanarak küreğine?
Azrail konar durur
Madencinin yüreğine.

Gidiyorum artık, gidiyorum,
Gidersem, kalır elbisem,
Kuyulardan esen sıcak yeller-
Size sıcak selamım.

Madenci zavallı kömür keser,
Neden yorulmasın bileği?
On yedide madenci olunca,
Nasıl yanmasın yüreği?

Sabah kalkıp dışarı çıksam,
Madenci atı kişniyor,
Yağmur değil, kar yağsa da
Madenci hâlâ çalışıyor.

Bez şaxtalarda çababız
Taştan qatı kümerne,
Şul şaxtada eşli-eşli
Uzdırdıq yaş gomerne.
(Nasıyri 2005: 91)

Şaxtalarga baram inde,
Şaqtıy yul salam inde,
Ence börtəkləre kebek
Töşep yuğalam inde.
(Nasıyri 2005: 91)

Şaxtalarga bargaçtın
Utırtalar bişekkä,
Yartı ülem dip yazılğan
Töşä torğan tişekkä.
(Nasıyri 2005: 91)

Şahtyer yeget eşkə bara,
Aqrın basıp, küp ala,
Mesken yegetneng könnäre
Cir astında yuğala.
(Nasıyri 2005: 89)

Şahtyer lampası qızara
Pıyalası qızganga,
Qızganam yaş gómremne
Şaxtalarda uzganga.
(Nasıyri 2005: 89)

Maden ocağında keseriz
Taştan da sert kömürü,
Bu kuyuda çalışarak
Geçirdik genç ömrümüzü.

Maden ocağına giderek
Pek çok yol yapıyorum artık,
İnci taneleri gibi
Düşüp kayboluyorum artık.

Maden ocağına varınca
Oturturlar beşiğe,
Ölümün yarısı diye yazılı
Şu indiğimiz deliğe.

Madenci yiğit işe gidiyor,
Yavaş basıp, çok alıyor,
Zavallı yiğidin günleri
Yer altında kayboluyor.

Madenci lambası kızarıyor
Camı ısındığından,
Acıyorum gençliğime
Kuyularda geçtiğinden.

Şaxtyer yeget yatıp yoqlıy
Odeyalın yabınıp,
Yatsa yoqları kilmi
Tuğan ilen sağınıp.
(Nasıryi 2005: 89)

Şaxtyer yeget eşkä bara,
Qulina totqan lampasın,
Siksän säğat' cir astında
Kürmi dönya yaqtısın.
(Nasıryi 2005: 89)

Maşınanı ni yöretä?
Cirneng qara kümere,
Köne-töne cir astında
Ütä şaxtyer gömere.
(Nasıryi 2005: 89)

Şaxtalargä bargan çaqta
Şaxta köyen cırladım,
Şaxtalargä töşep citkäç,
Tar gürlärne uyladım.
(Nasıryi 2005: 89)

Şaxtyer yeget barlap yöri
Kümerle köräklären,
Şaxtağa töşärgä digäç,
Yarıla yöräklärem.
(Nasıryi 2005: 89)

Madenci yiğit yatıp uyuyor
Battaniyesini örtünüp,
Yatsa uyuyamıyor ki
Vatanını özleyerek.

Madenci yiğit işe gidiyor,
Eline almış lambasını,
Seksan saat yer altında
Görmez dünya ışığını.

Arabayı ne gezdirir?
Yerin kara kömürü,
Gece gündüz yer altında
Geçer madenci hayatı.

Maden ocağına giderken
Kuyu ezgisini söyledim,
Kuyulara inince de
Dar kabirleri düşündüm.

Madenci yiğit sayıyor
Kömürlü kürekleri,
Kuyuya inin denilince
Ödüm kopuyor.

Şaxta kümere tuzanın
Sibälär cir astında,
Arıslan kebek yegetlär
Kibälär cir astında.
(Nasıyri 2005: 89)

Parovozlarga yağalar
Bez çığarğan kümerne,
Qarangğı cir aslarında
Uzdırabız gömerne.
(Nasıyri 2005: 89)

Kilgän idem min Donbassqa,
Bayımam mı dip aqçağa,
Min kiläsen belmägännär-
Çaçmägännär baqçağa.
(Nasıyri 2005: 89)

Şaxtyerlarning azanı
Säğat'biştä qıçqıra,
Ber ike kön eşlämäsäng-
Quldan mallar ıçqına.
(Nasıyri 2005: 90)

Donbass illäre waq taşlıq,
Taşlıqta üsmi aşlıq,
Tomanda adaşqan qoşlar kük, Kilep
monda adaştıq.
(Nasıyri 2005: 90)

Kuyu kömrünün tozunu
Serperler yer altında,
Aslan gibi yiğitler
Kururlar yer altında.

Lokomotiflere yakarlar
Çıkardığımız kömürü,
Karanlık yerler altında
Geçiriyoruz ömrümüzü.

Gelmiştım ben Donbass'a,
Zengin olmam mı diye biraz daha
Geleceğimi bilmemişler-
Saçmamışlar bahçeye.

Madencilerin azanı
Saat beşte okunur,
Bir iki gün çalışmazsan-
Elinden mallar gider.

Donbass ilçeleri küçük taşlık,
Taşlıkta bitmez buğday,
Siste yolunu kaybeden kuşlar gibi,
Gelip buraya yolumuzu şaşırdık.

Biyek tauning başında
Çıdargā yuq dawılğa,
Aq yözlārem sarı buldı
Şaxtyergā eş awırğa.
(Nasıyri 2005: 90)

Şaxtalarda küp eşlādem,
Bulalmadım naçal'nik,
Bulır idem min naçal'nik,
Östā kiyem naçar bit.
(Nasıyri 2005: 90)

Kitkān idem kükeneng ayında,
Qaytsam yafraq betkān qayında,
İsäplāp, uylap qarasam,
Öç çitbirtān kilgān ayıma.
(Nasıyri 2005: 81)

Közdā kitkān qazlar yaz qaytır,
Ence mārçān kebek tezelep,
Bez ğarīb lā öçen kem yılasın
Eç üzäkkäyläre özelep?
(Nasıyri 2005: 81)

Sarı at ciktem, sazlar kiçtem-
Sarı atım salqın alsın dip,
Çit illärdä bik küp yördem-
Ğaziz başım ğıybrāt alsın dip.
(Nasıyri 2005: 81)

Yüksek dağın başında
Dayanılmaz fırtınaya,
Ak yüzlerim sarı oldu,
Madencinin işi zor.

Maden ocağında çok çalıştım,
Hiç müdür olamadım,
Olurdum da ben müdür,
Üstümde kıyafetler eski.

Gitmiştim guguk ayında,
Dönüyorum - yaprak bitmiş kayında,
Hesap ederek, düşünürsem,
Üç çeyrek olmuş geldiğime.

Güzde giden kazlar ilkbaharda döner
İnci mercan gibi dizilerek
Biz garipler için kim ağlasın
İçi bağı parçalanarak?

Sarı at eğlerdim, sazları geçtim-
Sarı atım soğuk alsın diye,
Yad yerlerde pek çok gezdim-
Aziz başım ibret alsın diye.

Alista la cirdän kürenäder
Ağıydelkäylärneng aq taşı,
Qayda ğına barıp, qayda yörmäs
İr başqayı belän at başı?
(Mingnullin, Urmançe 127: 2001)

Qara bula urman qoşı,
Sarı bula yar qoşı,
Çit cirlärdä zaya ütä
Altın ğomer yartısı.
(Mingnullin, Urmançe 2001: 128)

Xätfä palaslarını sin selkiseng
Öslärendä tuzan bulmasqa,
Üz ilbez tügel, yat illär şul
Nigä bezneng küngel tulmasqa?
(Nasıyri 2005: 82)

Bez kitärbez dä ay alışqa,
Alışqa da tügel tabışqa,
İsändäy yörep, saular qaytsaq,
Doşmannar la qalır sağışqa.
(Nasıyri 2005: 82)

Qarağaylar üsə ay dan öçen,
Bal qortları oça bal öçen,
İllärennän bizep, dönya gizep,
Yeget mesken yöri mal öçen.
(Nasıyri 2005: 82)

Uzak yerlerden gözüküyor
Akidillerin ak taşı,
Nerelere gidip, nerde gezmez
Er başıyla at başı?

Kara olur orman kuşu,
Sarı olur yar kuşu,
Yad yerlerde boşa geçiyor
Altın ömrün yarısı.

Kadife halıları silkiyorsun
Üstünde toz olmasın diye,
Öz vatanımız değil, yad eller ki
Neden gönlümüz hüznlenmesin?

Biz gideriz de ey almaya,
Almaya da değil, bulmaya,
Sağ salım geri dönsek eğer,
Düşmanlar kederlenir.

Atlar büyür onur için,
Arılar uçar bal için,
Ellerinden bezerek, dünya gezerek,
Yiğit zavallı yürür mal için.

Aqbüz atqa mensäng- tar bula,
Aq iyärlär salsang- par bula,
Atalardan qalğan yalgız bala
Çit illärdä yörep ir bula.
(Nasıyri 2005: 82)

Urmannardan çığar, tüşe çuar
Urman buylarıning kükese,
Çittä bāxet ezlāp yörgännärneng
İlgä äylānep qaytmıy kübese.
(Nasıyri 2005: 82)

Kara bula urman qoşı,
Sarı bula yar qoşı,
Yat cirlärdä zaya ütte
Altın gomer yartısı.
(Nasıyri 2005: 83)

Atlangan atım çem qara,
Cikkän atım timer kük,
Çittä yörgän yegetlärneng
Tilmerep ütkän köne küp.
(Nasıyri 2005: 83)

Ağımsuğa çuma kürmä,
Su töbendä yätmä küp,
Çit illärdä bez yöribez
Adaşıp qalğan bäbkä kük.
(Nasıyri 2005: 83)

Ak boz ata binsen dar olur,
Ak eğerler koysan çift olur,
Atalardan kalan yetim çocuk
Yad ellerden gezip er olur.

Ormanlardan çıkar, bağırlı renkli
Orman boylarının guguşu,
Yad yerlerde baht arayanların
Vatana dönmüyor çoğu.

Kara olur orman kuşu,
Sarı olur yar kuşu,
Yad ellerde boşa geçti
Altın ömrün yarısı.

Bindiğim atım simsiyah,
Hazırladığım atım demir gibi,
Gurbette olan yiğitlerin
Zorlanarak geçirdiği günü çok.

Akarsuya sakın dalma,
Su dibinde sürtme ağı çok,
Yad ellerde geziyoruz,
Yolunu şaşırmış ördek yavrusu gibi.

Öy artındagı miläşne
Kemnär äytä balan dip;
Çit illärdä yalgız başım
Äytüçe yuq, balam, dip.
(Nasıyri 2005: 83)

Küpme yördem, küpme kürdem,
Badyan çäčkän cirlär yuq,
Badyan çäçep, badyan alıp
İgelekläner illär yuq.
(Nasıyri 2005: 83)

Yıraqtan yaltırap tora
Taş kibetneng elgeçe,
Yapan cirdä yapa-yalgız,
Yuq xälemne belüçe.
(Nasıyri 2005: 81)

Piterburnung uramnarı,
Uram sayın şämnäre,
Rızıq qayda-bändä şunda,
Rızıq yörtä bändäne.
(Nasıyri 2005: 83)

Kügärçen kükäy salsa da,
Balasın çığarmasın,
Rızıq çitkä yazsa-yazsın,
Tufrak çitkä yazmasın.
(Nasıyri 2005: 83)

Ev arkasındaki üvezi
Kimler der ki kartopu diye,
Yad yerlerde yalnız başım
Söyleyen yok yavrum diye.

Çok gezdim, çok gördüm,
Badyan ekilen yerler yok,
Badyan ekip, badyan alıp,
Faydalanacak eller yok.

Uzaktan parlıyor,
Taş mağazanın anahtarı,
Yaban yerde tek başıma
Kimse halimi sormuyor.

Peterburg'un sokakları,
Her sokakta mumları,
Rızık nerdeyse ben de orda,
Rızık gezdirir insanı.

Güvercin yumurtalarsa da,
Yavrusunu çıkarmasın,
Rızık yad yerde yazılmışsa-olsun,
Ama toprak öyle olmasın.

Aq qayınğa ürelep üskän
Quyı zängär göl bit ul,
Tuğan ildän çitkä kitü
Äcäl belän ber bit ul.
(Nasıyri 2005: 83)

Baqçalarga kergän bulıp
Sındırma tallarımnu,
Çit illärdä yalgız başım
Kem beler xälläremne?
(Nasıyri 2005: 84)

Zänggär satin külmägemne
Tuzar dimägän idem,
Yäş gömerem çit illärdä
Uzar dimägän idem.
(Nasıyri 2005: 84)

Utırmagız maşınağa,
Maşına alıp kitä ul,
Alıp kitep, çit illärgä
Başını äräñ itä ul.
(Nasıyri 2005: 84)

Ağıydeldän agıp kilä
Alma yuğan su bit ul,
Çit illärdä yalgız başqa
Bigräk yamansu bit ul.
(Nasıyri 2005: 84)

Ak kayına sarılarak bitmiş
Koyu mavi çiçek ki,
Vatanından gurbete gitmek
Ölüm ile aynıdır.

Bahçelere girdiğinde
Kırma sen dallarımı,
Gurbette be yalnız başım
Kim bilir hallerimi?

Mavi saten elbisemi
Hiç eskir sanmamıştım,
Genç ömrüm benim gurbette
Hiç geçer sanmamıştım.

Binmeyin arabaya,
Araba alıp götürür,
Gurbetlere götürerek
Başını harap eder.

Akidilden akıp gelir
Elma yıkanan su,
Gurbetlerde tek başına
Çok hüzünlü olur.

İke aqqoş su östendä,
Berse tora çitendä,
Sez torasız tuğan ildä,
Ber min genä çit ildä.
(Nasıyri 2005: 84)

Baqça işegen açıp quy,
Qoyaş töşsen qıyarğa,
Minga Xoday şulay yazğan
Çittä rızıq cıyarğa.
(Nasıyri 2005: 84)

Ber yaulıgımın ike ittem,
Berse ingile, berse tar.
Çit ilärdä şunısı çiten-
Ber kürergä intizar.
(Nasıyri 2005: 84)

Orenburning kibetläre
Axşam citmi yabılmıy,
Üskän cirdä yuq baxeteng
Yörgän cirdä tabılmıy.
(Nasıyri 2005: 84)

İrtä bulsa mongsu bula
Poyezd qıçıruları,
Çit-çit ikän, çiten ikän
Çit ildä toruları.
(Nasıyri 2005: 84)

İki kuğu su üstünde,
Biri durur kenarda,
Siz durursuz ki vatanda,
Bir tek benim gurbette.

Bahçenin kapısını açık bırak,
Güneşlensin salatalık,
Bana Huda öyle yazmış,
Gurbette rızık toplamak.

Bir örtümü iki ettim,
Biri geniş, öbürü dar.
Gurbette şu zor ki-
Bir görmeye intizar.

Orenburg'un mağazaları
Akşam olmadan kapanmaz
Büyüdüğü yerde olmayan baht
Gezdiği yerde bulunmaz

Sabah olsa hüzünlü olur
Trenin seslenmesinden,
Yad-yad imiş, çok zor imiş,
Gurbetlerde yaşamak.

Birmi baxet, birmi baxet,
Birmi baxet bezlärğä,
Birmägän baxet bezlärğä,
İnde kitäm ezlärğä.
(Nasıyri 2005: 84)

Qaynıy qazan - qaynıy qazan,
Qaynıy qazan, taştı inde,
İ Xodayım, yalgız başım
Çit cirdä adaştı inde.
(Nasıyri 2005: 84)

Kitäm inde, kitäm inde,
Maşına kötäm inde,
Kübäläktäy cannarımning
Başına citäm inde.
(Nasıyri 2005: 84)

Ay yuğarı, ay yuğarı
Aylar da batar inde,
Çit cirlärdä yalgız başım
İlgä qaytırmın inde.
(Nasıyri 2005: 84)

Aqqoş balası qoyına,
Küllärdä su betmäsä,
İsän bulsaq, ber qaytırbız,
İldä rızıq betmäsä.
(Nasıyri 2005: 84)

Vermiyor baht, vermiyor ki,
Vermiyor baht bizlere,
Vermeyen baht bizlere,
Artık gidiyorum bulmaya.

Kaynıyor kazan, kaynıyor,
Kaynıyor ki taştı artık,
Ya, Allah'ım, yalnız başım
Gurbette yolunu şaştı.

Gidiyorum artık, gidiyorum,
Araba bekliyorum artık,
Kelebek gibi canlarımı
Kendim öldürüyorum artık.

Ay yukarı, ay yukarı,
Aylar da batar artık,
Yad ellerde yalnız başım
Vatanıma dönerim artık.

Kuğu yavrusu yıkanıyor,
Göllerde su bitmezse,
Sağ olursak, bir döneriz,
Vatanda rızık bitmezse.

Kitä qazlar, kitä qazlar,
Kitä qazlar Donbassqa,
Min dä uylap toram äle,
Şul qazlardan qalmasqa.
(Nasıyri 2005: 85)

Kitäm inde, kitäm inde,
Kitsäm, qaytalmam inde,
Alsulanıp çıqqan qoyaşlarını
Bayta almam inde.
(Nasıyri 2005: 85)

Qulımdağı baldağımın
İsemnäre Mullayan,
Başqaylarım çit illärdä-
Şunga kürä mongayam.
(Nasıyri 2005: 85)

Çäçäk idek illärdä,
Çäçeldek çit cirlärgä,
Tağı da çäçäk bulır idek,
Qaytsaq tuğan illärgä.
(Nasıyri 2005: 85)

Sezgä urmannar yıraqmı?
Bezgä urman su aşu,
Çit illärdä bulğangadır
Qoşlar monglı sayraşa.
(Nasıyri 2005: 85)

Gidiyor kazlar, gidiyor,
Gidiyor kazlar Donbass'a,
Ben de düşünüyorum,
O kazlardan kalmamayım diye.

Gidiyorum artık, gidiyorum,
Gitsem, dönemem artık,
Kırmızı olarak çıkan güneşlerin
Batmasını göremem artık.

Elimdeki yüzüğümün
İsimleri Mullayan,
Başlarım yad yerlerde-
Bu yüzdendir hüznüm.

Çiçektik biz vatanda,
Saçıldık yad yerlere,
Yine çiçek olurduk
Dönseydik geri vatana.

Size ormanlar uzak mı?
Bize orman suyun karşısı,
Yad yerlerde olduğumdan,
Kuşlar hüzünlü ötüyor.

Utrabız da kitäbez,
Atlarğa awır itäbez,
Atlarğa awır, bezgä çiten,
Çit illärgä kitäbez.
(Nasıyri 2005: 85)

Yalgızım, dip mongaymasın
Çit cirdä yalgız başım,
Yoldız singa mayaq bulsın,
Namus bulsın yuldaşım.
(Nasıyri 2005: 85)

Ağıydelkäy, Ağıydelkäy,
Ağıydelkäy qomlı taş,
Nik mongaymasın gaziz baş,
Üze çittä, üze yaş.
(Nasıyri 2005: 85)

Dinggez artı - kük toman,
Min ilemdä küp tormam.
Az da tormam, küp tä tormam,
Sağınsağız da bulmam.
(Nasıyri 2005: 85)

Küper başları - kük toman,
Tuğan ildä küp tormam,
Yazın bulsam, közen tormam,
Sağınırız- min bulmam.
(Nasıyri 2005: 85)

Oturuyoruz da gidiyoruz,
Atlara zor ediyoruz,
Atlara zor, bize beter,
Yad yerlere gidiyoruz.

Yalnızım, diye hüzünlenmesin
Yad yerde yalnız başım,
Yıldız sana fânus olsun,
Namus olsun yoldaşım.

Akidil, Akidil,
Akidil - kumlu taş,
Neden hüzünlenmesin aziz baş?
Gurbette kendisi, kendisi genç.

Deniz arkası gök duman,
Ben ülkemde çok durmam.
Az da durmam, çok ta durmam,
Özleseniz de olmam.

Köprü başları gök duman,
Vatanımda çok durmam,
İlkbaharda olsam, güzde durmam,
Özlersiniz-ben olmam.

Aqqoş balasın öyrätä
Suğa kergäç yözärgä,
Kürkäm sabırlıqlar kiräk
Çit illärdä tüzärgä.
(Nasıyri 2005: 85)

Kuğu yavrusunu öğretiyor
Suya girince yüzmeye,
Güzel sabırlıklar lazım
Gurbette sabretmeye.

Bik küp yördem, bik küp yördem,
Bik küp yördem çit ildä,
Çit ildä bik küp yörgängä
Sarı qaldı bitemdä.
(Nasıyri 2005: 85)

Pek çok gezdim, pek çok gezdim,
Per çok gezdim gurbette,
Gurbette çok gezdiğimden
Sarı kaldı yüzümde.

Kük kügärçen görläsä-
Çıgarıp boday sibegöz.
Bezneng änkäy bik yığlasa-
Kerep üget biregez.
(Nasıyri 2005: 85)

Gök güvercin öterse-
Çıkartıp buğday serpiniz.
Benim annem çok ağlasa-
Girip öğüt veriniz.

Cir ciläge qayda peşä?
Cil timägän alanda.
Bezneng öçen qayğırmagız,
Rızıq qayda - bez anda.
(Nasıyri 2005: 85)

Yer çileği nerde biter?
Yel değmeyen alanda.
Bizi hiç merak etmeyin,
Rızık nerde-biz de orda.

At cibärdem ürlärgä,
Ürläp menmäs cirlärgä,
İnde sezdan yıraq kitttem,
Küzlär kürmäs cirlärgä.
(Nasıyri 2005: 86)

At yolladım yükseklerä,
Tırmanarak çıkılmaz yerlere,
Artık sizden uzak gittim,
Gözler göremez yerlere.

Sau bulıǵız kürmäsäm,
Şät qaytırmın ülmäsäm,
Açı xäsrätlär kürep,
Yalgız gürgä kermäsäm.
(Nasıyri 2005: 86)

Biyek taudan çıǵaralar
Taş pulatqa taşlarını,
Dönya malı-dunggız qanı,
Şul qaytarmıy başlarını.
(Nasıyri 2005: 86)

Bezneng ildä bez qıymmät,
Sezneng ildä sez qıymmät,
Ġaqıllıǵa başlar qıymmät,
Ġaqılsızǵa mal qıymmät.
(Nasıyri 2005: 86)

Ayagımdaǵı itekneng
Ber tabanı tişelgän,
Tuǵan üskän illäremdä
Rızıgım kiselgän.
(Nasıyri 2005: 86)

Peterbur uramnarında
Telefon baǵanası,
Çit illärdä mäxrüm bulıp
Yöri adäm balası.
(Nasıyri 2005: 86)

Elveda ki görmezsem,
Bir dönerim ölmezsem,
Acı hasretler görüp,
Yalnız topraǵa girmezsem.

Yüksek daǵdan çıkartırlar
Taş polata taşları,
Dünya malı-domuz kanı,
O bırakmıyor başları.

Ülkemizde biz değerli,
Ülkenizde siz değerli,
Akıllıya başlar değerli,
Akılsıza mal değerli.

Ayagımdaki çizmenin
Birinin altı deşilmiş,
Doğup büyüdüğüm vatanımda
Rızkım kesilmiş.

Petersburg sokaklarında
Telefon sütunları,
Yad ellerde mahrum olup
Gezer insanoğlu

Bezneng Qazan vokzalının
Qayda ikän lojesı?
Eçmägän sularnı eçerde
Fani dönya nujası.
(Nasıyri 2005: 86)

Min kildem bu illärgä-
Aqça suqqan cirlärgä,
Nasıyp bulsın bayıp qaytu
Tuğan üskän illärgä.
(Nasıyri 2005: 86)

Ay yanında yaqtı yıldız,
Ul İstambul cirendä,
Bähetle ata balaları
Yöri tuğan ilendä.
(Nasıyri 2005: 86)

Ağıydel buylarında
Aqbüz atım su tapmıy,
Sular tapsa ülän tapmıy,
Yalgız başım yäm tapmıy.
(Nasıyri 2005: 86)

Käterinbur zur bulsa da
Bik matur qala tügel,
Tuğan ildän çıgıp kitkän
Bähetle bala tügel.
(Nasıyri 2005: 86)

Bizim Kazan otogarının
Nerde ki lojmanı?
İçmeyen suları içirdi
Fani dünya dertleri.

Ben geldim bu ülkeye-
Para basılan yerlere,
Nasip olsun zengin dönmek
Doğup büyüdüğüm ellere.

Ay yanında parlak yıldız,
O İstanbul yerinde,
Bahtlı ata çocukları
Gezer öz vatanında.

Akidil kıyılarında
Akboz atım su bulamıyor,
Sular bulsa çimen bulmaz,
Yalnız başım huzur bulmaz.

Yekaterinburg büyük olsa da
Çok güzel şehir değil,
Vatanından çıkıp giden
Mutlu bir çocuk değil.

Atlarnı matur kürsätä
Mäkärcä duğaları,
Qaylarğa barsang da kiräk
Ata-ana doğaları.
(Nasıyri 2005: 86)

Sarı sanduğaç balasın
Niçä sanasang da öç,
Qaya barsang da ber qoyaş,
Ğaziz başqa ğına köç.
(Nasıyri 2005: 86)

Äy isä cil, isä cil,
İsänme ikän bezneng il?
İsän bulsa bezneng il,
Onıtılır nuja kürgän cir.
(Nasıyri 2005: 86)

Atlar bara atlap- atlap,
Yulning tufrağın taptap,
Qaytır idem illäremä,
Tora qarurman qaplap.
(Nasıyri 2005: 86)

Ay Nalasa, Nalasa,
İlebez qaldı läbasa,
İnde bezgä qaytu bulmas,
Äti kilep almasa.
(Nasıyri 2005: 87)

Atları güzel gösterir
Mekerce arkları,
Nereye gitsen de gerek
Ata-ana duaları.

Sarı bülbül yavrusunu
Kaç kere saysan da üç,
Nereye gitsen de bir güneş
Ancak aziz başa güç.

Ey yel eser, yel eser,
Sağ mı ki bizim ülke?
Eğer sağ ise bizim ülke,
Unutulur dert edilen yer.

Atlar gider, atlaya-atlaya,
Yolun toprağına basarak,
Dönerdim geri ülkeme,
Durur karar orman kapatıp.

Ey Nalasa, Nalasa,
Elimiz kaldı mı yoksa?
Artık bize dönme olmaz,
Baba gelip almazsa.

Qaytır idem illäremä-
Qarlar yaugan yulıma,
Qarlar yaumağan yulıma,
Mallar töşmi qulıma.
(Nasıyri 2005: 88)

Tirän şaxta bazlarına
Klet belän töşäbez,
Tuğan illär iskä töşkäç,
Qar suları eçäbez.
(Nasıyri 2005: 88)

Elektrlar yanıp tora
Şaxta äylänäsendä,
Söyäklärem genä qaldı,
Sargayıp ülmäsäm dä.
(Nasıyri 2005: 89)

Qaytır idem ilemä-
Qarlar yaugan yulıma,
Qar yausa da maşına bar-
Mallar töşmi qulıma.
(Nasıyri 2005: 90)

Aldım sarı nomernı
İke yöz dä yegerme,
Zur qorsaqlı bayğa sattım
Çaçäk kebek gomerne.
(Nasıyri 2005: 90)

Dönerdim ellerime-
Karlara yağmış yoluma,
Karlara yağmamış yoluma,
Mallar girmez elime.

Derin maden bazlarına
Kiler ile iniyoruz,
Vatanımız akla gelince,
Kar suları içiyoruz.

Elektrikler yanıyor
Kuyu çevrelerinde,
Kuru kemiklerim kaldı,
Sarıp ölmesem de.

Dönerdim ben ölkeme-
Karlara yağmış yoluma,
Kar yağsa da araba var-
Mal girmiyor elime.

Aldım sarı numarayı
İki yüz de yirmi,
Büyük karınlı zengine sattım
Çiçek gibi ömrümü.

Min kitärmen, gölkäy, illärgä,
Qarlıgaç la citmäs cirlärgä,
Qarlıgaç qaytır qar kitkäç,
Min qaytmamın ber kitkäç.

Ben giderim, gülüm, ellere,
Kırlangıç. ulaşamaz yerlere,
Kırlangıç döner kar eriyince,
Ben dönemem bir kere gidince.

Parovozlar kilep tora
Şaxtalı qalalarğa,
Şaxtalarda tirän bazlar
Bäxetsez balalarğa.
(Nasıyri 2005: 89).

Lokomotifler hep geliyor
Kuyulu şehirlerden,
Kuyularda derin bazlar
Kadersiz çocuklara.

2.2. Gurbette Olanın Sevgili Özlemi

Yafraq nidän sarı ikän,
Tufraq nidän qara ikän?
Här qawışmaqnıng axırında
Ber ayrılmaq bar ikän.

Yaprak neden sarı imiş,
Toprak neden kara imiş?
Her kavuşmanın sonunsa
Bir ayrılık var imiş.

(Mingnullin, Urmançe 2004: 463) ve (Nadirov 1976: 285)

Äy dusqayım ayğa qara,
Min dä şunda qararım,
Küz nurların ayda qalsa,
Şunnan ezläp tabarım.
(Mingnullin, Urmançe 2004: 463)

Ey dostum, sen aya bak,
Ben de oraya bakarım,
Göz nurların orada kalsa,
Ordan arayıp bulurum.

Östemdäge külmägemne
Nigä yuıym aq bulğaç?
Sağınsam da, sabır itäm
Aralar yıraç bulğaç.
(Mingnullin, Urmançe 2004: 463)

Üzerimdeki elbiseyi
Neden yıkayayım ak olunca?
Özlesem de sabrediyorum
Mesafe uzak olunca.

Äle sägat' un tulmağan
Unberençe bulmağan,
Sägat' minutları kebek
Ara yaqın bulmağan.
(Mingnullin, Urmançe 2004: 464)

Daha saat on olmamış,
Saat onu geçmemiş,
Saat dakikaları gibi,
Ara yakın olmamış.

Cir ciläge peşäder
Özelep cirkä töşäder,
Tatlı yoqım arasında
Canıym isemä töşäder.
(Mingnullin, Urmançe 2004: 465)

Çilekler de pişiyor,
Koparak yere düşüyor,
Tatlı uykum arasında,
Canım aklıma geliyor.

Yäşel ülän yäşel yafraq
Suğa bargan yullarım
Oçıp qına barır idem
Qanat bulsa qullarım
(Mingnullin, Urmançe 2004: 463) ve (Nadirov 1976:285)

Yeşil çimen, yeşil yaprak,
Suya gittiğim yollarım,
Uçup gidip varırdım da,
Kanat olsa ellerim.

Yäşel çiräm ösläreñnän
Ezlädem ezlärengne,
Tabalmadım ezlärengne,
Onıtmam süzlärengne.
(Mingnullin, Urmançe 2004:463)

Yeşil çimen üzerinde
Aradım izlerini,
Bulamadım izlerini,
Unutmam sözlerini.

Öställärdä buy-buy taqta,
Göllärem uram yaqta,
Çığıp yıldızlarga qarıym
Sine sağınğan çaqta.
(Mingnullin, Urmançe 2004: 465)

Masalarda boy-boy tahta,
Çiçeklerim cadde tarafında,
Çıkıp yıldızlara bakıyorum
Seni özlediğim zamanlarda.

Cäy dä yaşel bu narat,
Qış ta yaşel bu narat,
Oçıp qına barır idem,
İke qul bulsa qanat.
(Mingnullin, Urmançe 2004: 465)

Hawlarda mamıq oça
Kügärçem qağında,
İnde kemnârgä qararımın
Özelep sağıında?
(Mingnullin, Urmançe 2004: 466)

Kälänfer belän badyan
Qay cirlärdä çäçäk ata mikän?
Qara qaşım, qarlıgaçım,
Qay cirlärdä yalgız yata mikän?
(Nasıyri 2005: 56)

Bögäçä aynıng düрте bar,
Tuası aynıng kürke bar,
Yarnı yargä, qaläm qaşqa,
Qawıştırsa - Haqning irke bar.
(Nasıyri 2005: 57)

Yögerep çıqtım uramğa-
Tägäräp kilä par alma,
Par almaday, par kiterep,
Qawıştırır mikän ber Alla?
(Nasıyri 2005: 58)

Yaz da yeşil bu çamlar,
Kış da yeşil bu çamlar,
Uçup gidip varırdım da,
İki kol olsa kanat.

Havalarda tüyleri uçar
Güvercin kanat çırparken,
Artık kimlere bakarım
Seni çok özlediğimde?

Karanfil ile anason
Nerelerde çiçek açıyor acaba?
Karakaşım, kırlangıcım,
Nerelerde yalnız yatıyor acaba?

Bugün ayın dördü var,
Doğacak ayın güzelliği var,
Yâri yâra, kalem kaşa,
Kavuştursa- Hakkın kudreti var.

Koşarak çıktım sokağa-
Yuvarlanarak geliyor çift elma,
Çift elma misli çift ederek,
Kavuşturur mu acaba bir Allah?

Sandugaç qayda sayrıdır?
Tal başlarında, oyada.
Sandugaç kebek sayraşıp
Qawışırız mikän dönyada?
(Nasıyri 2005: 60)

Sandugaçınga cim sipmiseng,
Sayramıy torsın disengme?
Sağıngan çaqta yuq sâlameng,
Sağınp ülsen disengme?
(Nasıyri 2005: 60)

Tärüzäm töbe sandugaç,
Uyanıp kitäm sayrağaç,
Cırlau tügel, yıǵlarsıng-
İslärengä töşep sağıngaç.
(Nasıyri 2005: 60)

Ağıladır bolıt, ağıladır,
Taudan ğına tauğa qağıladır,
Yatsam ğına yoqım, xay kilmider,
Can söygänkäy yarın sağınadır.
(Nasıyri 2005:167)

Ap-aq qına kigän külmägem
Kütärä almıydır belägem,
Sin maturqayğa qawışsam, dip,
Ber Xodaydan şuldır telägem.
(Nasıyri 2005:167)

Bülbül nerde ötüyor?
Söğüt başlarında, yuvada.
Bülbül gibi öterek
Kavuşur muyuz bu dünyada?

Bülbülüne yem vermiyorsun,
Ötmeden dursun mu diyor musun?
Özlediğim zamanlarda selamın yok,
Özlemekten ölmemi mi istiyorsun?

Pencerem önü bülbül,
Uyanıyorum ötünce,
Türkü söylemek değil, ağlarsın-
Aklına geliyor özleyince.

Akıyor bulut, akar durur,
Dağdan dağa dokunur durur,
Yatsam, uykum gelmez,
Can sevdiğim yarını özler durur.

Bem beyazdır gıdydığım elbisem
Kaldıramıyordur bileğim,
Sen güzele kavuşsam, diye,
Bir Hüdadan şudur dileğim.

İlegezdän uzdım sızgırıp,
Tuzanqayların tuzdırıp,
Bez söygän yarlar nişli ikän,
Bezdan başqa gömer uzdırıp?
(Nasıyri 2005:167)

Elinizden geçtim ıstık atarak,
Tozları savurarak,
Sevdiğimiz yarlar ne yapıyor acaba,
Bizden başka ömür sürdürüp?

Mäskäülärdän Piter mikän
Balkonnarga menep baqqanda,
Bezne söygän yarlar sağına mikän
Yalgız urınnarda yatqanda?
(Nasıyri 2005:167)

Moskoflarda Petersburg mu ki?
Balkonlardan bakarken
Bizi seven yarlar özlüyor mu ki
Yalnız yerlerde yatarken?

Qazan suları la duğay-duğay,
Ber lä dugayında bez buğay,
Berebez lä anda, berebez monda,
Sargayışıp betäbez buğay.
(Nasıyri 2005:167)

Kazan suları da dalga-dalga,
Biz dalgasında biz galiba,
Birimiz orda, birimiz burda,
Sararıyoruz galiba.

Qara uramnarnı taptadım,
Tayanırğa tayaq tapmadım,
Atna sayın xat yazdım,
Cibrergä yulauçı tapmadım.
(Nasıyri 2005:167)

Kara sokakaları gezdim,
Dayanmaya dayak bulamadım,
Her hafta bir mektup yazdım,
Yollamaya kimse bulamadım.

Biyek tä tauğa menälmim,
Asıl qoşnı totalmıym,
Sin canıqay iskä töşkäç,
Qapqan aşlarımını yotalmıym.
(Nasıyri 2005:170)

Yüksek le dağa çıkamıyorum,
Asil kuşu tutamıyorum,
Sen canım aklıma gelince,
Aldığım aşlarımı yutamıyorum.

Ürdäk oçar kül kürep,
Bılbıl oçar göl kürep,
Sineng belän bez ikebez
Söyläşerbez mikän ber kürep?
(Nasıyri 2005:170)

Täräzä töbendä çın cimeş,
Aşıysım kilmim tuqsınam,
Tışqa çıqsam öygä kersäm,
Sin caqayımnı yuqsınam.
(Nasıyri 2005:171)

Şomırttan qara çäcemne
Altın taraq belän tarıymın,
Sin canqayım isemä töşkäç,
Tulğan ayğa çığıp qarıymın.
(Nasıyri 2005:171)

Qazannardan Mäskäü kürener mikän
Basqıçlarğa menep qarasam?
Yögerepkäy genä kilep çıgar mikän
Bılbıl bulıp sayrasam?
(Nasıyri 2005:172)

Hawalardan oçqan aq ürdäk
Su östenä töşep qağınır,
Söygän dä yarın matur bulsa,
Ärbägiylar äytep sağınır.
(Nasıyri 2005:173)

Ördek uçar göl görüp,
Bülbül uçar gül görüp,
Seninle biz ikimiz
Konuşuruz mu ki bir görüşüp?

Pencere önünde gerçek yemiş,
Yemek istemiyorum tok gibiyim,
Dışarı çıksam, eve girsem,
Sen canımı özlüyorum.

Kuş kirazı gibi kara saçımı
Altın tarak ile tarıyorum,
Sen canım aklıma gelince,
Dolun aya çıkıp bakıyorum.

Kazanlardan Moskova gözükür mü ki,
Merdivenlere çıkıp bakarsam,
Koşarak gelip çıkar mı ki,
Bülbül olarak ötersem?

Havalarda uçan ak ördek
Su üstüne inip kanat çırpır,
Sevdiğin yarın güzel olsa,
Erbailer söyleyerek özler.

Baqçada kemnär yörider
İke qullarına göl uçlap?
Şul canıy belän ber qawıışsam,
Yoqlar idem yoqım tınıçlap.
(Nasıyri 2005:174)

Sarı at ciktem yaratıp,
Qapqalarğa taba qaratıp,
Canqay bezne kötä mikän,
Ber kürer öçen can atıp?
(Nasıyri 2005: 61)

Asıl qoşlar sayrıdır
Qızıl göllär çäçäk atqanda,
Sin canıydan sälam kötäm
Tang yarılıp şäfäq batqanda.
(Nasıyri 2005: 61)

Aqqoşlar oçar su kerep,
Blıl qoşlar oçar göl kürep,
Yıraqta tügel, bik yaqında,
Sağınganda bulmıy ber kürep.
(Nasıyri 2005: 175)

Cikten par at, berse sarı at,
Cibärdem yalın tarap,
Al yaulıqqa yäşen sörtep,
Canqayım qaldı qarap.
(Nasıyri 2005: 175)

Bahçede kimler geziyor
İki avucuna çiçek dordurup?
Şu canım ile bir kavuşsam,
Sakinleşerek uyurdum.

Sarı at eğerledim severek,
Kapı tarafına baktırarak,
Canım bizi bekliyor mudur?
Bir görmek için can atıp?

Asıl kuşlar ötüyor
Kızıl çiçekler çiçek açarken,
Canımdan selam bekliyorum
Tan akarıp, şafak batarken.

Kuşular uçar su görünce,
Bülbül uçaar gül görünce,
Uzakta değil pek yakın da,
Özleyince bir kere olsa göremiyroum.

Eğerledim çift at, biri sarı,
Atın yalını taradım,
Kırmızı eşarbiyla yaşını silerek,
Canım kaldı bakarak.

Canıym singa ni biräyem?
Boxaradan alğan malım yuq.
Sin canqay yarım iskä töşkäç,
Ayaqlarğa basır xälem yuq.
(Nasıyri 2005: 175)

Samovarlarning sarısı
Baqır da ğına tügel, ciz genä,
Sän canıymnı bik sağındım,
Qawışırız mikän tiz genä?
(Nasıyri 2005: 176)

Atlandım bän atning alası,
Äyländem ästerxan qalasın,
Yılamaçı canıy, nik yılıysıng?
Niçä yılısang da qalasıng.
(Nasıyri 2005: 176)

Cilberdäp iskän cil berlän
Kiläder aqqoş tawışı,
İrtä torsam kiç yatsam-
Barı şul canqayımning sağışı.
(Nasıyri 2005: 176)

Ay berlän qoyaş ber genä,
Yoldız siksän meng genä,
Qawışırız dip yörgän idek,
Qawışıp bulmıy tiz genä.
(Nasıyri 2005: 176)

Canım sana ne vereyim?
Buhara'dan aldığım malım yok,
Sen canım yârim aklıma gelince,
Ayağa kalkacak halim yok.

Semaverlerin sarısı
Bakır da değil, demirdir,
Sen canımı pek özledim,
Kavuşuruz mu ki tez zaman?

Bindim ben atın elasına,
Dolaştım Astrahan kentini,
Ağlamasana canım, ne ağlarsın?
Kaç kere ağlasan-yine kalıyorsun.

Üfür-üfür esen yel ile
Geliyor kuğunun sesi,
Sabah kalksam, gece yatsam-
Bir tek şu canımın özlemi.

Ay ile güneş bir tane,
Yıldız seksen bin tane,
Kavuşuruz diye sanmıştık,
Kavuşamıyoruz tez zaman.

Täräzälär açtım, uqlar attım-
Bılbıl qoşların quzgattım,
Ber kürer öçen cannar attım-
Bulmadı la oçar qanatım.
(Nasıyri 2005: 177)

Sandugaç qaya?- ay oyada,
Yomırqalar salam mayağa,
Säügän dä yaring alalmasang-
Gomerläreng uzadır zayağa.
(Nasıyri 2005: 179)

Sandugaç qaya, ax, sayrıdır
Gölbaqçada la oyada,
Sandugaç kebek, ax, sayraşıp,
Qawışırbız mikän dönyada?
(Nasıyri 2005: 179)

Ay qatında Zöhrä yoldız
Qalıqqan bulsang bat inde,
Cankäy säne bik sağındım,
Qaytırday bulsang qayt inde.
(Nasıyri 2005: 179)

Qazanda ballar qaynıdır,
Qaşıqsız qabıp bulmıdır,
Üzem dä canıy intizarımın-
Waqıt citmi qawışıp bulmıdır.
(Nasıyri 2005: 180)

Pencereler açtım, oklar attım-
Bülbül kuşlarını yerinden kıpırdattım,
Bir kere olsa bile görmeyi çok istedim
Olmadı uçmaya kanadım.

Bülbül nerede?- ey yuvada,
Yumurtalar ekliyorum mayaya,
Sevdiğin yârini alamazsan,
Ömrün geçiyor boşuna.

Bülbül nerede, ah, ötüyor,
Gülbahçede yuvada,
Bülbül gibi ötüşerek,
Kavuşur muyuz ki dünyada?

Ay katında Zühre yıldız
Çıkmış isen bat artık,
Canım seni pek özledim,
Dönecek isen dön artık.

Kazan'da ballar kaynar durur,
Kaşıksız ama yenilmez,
Ben de canıma intizarımın-
Vakit gelmeden kavuşulmaz.

İke dā turı at uynıdır,
Tezgennäre qısqa buylıdır,
Yıraqta cirneng şunısı çiten-
Waqt citmi küreşep bulmıdır.
(Nasıyri 2005: 183)

Çuarlağan kâgaz -yort öçen,
Poçtovoyları anıng xat öçen,
Yâştân birle söyep kilgân yarım
Üskân ikân şulay yad öçen.
(Nasıyri 2005: 183)

Sarı da ğına Saq-Soq tawışına
Monglanadır neçkâ küngellär,
Saq-Soqlar uq kebek sarğayışıp,
Ütär mikân beznng gomerlär?
(Nasıyri 2005: 184)

Qanäferlär belän, ay, badyan
Qay cirlärdä çäçäk ata mikân?
Qara da qaşım, qarlığaçım,
Qay cirlärdä yalgız yata mikân?
(Nasıyri 2005: 185)

Tügäräk-tügäräk kül bulır,
Urtasında şuning göl bulır,
Berebez anda, berebez monda-
Ärä m ütkän gomer şul bulır.
(Nasıyri 2005: 185)

İki sadık at oynuyor,
Dizginleri kısa boyludur,
Uzak yerin şu yanı zor ki-
Vakit gelmeden görüşülmüyor.

Binekli kağıt - yurt için,
Postacıları onun mektup için,
Gwnçlikten beri sevdiğim yarım
Büyümüşmüş yad biri için.

Sarı da sak-sok sesine
Hüzünlenir ince gönüller,
Sak soklar gibi sararak,
Geçecek mi ki bizim ömürler?

Karanfil ile badyan
Nereelerde çiçek açıyor acaba?
Kara kaşım, kırlangaçım,
Nereelerde yalnız yatıyor acaba?

Yuvarlak-yuvarlak göl olur,
Ortasında onun gül olur,
Birimiz orda, birimiz burda-
Boşa geçen ömür bu olur.

Ağıydelneng buyında
Aq taş cıydım beläügä,
Şul canqay belän ber qawışsam,
Aqqoş suyar idem teläügä.
(Nasıyri 2005: 185)

İke İdel-ber dingggez
Ağalar mikän bertigez?
Kürsägez, sälam diyegez,
Sagıştan sarğaya diyegez.
(Nasıyri 2005: 185)

Sezneng belän bezneng aralarda
Cir astınnan yullar bulsa ide,
Sineng belän mine, qawışsın dip,
Aqsaqallar doğa qılsa ide!
(Nasıyri 2005: 188)

Uqalı tübätäy sin qayırsıng,
Satıp aqçasına bayırsıng,
Mine söygänemnän ayırğannı
Alla imanınınan ayırsın.
(Nasıyri 2005: 188)

Östendä külmäge yefäktän,
Yefäktän lä tügel, mamıqtan,
Mine söygänemnän ayırğannı
Alla çığarmasın Tämuğtan.
(Nasıyri 2005: 188)

Akidilin yanında
Ak taş topladım bilemeye,
Şu canımla bir kavuşsam,
Kuğu adardım kurbana.

İki İdil-bir deniz
Akıyorlar mı ki eşitçe?
Görseniz, selam söyleyin,
Hasretten sararıyor deyin.

Sesninle benim aralarda
Yer altında yollar olsa idi,
Seninle beni, kavuşsun, diye
Aksakallar dua etseydi.

İşlemeli tekke sen yaparsın,
Satıp parasına zengin olursun,
Beni sevdiğimden ayıranı
Allah imanından ayırsın.

Üstündeki elbisesi ipekten,
İpekten değil de, pamuktan,
Beni sevdiğimden ayıranı
Allah çıkarmasın Cehennnemden.

Bez äwwäle çaqta dus idek,
Äle menä buldıq el-fıraq,
Söyep-söyep qawışmıy qalsang,
Äcäl birüläre yaxşıraq.
(Nasıyri 2005: 189)

Biz de evvel dost idik,
Şimdi olduk işte el-firak,
Sevip-sevip te kavuşamazsan,
Ecelin gelmesi daha iyidir.

Abau, Alla, is tigän,
İs timägän, küz tigän,
Can söygänem isemä töşkäç,
Yatıp yılıym yöztübän.
(Nasıyri 2005: 191)

Abau, Allah'ım, koku değmiş,
Koku değmemiş, nazar değmiş,
Can sevdiğim aklıma gelince,
Yatıp ağlıyorum yüzüm yerde.

İs tiyü-hamamda odun ya da gaz yakıldığından uzun süre kalındığında o koku insana zarar verir, zehirler. Bu kişinin başı döner, kusabilir, ateşi olur, çok zehirlenmişse ölme ihtimali bile var, buna '*is tiyü*' denir.

Abau, Alla, uflanıp,
Eçem yana utlanıp,
Artlarınnan barıym mikän
Sularda dulqınlanıp?
(Nasıyri 2005: 191)

Abau, Allah'ım, öflenip,
İçim yanıyor alevlenip,
Peşinden gideyim mi ki,
Aularda dalgalanıp?

Abau, Alla, yatlar aldı
Minem söygän yarımını,
Yatlar alğançı yarımını
Nik almadıng canımını?
(Nasıyri 2005: 191)

Abau, Allah, yatlar aldı
Benim sevdiğim yarimi,
Yatlar almadan yarimi,
Neden almadın canımı.

Ağıydeldä tar basma,
Tar basmanı su basa,
Nur basası yözläremne
Sineng xäsräteng basa.
(Nasıyri 2005: 193)

Ağıydeldän ağıp kilä
Ap-aq qaz qanatları,
Mängge yädqar' bulıp qaldı
Serle küz qaraşları.
(Nasıyri 2005: 193)

Ağıydeldän köymä kilä,
Köymä kilä, eze yuq,
Xatı kilä, üze kilä,
Söyläşergä üze yuq.
(Nasıyri 2005: 193)

Ağıydeldän sular aldım,
Töbe qamışlıq ikän,
Ayrılasın uylamıyça
Nigä tanıştıq ikän?
(Nasıyri 2005: 193)

Ağıydelgä yefäk saldım,
Yefägemne cil aldı,
Ayrılğanda sau bul digän
Süzläreng genä qaldı.
(Nasıyri 2005: 193)

Akidilde dar basamak,
Dar basamağa su dolar,
Nur dolacak yüzlerime
Senin hasretin dolar.

Akidilden akıp gelir
Bembeyaz kazkanatları,
Ebedi hatıra olup kaldı
Sırlı göz bakışları.

Akidilden gemi gelir,
Gemi gelir, izi yok,
Mektubu gelir, kendisi gelir,
Konuşmaya kendisi yok.

Akidilden sular aldım,
Dibi kamışlık imiş,
Ayrılmayı düşünmeden
Neden tanıştık ki acaba?

Akidile ipek koydum,
İpeğimi yel aldı,
Ayrıldığımda hoşçakal dediğim,
Bir tek sözlerim kaldı.

Ağıydelgä küper saldım,
Aq qayın saylap qına,
Ber söyläşep qaytır idem
Qoş bulıp sayrap qına.
(Nasıyri 2005: 193)

Ağıydeldä yumasam da
Aq minem beläklärem,
Söyläşkändä iseme çıqsa
Özelä üzäklärem.
(Nasıyri 2005: 193)

Ağıydeldän alma kilä
Tota alırmın mikän?
Sineng nurlı yözlärengne
Onıta alırmın mikän?
(Nasıyri 2005: 193)

Ağıydeldän sular alam,
Alıp çiläkkä salam,
Sezneng yaqtan qoşlar oçsa,
Mongayıp qarap qalam.
(Nasıyri 2005: 193)

Ağıydelkäy ağa mikän?
Qomnarı qala ikän.
Xäsräte taralsa da,
Mongnarı qala ikän.
(Nasıyri 2005: 194)

Akidile köprü yaptım,
Kayınını seçerek,
Bir konuşup gelirdim ki,
Kuş olarak öterek.

Akidilde yıkamasam da
Ak benim bileklerim,
Konuşurken aklıma gelse
Canım çok yanıyor.

Akidilden elma geliyor,
Yakalayabilir miyim acaba?
Senin nurlu yüzlerini
Görebilir miyim acaba?

Akidilden sular alıyorum,
Alıp kovaya döküyorum,
Sizin taraftan kuşlar uçsa,
Hüzünlenip bakaklıyorum.

Akidil akıyor mu ki?
Kumları kalıyor mu ki.
Hasreti dağılsa da,
Hüzünü kalıyormuş.

Ağıydelkây, Ağıydelkây,
Ağıydelkây king bit ul,
Qaranggi tön, bolıtlı kön,
Bez ayrılğan kön bit ul.
(Nasıyri 2005: 194)

Ağıydelkäyneng buyında
Aqqoş bulıp qağındım,
Sägate ay, ayı yıl kük,
Şul qadärle sağındım.
(Nasıyri 2005: 194)

Ağıydellär ağa, ağa,
Nigä tulmağan ikän?
Qoşlarda qul bezdä qanat,
Nigä bulmağan ikän?
(Nasıyri 2005: 194)

Ağıydellär dulqınlana,
Dulqınlana, qomlana,
Basıp sayrar talı sınsa,
Sanduğaç ta monglana.
(Nasıyri 2005: 194)

Ağıydellärgä töşsäm dä,
Basıp su alam taşqa,
Sağınularğa dāwa yuq
Sabır itüdän başqa.
(Nasıyri 2005: 194)

Akidil, Akidil,
Akidil ki genişir,
Karanlık gece, bulutlu gece,
Ayrıldığımız gün ki o.

Akidilin yanında
Kuğu olarak çırpındım,
Saati ay, ayı yıl gibi,
O kadar ki özledim.

Akidiller aka, aka
Neden dolmamıştı ki?
Kuşlarda kol, bizde kanat
Neden olmamıştır ki?

Akidiller dalgalanıyor,
Dalgalanıyor, kumlanıyor,
Basıp ötecek dalı kırılrsa,
Bülbül de hüzünlenir.

Akidillere çıksam da,
Basıp su alıyorum taşta
Özlemlere deva yok
Sabretmekten başka.

Ağıydellärgä totaşqan
Bezneng zur küllärebez,
Ber kürergä tilmereşep
Ütä gömerlärebez.
(Nasıyri 2005: 194)

Ağıydellärdä aq korab,
Utırdım alğa qarap,
Nurlı yözremne sarğaytam
Kitkän yulinga qarap.
(Nasıyri 2005: 194)

Ağıydelärdä öç ürdäk,
Öçesenä ber oya,
Ayrılmabız digän idek,
Ayıra ikän bu dünya.
(Nasıyri 2005: 195)

Ağıydellärneng buyında
Çitännär üralmadım,
Şunısı qaldı ükeneçkä
Kitkändä küralmadım.
(Nasıyri 2005: 195)

Ağıydelneng aryağında
Qoşlar sayrıy torğandır,
Qoşlar sayramıy torğandır,
Canıym sağına torğandır.
(Nasıyri 2005: 195)

Akidillere tutuşan
Bizim büyük göllerimiz,
Bir görmeye susayarak
Geçer ömürlerimiz.

Akidillerde ak gemi,
Oturdum öne bakarak,
Nurlu yüzünü sarartıyorum
Gittiğin töre bakarak.

Akidillerde üç ördek,
Üçüsüne bir yuva,
Ayrılmayız demiştik,
Ayrırıyormuş bu dünya.

Akidillerin kıyısında
Kayıklar öremedim,
Şuna pişman oldum ki ben
Giderken göremedim.

Akidilin karşı tarafında
Kuşlar ötüyordı artık,
Kuşlar ötmüyordur da,
Canım özlüyordur.

Ağıydelne buylıysıngmı?
Garmunnar uynıysıngmı?
Här qawışqaç ayrılunı
Cingel dip uylıysıngmı?
(Nasıyri 2005: 195)

Ağıydelne yözep çıqtım,
Qullarıma göl totıp,
Ber minut ta tora almıym
Siz dustımnı onıtıp.
(Nasıyri 2005: 195)

Ağıydelne tirän dilär,
Qaradım tezdän genä,
Ayrılıp sarğayular
Qalmağan bezdän genä.
(Nasıyri 2005: 195)

Ağıydelne tirän dilär,
Töşep kemnär buylağan?
Söyärmen dä, yatqa qalır
Diyep kemnär uylağan?
(Nasıyri 2005: 195)

Ağıydelne kiçkän çaqta
Qulda işkäk sınar mı?
Sağınasıngmı dip sorıylar,
Sağınmağan yıllarmı?
(Nasıyri 2005: 195)

Akidili dolaşıyor musun?
Akordeon çalıyor musun?
Her kavuşunca ayrılma
Kolay diye düşünüyor musun?

Akidili yüzerek geçtim,
Ellerimde çiçek tutarak,
Bir dakika duramıyorum
Siz dostumu unutarak.

Akidili derin derler,
Baktım ki dizden ancak,
Ayrılarak sararmalar
Sadece bizden kalmamış.

Akidili derin derler,
İnip kimler boylamış?
Severim de ya da kalır
Diyerek kimler düşünmüş?

Akidili geçerken
Elde kürek sınar mı?
Özlüyor musun diye sorarlar
Özlemeyen ağlar mı?

Ağıydelne kiçär idem,
Taldan köymälär ürep,
Oçıp barıp, bılıl bulıp,
Söyläşer idem kürep
(Nasıyri 2005: 195)

Ağıydelneng aq suları
Yazgı taşuda aqtı,
Törlebezne törle yaqqa
Tormış dulqını qaqtı.
(Nasıyri 2005: 196)

Ağıydelneng aryağında
Yörilär qamış saylap,
Özä üzäkne sanduğaç,
Sin sağınğanda sayrap.
(Nasıyri 2005: 196)

Ağıydeldä ağıp kilä
Qazlar kebek aq kübek,
Qayçan bez dä qawışırız
Yosıf -Zöläyhä kebek?
(Nasıyri 2005: 196)

Ağıydeldän aşı çıqtım
Çiyäse peşkäch kenä,
Ayrılırğa turı kilde
İyäläşep betkäch kenä.
(Nasıyri 2005: 196)

Akidilden geçerdim,
Daldan gemiler örerek,
Uçup gidip, bülbül olup,
Konuşurdum görerek.

Akidilin ak suları
Yazın taşarken aktı,
Herkesi farklı tarafa
Hayat dalgası attı.

Akidilin karşı yakasında
Geziyoruz kamış seçerek,
Kalbimi acıtıyor bülbül
Seni özlediğimde öterek.

Akidilde akıp gelir
Kazlar gibi ak köpük,
Ne zaman biz de kavuşuruz
Yusuf Züleyha gibi?

Akidili geçtim
Vişne olgunlaştığında,
Ayrılmak zorunda kaldım
Tam da alıştığımında.

Ağıydelneng aryağında
Kügärep torğan tay mikän?
Sanduğaçqay, sayrasana,
Can kisägem sau mikän?
(Nasıyri 2005: 196)

Ağıydelneng aryağında
Qaldı qara atqayım,
Qalmadı qara atqayım,
Qaldı qara qaşqayım.
(Nasıyri 2005: 196)

Ağıydelneng aryağında
Qaldı minem yögänem,
Qalmadı minem yögänem,
Qaldı minem söygänem.
(Nasıyri 2005: 196)

Ağıydelneng aryağında
Nindi qamışlıq mikän?
Ğomerlek yarlär bulmagaç,
Nigä qawıştıq mikän?
(Nasıyri 2005: 196)

Ağıydelneng buyı salqın
Suları salqınlıqqa,
Arabızning yıraqlığı
Äyläsen yaqınlıqqa.
(Nasıyri 2005: 198)

Akidilin karşı yakasında
Gök rengine olan tay mı ki?
Bülbülüm, ötsene, anlat,
Canım benim sağ mı ki?

Akidilin karşıısında
Kaldı kara atcığım,
Kalmadı kara atcığım,
Kaldı kara kaşçığım.

Akidilin karşıısında
Kaldı benim eğerim,
Kalmadı benim eğerim,
Kaldı benim sevdiğim.

Akidilin karşıısında
Nasıl kamışlık var ki?
Ömürlük yar olmayınca,
Neden kavyşmuşuz ki?

Akidilin kıyısı soğuk
Suları soğuk olduğundan,
Aramızın uzaklığı
Dönüşsün yakınlığa.

Ağıydelneng qaımşların
Kem töşep ürgän mikän?
Ayrılışu minutları
Qarşımda tora ikän.
(Nasıyri 2005: 198)

Ağıydelneng suwı alsu,
Alma yuğan su mikän?
Can kisägem ayrılular
Bigräk yamansu ikän.
(Nasıyri 2005: 198)

Ağıydelneng suwı zänggär,
Tirängä kürä mikän?
Hiç isläremnän çıqmıysıng,
Söygängä kürä mikän?
(Nasıyri 2005: 198)

Ağıydelneng suwı tirän,
Töpläre qara körän,
Ällä sağınğa kürä,
Kön dä töşemdä küräm.
(Nasıyri 2005: 199)

Ağıydelneng suwı tirän
Töşep yözärmen äle,
Ayrılğan qoşlar tüzä,
Min dä tüzärmen äle.
(Nasıyri 2005: 199)

Akidilin kamışlarını
Kim inip örmüş ki acaba?
Ayrılık dakikaları
Karşımda duruyormuş?

Akidilin suyu kırmızımsı
Elma yıkanmış su mu ki?
Canım benim ayrılıklar
Ne kadar hüzünlü imiş.

Akidilin suyu mavi,
Serinliğinden mi ki?
Hiç aklımdan çıkmıyorsun,
Sevdiğimden midir ki?

Akidilin suyu derin
Dipleri de siyah kahve,
Yoksa özlediğimden mi?
Hergün rüyamda görüyorum.

Akidilin suyu derin,
İnip yüzerim daha,
Ayrılan kuşlar sabreder,
Ben de sabrederim daha.

Ağıydelneng tallarına
Tayana torğan idem,
Nurlı yözlärengä qarap
Yuana torğan idem.
(Nasıyri 2005: 199)

Ayrılabız, ayrılabız,
Ayrılabız, kitäbez,
İkebez ike illärdä
Ayrım gomer itäbez.
(Nasıyri 2005: 199)

Ayrılabız, ayrılabız,
Ayrılabız, küz almam,
Bäлки şuşı ayrıludan
Min sineke bulalmam.
(Nasıyri 2005: 199)

Ayrılabız, ayrılabız
Ayrılabız küpkäme?
Ällä ayğa, ällä yılğa
Ällä gomerlekkäme?
(Nasıyri 2005: 199)

Ayrılabız, ayrılabız,
Ayrılabız min kitäm,
Ayrılgannar ber qawışa,
Dip kenä sabır itäm.
(Nasıyri 2005: 199)

Akidilin söğütlerine
Dayanırdım önceden,
Nurlu yüzlerine bakıp
Avunuyordum önceden.

Ayrılıyoruz, ayrılıyoruz,
Ayrılıyor gidiyoruz,
İkimiz iki ülkede
Ayrı ömür geçiyoruz.

Ayrılıyoruz, ayrılıyoruz,
Ayrılıyoruz, gözümü alamıyorum,
Belki bu ayrılıktan sonra
Ben seninki olamam.

Ayrılıyoruz, ayrılıyoruz
Ayrılıyoruz uzun sürelik mi?
Bir ay mı, bir yıl mı?
Yoksa ömür boyu mu?

Ayrılıyoruz, ayrılıyoruz,
Ayrılıyoruz-gidiyorum,
Ayrılanlar kavuşuyor
Diye sabrediyorum.

Ayrılabız, ayrılabız,
Ayrılabız, min kitäm,
Waqıtlıça ayrılğanga
Tüzärgä kiräk, irkäm.
(Nasıyri 2005: 199)

Ayrılabız, ayrılabız,
Ayrılabız mı mänggegä?
Ayrılabız dip mänggegä,
Yäş yörägem ärne lä!
(Nasıyri 2005: 199)

Ayrılabız, ayrılabız,
Ayrılu zur qayğılar.
Ällä bez ayrılğangamı
Qoşlar monglı sayrıylar?
(Nasıyri 2005: 199)

Ayrılabız, ayrılabız,
Ayrılu kilde bezgä,
Ayrıllular kilde bezgä,
Kilmäsen, duslar, sezgä.
(Nasıyri 2005:199)

Ayrılabız, ayrılabız,
Bir inde qullarını,
Kiläçäktä baxetsezlek
Özmäsen yullarını.
(Nasıyri 2005: 199)

Ayrılıyoruz, ayrılıyoruz,
Ayrılıyoruz, gidiyorum,
Vakitlice ayrılmaya
Sabretmek gerekiyormuş.

Ayrılıyoruz, ayrılıyoruz,
Ayrılıyor muyuz ebedi?
Ayrılıyoruz diye ebedi
Genç yüreğim acıyor!

Ayrılıyoruz, ayrılıyoruz,
Ayrılmak büyük kaygı,
Yoksa ayrıldığımızdan mı?
Kuşlar hüzünlü ötüyor?

Ayrılıyoruz, ayrılıyoruz,
Ayrıma geldi bize,
Ayrıllular geldi bize,
Gelmesin size dostlar.

Ayrılıyoruz, ayrılıyoruz,
Ver artık ellerini,
Gelecekte bahtsızlık
Kesmesin yollarını.

Ayrılalım, ayrılalım
Ayrılalım, ni kiräk?
Bu dünyada ayrılmıyça
Yäşäüçelär bik siräk.
(Nasıyri 2005: 199)

Ayrılğanda quling birdeng
Sin minga saqlı ğına,
Salqın quling yörägemdä
Tudırdı yalqın ğına.
(Nasıyri 2005: 199)

Ayrılğanda serle itep
Ber qaradınğ yözemä,
Üzäklärem özelsä dä,
Sizdermädem üzengä.
(Nasıyri 2005: 199)

Ayrılğaçtın härkemgä dä
Yanga yarlar tabıla,
Ämma yäşlek onıtılmıy,
İske yarnı sağına.
(Nasıyri 2005: 199)

Ayrılısam da poçtalardan
Xatlar kötärmen inde,
Sağınsam da sargaysam da,
Sabır itärmen inde.
(Nasıyri 2005: 200)

Ayrılıyoruz, ayrılıyoruz,
Ayrılıyoruz, ne lazım?
Bu dünyada ayrılmadan
Yaşayanlar pek nadir.

Ayrıldığında elini verdin
Sen banasakınarak,
Soğuk elin kalbimde
Uyandırdı alev ancak.

Ayrılırken sırlı -sırlı
Bir baktın sen yüzüme,
Canım çok acısa da,
Hissettirmedim sana.

Ayrılınca herkese de
Yeni yarlar bulunur,
Ama gençlik unutulmaz,
Hep eski yari özler.

Ayrılısam da postlardan
Mektuplar beklerim artık,
Özlesem de sararsam da
Sabrederim artık.

Ayrılışqan çaqlarımda
Qarap tordım küzengä,
Ayrılğanda sau bul diyep
Äytä almadım üzengä.
(Nasıyri 2005: 200)

Ay bormalı su buyları,
Ber bormasında ağım,
Sin maturım yannarında
Qayçan bulırmın tağın?
(Nasıyri 2005: 200)

Ay belän qoyaş ayrımı
Quşılmıy gömergä dä,
Bez dä şulay bulırbız dip
Uy kilä gömerlärgä.
(Nasıyri 2005: 200)

Ay bulmagaç tön qaranggi,
Ay kergän bolıtlarğa,
Ayrılmabız digän idem,
Ay tügel bolıtlarğa.
(Nasıyri 2005: 200)

Ay bulmasa- tön qaranggi,
Yullarda qunam inde,
Yalgız başım çit illärdä
Divana bulam inde.
(Nasıyri 2005: 200)

Ayrıldığım zamanlarda
Bakakaldım gözüne,
Ayrılırken hoşçakal diye
Söyleyemedim kendine.

Ey kıvrımlı su kenarları,
Bir kıvrımında akım,
Sen güzelim yanlarında
Ne zaman olurum artık?

Ay ile güneş ayrımı
Birleşemez hayatta,
Biz de öyle oluruz diye
Aklıma geliyor hayatlara.

Ay olmayınca gece karanlık
Ay girmiş bulutlara,
Ayrılmayız demiştim de
Ay değil bulutlara.

Ay olmazsa- gece karanlık,
Yollarda geceliyorum artık,
Yalnız başım yabancı ellerde
Divâne oluyorum artık.

Ay qatında yaqtı yoldız,
Aynıng söygän yoldızı,
Bik sağınsam ayğa qarıym,
Ay da yalgız berüze.
(Nasıyri 2005: 200)

Ay qatında Zöhrä yoldız,
Ay qalıqtı bat inde,
Çit illärdä bik küp yördeng,
Sağındırdıng, qayt inde.
(Nasıyri 2005: 201)

Ayrılğanda söyläşmädem,
Tellär bäylängän ide,
Ayrılışu qaygısınnan
(Nasıyri 2005: 201)

Sandugaçlar da sayramıy,
Sandugaçlar da sabır,
Şulay yansa yaş yörägem,
Qılıçtan neçkä qalır.
(Nadirov 1965: 432)

Ay yuğarı, ay yuğarı,
Ayğa menäsem kilä,
Ayğa menep, tübän qarap
Sine küräsem kilä.
(Nasıyri 2005: 201)

Ay katında parlak yıldız,
Aynı sevdiği yıldızı,
Pek özlesem aya bakıyorum,
Ay da yalnız tek başına.

Ay katında Zühre yıldızı,
Ay kalktı ki bat artık,
Yad ellerde pek çok gezdin,
Özlettirdin, dön artık.

Başlar äylängän ide.
Ayrılırken konuşmadım,
Diller bağlanmıştı,
Ayrılışu kaydusundan,
Başlarım dönmüştü.

Bülbüller de ötmüyor,
Bülbüller de sabır,
Böyle yansa genç yüreğim,
Kılıçtan ince kalır.

Ay yüksek, ay yüksek,
Aya binmek istiyorum,
Aya binip, aşağı bakarak,
Seni görmek istiyorum.

Ay yaqtısı yaqtı bula,
Aynıng unbişe citkâç,
Sağınsang da küreşep bulmıy,
Yıraq illärgä kitkâç.
(Nasıyri 2005: 201)

Ay yanında yaqtı yıldız
Aynıng ung yaqlarında,
Tilmerep ayğa qarıymın
Sağıngan çaqlarımda.
(Nasıyri 2005: 201)

Ayqıy çayqıy ker yuğanda
Qulyaulıgım yuğalttım,
Yaratıp söygän yarımını
Çit illärgä ozattım.
(Nasıyri 2005: 202)

Aylarğa qarıym mikän,
Könnärgä qarıym mikän,
Bik sağıngan könnäremdä
Kemnärgä qarıym mikän?
(Nasıyri 2005: 202)

Aynıng da bar yoldızı,
Sunıng da bar qondızı,
Sağınsam qoyaşqa qarıym,
Ul da yörü yalgızı.
(Nasıyri 2005: 202)

Ay ışıǵı parlak olur,
Ayn onbeşi gelince,
Özlesem de görüşemiyorum,
Aralar uzak olunca.

Ay yanında parlak yıldız
Ayn sağ tarafında,
Yoruluncaya kadar aya bakıyorum
Özlediğim anlarda.

Sallayarak çamaşır yıkarken
Mendilimi kaybettim,
Pek çok sevdiğim yârimi
Yad ellere uğurladım.

Aylara mı ben baksam,
Güneşe mi ben baksam,
Pek özlediğim anlarda
Kimlere ki ben baksam?

Ayn da var yıldızı,
Suyun var bir kunduzu,
Özlesem güneşe bakıyorum,
O da gezer yalnızı.

Ayning unbişläre citsä,
Yämländerä könnärne,
İx, dusqayım, bik sağınam
Bergä ütkän könnärne!
(Nasıyri 2005: 202)

Ayning yaratqan yoldızı
Ayning sul yaqlarında,
Kemnärgä qararğa belmim
Sağıngan çaqlarında.
(Nasıyri 2005: 202)

Aq alyapqıç bik küp budım,
Yäş kilen bulalmadım,
Söygänegezgä bulıgız,
Min üzem bulalmadım.
(Nasıyri 2005: 202)

Aq alyapqıç billärdä,
Cilferdider cillärdä,
Küngellärem kütärelmi,
Sez bulmağan cirlärdä.
(Nasıyri 2005: 202)

Aq alyapqıç báyli idem,
Bäylämimen bu çaqta,
Qoyaş bata, aylar qalqa,
Sin genä yuq şul çaqta.
(Nasıyri 2005: 203)

Ayın onbeşleri gelse,
Güzelleştirir günleri,
Ey dostum pek özlüyorum
Beraber geçen günleri!

Ayın sevdiği yıldızı
Ayın o taraflarında,
Kimlere bakmaya bilmiyorum
Özlediğim zamanlarda.

Ak önlükler çok bağladım,
Genç gelin olamadım,
Sevdiğinize olunuz,
Ben kendim olamadım.

Ak önlükler bellerimde,
Sallanadır yellerde,
Gönüllerim üzüntüden arınamıyor
Siz olmayan yerlerde.

Ak önlükler bağlıyordum,
Bağlamıyorum şimdi,
Güneş batıyor, ay kalkıyor,
Bir tek sen yoksun o zaman.

Aq alyapqıç bāylār idem
Billārem neçkā bulsa,
Tanışmağan bulır idem,
Ayrılı istā bulsa.
(Nasıyri 2005: 203)

Aq alyapqıç tegām āle
Aq bāzdān kisep kenā,
Sağınganda bara almıym,
Cil bulıp isep kenā.
(Nasıyri 2005: 203)

Aq alyapqıç tekterālār
İke metr yarımnan,
Kem bāxetsez-şul ayrıla,
Yāşlāy söygān yarımnan.
(Nasıyri 2005: 203)

Aq alyapqıç tekterālār
Qaralar qıybat bulğaç,
Sağınsam da bara almıym
Aralar yıraq bulğaç.
(Nasıyri 2005: 203)

Aq alyapqıç yabam āle,
Billārem taraysa da,
Kötām anı, tüzām āle,
Yözlārem sargaysa da.
(Nasıyri 2005: 203)

Ak önlükler bağlardım ben,
Bellerim nazik olsa,
Tanışmamış olur idim,
Ayrılma aklımda olsa.

Ak önlükler dikeceğim,
Ak bezleri keserek,
Özlediğimde gidemiyorum,
Rüzgar olup eserek.

Ak önlükler dikilirler
İki buçuk metreden,
Kim bahtsız – o ayrılır
Gençken sevdiği yârinden.

Ak önlükler diktirirler
Karalar pahalı olunca,
Özlesem de gidemem ki
Aralar uzak olunca.

Ak önlükler örtüyorum,
Bellerim daralsa da,
Bekliyorum onu sabrediyorum,
Yüzlerim sararsa da.

Aq alyapqıçlar tekterdem
İtägen telläp telläp,
Hawada qoşlar sayraşa
Bezneng qawışunu teläp.
(Nasıyri 2005:203)

Ak önlükler diktirdim
Eteğin dilim dilim yaparak,
Havada kuşlar ötüşür
Kavuşmamızı dileyip.

Aq balıqlar uynar inde
Tegermän allarında,
Ber xäsrätäm bulmas ide,
Sin bulsang yannarımda.
(Nasıyri 2005: 204)

Ak balıklar oynar idi
Değirmen önlerinde,
Hiçbir hasretim olmaz idi
Sen olsan ki yanımda.

Aq belägemne taldıra
Köçle sunıng salqını,
İkebezne ayrı itte
Şuşı tormış dulqını.
(Nasıyri 2005: 204)

Ey bileğimi yorultur
Güçlü sunun soğuğu,
İkimizi ayrı etti
Bu hayatın dalgası.

Aq bidrä, kük bidrä
Küzlärne çağıldıra,
Kitkän çaqta, sau bul, digän
Süzläre sağındıra.
(Nasıyri 2005: 204)

Ak kova, ak kova
Gözleri kamaştırır,
Giderken, hoşçakal, dediği
Sözleri özlettirir.

Aq bizäkle sitsalarını
Kisä belmi kisälär,
Qara urman kiçär idem,
Yaring şunda disälär.
(Nasıyri 2005: 204)

Ak süslü bezleri
Kesmeyi bilmeden keserler,
Kara ormanı geçerdim
Yârin orda deseler.

Aq t link  e l rend 
Yomarlangan may  ina,
Bezneng kebek yalg z y  i
Qoya  bel n ay  ina.
(Nasiyri 2005: 204)

Aq qayinqa s y lm gez,
Mümkün qayırılrga,
Min d  tel m g n idem,
Sinn n ayrırılrga.
(Nasiyri 2005:204)

Aq qayınınq qayırıs n
Aq biteng  sab n it,
Sa ınma an ke    r yuq,
Sa ınsang da sab r it.
(Nasiyri 2005: 205)

Aq k lm kne min k p kidem,
 nde kiy m qaran ,
Sa ınu t gel, sar ayır ng,
Ayrım tor p qarale.
(Nasiyri 2005: 206)

Aq mamıqtan   l b yl dem,
Tungsam yabın rm n dip,
Ayrıl anda uylamadım,
Bolay sa ın rm n dip.
(Nasiyri 2005: 206)

Ak tabakların içinde
Yuvarlanan ya  ancak,
Bizim gibi yalnız olan
G ne  ile ay ancak.

Ak kayına dayanmayın,
Mümkün ayrılmaya,
Ben de istememi tim de,
Senden ayrılmaya.

Ak kayının kayırıs n ,
Ak yüzüne sabun et,
 zlemeyen kişiler yok,
 zlesen de sabret.

Ak elbiseyi ben çok giydim,
Artık giyorum karay ,
 zlemek değil, sarar rs n,
Hele ayrı yaşamayı bir dene .

Ak pamuktan   l  rd m,
   sem  rt n r m diye,
Ayrılırken d   nmedim,
Böyle  zlerim diye.

Aq maşına, kömeş inä,
Al yurgannar sıırğa,
Bezgä Xoday yazğan ikän,
Ayrılışıp torırğa?
(Nasıyri 2005: 206)

Aq samawır eçlärendä
Qaynıy Ural suları,
Ayrılırğa bulğan ikän
Yörägem yalqınnarı.
(Nasıyri 2005: 206)

Aq taqtadan yasağannar
Manaranıng basqıçın,
Ayrılğaç qına belдем
Gıyşıqlarınğ açısın.
(Nasıyri 2005: 207)

Aq çiläkkä sular aldım
Ağıydel yarlarınnan,
Uf dimägez, uftannmağız
Kem qalmıy yarlarınnan?
(Nasıyri 2005: 207)

Aq çiläklär elep quydım
Yanggır suwı tulğandır,
Ayrılıwı çiten buldı,
Singa niçek bulğandır.
(Nasıyri 2005: 207)

Ak araba, gümüş iğne,
Kırmızı yorganlar yapmaya,
Bize Hüda yazmış meğerssem,
Ayrılışarak yaşamayı?

Ak semaver içlerinde
Kaynar Ural suları,
Ayrılmaya olmuş imiş
Kalbimin alevleri.

Ak tahtadan yapmışlar
Minarenin merdivenini,
Ayrılınca ancak anladım
Âşıkların acısını.

Ak kovaya sular aldım
Akidil yarlarından
Uf demeyi üflemeyin
Kim kalmıyor ki yârlarından?

Ak kovaları astım,
Yağmur suyu dolmuştur,
Ayrılmak bana zor oldu,
Sana nasıl olmuştur.

Aq çulanning şkafinda
Çıltırap töşte ber közge,
Ayrılmabız digän idem,
Tormış ayırdı bezne.
(Nasıyri 2005: 207)

Aq çınayaq, aq çınayaq,
Qızıgam bizäklärenä,
Arabızning yıraqlığı
Ütte üzäkläremä.
(Nasıyri 2005: 207)

Aq öyemneng morcasın
Ağartamın aq bulğaç,
Sağınsam da bara almıym,
Aralar yıraq bulğaç.
(Nasıyri 2005: 208)

Aq öyemä kerämen dä,
Ağartamın piçlären,
Gürgä kergän kebek buldım
Ayrılgan kiçlären.
(Nasıyri 2005: 208)

Aq öyemneng eçlärendä
Kügärçen görlär kebek,
Ayrıldıq, ix, dusqayım,
Küçergän göllär kebek.
(Nasıyri 2005: 208)

Ak kilerin dolabından
Çınlayarak düştü bir ayna,
Ayrılmayız demiştım de,
Hayat ayırdı bizi.

Ak bardaklar, bardaklar,
Süslerine imreniyorum,
Aramızın uzaklığı
Acıttı canlarımı.

Ak evimin kaminini
Akartıyorum ak olunca,
Özlesem de gidemiyorum,
Aralar uzak olunca.

Ak evime giriyorum da,
Akartıyorum kaminini,
Kabre girmiş gibi oldum
Ayrıldığımız gece.

Ak evimin içlerinde
Güvercin öter gibi
Ayrıldık, eh, dostum,
Yerini değiştiren çiçekler gibi.

Aqqoş ayğa qarıy almıy
Küze çağılularğa,
Sineng sağınular citmäs
Minem sağınularğa.
(Nasıyri 2005: 209)

Aqqoş balası mikän,
Bılbıl balası mikän,
Waqıt citkäç ayrılğannı
Sizmi qalasınğ ikän?
(Nasıyri 2005: 209)

Aqqoş balasın öyrätä
Ağıydel küllärendä,
Oçıp kitärlärdäy bulam
Sağınğan könnäremdä.
(Nasıyri 2005: 209)

Aqqoş balasın öyrätä
Ağıydeldä yözärgä,
Kürkäm sabırlıqlar birsen
Ayrılışqaç tüzärgä.
(Nasıyri 2005: 209)

Aqlı batis yaulıgımning
Ayı bar urtasında,
Ayrılışu cäräxäte
Yörägem urtasında.
(Nasıyri 2005: 210)

Kuğu aya bakamaz
Gözleri kamaştığından,
Senin özlemlerim
Benimki kadar olamaz.

Kuğu yavrusu mu ki,
Bülbül yavrusu mu ki,
Vakit gelince ayrıldığını
Sezmeden kalıyormuşsun?

Kuğu yavrusunu öğretiyor
Akidil göllerinde,
Uçup gidecek gibi oluyorum
Özlediğim günlerimde.

Kuğu yavrusunu öğretiyor
Akidilde yüzmeye,
Allah'ım sabırlıklar versin
Ayrılınca sabretmeye.

Beyaz patiska elbisemin
Ayı var ortasında,
Ayrılma yarası
Kalbimin ortasında.

Aqlı batis yaulıgımnı
Kiç utırıp qayıdım,
Qayınnar da ayırım tügel,
Nigä song bez ayırım?
(Nasıyri 2005: 210)

Aqlı külmäk matur bula
Altı bala itäk salğaç,
Nixällär itep tüzärmen
Sinnän ayrılıp qalğaç?
(Nasıyri 2005: 211)

Aqlı külmäklär tekterdem
İke metr yarımnan,
Bäxetsez genä ayrıla
Yäştän söygän yarınnan.
(Nasıyri 2005: 211)

Aqlı külmäkkäyläremne
Kiyep yörüm tıslarda,
Minem kebek bulmas inde
Ayrılğan qoşlar da.
(Nasıyri 2005: 211)

Aqlı sitsı külmägemne
Kisäm qaralır mikän?
İskän cilgä sälam äytsäm
Alıp baralır mikän?
(Nasıyri 2005: 211)

Aqlı batis elbisemi
Gece oturup süsledim,
Kayınlar da ayrı değıl,
Neden biz ayırınız ki?

Aqlı elbise güzel olur
Altı katlı etek yapınca,
Nasıl ki sabrederim
Senden ayrı kalınca?

Aqlı elbise diktirdim
İki buçuk metredeni
Bahtsız ancak ayrılır
Gençken sevdiği yarinden.

Aqlı elbiselerimi
Giyip geziyorum dışarda,
Benim gibi olmas artık
Ayrılan kuşlar da.

Aqlı basma elbisemi
Giysem karalır mı ki?
Esen yele selam söylesem
Alıp götürür mü ki?

Aqlı sitsa külmägemne
Kidem zänggärgä manıp,
Ayrılular şuşı diyep
Yörim xäyranga qalıp.
(Nasıyri 2005: 213)

Aqlı sitsa külmägemneng
İtäge alsu ğına,
Bu dünyada ayrıлмаған
Ağa torğan su ğına.
(Nasıyri 2005: 214)

Aqlı sitsı külmägemneng
Töymäse yaqasında,
Bägırkäyem, bez ayrıldıq
Doşmannar arqasında.
(Nasıyri 2005: 214)

Aqlı sitsı külmägemneng
Yaqasına ker qungan,
Şuşı fani dünyalarda
Ayrılışu nik bulğan?
(Nasıyri 2005: 214)

Aqlı sitsı külmägemneng
Buy araları sarı,
Bez sarğaymıy, kem sarğaysın
İkebez ike yarı?
(Nasıyri 2005: 214)

Aklı basma elbisemi
Giydim maviye banarak,
Ayrılular budur deyip
Gezerim hayrana kalıp.

Aklı basma elbisemin
Eteği kırmızımsı,
Bu dünyada ayrılmayan
Akıp giden su ancak.

Aklı basma elbisemin
Düğmesi yakasında,
Canım benim, biz ayrıldık
Düşmanlardan dolayı.

Aklı basma elbisemin
Yakasına kir konmuş,
Şu fanî dünyalarda
Ayrılık neden olmuş?

Aklı basma elbisemin
Boy araları sarı,
Biz sararmadan, kim sararsın,
İkimiz iki yarı?

Aqlı sitsı külmägemneng
Galstukları qara,
Bik sağınsang ayğa qara
Ay bezdän sezgä bara.
(Nasıyri 2005: 214)

Aqlı sitsı külmvgemneng
Skladların sırlıym,
Oçqan qoşlarını tuqtatıp
Sineng xälengne sorıym.
(Nasıyri 2005: 214)

Aqlı sitsı külmägemneng
Cinge tar kesäse bar,
Sağınganda barır idem
Ağıydel kiçäse bar.
(Nasıyri 2005: 215)

Aqlı sitsı tiz qarala,
Aqlı sitsı aldırmıym,
Tahir -Zöhrä dä ayrılğan,
Ayrılğanğa qayğırmıym.
(Nasıyri 2005: 215)

Aqlı sitsa külmäk teksäng
Üzem biräm yaqalıq,
Söyep-söyep qawışalmadıq,
Kem dä buldı xatalıq?
(Nasıyri 2005: 216)

Aklı basma elbisemin
Kravatları siyah,
Pek özlensen, aya bak
Ay bizden size gider.

Aklı basma elbisemin
Kırıştılarını boyluyorum,
Uçan kuşları durdurup
Senin halini soruyorum.

Aklı basma elbisemin
Kolu dar, cepleri var,
Özlediğimde giderdim,
Akidil geçmek lazım.

Aklı basma çabuk kararıyor,
Aklı basma aldırmıyorum,
Tahir-Zühre de ayrılmış,
Ayrıldığıma üzölmüyorum.

Aklı basma elbise diksem
Kendim veririm yakalık,
Sevip-sevip kavuşamadık,
Kim de oldu hatalık?

Aqlı sitsa külmäk tektem
İtäklären öç itep,
Sanduğaçlar monglı sayrıy
Sağınganda üç itep.
(Nasıyri 2005: 216)

Aqlı pārdā kileşāme
Qorgan tārāzālārgā?
Sağınam dustım, can kisāgem,
İfrat dārācālārdā.
(Nasıyri 2005: 216)

Aqlı yaulıq qara tirā
Sez dā aldığız mällā?
Tahir-Zöhrā könnärenä
Sez dā qaldığız mällā?
(Nasıyri 2005: 216)

Aqrın ğına cil çıqsa da
İdel suwı çayqala,
Atna tügel, aylar tügel,
Yıllar söygän yar qala.
(Nasıyri 2005: 216)

Aqrın iskän cil selketä
Ağıydel qamışların,
Kem ayrılmıy, şular belmi,
Ayrulu sağışların.
(Nasıyri 2005: 216)

Aklı basma elbise diktım
Eteklerin üç ederek,
Bülbüller hüzünlü öter
Özlediğimde öç ederek.

Aklı perde yakışır mı?
Kurulmuş perdelere,
Özlüyorum dostum, canım benim,
İfrat derecelerde.

Aklı eşarp yanı siyah
Siz de aldınız mı yoksa?
Tahir Zühre günlerine
Siz de kaldınız mı yoksa?

Yavaşça rüzgâr esse de
İdil suyu dalgalanıyor,
Hafta değil, aylar değil,
Yıllar seven yar kalır.

Yavaş esen yel titretiyor
Akıdıl kamışlarını,
Ayrılmayanlar bilmez
Ayrılık hüznlerini.

Aqtım min sular bulıp,
Tuqtadım göllär bulıp,
Küz allarımda torasıng
Tamçılı göllär bulıp.
(Nasıyri 2005: 216)

Al bāylilär, göl bāylilär,
Talğan beläkläremä,
Sabır itärgä quşalar,
Tüzmin yöräkläremä.
(Nasıyri 2005: 217)

Al märcäneng altı qat,
Çın märcäneng cide qat,
Yazmam sälam, cibärmäm xat,
Bik sağınsang üzeng qayt.
(Nasıyri 2005: 217)

Al sibärgä, göl sibärgä
Tabalmadım tütällär,
Bez ayrıldıq, äräb buldıq,
Ayrılmasın bütännär.
(Nasıyri 2005: 217)

Al tasmalar aldım äle
Çäçläremne üreğä,
Qoyaş bayuların kötäm
Töşläremdä kürergä.
(Nasıyri 2005: 217)

Aktım ben sular olarak,
Durdum çiçekler olup,
Gözüm önümde durursun
Damlalı çiçekler olarak.

Al bağıyorlar, gül bağıyorlar,
Yorulan bileklerime,
Sabretmemi istiyorlar,
Dayanamıyorum yüreğime.

Al mercanım altı kat,
Gerçek mercanın yedi kat,
Yazmam selam yollamam mektup
Çok özlersen kendin dön.

Al serpmeye, çiçek serpmeye
Bulamadım teyzeler,
Biz ayrıldık, harab olduk,
Ayrılmasın kalanlar.

Al şeritler aldım daha
Saçlarımı örmeye,
Güneş batmasını bekliyorum
Rüyalarımda görmeye.

Al çäçürgeçlär aldırdım,
Çulpılar yuq tağarğa,
Taular biyek, basqıçlar yuq
Sağınganda qararğa.
(Nasıyri 2005: 217)

Al çäçäge, göl çäçäge,
Sabın bula ikän ul,
Ni qadär sabır bulsang da
Sağındıra ikän ul.
(Nasıyri 2005: 217)

Al çäçäkne özdeng me,
Göl çäçäkne özdeng me,
Al çäçäkne özgän kebek
Ayrıldıq, sizdengme?
(Nasıyri 2005: 217)

Alma aşarga kil bezgä
Almalar peşep citkäch,
Çiten ikän küreşülär
Yıraq cirlärgä kitkäch.
(Nasıyri 2005: 221)

Alma baqçası arqılı
Ütär yullar bar mikän?
Sin dä dustım minem kebek
Ber kürergä zar mikän?
(Nasıyri 2005: 221)

Al tokalar aldırdım,
Çulpılar yok takmaya,
Dağlar yüksek, merdivenler yok
Özlediğimde bakmaya.

Al çiçeği, gül çiçeği,
Sabun oluyormuş
Ne kadar sabretsem de
Özlettiriyormuş ya.

Al çiçeği kopardın mı,
Gül çiçeği kopardın mı,
Al çiçeği kopardığın gibi
Ayrıldık artık, sezdin mi?

Elma yemeye gel bize
Elmalar yetişince,
Çok zor imiş görüşmeler
Uzak yere gidince.

Elma bahçesinden
Geçer yollar var mı ki?
Sen de dostum benim gibi
Ber görmeye zar mı ki?

Alma baqçasına kerep
Ezlâdem ezlärengne,
Saqla yaş gömerlärengne,
Sargaytma yözlärengne.
(Nasıyri 2005: 222)

Alma baqçasına keräm
Alma çäçäk atqanda,
Tönlä töşläremdä küräm,
Yuğaltam tang atqanda.
(Nasıyri 2005: 222)

Alma baqçasında üzem,
Göl baqçasında küzem,
Sağınam üzem, yulda küzem,
Sargaydı nurlı yözem.
(Nasıyri 2005: 222)

Alma dilär, alma dilär,
Almanın ni tuqlığı?
Küngelemneng ber cire buş-
Yanımda sin yuqlığı.
(Nasıyri 2005: 223)

Alma yafragı kebek
Tügäräk bulsang ide,
Ber kürep söyläşer öçen
Kübäläk bulsam ide.
(Nasıyri 2005: 224)

Elma bahçesine girip
Aradım izlerini,
Sakla yaş ömürlerini,
Sarartma yüzlerini.

Elma bahçesine giriyorum
Elma çiçek açarken,
Gece rüyalarımda görüyorum,
Kaybediyorum tan akarırken.

Elma bahçesinde kendim,
Gül bahçesinde gözüm,
Özlüyorum kendim, yolda gözüm,
Sarardı nurlu yüzüm.

Elma derler, elma derler,
Elmanın ne tokluğu?
Gönlümün bir yeri boş-
O da senin yokluğun.

Elma yaprağı gibi
Yuvarlak olsan idii
Bir görüp konuşmak için
Kelebek olsam idi.

Almağacı çäçäk ata
Mayning unbişe citkäch,
Küreşüläre çiten ikän
Yıraq cirlärgä kitkäch.
(Nasıyri 2005: 225)

Almazlar belän kisälär
Täräzä pıyalasın,
Yılama, canıy, yılamam
Barıber yatqa qalasıng.
(Nasıyri 2005: 225)

Almalar özäseng me?
Ceplärgä tezäsengme?
Özelgän almalar kebek
Ayrıldıq, sizäsengme?
(Nasıyri 2005: 225)

Alsu, alsu dilär ide,
Alsuğa qızıl tamğan,
Bılbıllar ayrılmıy ikän,
Bılbıl bulasım qalğan!
(Nasıyri 2005: 225)

Altın yözegemne taptım
İsle göl arasınnan,
İrtä torıp xäbär kötäm
Sanduğaç balasınnan.
(Nasıyri 2005: 225)

Elma ağacı çiçek açar
Mayısın onbeşi gelince,
Görüşmeler pek zor imiş
Uzak yere gidince.

Elmaslarlar kesiyorlar
Pencere camlarını,
Ağlama, canım, ağlama,
Nasılsa ya da kalıyorsun.

Elmalar koparıyor musun?
İplere diziyo musun?
Koparılan elmalar gibi,
Ayrıldık, hissediyor musun?

Pembe, pembe diyorlardı,
Pembeye kırmızı damlamış,
Bülbüller ayrılmıyorlarmış,
Bir bülbül olsaymışım!

Altın yüzüğümü buldum
Kokulu çiçek arasından,
Sabah kalkıp haber beklerim
Bülbülün yavrusundan.

Altın taraq belän tara
Sibelgän çäçläremne,
Ayrılğanda min yıladım,
Sin sörtteng yaşläremne.
(Nasıyri 2005: 227)

Alıp birim altın taraq
Manggay çäçen tararsıng,
Mine sağınğan çaqlarda
Çıgıp ayğa qararsıng.
(Nasıyri 2005: 227)

Ap-aq ide yözläre,
Sörmäle ide küzläre,
Yılıy-yılıy sargayırğa
Qaldı äytkän süzläre.
(Nasıyri 2005: 227)

Argı yaqta ber cimeş,
Birge yaqta ber cimeş,
Sırxaularğa bar darular,
Sağınularğa bar imeş.
(Nasıyri 2005: 228)

Altın alqa qolaqta,
Tamçıları beläktä,
Üze yıraqta bulsa da,
Mähäbbäte yöräktä.
(Nasıyri 2005: 228)

Altın tarak ile tara
Saçılan saçlarımı,
Ayrılırken ben ağladım,
Sen sildin yaşlarımı.

Satın alayım altın tarak
Alın saçını tararsın,
Beni özlediğin zamanlar
Çıkıp aya bakarsın.

Bembeyazdı yüzleri,
Sürmeliydi gözleri,
Ağlamaktan sararmaya
Kaldı dediği sözleri.

Bu tarafta bir yemiş,
Öbür tarafta bir yemiş,
Hastalara var devalar,
Özlemlere de var imiş.

Altın küpe kulakta,
Damlaları bilekte,
Kendisi uzakta olsa da,
Sevgisi benim kalbimde.

Ax, dusqayım, beläsengme
Minem sağınganımnı?
Ber kürep söyläşer öçen
İntizar bulğanımnı?
(Nasıyri 2005: 228)

Ayağıma sular ütä
Sarı sandal kisäm dä,
Qoşlar sayrap sağındıra
Sağınmıyımın disämdä!
(Nasıyri 2005: 228)

Bazarlardan yurgan aldım,
Tungsam yabınırmin dip,
Ayrılğançı uylamadım
Bolay sağınırmin dip!
(Nasıyri 2005: 230)

Baqça artında qarurman,
Anda qoşlar qağıngan,
Qaşing tartsa, tot isengdä,
Min bulırmin sağıngan!
(Nasıyri 2005: 230)

Baqça buyı ozın kirtä,
Yögerä ürdäk kül kürsä,
İke küzen sörtä-sörtä,
Ayrılalmıy ber kürsä!
(Nasıyri 2005: 230)

Ey, dostum, biliyor musun
Benim özlediğimi?
Bir görüp konuşmak için
İntizar olduğumu?

Ayağıma sular geçiyor
Sarı ayakkabı giysem de,
Kuşlar öterek özlettiriyor
Özlemiyorum desem de!

Bazarlardan yorgan aldım
Üşüsem örtünürüm diye,
Ayrılmadan düşünmedim
Böyle özlerim diye!

Bahçe arkasında kara orman,
Orda kuşlar çırpınıyor,
Kaşın hareket etse, aklında tut,
Ben olurum özleyen!

Bahçe boyunda uzun tahta,
Koşuyor ördek göl görse,
İki gözünü silerek,
Ayrılamıyor bir görse!

Baqçalarğa kergänem yuq,
Göllär tigez üsäme?
Cil arqılı sälam äytäm,
Cillär sezgä isäme?
(Nasıyri 2005: 230)

Bahçelere girdiğim yok,
Çiçekler düz bitiyor mu?
Yelle selam yolluyorum,
Yeller size esiyor mu?

Baqçalarğa çığamın da
Mäk çäçägen özämen,
Sağınam, duslar, özelep sağınam,
Nu şulay da tüzämen
(Nasıyri 2005: 230)

Bahçelere çıkıyorum da,
Haşhaş çiçeğini kopartıyorum,
Özlüyorum dostlar çok özlüyorum,
Ama yine de sabrediyorum!

Bankadağı göllärengne
Su sipmiçä qorıtma,
Ayrılımy torıp bulmıy,
Ayrıldıq dip onıtma!
(Nasıyri 2005: 230)

Kavanozdaki çiçeklerini
Sulamayarak kurutma,
Ayrılmadan yapamazsın,
Ayrıldık diye unutma!

Bar göllärem arasında
Yäş göllärem yuq minem,
Sinnän ayrılğannan birle
Şat könnärem yuq minem!
(Nasıyri 2005: 230)

Var olan çiçeklerim arasında
Genç çiçeklerim yok benim,
Senden ayrıldığımdan beri
Mutlu günlerim yok benim!

Basma saldım tar cırgä,
Tal tamırı bar cırgä,
Qanat qagıp oçar idem
Sez duslarım bar cırgä!
(Nasıyri 2005: 232)

Köprü yaptım dar yere,
Söğüt kökü olan yere,
Kanat çırparak uçardım
Siz dostlarım olan yere!

Baş quyam tezlärengä,
Yâş qoyam ezlärengä,
Suğa tilmergän göllär kük,
Tilmeräm süzlärengä.
(Nasıyri 2005: 232)

Bez al idek, göl idek,
Bez bolay tügel idek,
Par sanduğaç sayrağan tik,
Sayraşa torgan idek.
(Nasıyri 2005: 233)

Bezdä biyek taular bar,
Tau astında tallar bar,
Talda yafraq, bezdä sağını,
Sezdä nindi xälär bar?
(Nasıyri 2005: 233)

Bezneng awıl bik zur awıl,
Urtasında fabrik,
Sağınmas keşelär bulmas,
Sağınsang da sabır it!
(Nasıyri 2005: 233)

Bezneng yandağı baqçada
Sayrıtı bılıl tallarda,
Saq belän Soq ayırım yäşi,
Bez dä şul misallarda!
(Nasıyri 2005: 233)

Başımı koyuyorum dizlerine,
Yaş döküyorum izlerine,
Suya susayan çiçekler gibi,
Susadım sözlerine.

Biz al idik, gül idik,
Biz böyle değil idik,
Çift bülbüller öter gibi,
Ötüşür durur idik.

Bizde yüksek dağlar var,
Dağ altında söğütler var,
Söğütte yaprak, bizde özlem,
Sizde ne tür haller var?

Bizim köy çok büyük bir köy,
Ortasında fabrik,
Özlenmiyecek kişiler olmaz,
Özlesen de sabret!

Bizim yandaki bahçede
Öter bülbül söğütlerde,
Sak ile sok ayrı yaşar,
Biz de onlar gibiyiz!

Bezneng qırning urtasında
Borılıp üsə par usaq,
Dönya cännät bulır ide,
Canıyım ikäü qawıssak!
(Nasıyri 2005: 234)

Bezneng uram arqılı
Aga suning salqını,
Su sipsäng dä basılmıydır
Yäş yörägem yalqını!
(Nasıyri 2005: 234)

Bezneng uram borma-borma,
Bormalarğa qayırma,
Abau Alla, Qadıyr Mäülä,
Söygänengnän ayırma!
(Nasıyri 2005:234)

Bezneng yanda qara urman
Qayçan yäşärer ikän?
İkebez ber ildä bulıp
Qayçan yäşärbez ikän?
(Nasıyri 2005: 234)

Biyek tauğa mengän çaqta
Abına yazdım taşqa,
Sağınularğa darular yuq,
Sabır itüdän başqa.
(Nasıyri 2005: 235)

Bizim alanın ortasında
Dönerek biter çift kavak,
Dünya Cennet olurdu,
Canım ikimiz kavuşsak!

Bizim caddeden geçer
Akar suyun soğuğu,
Su serpsen de dinmez ki
Genç yüreğimin alevi!

Bizim cadde kıvrım-kıvrım,
Kıvrımlara dönme,
Abau Allah, Kadir Mevla,
Sevdiğinden ayırma!

Yanımızda kara orman
Ne zaman yeşerir acaba?
İkimiz bir ülkede
Ne zaman yaşarız acaba?

Yüksek dağa çıkarken
Ayağım takıldı taşta,
Özlemlerin ilacı yok,
Sabretmekten başka.

Biyek tauğa mengän çaqta
Adaştım yulalımını,
Küngelem yomşaq, yılarının dip,
Birmädem qullarımını.
(Nasıyri 2005: 234)

Biyek tauda çiyä bulsam,
Qızarıp olgunlaşdırdım,
Alma bulsam allarınga
Özelep töşär idem.
(Nasıyri 2005: 236)

Biyek taularga mengäçten,
Ungga qayırılğaçtın,
İx, dusqayım, raxät yaşä,
Minnän ayırılğaçtın!
(Nasıyri 2005: 236)

Biyek tauların başında,
Arası citen ikän,
Söygän yarıng çit illärdä
Bulsa da çiten ikän!
(Nasıyri 2005: 237)

Biyek tauning başlarında
Miläüşä göllär kebek,
Ayrılábız, can kisägem,
Küçergän göllär kebek!
(Nasıyri 2005: 237)

Yüksek dağa çıkarken
Şaşırdım yollarımı,
Gönlüm rakik, ağlarım diye,
Vermedim ellerimi.

Yüksek dağda vişne olsam,
Kızarıp olgunlaşdırdım,
Elma olsam dizlerine
Koparak düşerdim ben.

Yüksek dağlara binince,
Sağ tarafa dönünce,
Ey dostum sen rahat yaşa,
Benden ayırılınca!

Yüksek dağın tepesinde,
Arası çok zor imiş,
Sevdiğin yarin yad ellerde
Olsa da çok zor imiş!

Yüksek dağın tepesinde
Menekşe çiçekler gibi,
Ayrılıyorz, canım benim,
Taşınan çiçekler gibi!

Biyek tauning başlarinnan
Kürenä Ufa flagı,
Sağındıra da, sarğayta, ix,
Aralarning yırağı.
(Nasıyri 2005: 237)

Biyek tauning başlarında
Üsäder miläş kenä,
Bezneng belän ayırım yäşi
Ay belän qoyaş qına.
(Nasıyri 2005: 238)

Biyek tauning başlarında
Cır ciläkläre peşkän,
Kitär waqıtlarım citkän,
Bir qullarımın, ırkäm!
(Nasıyri 2005: 238)

Biyek tauning başında
Kem qazığan qom bazı?
Ayrılgannı şunnan belдем-
Töştä kürdem qır qazı.
(Nasıyri 2005: 238)

Biyek tauning çiyäsen
Üzem cıyam, peşte isä,
Bögelep yılıym, özelep söylim,
İsläremä töşte isä.
(Nasıyri 2005: 238)

Yüksek dağın tepesinden
Gözükür Ufa bayrağı,
Özletir de sarartır da
Araların uzaklığı.

Yüksek dağın başlarında
Biter bir tek üvez ağacı,
Bizimle ayrı yaşar
Ay ile güneş ancak.

Yüksek dağın başlarında
Çilekler olgunlaşmış,
Gidecek zamanlarım gelince,
Ver ellerini, nazlım!

Yüksek dağın başında
Kim kazımış kum çukuru?
Ayrıldığı mı şundan anladım-
Rüyamda gördüm kır kazı.

Bizim dağın vişnesini
Topluyorum olgunlaştı ise,
Kıvrınarak ağlıyorum, söylüyorum,
Aklıma geldiğinde.

Bu yıl qarlar irtä yaudı,
Qaldı waq almaqayım,
Sezneng taraflarğa qarap
Tala küz almaqayım,
(Nasıyri 2005: 239)

Bu sene karlar erken yağdı,
Kaldı küçük elmacığım,
Sizin taraflara bakarak,
Yoruluyor göz elmam.

Bıyıl tektergän pincägeng
Üz buylarınga taman,
Sağınam, irkäm, sağınam almam,
Sağını sırxaudan yaman,
Bu sene diktirdiğim ceketim
(Nasıyri 2005: 240)

Kendi boylarıma tam,
Özlüyorum nazlım, özlüyorum,
elmam,
Özlem hastalıktan yaman.

Bügen tönlä töştä kürdem
Qarasu-qara urman,
Şul qarasu-qara urman
Bez ayrılırğa bulğan
(Nasıyri 2005: 240)

Bügün gece rüyamda gördüm
Karasu -kara orman,
Şu karasu-kara orman
Ayrılmamıza olmuş.

Bügen tönlä ber töş kürdem:
Qoş oçrdım dalağa.
Şul qoş kebek minem irkäm
Kitte yıraq qalağa.
(Nasıyri 2005: 240)

Bugün gece rüya gördüm:
Kuş uçurdum kırlara.
O kuş gibi benim nazlım,
Gitti uzak kentlere.

Gacäpsenep qarap toram
Sudağı qondızlarğa,
Min sağınğaç ayğa qarıym
Sin qara yoldızlarğa.
(Nasıyri 2005: 240)

Şaşıarak bakıyorum
Sudaki kunduzlara,
Ben özleyince suya bakarım,
Sense bak yıldızlara.

Gölbaqçasına kerdengme,
Gölçäçäge özdengme?
Göl çäçäge özgän kebek,
Ayrıldıq bit sizdengme?
(Nasıyri 2005: 240)

Göllär üsä, göllär üsä
Täräzägä tal bulıp,
Ütä könnär, ütä yıllar
Ber kürergä zar bulıp.
(Nasıyri 2005: 240)

Yeget-gölneng bılblı,
Qızlar-bılblıning göle,
Göl bılblın, bılblı gölen
Sağınışalar, bilgele.
(Nasıyri 2005: 242)

Yegetlär ilneng bılblı,
Qızlar bılblıning göle,
Göl bılblını, bılblı gölne
Sağınuları bilgele.
(Nasıyri 2005: 242)

Yıraqtan yaqın kürenä
Almağaçning biyege,
Söyep-yörep qawışalmasaq,
Gomergä can köyege.
(Nasıyri 2005: 242)

Gülbehçesine girdin mi?
Gül çiçeği kopardın mı?
Gülçiçeği kopardığın gibi,
Ayrıldık biz sezdin mi?

Çiçekler bitiyor, bitiyor
Pencereye söğüt olup,
Günler geçer, günler geçer
Bir görmeye hasret bırakıp.

Yiğit-çiçeğin bülbülü,
Kızlar-bülbülün çiçeği,
Her ikisi birbirini
Özlüyorlar ki, belli.

Yiğitler elin bülbülü,
Kızlar bülbülün çiçeği,
Her ikisi bir-birini
Özlemleri belli.

Uzaktan yakın gözüdür
Elma ağacının yükseği,
Sevip te kavuşamazsan,
Ömürlük can yarası

Zānggār hawa, zānggār hawa-
Dinggezlārneng hawası,
Yuq aptekta, yuq bal'nista
Sağınularning dāwası.
(Nasıyri 2005: 242)

Zānggār hawa, zānggār bolit
Zānggārlātā dinggezne,
Zānggār hawalarda yōzgān
Aylardan ezlim sezne.
(Nasıyri 2005: 242)

Zānggār hawa, zānggār kük
Zānggārlātā dinggezne,
Zānggār hawalarday yōzgān
Yoldızlar dim min sine.
(Nasıyri 2005: 242)

İ, almalı yōzkāyem,
Sindā ike küzkāyem,
Sağınırğa sarğayırğa
Qaldı äytkān süzkāyem.
(Nasıyri 2005: 242)

İ dusqayım qaşıng qara
Qarlıgan qarasıday,
Küp uylama, sarğayırısing
Sanduğaç balasıday.
(Nasıyri 2005: 243)

Mavi hava, mavi hava-
Denizlerin havası,
Eczanede, hastanede yoktur
Özlemlerin devası.

Mavi hava, mavi bulut
Mavi yapar denizi,
Mavi havalarda yüzen
Aylardan arıyorum sizi.

Mavi hava, mavi gök
Mavileştirir denizi,
Mavi havalar gibi yüzen
Yıldızlar diyorum seni.

Ey elmalı yüzcüğüm,
Sendi iki gözcüğüm,
Özlemeye, sararmaya
Kaldı dediğin sözcüğüm.

Ey dostum kasın sim-siyah
Frenk üzümü siyahı gibi,
Çok düşünme, sararırsın
Bülbül yavrusu gibi.

İdel bit ul, idel bit ul,
İdel bit ul, king bit ul,
Qaranggi tön, tomanlı kön,
Bez ayrılğan kön bit ul.
(Nasıyri 2005: 243)

İke aqqoş, ber tutıy qoş,
Berse tirän yılğada,
Ber ayrılğaç, qawışıp bulmıy
Ayda tügel, yılda da.
(Nasıyri 2005: 243)

İke aqqoş oçıp bara,
Ağıydeldä qışlawı,
Can birüdän awır ikän
Söygän yarning taşlawı.
(Nasıyri 2005: 243)

İke idel-ber dinggez,
Aguları bertigez,
İrkämä sälam diyegez,
Bik sağınğan diyegez.
(Nasıyri 2005: 243)

İrkäm mine qayda disäng,
Ağıydeldä salda bez,
Ayırım qoşlar niçek yäşi,
Şundıy uq misalda bez.
(Nasıyri 2005: 244)

İdil ki o, İdil ki o,
İdil ki geniış ki o,
Karanlık gece, dumanlı gece,
Bizim ayrılan gece ki o.

İki kuğu, bir tutı kuş
Biri derin ırmakta,
Bir kere ayrılınca kavuşulmuyor
Ayda değil, yılda bir

İki kuğ uçup gider,
Akıdilde kışlaması,
Can vermekten de zor imiş
Sevdiğin yârin bırakması.

İki İdil –bir deniz,
Akmaları tam eşit,
Nazlıma selam iletin,
Çok özlemiş deyiniz

Nazlım beni nerde dersin,
Akıdilde tekmedeyiz,
Ayrı kuşlar nasıl yaşıyorsa,
Onların mislindeyiz.

İrtä bula, kiç tä bula,
Kiçkä taba cil bula,
İke küzem yulda bula,
Kilep kitsäng ni bula?
(Nasıyri 2005: 244)

İrtän toram da iseräm
İsle göl islärenä,
İsle göl isläre kebek,
Töşäseng isläremä.
(Nasıyri 2005: 244)

İrtä tordım, irtä ikän,
Bılbıl qunğan kirtä ikän,
Sağmular sarğayular
Divanalar itä ikän.
(Nasıyri 2005: 244)

İrtä torıp tışqa çıqsam
İşegallarım toman,
Şul toman artlarında
Sin bağırem torğan sıman!
(Nasıyri 2005: 245)

İrtä torıp tışqa çıqsam
Qoş quam almağaçtan,
Xällärengne sorap qalam,
Sayrağan sanduğaçtan.
(Nasıyri 2005: 245)

Sabah ta olur, akşam da olur,
Akşam yaklaştıkça rüzgar olur
İki gözüm yolda olur,
Gelip gitsen ne olur?

Sabah kalkıp sarhoş olurum
Kokulu çiçek kokusuna,
Kokulu çiçek kokusu gibi,
Geliyorsun aklıma.

Sabah kalktım, sabah imiş,
Bülbülün konduğu ağaç imiş,
Özlemek ve sararmalar
Divane ediyormuş.

Sabah kalkıp dışarı çıksam,
Kapı önlerinde sis,
O sislerim arkasında
Sen canım duruyorsun sanki!

Sabah kakıp dışarı çıksam,
Kuş kovarım elma ağacından,
Hallerini soruyorum
Şu öten bülbüllerden.

İrtân torip tışqa çıqsam
Sanduğaçlar usaqta,
Törle törle qoşlar sayrıy,
Sağındıra şul çaqta.
(Nasıyri 2005: 245)

İsle göl isle bula,
Qına göl qızıl bula,
Özelep-özelep sağınganda
Könnär dä ozın bula!
(Nasıyri 2005: 246)

İsle göllär arasında
Yaratam min qınanı,
Yaratmas idem qınanı,
Singa oxşatam min anı!
(Nasıyri 2005: 246)

İsle göllär bulmasa da
Bar bit başqa göllärem,
Üzem sezdän ayrılısam da,
Ayrılmıy küngellärem!
(Nasıyri 2005: 246)

İsle göllä küçeräm,
İslärenä iseräm,
İsläremnän çıgaralmıyça,
Sağınpı gomer kiçeräm!
(Nasıyri 2005: 246)

Sabah kalkıp dışarı çıksam,
Bülbülller kavaklarda,
Farklı farklı kuşlar öter
Özlettirir o anda.

Kokulu çiçek kokulu olur,
Kına çiçeği kırmızı olur,
Pek de çok özlediğinde
Günler de uzun olur!

Kokulu çiçekler arasında
Seviyorum kınayı,
Sevmez de idim kınayı,
Sana benzetiyorum onu!

Kokulu çiçekler olmasa da
Var ki başka çiçeklerim,
Kendim sizden ayrılısam da,
Ayrılmıyor gönüllerim!

Kokulu çiçekleri geçiriyorum,
Kokusuna sarhoş oluyorum,
Aklımdan çıkaramayıp,
Özleyerek ömür geçiriyorum!

İsle gölne quymasaçı,
İsläre bulmasaçı,
Ülü belän ayrılunıng
İkese bulmasaçı!
(Nasıyri 2005: 246)

İsle gölne küp utırtım,
Utırtmadım qınasın,
Küzläremne yomar xäl yuq,
Küz aldımında torasıng!
(Nasıyri 2005: 246)

İsle gölneng ise kilä,
İsle göl buylap qına,
Ütä inde yaş gomerem
Gel sine uylap qına!
(Nasıyri 2005: 246)

İsäse cil ismi qalmas,
Odeyal yabınsam da,
İke qulım qanat bulmas,
Ni qadär sağınsam da.
(Nasıyri 2005: 247)

İsäse cil ismi qalmas,
Odeyal yabınsam da,
Yuq qanatım, kürä almıym
Özelep sağınsam da!
(Nasıyri 2005: 247)

Kokulu çiçekler koymasaydı,
Kokuları olmasaydı,
Ölümle ayrılunun
İkisi olmasaydı!

Kokulu çiçekler çok bittim,
Bitmedim kınalarını,
Gözümü kapatacak halim yok,
Göz önümde duruyorsun!

Kokulu çiçeğin kokusu gelir,
Kokulu çiçek gövdesinden,
Geçiyor artık ömürlerim
Tek seni düşünerek.

Esecek yel esmeden kalmaz,
Battaniyeyle örtünsem de,
İki elim kanat olmaz,
Ne kadar özleşem de.

Esecek yel esmeden kalmaz,
Battaniyeyle örtünsem de,
Yok kanatım, göremiyorum
Pek çok özleşem de!

İx, aqıllım, beläsengme
Qaylarda torğanımnı?
Ber kürep söyläşer öçen
İntizar bulğanımnı?
(Nasıyri 2005: 247)

Ey, akıllım, bilir misin?
Nerede kaldığımı?
Bir görüp konuşmak için
İntizar olduğumu?

İşek aldım sarı çäçäk,
Sarısın sabın itäm,
Sağınmıy dip yörmä, bağırem,
Sağınıp sabır itäm!
(Nasıyri 2005: 247)

Kapı önüm sarı çiçek,
Sarısını sabun yapıyorum,
Özlemiyor diye düşünme, canım,
Özleyip de sabrediyorum!

İşğaldım tügäräk kül,
Bitem yudım tirlägäç,
Ber cırladım, ber yıladım,
Kötep-kötep kilmägäç!
(Nasıyri 2005: 247)

Kapı önüm –yuvarlak göl,
Yüzüm yıkadım terleyince,
Türkü yaktım ve ağladım,
Bekleyip gelmeyince!

İşğaldım tügäräk kül,
Göllär saldım ünergä,
Cir astınnan yullar bulsa,
Barır idem kürergä!
(Nasıyri 2005: 248)

Kapı önüm-yuvarlak göl,
Çiçekler koydum bitmeye,
Yer altınnan yollar olsa,
Giderdim ben görmeye!

İşğaldım tügäräk kül,
Tirä yağı qızıl göl,
Sin qızıl göl, min sarı göl,
Sağınuımnı şunnan bel!
(Nasıyri 2005: 248)

Kapı önüm-yuvarlak göl,
Etrafı da kırmızı çiçek,
Sen kırmızı gül, ben sarı gül,
Özlediğimi bundan bil!

İşegaldım yâşel narat,
Bäyläp quydım par at,
Xoday birsä minga qanat,
Tormas idem ber säğat'!
(Nasıyri 2005: 248)

İşegaldım yâşel çiräm,
Bılbıl balası qaça,
Bik sağınsam ayğa qarıym,
Aynı da bolıt basa.
(Nasıyri 2005: 248)

Yosıf belän Zöläyha
Qawışqannar Mısırdä,
Bez dä şulay qawışır idek,
Bulsa idek ber serdä!
(Nasıyri 2005: 249)

Yögerep bara, yögerep qayta
Kük küğärçen bodayda,
Yalgız teläk qabul bulmıy,
İkäü telik Xodaydan
(Nasıyri 2005: 249)

Yögerep töştem, su eçtem,
Eçtem-eçtem, tuymadım,
Äyter süzem äytalmadım,
Kürermen dip uyladım.
(Nasıyri 2005: 249)

Kapı önüm yeşil çam,
Bağladım ben çift at,
Hüda verse bana kanat,
Kalmıdım ben bir saat!

Kapı önüm yeşil çimen,
Bülbül yavrusu kaçır,
Pek özlesem aya bakıyorum,
Ayı da bulut kapatır.

Yusuf ile Züleyha
Kavuşmuşlar Mısırdä,
Biz de öyle kavuşurduk,
Olsa idik bir sırda!

Koşarak gidiyor, koşarak geliyor
Gök güvercin buğdayda,
Yalnız dilek kabul olmaz,
İkimiz isteyelim Hüda'dan!

Koşarak indim, su içtim,
İçtim-içtim – doymadım,
Söyleyecek sözümü diyemedim,
Görürüm diye sandım.

Qazan uramnarı gel taş,
Niçek tezgännär ikän?
Tahir Zöhrä ayrılğanda
Niçek tüzgännär ikän?
(Nasıyri 2005: 249)

Qayda bardıng dip soradım
Sanduğaç balasınnan,
Ul da bulsa bezneng kebek,
Ayrılğan canaşınnan!
(Nasıyri 2005: 250)

Qaysı ağaç qatı bula?
Yarmıy dilär yafıraç,
Bez dä bälki qawışır idek,
Ara qaldı bik yıraç!
(Nasıyri 2005: 250)

Qara urman eçlärendä
Saq -Soqlar sayrıy buğay,
Saq-Soq xällären soramıym,
Xäzer üzem dä şulay!
(Nasıyri 2005: 251)

Qarurmanda qar tirän,
Tartalmıy qara atım,
Sez duslardan ayrılğaç
Sındı singar qanatım!
(Nasıyri 2005: 251)

Kazan sokakları hep taş,
Nasıl dizmişlerdir ki?
Tahir Zühre ayrıldığında
Nasıl sabretmişlerdir ki?

Nereye gittin diye sordum
Bülbülün yavrusundan,
O da olsa bizim gibi,
Yarılmış cananından!

Hangi ağaç sert oluyor?
Çıkarmıyor diye yaprak,
Biz de belki kavuşurduk,
Ara kaldı pek uzak!

Kara orman içlerinde
Sak-Soklar ötüyor galiba,
Sak Sok hallerini sormam,
Şimdi kendim de öyle!

Kara ormanda kar derin,
Kara atım çekemiyor,
Siz dostlardan ayrılınca,
Sındı ikinci kanatım.

Qara urman urtasında
Üsep kilä quş usaq,
Dönya Cännät bulır ide
İkäu bergä quşılsa!
(Nasıyri 2005: 251)

Qara urmannıg artında
Borılıp üskän ber qayın,
Sin canıynı bik sağındım,
Sin qawıştır Xodayım!
(Nasıyri 2005: 251)

Qarlıganning sabaqları
Tulı qarlığan belän,
Küngellär ayrılmıy ikän,
Üzeng ayrılğan belän!
(Nasıyri 2005: 252)

Kilä-kitä, kilä-kitä,
Täräzämä sanduğaç,
Sin sabırlı, sin tüzäseng,
Min nişlärmen sağıngaç?
(Nasıyri 2005: 254)

Kitäm inde, kitäm inde,
Kitäm inde qalasıng,
Kitäm, bağırem, sin qalasıng,
Sağınp kemgä qarasıng?
(Nasıyri 2005: 254)

Kara orman ortasında
Büyüyerek geliyor çift kavak,
Dünya Cennet olurdu
İkimiz beraber olsak!

Kara ormanın arkasında
Dönerek bitmiş bir kayın,
Sen canımı pek özledim,
Sen kavuştur Allah'ım!

Frenk üzümünün dalları
Üzümlerle dolu,
Gönüller ayrılmıyormuş,
Kendin ayrılan ile!

Gelip gider, gelip gider,
Penceremden bülbüller,
Sen sabırlı, sen sbaredersin,
Ben ne yaparım özleyince?

Gidiyorum, gidiyorum,
Gidiyorum, kalıyorsun,
Gidiyorum, canım, kalıyorsun,
Özleyip kime bakarsın?

Kitām inde, kitām inde,
Taşkentlar aşā kitām,
Waqıtlı ayrılıulargā
Tüzärbez äle, irkām!
(Nasıyri 2005:254)

Kitām inde, kitām inde,
Kitām urmannar aşā,
Ayrılğan qoşlar ğına
Qayğımın urtaqlaşā!
(Nasıyri 2005: 254)

Qulımdağı baldağımning
İsemnäre Gölestan,
Sin canıyning xälen sorıym
Gölestan atlı qoştan!
(Nasıyri 2005: 257)

Qulımdağı baldağımning
İsemnäre Göltutaş,
Göl bulsaq, ayrılmas idek,
Göl tamırları totaş.
(Nasıyri 2005: 257)

Qulımdağı yözegemng
İsemläre İldarım,
Çit illärdä yalgız yaşı,
Qaderle, yalgız yarım!
(Nasıyri 2005: 257)

Gidiyorum, gidiyorum,
Taşkentten geçerek gidiyorum,
Vakitli ayrılmalara
Sabrederiz artık, nazlım!

Gidiyorum, gidiyorum,
Ormanları geçerek,
Ayrılan kuşlar bile
Üzüntümü paylaşıyor!

Elimdeki yüzüğümün
İsimleri Gülistan,
Sen canımın halin soruyorum
Gülistan adlı kuştan!

Elimdeki yüzüğümün
İsimleri Göltutaş,
Gül olsam ayrılmazdım,
Gül kökleri birleşik.

Elimdeki yüzüğümün
İsimleri İldarım,
Yad ellerde yalnız yaşıyor,
Değerli, yalnız yârim!

Qulımdağı yözegemneng
İsemnäre Xäcärder,
Yaratıp söygän yarıngnan
Ayrılu Äcälder.
(Nasıyri 2005: 259)

Qulyaulıgım ikäü ide,
Berse qaldı usaqta,
Bergä bulularnı kötäm,
Xäzer ayırım bulsaq ta.
(Nasıyri 2005: 260)

Qulingdağı kömeş yözek,
Sızıp betsä nişlärseng?
Susaganda su eçärseng,
Sağınganda nişlärseng?
(Nasıyri 2005: 260)

Qızarıp qoyaş çıqqanda
Bez bulırbız sallarda,
Ayrılgan qoşlar niçek,
Bez dä şul misallarda!
(Nasıyri 2005: 260)

Qına gölläre küp çäçtem,
Çäçälmädım islesen,
Canıqayım bik sağındım,
Nik cil bulıp ismiseng!
(Nasıyri 2005: 261)

Elimdeki yüzüğümün
İsimleri Hacerdir,
Çokça sevdiğim yârimden
Ayrılılar ölümdür.

Merdivenim iki idi
Biri kaldı kavakta,
Beraber olmalarımı bekliyorum,
Şimdi ayrı olsak da.

Elindeki gümüş yüzük,
Sızıp bitse ne yaparsın?
Susadığında su içersin,
Özlediğinde ne yaparsın?

Kızarak güneş çıkarken
Biz oluruz tekmelerde,
Ayrılmış kuşlar nasıl,
Biz de o misallerde!

Kına çiçeklerin çok diktım,
Dikemedim kokulusunu,
Canım seni çok özledim,
Neden yel olup esmiyorsun?

Kümersez samawır qaynıy,
Qızdırılğan piçlärä,
Cide törle qoş sayradı,
Bez ayrılğan kiçlärä!
(Nasıyri 2005: 263)

Lavkalarga sıtsa qaytqan
Yastıq tışları kebek,
Xäzer ayırım yaşıbez,
Saq-Soq qoşları kebek!
(Nasıyri 2005: 263)

Mamıq şällär bāylādem,
Üzem yabınırmin dip,
Ayrılğanda uylamadım,
Bolay sağınırmin dip!
(Nasıyri 2005: 263)

Maşınalar uzıp kitkän,
Tuzannar tuzar inde,
İkebez ike illärdä
Ğomerlär uzar inde.
(Nasıyri 2005: 264)

Min qayğılı, min qayğılı,
Min qayğılı bulmasam,
Min qayğılı bulmas idem,
Sinnän ayrılmasam!
(Nasıyri 2005: 264)

Kömürsüz semaver kaynar,
Kızısırlmış ocaklarda,
Yedi çeşit kuş sayradı,
Ayrıldığımız gecelerde!

Mağazalara kumaş gelmiş
Yastık kılıfları gibi,
Şimdi ayrı yaşıyoruz
Sak ile Sok kuşları gibi!

Pamuk şallar bağladım,
Kendim örtünürüm diye,
Ayrılırken düşünmedim,
Böyle özlerim diye!

Arabalar geçip gitmiş,
Tozlar çıkar artık,
İkimiz iki ellerde
Ömürler geçer artık.

Ben kederli, ben kederli,
Ben kederli olmasam,
Ben kederli olmazdım da,
Senden ayrılmasam!

Minem söyep cikkän atım
Qara belän timer kük,
Bik sağınsam ayğa qarıym,
Ay da yalgız minem kük!
(Nasıyri 2005: 264)

Monglı kiçtä talyan garmun
Kemnär uynatır ikän?
Sin bulmağaç küngelemne
Kemnär yuatır mikän?
(Nasıyri 2005: 264)

Mäk çäçäkläre qoyıla
Bılbıl qağıngan sayın,
Mäk çäçägenä qarıym
Sine sağıngan sayın!
(Nasıyri 2005: 264)

Mäçet başı qıygaç-qıygaç,
Qıygaç sayın sanduğaç,
Sin qarlığaç, min saduğaç,
Küreşep bulmıy sağıngaç!
(Nasıyri 2005: 264)

Nihäleng bar dip soradım
Sanduğaç balasınnan,
Ul da şulay minem kebek,
Ayrılğan canaşınnan!
(Nasıyri 2005: 264)

Severek eğerlediğim atım
Kara ile demir gibi,
Pek özlesem aya bakıyorum,
Ay da yalnız benim gibi!

Hüzünlü akşamda akordeon
Kimler çalarlar artık?
Sen olmayınca gönlümü
Kimler avutur artık?

Haşhaş çiçeği dökülür
Bülbül kanat çırpınca,
Haşhaş çiçeğine bakıyorum
Seni özlediğimde!

Mescit başı kıvrım kıvrım,
Her kıvrımında bülbül,
Sen bülbül, ben de bülbül
Görüşemiyoruz özleyince

Nasılsın diye sordum
Bülbülün yavrusundan,
O da öyle benim gibi,
Ayrılmış cananından!

Ob' suların qarap torıp,
Ağıp kitärdäy bulam,
Ağıp kitep, barıp citep,
Alıp kitärdä bulam!
(Nasıyri 2005: 265)

Oçar idem- qanat yuq,
Qunar idem -narat yuq,
Sağınganda barır idem,
Cigep quyğan par at yuq.
(Nasıyri 2005: 265)

Oçıp bara, oçıp qayta,
Kügärçen bodaydan,
Namaz uqıp telim inde,
Sin maturnı Xodaydan!
(Nasıyri 2005: 265)

Räyhan gölen utırtırğa
Qış awışmağan äle,
Qawışqannar da ayrıla,
Bez qawışmagan äle!
(Nasıyri 2005: 266)

Sağınam sezne, sağınam sezne,
Kiçen dä, köndezen dä,
Korablar kebek çayqalam
Sağınu dinggezendä!
(Nasıyri 2005: 266)

Ob sularına bakarak,
Akıp gidecek gibi oluyorum,
Akıp gidip vararak,
Alıp gidecek gibi oluyorum!

Uçacaktım -kanadım yok,
Konardım -çamım yok,
Özlediğimde giderdim de,
Eğerlediğim atım yok.

Uçarak gider ve döner,
Güvercin buğdaydan,
Namaz kılıp istiyorum,
Sen güzeli Allah'tan!

Reyhan gülünü bitmeye
Kış gelmemiş ki daha,
Kavuşanlar da ayrılır,
Biz kavuşmamışız ki daha!

Özlüyorum sizi, özlüyorum,
Gece de, gündüzün de,
Gemiler gibi sallanıyorum,
Özlemin denizinde!

Sandugaçqa boday salsam
Kilä kügärçennärem,
Bik sağındım, bik sarğaydım,
Kilä küräselärem!
(Nasıyri 2005: 267)

Sandugaçlar basıp qına
Tallarnı sıgıldıra,
Bergä çaqta belenmi ul,
Ayrılğa sağındıra!
(Nasıyri 2005: 267)

Sandugaçlar basıp sayrap
Sındırğan gölläremne,
Sıngan göllägä oxşatam
Ayrılğan könnäremne!
(Nasıyri 2005: 267)

Sandugaçlar iyäläşkän,
Qurqıtmagız miläştän,
Bar xäsrätäm betär ide,
Sine kürep söyläşsäm.
(Nasıyri 2005: 267)

Sandugaçlar, qarlığaçlar
Tezeleşep baralar,
Sağınsang da, yuq çaralar
Yıraq bulğaç aralar.
(Nasıyri 2005: 268)

Bülbüle ben buğday verdim,
Gelir güvercinlerim,
Pek özledim, pek sarardım,
Pek görmek istiyorum.

Bülbüller konarak
Dalları eğdirtiyor,
Beraberken bilinmez de,
Ayrılınca özlettiriyor!

Bülbüller konarak ötüp
Kırmışlar çiçeklerimi,
Kırılmış güllere benzetirim
Ayrıldığımız günleri.

Bülbüller alışmışlar,
Korkutmayın üvezden,
Bir hasretim biterdi idi,
Seni görüp konuşsam.

Bülbüller, kırlangaçlar
Dizilişip giderler,
Özlesem de, yok çareler
Uzak olunca aralar.

Sandugaçlar kilgän bezgä,
Kitärlär mikäm közgä?
Sandugaçlar kük sayraşıp,
Qawışırız mikän bez dä?
(Nasıyri 2005: 268)

Sandugaçlar sayrap qına
Tirbätä tallarımını,
Sıngan tallarga oxşatam
Ayrılgan tangnarımını!
(Nasıyri 2005: 268)

Sandugaçlar su taşıy,
Qayda ikän subaşı?
Minem canıyım yalgız başı,
Hızır bulsın yuldaşı!
(Nasıyri 2005: 268)

Sandugaçlar tunggannar,
Oyasına qungannar,
Qayda ğına kitte ikän
Bezneng bergä bulgannar?
(Nasıyri 2005: 268)

Sandugaçlarning sayrawı
Yoqılardan uyata,
Sayrağan bulıp uyata da,
Yaring yuq dip yılata.
(Nasıyri 2005: 269)

Bülbüller gelmiş bize,
Giderler mi ki güze?
Bülbüller gibi ötüşerek,
Kavuşur muyuz biz de?

Bülbüller ötüşerek
Sallıyor dallarımı,
Kırılmış dallara benzetiyorum
Ayrıldığıım tanlarımı!

Bülbüller su taşıyor,
Nerede ki subaşı?
Benim canım tek başına,
Hızır olsun yoldaşı!

Bülbüller üşümüşler
Yuvasına konmuşlar,
Nerelere gitti ki
Beraber olduğumuz anlar?

Bülbüllerin ötmesi
Uykulardan kaldırıyor,
Ötüyormuş gibi uyandırıyor da,
Yarin yok diye ağlatıyor.

Sandugʻaʻning balalari
Sayrı- sayrı, tal saylı,
Kükrägemneng saf cirendä
Sineng sagışing qaynıy.
(Nasıyri 2005: 269)

Sandugʻaʻning balalari
Sarı bula mikänni?
Çırşılar ber dä sargaymıy,
Sabır bula mikänni?
(Nasıyri 2005: 269)

Sandugʻaʻning balalari
Yäşel ülängä qaça,
Bik sağınsam, ayğa qarıym,
Aynı da bolıt basa.
(Nasıyri 2005: 269)

Sandugʻaʻning meskenkäyneng
Sayramağan köne yuq,
Sälam äytep cibäregä
Sandugʻaʻning tele yuq!
(Nasıyri 2005: 269)

Sandugʻaʻning balalrı
Talğa qungaç atmıylar,
Ber ayrılğaç qawışunı
Bazarlarda satmıylar!
(Nasıyri 2005: 269)

Bülbülün yavruları
Öterek söğüt seçer,
Bağrımın saf yerinde
Senin hasretin kaynar.

Bülbülün yavruları
Sarı olur mu acaba?
Çamlar hiç sararmıyorlar,
Sabırlılar mı acaba?

Bülbülün yavruları
Yeşil çimlere kaçır,
Pek özlesem aya bakıyorum,
Ayı da bulut basar.

Bülbülün zavallının
Ötmediği günü yok,
Selam söyleyerek yollamaya
Bülbülün ki dili yok!

Bülbülün yavrularını
Söğütde konunca atmazlar,
Bir ayrılınca kavuşmayı
Pazarlarda satmazlar!

Sandugaçım oçasingmi?
Kipte inde külläreng,
Sineng yanga barıp qayta
Här könnä küngellärem!
(Nasıyri 2005: 269)

Sandugaçım, sayra, sayra,
Sayra, üzengä fayda,
Mömkin bulsa äytep sayra,
Minem söyeklem qayda?
(Nasıyri 2005: 270)

Sibelä çäçem, sibelä çäçem,
Sibelä çäç börtelärem,
Sinnän ayrılgaç çılandı
Yäşkä küz kerfeklärem!
(Nasıyri 2005: 270)

Sibelä çäçem, sibelä çäçem,
Sibelä cil iskän sayın,
Sibelä çäçem, özelä eçem
İsemä töşkän sayın!
(Nasıyri 2005: 272)

Sibelä çäçem, sibelä çäçem,
Sibelsen genä inde!
Ber ayrılgaç küngellärem
Sürelsen genä inde!
(Nasıyri 2005: 272)

Bülbülüm gidiyor musun?
Kurudu artık göllerin,
Senin yanına gelip gider,
Hergün gönüllerim!

Bülbülüm öt, sen öt,
Öt sen, kendine fayda,
Mümkün ise söyleyerek öt,
Benim sevdiğim nerede?

Saçılıyor saçım, saçılıyor saçım,
Saçılıyor saçlarım,
Senden ayrılınca ıslandı
Yaşlı göz kirpiklerim!

Saçılıyor saçım, saçılıyor,
Saçılıyor yel eserken!
Saçılıyor saçım, parçalanıyor içim
Aklıma her geldiğinde!

Saçılıyor saçım, saçılıyor,
Saçılısın ancak artık,
Bir ayrılınca gönüllerim
Sakinleşsin artık ancak!

Sibelä çaçem, sibelä çaçem,
Sibelä çaçem tarağız,
Ayrılgannar uftanalar,
Ayrılmısqı qarağız!
(Nasıyri 2005: 272)

Sibelä çaçem, sibelä çaçem,
Sibelä cillär iskändä,
Çaçem tügel, tügelä yaşem,
İsläremä töşkändä!
(Nasıyri 2005: 272)

Sikerep çıqtım baqçağa
Tal çıbıgı almağa,
Näzek çıbıq tal çıbıq,
Kötäm sine talçıgıp!
(Nasıyri 2005: 272)

Sin dä küğärçen ideng,
Min dä küğärçen idem,
Aqqoş bulıp oçıp barıp,
Kürep söyläşer idem!
(Nasıyri 2005: 272)

Stenada säğat' yörü
Uynıy minut isäben,
Qay cirlärdä yörü ikän
Minem alma kisägem?
(Nasıyri 2005: 273)

Saçılır saçım, saçılır,
Saçılır saçım tarayın,
Ayrılmayanlar şikâyet eder,
Ayrılmamaya çalışın!

Saçılır saçım, saçılır,
Saçılıyor yeller eserken,
Saçım değil de, dökülür yaşı
Aklıma geldiğinde!

Zıplayarka çıktım bahçeye
Söğüt dalın almaya,
İnce dal, söğüt dalı,
Bekliyorum seni özleyerek!

Sen de güvercin idin,
Ben de güvercin idim,
Kuğu olup uçup gelip,
Görüp konuşur idim!

Duvarı saat gezer
Oynuyor dakika hesabını,
Nerelerde geziyordur
Benim elma parçacığım?

Stenadağı sägat'neng
Minutın bozmas idem,
Qoş qanatı mindä bulsa,
Ber minut tormas idem.
(Nasıyri 2005: 273)

Su buyında ike tiräk
Bersen kisärgä kiräk,
Bersen kissäng, yalgız qala,
Yalgız nişlärgä kiräk?
(Nasıyri 2005: 273)

Su buyında yörer idem
Qamıştan qamçı ürep,
Bılbıl bulıp talğa qunıp,
Söyläşer idem kürep.
(Nasıyri 2005: 274)

Su buylarınnan ezlädem
Sanduğaçning ezlären,
Bik sağınsang da yılama,
Sargaymasın yözläreng!
(Nasıyri 2005: 274)

Su sip dustım yözlärengä
Su sipmiçä qorıtma,
Bergä bulğan minutlarını
Ayrılğaç ta onıtma!
(Nasıyri 2005: 274)

Duwardaki saatin
Dakikasını bozmazdım,
Kuş kanatı bende olsa,
Bir dakika durmazdım.

Su kenarında iki kavak,
Birini kesmek gerek,
Birini kessen, yalnız kalır,
Yalnız ne yapmak gerek?

Su kenarında gezerdim
Kamıştan hançer yaparak,
Bülbül olup, dala konup,
Konuşur idim görüp.

Su kenarından aradım
Bülbülün izlerini,
Çok özlesen de ağlama,
Sararmasın yüzlerin!

Su serp dostum yüzlerine
Su serpmeden kurutma,
Veraber olduğumuz dakikaları
Ayrılınca da unutma!

Suğa barsang, irtä bar,
Köndez qazlar bolğata,
Bik sağınsang, çıq baqçağa,
Qoşlar sayrap yuata!
(Nasıyri 2005: 274)

Suda balıq yözä mikän
Sırtın suğa salmıyça?
Bezneng canıy kötä mikän
Küzen yuldan almıyça?
(Nasıyri 2005: 274)

Talğa basıp, tal tibrätep
Sayrıy sarı sanduğaç,
Cırlau tügel, yıarsıng da
Özelep özelep sağınğaç!
(Nasıyri 2005: 276)

Tang, tang, ata yıraqtan,
Qoşlar oça quaqtan,
Canım sau bul digän süzeng
Äle dä kitmi qolaqtan!
(Nasıyri 2005: 277)

Tom suwına basma saldım,
Üzem çığarmın diyep,
Ayrılğanda yılap qaldım,
Niçek çıdarımın diyep!
(Nasıyri 2005: 279)

Suya gitsen erken git,
Gündüz kazlar bulanık eder,
Pek özlersen, çık bahçeye,
Kuşlar öterek avutur!

Suda balık yüzer mi?
Sırtını suya koymadan?
Bizim canım bekliyor mu ki
Gözünü yoldan almadan?

Dala konup dalı titretip
Öter sarı bülbül,
Türkü söylemek değil, ağlarsın
Çok çok özleyince!

Tan akarır uzaktan,
Kuşlar uçar fidandan,
Canım, hoşçakal dediğin sözün
Hala gitmez kulaktan!

Tom suyuna köprü yaptım,
Kendim çıkarı diye,
Ayrıldığımızda ağlayarak kaldım,
Nasıl sabrederim diye!

Täräzäneng töbendä
Çäçäk ata ber gölem,
Nişläp bolay kilmi tordıng,
Bik sağındım bılıbılım!
(Nasıyri 2005: 279)

Uyliym sine, sağınam sine,
Kiçen dä, köndezen dä,
Aq mamıq bulıp çayqalam
Sağınu dinggezendä!
(Nasıyri 2005: 279)

Uralnıng suları bulsam,
Uralıp ağır idem!
Yanggır tamçıları bulsam,
Aldınga tamar idem!
(Nasıyri 2005: 280)

Uramnardan uramnargä
Kemnär küper salğannar?
Bez ayrıldıq ta sarğaydıq,
Sarğaymasın qalğannar!
(Nasıyri 2005: 280)

Ufa matur, Ufa matur,
Ufa matur il ikän!
Bu dönyada ing çitene
Ayrılışu köne ikän!
(Nasıyri 2005: 281)

Pencerenin önünde
Çiçek açar bir çiçeğim,
Neden ki çoktan gelmedin,
Pek özledim bülbülüm!

Düşünüyorum seni özlüyorum,
Akşam da gündüzlerin de,
Ak pamuk olarak sallanıyorum
Özlemin denizinde!

Uralın suları olsam,
Kıvrınarak akardım!
Yağmurdamlaları olsam,
Önlerine damardım!

Sokaklardan sokaklara
Kimler köprü yapmışlar?
Biz ayrıldık ta sarardık,
Sararmasın kalanlar!

Ufa güzel, Ufa güzel,
Ufa güzel il imiş!
Bu dünyada en zor olan
Ayrılma günü imiş!

Ufa qayda, Ufa qayda?
Ufa Ural yağında!
Qoşlar bulıp oçar idem,
Bik sağınğan çağında!
(Nasıyri 2005: 281)

Çaçem süttem tarıym dip,
Tärüz açtım qarıym dip,
Kitkän yullarına qarıym,
Sağınanda barıym dip!
(Nasıyri 2005: 283)

Äzlädem min, äzlädem min
Çın mähäbät, saf küngel,
Äzlädem, taptım, yuğalttım,
İnde tabılaçaq tügel!
(Nasıyri 2005: 283)

Yazlar citsä, közlär citsä,
Su tular bolınnarğa,
Qanat bulsa, oçar idem
Sin torğan urınnarğa!
(Nasıyri 2005: 284)

Änä kilä avtomobil'
Biletlar alabız mı?
Tahir belän Zühre kebek
Küreşälmıy qalabız mı?
(Nasıyri 2005: 286)

Ufa neredə, Ufa nerde?
Ufa Ural tarafında!
Kuşlar olup ta uçardım,
Pek özlediğim anlarda!

Saçımı dağıttım tarayayım diye,
Pencereyi açtım bakayım diye,
Gittiğin yollara bakıyorum,
Özlediğimde gideyim diye!

Aradım ben, aradım,
Gerçek sevgi, saf gönül,
Aradım, buldum, kaybettim,
Artık bulunacak değil!

Yazlar gelse, güzler olsa,
Su dolar alanlara,
Kanat olsa uçar idim,
Kaldığın diyarlara!

Bak geliyor otomobil',
Biletler alalım mı?
Tahir ile Zühre gibi
Görüşmeden kalalım mı?

Änä kilä avtomonil'
Urman aralarinnan!
Bägirem qayda dip sorıymın,
Bılbıl balalarinnan!
(Nasıyri 2005: 286)

Östemdäge külmägemne
Nigä yuıym aq bulğaç?
Sağınsam da, sabır itäm
Arabız yıraq bulğaç!
(Nasıyri 2005: 287)

Cayıq buylap ağıp kilä
Qazlar kebek aq kübek!
Qayçan qawışırız ikän,
Yosıf Zöläyha kebek?
(Nasıyri 2005: 287)

Canıym çäçem çem- çem qara,
Waq taraq belän tara,
Bik sağınsang, bik sargaysang
Tulğan aylarğa qara.
(Nasıyri 2005: 287)

Canıymning bile näzek
Cep urağan kätüktäy,
Berebez anda, berebez monda-
Ayrılgan käküktäy!
(Nasıyri 2005: 287)

Bak geliyor otomobil
Orman aralarinnan!
Canım nerde diye soruyorum,
Bülbül yavrularından!

Üstümdeki elbisemi
Neden yıkıyayım, ak olunca?
Özlesem de, sabrederim
Aramız uzak olunca!

Cayıq boyundan akar gelir
Kazlar gibi ak köpük,
Ne zaman kavuşuruz acaba
Yusuf Züleyha gibi?

Canım saçım simsiyah,
İnce tarak ile tara,
Pek özlesen, pek sararsan,
Dolan aylara bir bak.

Canımın beli nazik,
İp sarılmış makara gibi,
Birimiz orda, birimiz burda-
Ayrılan guguk gibi!

Canıyng qayda dip sorıylar,
Canıym Mamadışlarda,
Sağınganda çığıp qarıym
Sayrıy torğan qoşlarga!
(Nasıyri 2005: 287)

Cigär idem, kitär idem
İke qara atrım bulsa!
Oçıp barıp kürer idem,
İke qanatım bulsa!
(Nasıyri 2005: 287)

Cillär isep, çäçäk isen
Tarata bolınnarğa,
Qoşlar bulsam, barır idem
Sin bulğan urınnarğa!
(Nasıyri 2005: 289)

Ciläk peşär bu ayda,
Su buyında tuğayda,
Gıyşıq utlarında yanıp,
Qawışmağaç ni fayda?
(Nasıyri 2005: 289)

Cäy dä yşel bu narat,
Qış ta yşel bu narat,
Oçıp qına barır idem,
Ayaq qul bulsa qanat!
(Mingnullin, Urmançe 2004: 465)

Canın nerde diye soruyorlar,
Canım Mamadışlarda,
Özleyince çıkıp bakıyorum
Öten bülbüllere!

Eğerlerdim, giderdim,
İki kara atım olsa!
Uçup gidip görürdüm,
İki kanatım olsa!

Yeller esip, çiçek kokusunu
Dağatır alanlara,
Kuşlar olsam, giderdim
Senin olduğun yerlere!

Çilek pişolgunlaşırer bu ayda,
Su kenarı kırlarda,
Aşkın ateşinde yanıp,
Kavuşmayınca ne fayda?

Yaz da yeşil bu çamlar,
Kış ta yeşil bu çamlar,
Uçup ancak giderdim de,
Ayak kol olsa kanat!

Hawalarda mamıq oça,
Kügärçen qağınganda,
İnde kemnârgä qararmın,
Özelep sağinganda?
(Nasıyri 2005: 101)

Hawalarda pamuk uçar
Güvercin kanat çırtığında,
Artık kimlere bakarım,
Aşırı özlediğimde?

3.1. Gurbette Olanın Vatan Özlemi

Ürdäk kenä oçar –yonın qoyar,
Aning da ğına yonın kem cıyar?
Yörgändä genä cirdä wafat bulsang,
Cenazangnı uqıp kem quyar?
(Nasıyri 2005: 81)

Ördek uçar-tüyünü döker,
Onun ama tüyünü kim toplar?
Gezdiğim yerlerde vefat olursan,
Cenazeni okuyup kim koyar?

Arğı yaqta aq citen,
Birge yaqta kük citen,
Yad cirlärdä ğomer uzdırı
Ay-hay, tuğanım, bik çiten!
(Nasıyri 2005: 81)

Karşı tarafta ak keten,
Bu tarafta gök keten,
Yad yerlerde ömür geçirmek
Ay-hay, canım, çok çetin!

Ayaz da bulsa - ayğa köç,
Bolıtlı bulsa -köngä köç,
Qayda barsang da - ber qoyaş,
Kübäläktäy ğaziz canğa köç.
(Nasıyri 2005: 81).

Bulutsuz olsa –aya zor,
Bulutlu olsa-güne zor,
Nereye gitsen de - aynı güneş,
Kelebek olan aziz cana zordur.

Sarı da sanduğaçning balası
İke dâ bulır, öç bulır,
Qaya da barsang, ber qoyaş
Ġaziz dâ canğa köç bulır.
(Nasıyri 2005: 81)

Sarı da bülbülün yavrusu,
İki de olur, üç olur,
Nereye gitsen de, bir güneş
Aziz cana zor olur.

Ağıydelkäylärne aşı çıqtım
İke qulqayıma taş alıp,
Tuğan ilkäylärne taşlap kittim
İke kükäyemä yaş alıp.
(Nasıyri 2005: 81)

Alistan qarap kürengän
Biyek kenä tayning billäre,
İr yeget mesken qaytır ide-
Yıraqqay cirdä qalğan illäre.
(Nasıyri 2005: 81)

Qızarıp lay çıqqan qızıl qoyaş
Ofıqlarğa taba yul ala,
Ġaziz genä ata balaları
Çit illärgä kitep yuġala.
(Nasıyri 2005: 81)

Sandugaç mikän, bılıl mikän,
Basıp sayrar cire tal mikän?
İllärenän bizgän, cihan gizgän
Min meskennän ġarib bar mikän?
(Nasıyri 2005: 81)

Sandugaçlar sayrıy saz cirdä,
Kükäylären sala tar cırgä,
Qızarıp la qoyaş çıqqan çaqta
Bik yamansu bula yad cirdä.
(Nasıyri 2005: 82)

Akidilleri geçtim
İki elime taş alarak,
Doğdum vatanımı bırakıp gittim
İki gözüme yaş alarak.

Uzaktan bakınca gözüken
Yüksek te dağın belleri,
Er yiğit zavallı dönerdi-
Uzak yerlerde kalmış vatani.

Kızarak da çıkan kırmızı güneş
Ufuk taraflarına yol alıyor,
Aziz olan ata çocukları
Yad yerlere giderek kayboluyor.

Bülbül mü ki, bülbül mü?
Konup öttüğü yer dal mı acaba?
Vatanından bezmiş, cihan gezmiş
Ben miskinden daha ġarib biri var mı?

Bülbüller öter saz yerde,
Yumurtlarlar onlar dar yerde,
Kızarak güneş doğarken,
Çok hüznüldür gurbet yerinde.

Bezneng Qazan qalasında
Satıla kama balası,
İldä gizep, cihan gizä
Ėaziz ata balası.
(Mingnullin, Urmançe 128: 2001)

Tang aldınnan urman buylarında
Sayrıy sanduğaçlar, bılbıllar,
Çit illärdä yörü yalgız başım
Ütär mikän şunda Ėomerlär?
(Nasıyri 2005: 82)

Bez barası yad illärdä,
Ere boday çäčkän cirlärgä,
Boday tügel, altın çäçsälär dä,
Citmi ikän tuğan illärgä.
(Nasıyri 2005: 82)

Sanduğaç sarı, muyını ala,
Nik mongaya bu bala?
Mongaymas ide bu bala-
Tuğan ile jäl qala.
(Nasıyri 2005: 84)

Kürenep lä yatqan, äy tau mikän?
Äylänep lä yatqan yau mikän?
Sayrasana, sarı sanduğaçım,
Bezneng tuğan illär sau mikän?
(Nasıyri 2005:118)

Bizim Kazan kalasında
Satılır kama yavrusu,
Elde gezip, cihan gezer
Aziz ata çocuğu.

Tan öncesi orman boylarında
Öter bülbüller, bülbüller,
Yad ellerde gezer yalnız başım
Geçer mi ki burada ömürler?

Gideceğimiz yad ellerde,
İri buğday saçılan yerlere,
Buğday değil altın saçsalar da
Vatanın gibi olmazmış.

Bülbül sarı, boynu karışık renk,
Neden hüzünlenir bu çocuk?
Kederlenmezdi de bu çocuk-
Vatanı yazık, kalıyor.

Gözükür duran ey dağ mıdır?
Dolanarak yatan ordu mudur?
Ötsene, sarı bülbülüm,
Bizim doğduğumuz eller sağ mıdır?

Sandugaçqay sayrıy ay saf cirdä,
Aqqoş ta ğına yözä paq cirdä,
Söyläşergä serdäş, ay bulmağaç,
Bik yamansu bula yad cirdä!
(Nasıyri 2005:118)

Bülbülüm öter ey, saf yerde,
Kuğu da yüzer temiz yerde,
Konuşmaya sırdaş olamayınca,
Çok hüznü olurmuş yad yerde!

Täräzämä qunğan sandugaç,
Yoqımnan uyandım sayrağaç,
Ber yılıyımın, ber cırlıyımın,
Tuğan üskän cirne sağıngaç!
(Nasıyri 2005: 118)

Pencereme konmuş bülbül,
Uykumdan uyandım ötünce,
Bir ağlarım, bir türkü söylerim,
Doğup, büyüdüğüm yeri özleyince.

Ay hay ğına dimi köy bulmıy,
Ber dä qayğı kürmi ir bulmıy,
Nindi genä itep söyläsäng dä,
Çit-yad illär tuğan il bulmıy.
(Nasıyri 2005: 118)

Ey hey demeden ezgi olmaz,
Dert çekmeden er olmaz,
Nasıl olsa anlatsan da,
Gurbet yerler vatanın olmaz.

Ağıydelkây aşu uqlar attım,
Atqan uqlarımın yuğalttım,
Tuğan illäremä oçar idem,
Bulsa äğär ike qanatım!
(Nasıyri 2005: 118)

Akidillerden oklar attım,
Attığım oklarımı kaybettim,
Vatanıma hemen uçardım ben,
Olsa eğer iki kanatım!

Tar yullardan bara torğaç,
Atqaylarım töşte tuğayğa,
Tuğayları monda, salı qayda,
Bezneng ildäy matur il qayda?
(Nasıyri 2005: 118)

Dar yollardan gide-gide,
Atlarım da indi çimenliğe,
Alanları burda, söğütleri nerde?
Bizim vatan gibi güzel il nerde?

Ağıydelkâylärneng aryağında
Aq çäçäklär yata quwırılıp,
Tuğan ilem iskä töşkän çaqta,
Çaq çıqmıydır canım suwırılıp.
(Nasıyri 2005: 118)

Qalām aldım-yazıp bulmıy,
Möqaddärdän uzıp bulmıy,
Tuğan cirlärem isemä töşkäç,
Yılamıyça tüzep bulmıy.
(Nasıyri 2005: 118)

Ayaz bulsa –suwıtır,
Bolıt bulsa- cılıtır,
Tuğan-üskän illärne,
Tintäk kenä onıtır.
(Nasıyri 2005: 119)

İke aqqoş oçıp bara,
Ağıydeldä qışlawı,
Can birüdän awır ikän
Tuğan ilne taşlawı.
(Nasıyri 2005: 119)

Aqqoş atasım kilä,
Atsam, alasım kilä,
İle yämsez, suwı tämsez,
İlemä qaytasım kilä.
(Nasıyri 2005: 119)

Akidilin karşı tarafında
Akçiçekler serpilmiş kazık-kazık,
Vatanım aklıma gelince,
Canım az kalıyor çıkmadan.

Kalem aldım- yazamıyorum,
Yazılandan geçemiyorum,
Vatanım aklıma gelince,
Ağlamadan yapamıyorum.

Güneşli olsa-hava soğuk olur
Bulut olsa-hava ılık olur
Doğup büyüdüğü yerleri
Deli ancak unuttur

İki kuğu uçuyor,
Akidilde kışı geçirmek,
Can vermekten zor imiş ki,
Vatanını bırakmak.

Kuğu atmak istiyorum,
Atsam, almak istiyorum,
Eli çirkin, suyu tatsız,
Elime dönmek istiyorum.

İsə cillär, üsə göllär,
İrtälären su sipkəç,
Özlä eçlär, tügelä yaşlär,
Tuğan cir iskä töşkəç.
(Nasıyri 2005: 119)

Su östendä bağana,
Başın dulqın qağa la,
Tuğan ilem iskä töşkəç
Zihennärem tarala.
(Nasıyri 2005: 119)

Tuğan ilem qay tarafta?
Almas idem küzemne,
Oçıp bargan qoş artınnan
Äyter idem süzemne.
(Nasıyri 2005: 119)

Qazan yıraq, Qazan yıraq,
Qazannan Mäskäü yıraq,
Qaytır idem- ilem yıraq,
Qaytmasam, yana yöräk.
(Nasıyri 2005: 119)

Sandugaçning balaları
Tal türendä yal itä,
Çit illärdä şınısı çiten-
Ber kürergä zar itä.
(Nasıyri 2005: 119)

Esiyor rüzgâr, bitiyor çiçekler,
Üslerine su serpince,
Parçalanıyor bağır, dökülüyor yaşlar,
Vatanım aklıma gelince.

Su üstünde bir sütun,
Başını dalga çarpıyor,
Doğduğum elim aklıma gelince,
Aklım başımdan gidiyor.

Doğduğum elim ne tarafta?
Almazdım ben gözümü,
Uçup giden kuş peşinden
Söyledim bne sözümü.

Kazan uzak, Kazan uzak,
Kazan'dan Moskova uzak,
Dönerdim de, elim uzak,
Dönmezsem, yanıyor yürek.

Bülbülün yavruları
Söğüt içinde dinlenir,
Yad yerlerde zor olan şu ki-
Bir görmeye intizar oluyorsun.

Yögerep kerdem baqçağa,
Özep aldım ber yözem,
Özep alğan ber yözem kük,
Çit illärdä berüzem.
(Nasıyri 2005: 120)

Salqın çışmä buylarında
Atlar eçersäng ide,
Tuğan üskän illärengdä
Gomer kiçersäng ide.
(Nasıyri 2005: 120)

Sandugaçlar basıp sayrıy
Garmun qayışlarına,
İlem qoyaş çığışında,
Üzem bayışlarında.
(Nasıyri 2005: 120)

Qoşlarım qaya oçasız?
Ällä bezneng ilärgä?
Oçsağız bezneng illärgä,
Sälam neçkä billärgä.
(Nasıyri 2005: 120)

Mendem atning tolparına
Oçıp bargan qoş kebek,
Tuğan illärdä yörgänem
Qaldı kürgän töş kebek.
(Nasıyri 2005: 120)

Koşarak girdim bahçeye,
Koparıp aldım bir üzüm,
Koparıp alan bir üzüm gibi,
Yad ellerde yalnızım ben.

Soğuk çeşme kıyısında
Atları içirsem keşke,
Doğup büyüdüğüm yerde
Ömrümü sürdürsem keşke.

Bülbüller konarak öter
Akordeonun kemerlerine,
Elim güneş doğuşunda,
Ben ise batışlarında.

Kuşlarım nereye uçuyorsunuz?
Yoksa bizim ellere mi?
Uçsanız bizi ellere,
Selma ince bellere.

Bindim atın çiftli olanına
Uçup giden kuş gibi,
Vatanımda gezdikleim
Kaldı gördüğüm kuş gibi.

Ufa qayda, Ufa qayda?
Ufa İdel çitendä,
Qoş tawışları da monglı
Bula ikän çit ildä.
(Nasıyri 2005: 120)

Aqqoş oçar külennän
Küz küreme cirennän,
Kemneng dä kitäse kilmi
Tuğan üskän cirennän.
(Nasıyri 2005: 120)

Qıçqırma, küke, qarşımda,
Qıçqır ağaç başında,
Tuğan ildän ayrılğanğa
Qayğı xäsrät başımda.
(Nasıyri 2005: 120)

Ap aq, ap-aq qar mikän?
Yaumağan cir bar mikän?
Tuğan üskän cirläremdä
Rızıqlarım bar mikän?
(Nasıyri 2005: 120)

Tuğan illärem qaldı inde,
Sarı çäçäk aldı inde,
Ber qayğısız başqayımını
Xäsrät çolğap aldı inde!
(Nasıyri 2005: 120)

Ufa nerde, Ufa nerde?
Ufa İdil kıyısında,
Kuş sesleri de hüzünlü
Oluyormuş gurbette.

Kuğu uçar gölünden
Göz görebilecek yerinden
Kim gitmek ister ki
Doğup büyüdüğü yerinden

Ötme, guguk, karşımda,
Öt sen ağaç başında,
Vatanımdan ayrıldığımdan
Kaygı hasret başımda.

Bembeyaz karlar karlar?
Yağmayan yerler var mı acaba?
Soğup büyüdüğü yerlerimde
Rızkım var mı acaba?

Vatanım kaldı artık,
Sarı çiçek aldı artık,
Dertsiz olan başlarımı
Hasret dolayarak aldı artık!

Baqçamdağı gölkäylärem
Zängär çäçäklär atmıy,
Qayttım tuğan illäremä
Çit illärdä yäm' tapmıy.
(Nasıyri 2005: 121)

Bara torğaç yallar ittem
İke ayağım talğangä,
Yal itmädem, ber yıladım
Tuğan ilem qalğangä.
(Nasıyri 2005: 121)

Qara külmägem bar äle
İtäkläre tar äle,
Sağınu tügel, sargayırsın
Çittä yörep qarale.
(Nasıyri 2005: 121)

Qır qazları oça almıy
Qanatı qayırılğaç,
Mongsız bala da mongayır
İlennän ayırılğaç.
(Nasıyri 2005: 121)

Könnäre dä qarangı ide
Bez yöregän cirlärneng,
Hawaları da şıfalı
Tuğan üskän illärneng.
(Nasıyri 2005: 121)

Bahçemdeki çiçeklerim
Mavi çiçekler açmaz,
Döndüm doğduğum yereler
Gurbette huzur bulamadan.

Gide-gide mola verdim
İki ayağım yorulduğundan,
Dinlenmedim, bir ağladım
Vatanım uzakta kaldığından.

Siyah elbisem var,
Etekleri dar,
Özlemek değil, sararırsın,
Gurbette olmayı bir dene.

Kır kazları uçamıyor
Kanadı kayrılınca,
Hüzünsüz çocuk hüzünlenir
Elinnen ayrılınca.

Günleri de karanlıktı
Gezdiğimiz yerlerin,
Havaları da şıfalı
Doğup büyüdüğüm yerlerin.

Sayra qoş monglı itep
Belämen çit ikänen,
Çit ildä çirek minut ta
Bik tä çiten ikänen.
(Nasıyri 2005: 121)

Sandugaçlar sayrıdır
Talning neçkä cirendä,
Alar telendä ber genä süz-
Barı tuğan il genä.
(Nasıyri 2005: 121)

Sandugaçlar su eçälär
Külneng tirän cirennän,
Kemneng kitäse kilsen song
Üze tuğan ilennän?!
(Nasıyri 2005: 121)

Sibelä çäçem, sibelä çäçem,
Sibelä çäçem bilemä,
Tönlä töşläremdä genä
Qaytıp kiläm ilemä.
(Nasıyri 2005: 121)

Tora torğaç min utırdım
Biyek tau billärenä,
Bez tügel, qoşlar mongaya
Qaytırğa öylärenä.
(Nasıyri 2005: 121)

Öt sen hüzünlenerek, kuş,
Biliyorum yad olduğunu,
Yad yerde çeyrek saat te
Pek de zor olduğunu.

Bülbüller öterler
Söğütün ince yerinde,
Onlar dilinde bir tek söz-
Bir tek vatan sözüdür.

Bülbüller su içerler
Gölün derin yerinden,
Kim gitmek istesin ki,
Doğduğu yerlerinden?!

Saçılır saçım, saçılır saçım,
Saçılır saçım belime,
Gece rüyalarımda ancak
Gidip gelirim elime.

Gide gide ben oturdum
Yüksek dağın bellerine,
Biz değil, kuşlar hüzünlenir
Dönmek için ellerine.

Çit illärneng tufırağın
Niçä yıllar taptadım,
Tuğan üskän ildägedäy
Räxätleklär tapmadım.
(Nasıyri 2005: 121)

İşegaldı ap-aq, ap-aq,
Qarlar yaugan irtäräk,
Alla birsä, illäremä
Qaytırmın cäy citäräk.
(Nasıyri 2005: 121)

Biyek biyek bit äle,
Biyek tauning itäge,
Sağınu tügel sargayırsın,
İlengne taşlap kit äle.
(Nasıyri 2005: 122)

Biyek tauğa mengän çaqta
Borılıp kitkän yul bulır,
Asıl irlär, matur cirlär-
Bezneng tuğan il bulır.
(Nasıyri 2005: 122)

Yafraq töşä cirlärgä
Közge qatı cillärdä,
Sağınamın, sargayamın,
Yalgızım yad illärdä.
(Nasıyri 2005: 122)

Yad ellerin toprağında
Nice yıllar yürüdüm,
Doğup büyüdüğüm ölkemin
Rahatlığını bulamadım.

Kapı önü bembeyaz,
Karlar yağmış sabahtan,
Allah nasip ederse, ölkeme
Dönerim yaz gelince.

Yüksek yüksek ki
Yüksek dağın eteği,
Özlemek değil, sararırsın
Vatanını bırakıp gidince.

Yüksek dağa binerken
Dönerek giden yol olur,
Asıl erler, güzel yerler-
Bizim vatanımız olur.

Yaprak düşer yerlere
Güzün acı yellerde,
Özlüyorum, sararıyorum,
Yalnızım yad ellerde

2.4. Savaşta ve Askerde Olanın Özlemleri

Cirân atnıng yalların
Äkren iskän cil tarıy,
Sin irkämnnng isänlegen
Oçıp kilgän qoş sayrıy.

(Mingnullin, Urmançe 2004: 465) ve (Nadirov 1976: 290)

Kahverengi atımın saçlarını
Yavaş esen yel tarar,
Sen canımın selamını
Uçup gelen kuş öter.

Qatı qayış king peräşke
Qısadır minem bilemne,
Äy, Xodayım, nasıyp itçe
Kürergä tuğan ilemne.
(Nasıyri 2005: 97)

Sert kemer geniş kemer
Kısadır benim belimi,
Ya Hüdäm, nasip eylegil
Görmeye doğduğum elimi.

Kazarmada bez yatabız,
Serıy şinellär yabınıp,
Ayağürä töş küräbez,
Tuğan illärne sağınıp.
(Nasıyri 2005: 97)

Kışlada biz yatıyoruz,
Gri paltoyla örtünerek,
Ayaktayken rüya görüyoruz
Vatanımızı özleyerek.

Kazarmalar tar bulğangä
Qoşlar oya yasıy almıy,
Al bulsa da, göl bulsa da
Tuğan ilgä oşıy almıy.
(Nasıyri 2005: 98)

Kışlalar dar olduğu için
Kuşlar yuva yapamıyor,
Herşey güzel olsa bile
Vatanıma benzemiyor.

Kazarmanın işekläre,
Totqıçları gel ciz genä,
İlengnän ber çıgıp kitkäç,
Qaytıp bulmıy şul tiz genä.
(Nasıyri 2005: 98)

Kışlanın kapıları,
Tutkuları hep demir,
Vatanından bir gidince,
Dönemezsen pek tez.

Minnän qalğan kiyemnärne
Qaraltmıyça sez totıǵız,
Qalğan kiçläremne qunam
Cılaşmıyça ozatıǵız.
(Nasıyri 2005: 98)

Qarşıbızda yaş tallarnı
Enelärem sez qıyıǵız,
Äti-äni yılaǵanda
Tuǵannarım, sez tıyıǵız.
(Nasıyri 2005: 98)

Priyemning ung yaǵında
İneş suwı bolǵana,
Qalırmı başım isän sau,
Bulır mı ällä divana?
(Nasıyri 2005: 98)

Priyemning dürt poçmaǵı,
Ber poçmaǵı nomerlı,
Rızıq bulsa -ber qaytırbız,
Xoday birsä ğomerne.
(Nasıyri 2005: 99)

Priyemga kerüläre,
Güyä can birüläre,
Küngelemdä änkäyemneng
Yä, Allam, diyüläre.
(Nasıyri 2005: 99)

Benden kalan elbiseleri
Kirlätmeden saklayınız,
Son gecelerimi kalıyorum
Ağlamadan uğurlayınız.

Önümüzdeki filiz söğütlerini
Kardeşlerim siz kesin,
Anam atam ağlayınca
Akrabalarım, siz durdurun.

Priyem'ın sağ tarafında
Irmak suyu dalgalanır,
Kalır mı başım sağ salım,
Yoksa olur mu divane?

Priyem'ın dört kenarı
Bir kenarı numaralı
Rızkım olsa bir dönerim
Allah verse ömrümü

Priyema girmelerim,
Sanki can vermelerim,
Gönlümde hala annemin
Ya, Allah, demeleri.

Bez yörİbez uramnarda
Talyan garmunnar totıp,
Bezneng xälne keşe belmi,
Bez yörİbez ut yotıp.
(Nasıyri 2005: 99)

Käkkük mongaya qay yaqta?
Saz buyında, aryaqta.
Bez bāxetle bala bulsaq,
Kitmäs idek soldatqa.
(Nasıyri 2005: 99)

Mongayma qoş, mongayma qoş,
Mongaysang da, atarlar,
Bezgä mongaysaq ta yarıy,
Soldatqa ozatalar.
(Nasıyri 2005: 100)

Bez kitärbez ällä qaya,
Çuyın yulğa utırıp,
Ätkäy änkäy qarap qalır
İke küzen tutırıp.
(Nasıyri 2005: 100)

Kitärgä bulğaç kitärbez,
Küp şahärlär ütärbez,
Söygännärne, tuğan ilne
Niçek taşlap kitärbez?
(Nasıyri 2005: 100)

Biz yürürüz sokaklarda
Akordeonlar tutup,
Halimizi kişi bilmez,
Gezeriz ateş yutup.

Bülbül hüzünlenir, ne tarafta?
Saz kıyısında, karşı tarafta.
Biz bahtlı olsaydık eğer,
Gitmezdik askerliğe.

Hüzünlenme kuş, hüzünlenme,
Hüzünlensen de, atarlar,
Biz hüzünlensek te olur,
Askere yolluyorlar.

Biz gideriz bilinmez yere,
Dökme demir töre oturup,
Anne baba bakakalır
İki gözün doldurup.

Gitmek gerekiyor madem, gideriz
Çok şehirleri geçeriz,
Sevgilileri, doğduğumuz yeri
Nasıl bırakıp gideriz?

Hawada aqqoş oçadır,
Qanat oçın taldırıp,
Kitäse kilmäsä dä, kitäse bula
Tuğan üskän cirne qaldırıp.
(Nasıyri 2005: 95)

Kitännär eldem min kirtägä,
Cilfer dä genä cilfer itärgä,
Ber Xoday bezgä yazğan ikän
Tuğan cirne taşlap kitärgä.
(Nasıyri 2005: 95)

Kitän dä genä külmäk min tekterdem
Här comğalar sayın kiyärgä,
Ber Xoday bezgä yazğan ikän
Bu xäsrät belän ük köyärgä.
(Nasıyri 2005: 96)

Bez kitärbez inde, sez qalırsız,
Qamışlardin küper salırsız,
Bez kitkän yulğa qarıy-qarıy
Tilmereşep yılaşıp qalırsız.
(Nasıyri 2005: 96)

Cilä- cilä bez yörİbez,
Cileşebez qalsın bu cirdä
Ciz qıngğırau kük şıltrap,
Tawışbız qalsın bu ildä.
(Nasıyri 2005: 96)

Havada kuğu uçuyor,
Kanat ucunu yorarak,
Gitmek istemesek te, gideceğiz,
Doğup büyüdüğümüz yeri bırakıp.

Ketenler astım ben sütuna,
Yellerde sallansın diye,
Bir Allah bize takdir eylemiş
Doğduğumuz yeri bırakıp gitmeye.

Keten gömlekler diktirdim,
Her cumada giymek için,
Bir olan Allah takdir eylemiş
Bu hasretlerle yanmayı.

Biz gideriz artık, siz kalırsız,
Kamışlardan köprü yaparsınız,
Gittiğimiz yola baka-baka
Ağlamaktan yorulup kalırsınız.

Yel, yel gibi gezeriz,
Yürüyüşümüz kalsın bu yerde,
Demir zil gibi çalarak,
Sesimiz kalsın bu elde.

Hawada oçqan aqqoşning
Ayaqları sarı balawız,
Sağınmam disägez dä, sağınırsız,
Qulıgızda üskän balağız.
(Nasıyri 2005: 96)

Havada uçan kuğunun
Ayakları sarı propolis,
Özlemem deseniz de, özlersiniz,
Elinizde büyüyen yavrunuz.

Qarlıgaç kiler qar kitkäç,
Sandugaç kiler cir kipkäç,
Qarlıgaçtay qara küzengdin
Qaynar yaşlar kiler bez kitkäç.
(Nasıyri 2005: 96)

Kırlangıç gelir kar gidince,
Bülbül gelir yer kuruyunca,
Kırlangıçtan siyah gözünden
Kaynar yaşlar gelir biz gidince.

Yögerä dä yögerä citälmıym,
Tal çıbıqtan arı ütälmim,
Tal çıbıqtan arı ütär idem,
Sezne genä taşlap kitälmıym.
(Mingnullin, Urmançe 2001:131), (Nasıyri 2005: 96)

Koşa-koşa varamıyorum,
Söğüt ağaçlarından geçemiyorum,
Söğütleri de geçerdim,
Sizi bırakıp gidemiyorum.

Cir ciläkläre ay peşäder
Aq çäçäklärgä bāylānep,
Nasıyp ta bulsa, ber qaytırbız
Ay, qoyaşlar kebek āylānep.
(Mingnullin, Urmançe 2001: 131), (Nasıyri 2005: 96)

Yer çilekleri olgunlaşıyor,
Ak çiçeklere karışarak,
Nasip olursa- bir döneriz,
Ey güneşler gibi dönerek.

Şomırttay qara küzlārem
Qoyıladı minem yaşlārem,
Yıraq cirlärdä wafat bulmıy
Qaytır mikān minem başlarım?
(Mingnullin, Urmançe 2001: 131), (Nasıyri 2005: 96)

Kuş kirazı gibi siyah gözlerim,
Dökülüyor benim yaşlarım,
Uzak yerlerde vefat olmadan
Döner mi acaba başlarım.

Göl baqçasına sular siptem,
Çalmalı göllärgä çualtıp,
Alla yazsa, qaytırbız dip,
Bez yörıbez cannı yuatıp.
(Nasıyri 2005: 97)

Qoyaş qına çığa äylänep,
Aq bolıtqaylarğa bäylänep,
İsän genä, saular bulsaq,
Ber qytırbız ilgä äylänep.
(Nasıyri 2005: 97)

Olı yulnıng ingnäre tar,
Arşın yarım yawadır qar,
Äti- äni yığlaşmağız,
Küräçäk küreşlärebez bar.
(Nasıyri 2005: 97)

İrtä torıp tışqa çıqtım,
Mıltığımın qulğa alıp,
Aq yözemne sarı suqtı,
Tuğan ilemne sağınp.
(Nasıyri 2005: 97)

Toram Odess qalasında,
Qara dinggez yılğasında,
Kön dä baram qarawılğa
Un çağırım arasında.
Çakrım-uzaklık ölçü birimi
(Nasıyri 2005: 97)

Çiçek bahçesini suladım,
Örmeli çiçeklere karışarak,
Allah yazmışsa, döneriz diye,
Biz gezeriz can avutarak.

Güneş çıkar dönerek,
Ak bulutlara karışarak,
Sağ ve salim olursak,
Bir döneriz geri ülkemize.

Büyük yolun yanları dar,
Arşın buçuk yağıyor kar,
Ana -ata ağlaşmayın,
Yaşayacak takdirimiz var.

Sabah kalkıp dışarı çıktım,
Tüfeğimi elime alıp,
Ak yüzlerim sarı oldu,
Doğduğum yeri özleyip.

Kalıyorum Odes kentinde,
Kara denizin ırmağında,
Hergün giderim bekçiliğe
On çakrım arasında.

Aqlı sitsa külmägemne
Sabınlamıy yuğannar,
Dönya xälen belep bulmıy,
Bähil bulıgız tuğannar.
Behil ol-hakkını helal et anlamına geliyor
(Nasıyri 2005:101)

İlebezdän çıqqan çaqta
Ber qaradım qayrılıp,
Ätkäy-änkäy, tuğannarım
Bar da qaldı ayrılıp.
(Nasıyri 2005:101)

Äy barabız-barabız,
Yıraq qaldı arabız,
Yıraq qaldı, yılap qaldı
Bezne üstergän anabız.
(Nasıyri 2005:101)

Aq at barmıy, turı at barmıy
Kük at bara yul başlap,
Başnı çayqap, yaşne tügep,
Bez kitäbez il taşlap.
(Nasıyri 2005:101)

Olı yulnıng buyınnan
Kilä ugez kötöwe,
Can birüdän yaman ikän
İldän çığıp kitöwe.
(Nasıyri 2005:101)

Aklı keten elbisemi
Sabınlamadan yıkamışlar,
Dünya halleri bilinmez,
Elveda akrabalarım.

Ülkemizden çıktığımda
Bir baktım ben hüzünlenip,
Annem, babam, akrabalar
Hepsi kaldı ayrılıp.

Gidiyoruz, gidiyoruz,
Irak kaldı aramız,
Irak kaldı, ağlap kaldı
Bizi büyüten anamız.

Ak at gitmez, sadık at gitmez,
Gök at gider yolu başlatarak,
Baş sallayıp, yaş dökerek
Gidiyoruz vatan bırakıp.

Büyük yolun kenarından
Gelir öküz sürüsü,
Can vermekten yaman imiş
Vatanı bırakıp gitmek.

Bez barabız qay cirlärgä?
Tängkä suqqan illärgä,
Ällä qaytam, ällä qaytmıym
Tuğan - üskän cirlärgä.
(Nasıyri 2005:101)

Olı yulning qayınına
Yamşçik atın bäyläsen,
İsän yörep sau qaytırğa
Xoday nasıyp äyläsen.
(Nasıyri 2005:101)

Ağıydelneng buyında
Tungam, canıym, tuning bir,
Min kitämen, sin qalasıng
Bähillekkä quling bir.
(Nasıyri 2005:102)

Su buyında ürdäklär,
Ürgä taba ürmäklär,
Bez kitäbez, sez qalasız,
Sezne kemnär xörmätlär?
(Nasıyri 2005:102)

Täräzä açqan sez kemnär?
Qalasız bit meskennär,
Aylar ütär, yıllar ütär,
Qaytalmabız tiz könnär.
(Nasıyri 2005:102)

Biz gideriz ne yerlere?
Para basılan yerlere,
Ya dönerim, ya dönemem,
Doğup büyüdüğüm yerlere.

Büyük yolun kayınına
Arabacı atını bağlasın,
Sağ gidip de sağ dönmeye
Hüda nasip eylesin.

Akidilin kenarında,
Donuyorum, canım, donunu ver,
Gidiyorum-kalıyorsun,
Bağışlamak için elini ver.

Su kenarı- ördekler,
Yukarıya giderler,
Biz gidince siz kalırsız,
Sizi kimler hürmetler?

Pencere açan siz kimler?
Kalasız ya miskinler,
Aylar geçer, yıllar geçer,
Dönemeyiz tez günler.

Törkem-törkem quyıǵız,
Bersen totıp suyıǵız,
Bez kitäbez bik yıraqqa,
Xuş isän sau bulıǵız!
(Nasıyri 2005:102)

Unike çana utınım
Aǵıydelgä sal bulsın,
Yılama änkäy minem öçen,
Qalgannarı sau bulsın!
(Nasıyri 2005:102)

Bıyıl alǵan qıngıravım
Turı atımda duǵada,
İsän bulsaq ber qaytırbız,
Torıǵız häyer doǵada!
(Nasıyri 2005:102)

Alyapqıçım kisem-kisem,
Ber kisemnären kisim,
İ tuǵannar sezneng belän
Bugen aqtıqqı kiçem.
(Nasıyri 2005: 102)

Bez ütäse baqır küper
Baqırǵa mangan kebek,
Kitä dä başlar yuǵala,
Sularǵa salǵan kebek.
(Nasıyri 2005: 102)

Sürü-sürü koylarınız,
Birini tutup kesiniz,
Gidiyoruz pek uzaǵa
Hoş kalıp sağ olunuz.

Oniki kızak odunum
Akidile tekme olsun,
Aǵlama anne benim için
Kalanları sağ olsun!

Bu sene aldığım zilim
Sadık atımda arkta,
Sağ olsak, bir döneriz,
Kesmeyin sadaka ve dua!

Önlüğüm benim kesim-kesim,
Bir kesimlerin keseyim,
Akrabalar sizin ile
Bugün en sonki gecem.

Geçeceğimiz bakır köprü
Bakıra banılmış gibi,
Gider de başlar kaybolur
Sulara atmış gibi.

Sau bulıgız kürmäsäk,
Küreşerbez ülmäsäk,
Yıraqlarda äcäl citep,
Salqın gürgä kermäsäk.
(Nasıyri 2005: 102)

Sau bul ilem häm dä awılım,
Barça tauların belän,
Sau bul atkäm häm dä änkäm,
Söygän yarlarım belän.
(Nasıyri 2005: 103)

Maşınağa töynilär
Mıltıq öçen patırın,
İsän bulsam şät qaytırmin,
Kötep tor sin, maturım.
(Nasıyri 2005: 103)

Bez kitäbez bu ildän,
Ayrılıp neçkä bildän,
Bezneng xälne sorarsıgız
Kiçlären iskän cildän.
(Nasıyri 2005: 103)

Almağaçnıng al botağın
Qayırıp alalar ikän,
Ğaziz ata balaların
Ayrıp alalar ikän.
(Nasıyri 2005: 103)

Hoşça kalın görmezsek,
Görüşürüz ölmezsek,
Uzaklarda ecel yetip,
Soğuk toprağa girmez isek.

Hoşçakal elim ve köyüm,
Bütün dağlarınla,
Hoşkalın anne babam,
Sevdiklerim ile.

Arabaya yüklerler
Tüfek için mermiler,
Sağ olursam bir dönerim,
Bekleyiver, güzelim.

Gidiyoruz bu elden,
Ayrılıp ince belden,
Bizim hali sorarsınız
Gecelerin esen yelden.

Elma ağacının kırmızı dalını
Kırıp alıyorlarmış,
Aziz ata çocuklarını
Ayrıp alıyorlarmış.

Basu qapqasın çıqqanda
Özep aldım ber quzaq,
Kitüläre tiz bulsa da,
Qaytuları bik ozaq.
(Nasıyri 2005: 103)

Mendem biyek taularğa,
Qaradım awıllarğa,
Awıllar yıraq qaldı,
Söygännär yılap qaldı.
(Nasıyri 2005: 103)

Talir tängkä, kömeş tängkä-
Äbi patşa aqçası,
Bezne belgän, bezne kürgän,
Sau bulsınnar barçası.
(Nasıyri 2005: 103)

Aldılar üzebezne,
Qan bastı küzebezne,
Tuğan üskän ilebezne
Ber qaytıp kürerbez me?
(Nasıyri 2005:103)

Alyapqıçım atlastır,
Suğa salsam batmaktır,
Ğaziz başım, tügelä yaşem,
Ber kitkäçten qaytmaktır.
(Nasıyri 2005:104)

Kır kapısından çıkarken
Koparıp aldım bir bezelye,
Gitmek pek tez olsa da
Dönmek ise zor.

Çıktım yüksek dağlara,
Baktım köylere,
Köyler çok uzak kaldı,
Sevenler ağlap kaldı.

Talir kuruş, talir kuruş
Yektaerina ikinci'nin parası,
Bizi bilen, bizi gören,
Hoşçakalın hepiniz.

Aldılar kendimizi,
Kan doldurdu gözümüzü,
Doğup büyüdüğümüz ülkemizi
Bir gelip görür müyüz?

Önlüklerim satendir,
Suya atsam batmaz,
Aziz başım, dökülür yaşım,
Bir gidince dönmez.

Bez turingnan cırlap uzsaq
Açulanma, Xäzerät,
Kürmägängä kürsätmäsen
Bigräk awır xäserät.
Hazret-Tatarlar arasında imam ve vaaz, dinî ders verenlere denilir.
(Nasıyri 2005:104)

Evin yanından türküler
Yakarak geçsek kızma, Hazret,
Görmeyene göstermesin
Pek zor imiş hasret.

Uramnardan ütkän çaqta
Açulanma, Xäzerät,
Yöräklärem dörläp yana
Basılmasımı äzeräk.
(Nasıyri 2005:104)

Sokaklardan geçerken
Ne olur kızma, Hazret,
Kalbim alevle yanıyor
Belki azalır biraz.

İrtä tordım irtä dip,
İrtän azan äytä dip,
Azan äytä, min yıgılıymın,
Başım çitkä kitä dip.
(Nasıyri 2005:104)

Erken kalktım erken diye,
Erken azan okunuyor diye,
Azan okunuyor, ben ağlıyorum
Başım gurbete gidiyor diye.

Çıgıp kittek Asqırdın,
Asqır yulı astındın,
Bezne änkäy qarap qaldı
Fransuz yaulıq astındın.
(Nasıyri 2005:104)

Çıkıp gittik Askır'dan,
Askır yolu altından,
Bize annem bakakaldı
Fransız eşarp altından.

Olı uram urtasına
Kilgän yaşel maşına,
Kilmägän yaşel maşına,
Kilgän yaşlär başına.
(Nasıyri 2005:104)

Büyük cadde ortasına
Gelmiş yeşil araba,
Gelmemiş yeşil araba,
Gelmiş gençler başına.

İdel suwı aǵadır,
Äçterhangä baradır,
Yıǵlamas idem bu qadär,
Tuǵan ilem qaladır.
(Nasıyri 2005:104)

İrtä torıp çıqsam
Qazlar qanggıladaşadır,
Sez qalırğa, bez kitärgä
Waqt yaqınlaşadır.
(Nasıyri 2005:104)

Kistem qayın, yaqtım qayın,
Qaldı qayın kümerem,
Tuǵan üskän illäremdä
Qısqa buldı gömerem.
(Nasıyri 2005:105)

Yıraq yulğa ozatasız,
Alla üze kündersen,
Xäsrät utı çolǵap aldı
Sabırlıq suwı sündersen.
(Nasıyri 2005:104)

Maşına kilä sızgırıp,
Çuyın yulnı qızdırıp,
Alla yazsa ber qaytırbız
Yäş gömerne uzdırıp.
(Nasıyri 2005:104)

İdil suyu akar durur,
Astrahan’a gider durur,
Aǵlamazdım bu kadar,
Doǵduǵım elim kaladır.

Sabah kalkıp çıksam
Kazlar sesleniyorlar,
Siz kalacak, biz gidecek
Zaman yaklaşmaktadır.

Kestim kayın, yaktım kayın,
Kaldı kayın kömürüm,
Doǵup büyüdüǵüm ellerimde
Kısa oldu ömürüm.

Uzak yolaǵurluyorsunuz?
Allah kendisi göndersin,
Hasret alevi çevirdi
Sabrın suyu söndürsün.

Araba gelir korna çalarak,
Demir yolu kızdırıp,
Allah yazsa bir döneriz
Genç ömrü geçirerek.

Ayaqlarda itek bulır,
Ükçäse kitek bulır,
İllärdän ber çıgıp kitkäç,
Qaytular niçek bulır.
(Nasıyri 2005:104)

Sandugaçlar kilgän bezgä,
Kitärlär mikän közgä?
Sandugaç kebek sayraşıp,
Qaytırbız mikän bez dä?
(Nasıyri 2005:105)

Ätkäy atıng tışaularsing
Qarlar betep, cir kipkäç,
Atqa atlanıp ezläsäng dä,
Taba almassing bez kitkäç.
(Nasıyri 2005:105)

Yıraqtan poyezd qıçqıra
Stansağa citäm dip,
Stansalarğa citäm dip,
Başıngnı alıp kitäm dip.
(Nasıyri 2005:105)

Ay bulmağaç- tön qaranggi,
Bar yaqtılıq aylarda,
Bugen monda gaziz başım,
İrtägä ällä qaylarda.
(Nasıyri 2005:105)

Ayaklarda çizmeler olur,
Ökçesi kırılmış olur,
Ellerden bir çıkıp gidince,
Dönmeleri zor olur.

Bülbüller gelmiş bize,
Giderler mi ki güze?
Bülbüller gibi öterek,
Döneriz mi ki biz de?

Babam atını gezdirirsın
Karlar bitip, yer kuruyunca,
Ata binip arasan da,
Bulamazdın biz gidince.

Uzaktan tren bağılıyor
Durağa varıyorum diye,
Durağa varıyorum diye,
Başını alıp götürüyorum diye.

Ay olmayınca -gece karanlık,
Tüm aydınlık aylarda,
Bugün burada aziz başım,
Yarın bilinmeyen yerlerde.

Bez kitäbez, axırı,
Çuyın yullar arqılı,
Östemdäge aq külmägem
Käfen bulır, axırı.
(Nasıyri 2005:105)

Gidiyoruz galiba,
Demir yollar geçerek,
Üstümdeki ak elbisem
Kefen olur galiba.

Bezne alıp kitärlär
Atlı qazaqlar belän,
İnde bezne öyräterlär
Törle ğazaplar belän.
(Nasıyri 2005:105)

Bizi alıp götürürler
Atlı Kazaklar* ile,
Artık bizi öğretirler
Farklı azaplar ile.

*Kazak- burada Orta Asya Kazakları değil, Don Kazaklarından bahsedilmiştir.

Bezneng küper altmış taqta,
Nihäl atlap ütäsä?
Allı gölle tuğan ilne
Nihäl taşlap kitäsä?
(Nasıyri 2005:105)

Bizim köprü altmış tahta,
Nasıl atlayarak geçmeli?
Çiçek gibi ülkemizi
Nasıl bırakıp gitmeli?

Alma berlän bal aşadım,
Bal tatlıraq almadın,
İsän bulsam, qaytırmın dip,
Ömet itäm Alladin.
(Nasıyri 2005:105)

Elma ile bal yedim,
Bal elmadan daha tatlı,
Sağ olursam, dönerim diye,
Ümit ediyorum Allah'tan.

Kügärçennär qayda görli?
Manarada tähettä.
Yä bulırbız, yä bulmabız
Yärengä bu waqıtta.
(Nasıyri 2005:105)

Güvercinler nerde öter?
Minarede tahtta,
Ya oluruz, ya olmayız
Yarına bu vakitte.

Ufa qayda, Ufa qayda?
Ufa biyek taularda,
Bu ay betep, tuası ayda
Bez bulırbız qaylarda?
(Nasıyri 2005:106)

İsän bulıp sau qalığız,
Bez kitäbez bu ildän,
Tuğan cirdän, üskän cirdän
Ayrılıp hām dā sezdän.
(Nasıyri 2005:106)

Tuğan ildän çığıp kitkäç,
Maşınalar- at bezgä,
Änkäm, ätkäm, qala cankäm,
Şular yazar xat bezgä.
(Nasıyri 2005:106)

Soldat bulıp kitmäs idem,
Nik tumadım qız bulıp?
Yazğı sular aqqan çaqta,
Nik aqmadım boz bulıp?
(Nasıyri 2005:106)

Utrıdım vagon çitenä,
Töten sibä bitemä,
Cilgä oçqan yefäk kebek,
Kittek dönya çitenä.
(Nasıyri 2005:106)

Ufa nerde, Ufa nerde?
Ufa yüksek dağlarda,
Bu ay bitip, gelecek ay
Biz oluruз nerede?

Sağ olup, salim kalınız,
Gidiyoruz bu elden,
Doğup büyüdüğüm yerden,
Ayrılıp hem de sizden.

Vatanımdan ayrılınca,
Arabalar -at bize,
Anne-babam, kalıyor canım,
Mektup yazarlar bize.

Asker olup gitmezdim hiç,
Doğsaydım ki kız olup?
İlkbaharda akan sularla
Neden akmasın buz olup?

Oturdum vagonun kenarına,
Tütün geliyor yüzüme,
Yelde esen ipek gibi,
Gittik dünya ucuna.

Be utırğan maşınanı
Qızılğa buyağannar,
İsän bulsaq, ber qaytırbiz,
Qabergä quymağannar.
(Nasıyri 2005:106)

Bez barası yul buyına
Kemnär öygän taşlarını?
Tuğan cirdän çığıp kitü
İyelderä başlarını.
(Nasıyri 2005:106)

Bezneng qapqa ung yaqta,
Açıladır sul yaqqa,
Sez uynarsız da kölärsiz,
Bez bulmabız ul çaqta.
(Nasıyri 2005:106)

İ duslarım-işlärem,
Ayrılğaç nişlärmən?
Qala inde tuğan ildä
Tınıç yatqan kiçlärem.
(Nasıyri 2005:107)

Qazan yıraq, Qazan yıraq,
Qazannan Mäskäü yıraq,
Qaytır idem-ilem yıraq,
Qaytmasam yamansıraq.
(Nasıyri 2005:107)

Oturduğumuz arabayı
Kızıla boyamışlar,
Sağ olursak, bir döneriz
Kabre koymamışlar.

Gideceğimiz yol üzerine
Kimler koymuş taşları?
Vatanından çıkıp gitmek
Eğdiriyor başları.

Bizim kapı sağ tarafta,
Açılır sol tarafa,
Sez oynar ve gülersiniz,
Biz olmayız o zaman.

Eh dostlarım, eşlerim,
Ayrılınca ne yaparım?
Kalıyor vatanımda
Sakin uyduğum gecelerim.

Kazan uzak, Kazan uzak,
Kazan'dan Moskova uzak,
Dönerdim de elim uzak,
Dönmesem hüzünlüyüm.

Cıyınıp çıqtım uramğa,
Mulla qıçqıra namazğa,
Färeştälär tangğa qalğan
Äni yılağan awazğa.
(Nasıyri 2005:107)

Ätkäy-änkäy sağınam sezne,
Kiçen dä, köndezen dä,
Korablar bulıp çayqalam
Sağınu dinggezendä.
(Nasıyri 2005:107)

Kürgäneng bar mı Arşaunı?
Taştan dilär qalasın,
Änkäy-ätkäy, onıtmağız,
Qoş ta onıtmıy balasın.
(Nasıyri 2005:107)

Änkäy öydä torğan çaqta
Şikär saldı çäylärgä,
İnde monda oç ay yörüm,
İkmäk tä yuq çäynärgä.
(Nasıyri 2005:107)

Änkäy ber küke qıçqıra
İndır artı ziratta,
Çığa -çığa sez qararsız,
Min bulırmın yıraqta.
(Nasıyri 2005:107)

Toparlanıp çıqtım sokağa,
Molla çağırıyor namaza,
Melekler şaşa kalmış
Annem ağlayan avaza.

Anam babam özlüyorum sizi,
Gece de gündüzün de,
Gemiler gibi sallanıyorum
Özlemin denizinde.

Gördün mü hiç Varşova'yı
Taştan diyorlar başkentini
Anne baba unutmayın,
Kuş da unutmaz yavrusunu.

Anne, evde olduğum zaman
Şeker koyardım çaylara,
Artık burada üç ay gezdim,
Ekmek de yok çiğnemeye.

Anne bir guguk ötüyor
Depo arkası, kabristanda,
Çıkıp ararsınız beni,
Ben olurum uzakta.

Änkäy mine ozatıp qaldı,
Bala oçırğan qoş kebek,
Tuğan ildä yörgännärem
Yoqımdağı töş kebek.
(Nasıyri 2005:107)

Ay-hay aqqoş, matur qoş,
İke äylän-monda töş,
Qanat oçınga xat quyam,
İlem qayda-şunda töş!
(Nasıyri 2005:109)

Yäşel ayaqlı karawat,
Hawalarda salawat,
Sanduğaçım şul amānat,
Tuğannarğa sālām äyt!
(Nasıyri 2005:109)

Äy änkäyem, änkäyem,
Doğa qılığız üzemä,
Min suğışta ülä bulsam,
Qalasız keşe küzenä.

Arşin yarım, qayış aldım,
Citär mikän bilemä?
Ğaziz canım, şärif tänem
Qaytır mikän ilemä?
(Nasıyri 2005:109)

Anne beni vedaladı,
Yavrusunu uçuran kuş gibi,
Vatanımda gezdiklerim
Uykumdaki rüya gibi.

Ey-hey, kuğu, güzel kuş,
İki dön de burada in,
Kanat ucuna mektup koyuyorum,
Elim nerde oraya in!

Yeşil ayaklı yatak,
Havalarda salâvat,
Bülbülüm sana şu emanet,
Akrabalara selam ilet!

Ah, annem, anneciğim,
Dua edin siz bana,
Ben savaştā ölür olsam,
Başkalara muhtaç olursunuz.

Bir buçuk arşin kemer aldım,
Yeter mi ki belime?
Aziz canım, şerif tenim,
Döner mi ki elime?

Taş kazarma buylarına
Mıltığımı söylədem,
Tuğan üskən illərəmə
Qaytır mikən söyləgəm?
(Nasıyri 2005:112)

Oçığız qoşlar, oçığız,
Bezneng ilgä töşəgez,
Bezneng ildä yaşel boday,
Nilär yazğandır Xoday.
(Nasıyri 2005: 109)

Kazarması manaralı
Manarası quş tügel, ,
Sağınganda qaytırlarğa
Bez qanatlı qoş tügel.
(Nasıyri 2005: 111)

Kazarmanın artında
Tezelep üskən yaş qayın,
Dönya cännät bulır ide,
Bezlär qaytsaq änkäyem.
(Nasıyri 2005: 112)

Atlar çaba saban tuyda
Al yaulıqnı alam dip,
Änkäm bulsa sorar ide,
Xäleng niçek balam dip?
(Nasıyri 2005: 108)

Taş kışla duvarlarına
Tüfeğimi dayadım,
Doğup büyüdüğüm ele
Döner mi ki kemiğim?

Uçun kuşlar uçun,
Bizim ülkeye konun,
Bizim elde yeşil buğday,
Neler yazmıştır Huda.

Kışlası minareli,
Minaresi çift değil,
Özleyince dönmek için
Biz kanatlı kuş değil.

Kışlanın arkasında
Dizilip bitmiş genç kayın,
Dünya Cennet olurdu,
Bizler dönsek anneciğim.

Atlar koşar Sabantuyda
Ak örtüyü almak için,
Annem olsa sorardı,
Nasılsın yavrum diye?

Bezneng Ufa qalası,
Qazan qalası kebek,
Änkäy bezne öyrätälär,
Ayu balası kebek.
(Nasıyri 2005: 108)

Yıltır –yıltır utlar yana
Bezdä tügel, Samarda,
Soldat mesken nixäl itsen,
Ağaç tügel yanarğa?
(Nasıyri 2005: 109)

Äy änkäyem, aş peşersäng,
Az peşermä, küp peşer,
Şul aşlarnı aşığanda
Mine dä iskä töşer.
(Nasıyri 2005: 107)

Änkäy aşıng peşep citkäç
Balaların cıyılır,
Yanıngda min bulmağaçtın
Küzengnän yaş qoyılır.
(Nasıyri 2005: 108)

Okoplarda bez yatabız,
Mıltıqlardan atabız,
Säğat' sayın, minut sayın
Äcäl kötep yatabız.
(Nasıyri 2005: 113)

Bizim Ufa şəhri
Kazan şəhri gibidir,
Anne bizi öğretiliyorlar,
Ayı yavrusu gibi.

Işıl-ışıl ışık yanar
Bizde değil Samara'da,
Asker miskin ne hal etsin,
Ağaç değil yanmaya?

Ay annem yemek yaparsan,
Az pişirme, çok pişir,
O yemeklerini yerken
Beni de aklına getir.

Anne yemeğin pişince
Çocukların toplanır,
Yanında ben olmayınca,
Gözünden yaş dökülür.

Çukurlarda yatıyoruz,
Tüfeklerden atıyoruz,
Her saat ve her dakika
Eceli bekleyip yatıyoruz.

Köngä çıqsam –küzemne almıym
Maşına yullarınnan,
Äy, Xodayım, qotqar mine
Padişa qullarınnan!
(Nasıyri 2005: 110)

Gündüz olsa-gözümü alamıyorum
Araba yollarından,
Ya, Huda, kurtar beni
Padişah ellerinden!

Äy söyle, ğaziz änkäm,
İnde bähil bulsana,
Här namazıng axırında
Häyer –doğa qılsana.
(Nasıyri 2005:107)

Ey sevgili, aziz annem
Artık sen hoşça kalın,
Her namazının sonunda
Bana dua et lütfen.

Soldat miltıq atqan çaqta
Tarı ise tarala,
Xoday sabırlıqlar birsen
Suğıştağı balağa.
(Nasıyri 2005:112)

Asker tüfek attığında
Ekmek kokusu saçılır,
Huda sabırlıklar versin
Savaştaki çocuğa.

Bez okoplarda yatabız,
Açı buran suwıq cıl,
Ştıkk-a-ştık kilgändä
İ, Xodayım, tüzem bir.
(Nasıyri 2005:113)

Biz çukurlarda yatıyoruz,
Acı fırtına, soğuk rüzgâr,
Düşmanlara yüzleşince,
Ya Huda, sen sabır ver.

Bügen kiçtä ber töş kürdem,
Aldılar manaranı,
German digän yöze qara
Çualttı zamananı.
(Nasıyri 2005:112)

Bugün gece rüya gördüm
Aldılar minareyi,
Alman adlı yüzü kara
Karıştırdı dünyayı.

Bez barası yullarğa
Kemnär tayaq taşlağan?
Bezneng bāxetsez başlarğa
German suğış başlağan.
(Nasıyri 2005:112)

Sanduğaclar oya yasıy
Qarama quışına,
Ġaziz başlar duçar buldı
Şul German suğışına.
(Nasıyri 2005:113)

Mendem turı at bilenä,
Çıqtım German cirenä,
German cire yaşel ülän,
Ällä qaytam, ällä üläm.
(Nasıyri 2005:113)

Bez utırğan maşınanın
Artta qala tötene,
Bez dā bolay yörmäs idek,
Yörtä patşa hökeme.
(Nasıyri 2005: 113)

Änkäy mine üstergänder,
Quanıçım bulır dip,
Uylamağandır, küräseng,
Patşağa qol bulır dip.
(Nasıyri 2005: 107)

Biz gidecek yollara
Kimler dayaklar atmış?
Bizim bahtsız başlarımıza
Alman savaşı başlamış.

Bülbüller yuva yaparlar
Karama koğuşuna,
Aziz başlar duçar oldu
Şu Alman savaşına.

Bindim sadık atımın beline,
Çıktım alman yerine,
Alman yeri yeşil çimen,
Ya dönerim, ya ölerim.

Oturduğum arabanın
Arkada kalır tütünü,
Biz de böyle gezmezdik,
Gezdirir padişah hükmü.

Annem beni büyüttmüştür,
Sevincim olsun diye,
Düşünmemiştir, herhalde,
Padişaha kul olsun diye.

Ap-aq mikän, qar mikän,
Yauğan cirlär bar mikän?
Nigä patşalar suğışa?
Ällä dönya tar mikän?
(Nasıyri 2005: 113)

Maşına bara inde,
Tötene qala inde,
Yawız patşalar suğışa,
Tämuğqa sala inde.
(Nasıyri 2005: 113)

Qarlar yawa, qarlar yawa,
Cirlärne ağarta bit,
Şuşı patşa suğışları
Yözlärne sargayta bit!
(Nasıyri 2005: 113)

Bu yıl kiskän ağaçlarım
Öygä tügel, kelätkä,
Zifa buylar üskän ikän
Padişğa büläkkä.
(Nasıyri 2005: 134)

Mäskäü digän taş qala,
Küp qalağa baş qala,
Nikolayning şäfqate yuq,
Dönyanı utqa sala.
(Nasıyri 2005: 114)

Bembeyaz mı ki, kar mı ki,
Yağan yerler var mı ki?
Neden padişahlar savaşıır?
Yoksa dünya dar mı ki?

Araba gidiyor artık,
Tütünü kalıyor artık,
Gaddar padişah savaşıyor,
Cehenneme koyuyor artık.

Karlar yağıyor, yağıyor,
Yerleri ağartıyor,
Bu padişah savaşları
Yüzleri sarartıyor!

Bu sene kestiğim ağaçlarım
Eve değil, kiler için,
Servi boylar büyümüşmüş
Padişaha kulluk için.

Moskova denilen taş şehir,
Çok şehire baş şehir,
Nikolay'ın merhameti yok,
Dünyayı ateşe veriyor.

Nikolay suğışqa bara,
Turi atqa atlanıp,
Suğışlarda ülsä ide,
Muynı asqa qaplanıp.
(Nasıyri 2005: 114)

Sandugaçlar yaratmıylar
Qırau tigän baqçanı,
Nigä yaşen suqmıy ikän
Bu Nikolay patşanı ?!
(Nasıyri 2005: 114)

Qıçqıra torğan kakkükne
Oçırmas idem kürsäm dä,
Tuğan üskän cirne ber kürsäm,
Ükenmäs idem ülsäm dä.
(Mingnullin, Urmançe 2001:133)

Yafraq la töşä cirlärgä,
Közge dä qatı cillärdä,
Sağınamın da, änkäy, sarğayamın,
Yabıgamın yat uq illärdä.
(Mingnullin, Urmançe 2001: 133)

Sandugaç sayrar cir tügel,
Sayrar ğına cire king tügel.
Sağınsam da nihäl itim?
Yögerep kenä qaytır cir tügel.
(Mingnullin, Urmançe 2001:133)

Nikolay savaşa gidiyor,
Sadık atına binerek,
Savaşlarda ölse keşke,
Boynu aşağı dönerek.

Bülbüller hiç sevmiyorlar
Kırağı alan bahçeyi,
Neden şimşek vurmaz ki
Bu Nikolay padişahı?!

Öten guguşu
Uçurmaz idim görsem de,
Vatanımı bir görsem
Pişman olmazdım ölsem de.

Yaprak düşer yerlere,
Güzün acı yellerde,
Özlüyorum da, anne, sararıyorum,
Zayıflıyorum yad ellerde.

Bülbül ötecek yer değil,
Ötecek yeri geniş değil.
Özlesem de ne yapayım?
Koşarak gelebilecek yer değil.

Biyek t  genç biyek  yl rd n
T t nn r  k  ı ar qıl kebek,
Tuğan da ilem isem  t  s ,
Ber t nn re bula yıl kebek.
(Mingnullin, Urmançe 2001: 133)

Ay yaqtıları la bik  k yaqtı-
Su  sl re tigez yul kebek,
Tuğan ill renn n  itt   aqt 
Ber k nn re bula yıl kebek.
(Mingnullin, Urmançe 2001: 133)

A ıydel suwı a ım da su,
Örgü taba ni ek y z rbez?
 rt sen-k  en sayrar qo lar,
Ul  aqlarda ni ek t z rbez?
(Mingnullin, Urmançe 2001: 133)

Awıllar qalın, urun tar,
Ay-hay  ına  it n  rm g ,
Tuğan  ına cirem bik yıraq,
 ntizar da buldım k rm g .
(Mingnullin, Urmançe 2001: 133)

Yef k t  genç bilbau,  it  uqa,
 i  sem l  kilmi bilemn n,
Tuwıp   sk n ilem-altın bi ek,
Kit sem l  kilmi ilemn n.
(Mingnullin, Urmançe 2001: 133)

Yüksek le yüksek evlerden
Tütünler çıkar kıl gibi,
Do du um elim aklıma gelse,
Bir gece oluyor yıl gibi.

Ey aydınlıkları pek aydınlık-
Su  sleri düz bir yol gibi,
Vatanından gurbette iken
Bir gün olur bir yıl gibi.

Akidil suyu akım da su,
Yükseklere nasıl yüzeriz?
Sabah-ak am  ter kuşlar,
O zamanlar nasıl sabrederiz?

Köyler kalın, yeri tar,
Ey ne zor ki  rmeye!
Do du um yerim pek uzak,
 ntizar oldum görmeye.

 pek de kemer, işlenmiş süsleri,
Belimden çıkartmak istemiyorum,
Doğup-büyüdüğüm elimden
Gitmek istemiyorum.

Ağıydellärne kiçkändä,
İşkäklärem sındı işkändä,
Cırlau da tügel, qıçqırıp yılıym
Tuğan illär iskä töşkändä.
(Mingnullin, Urmançe 2001:133)

Ağıydel buyı borma-borma,
Bormaları sayın ayırma,
İlahi ğınam, qadıyr Mäülä,
Tuğan üskän ildän ayırma!
(Nasıyri 2005: 117)

Sikerep atlarğa mengän çaqta
Kürenep qaldı Gömbäy kiçüwe,
Ülem xälärennän awır ikän
Tuğan cirne taşlap kitüwe!
(Nasıyri 2005:118)

Kük küğärçen yonın qoyar,
Aning yonın kem cıyar?
Yıraqqa kitep wafat bulsam,
Cenaza uqıp bezne kem quyar?
(Nasıyri 2005: 95)

Çäçürgeçlärem aq tasma
Anı nixäl itep özärseng?
Citär yazlar, sayrar qoşlar,
Anda nihäl itep tüzärseng?
(Nasıyri 2005: 95)

Akidilleri geçerken,
Küreğim sındı yüzerken,
Türkü değıl, hıçkırıqla ağılarım,
Doğduğum eller aklıma gelince.

Akidil boyu kıvrım-kıvrım,
Her kıvrımında ayırmalar,
İlahım, Kadir Mevlam,
Doğup büyüdüğüm elden ayırma!

Zıplayıp atlara binerken
Gözüktü Gömbey geçidi,
Ölüm hallerinden daha zormuş
Doğduğun yeri bırakıp gitmek!

Gök güvercin yününü döker,
Onun yününü kim toplar?
Uzamlara gidip vefat olsam,
Cenazeyi okuyup bizi kim koyar?

Saç tokalarım benim ak şeritler,
Onu nasıl eder de koparırım?
Gelir bahar, öter kuşlar
Orda nasıl eder de sabrederim?

Ürdin genä kilgän ay köymäneng
Kilüläre anıng ber maner,
Bu xäsrättän ber qotılsam,
Häyerat birer idem lä ber talir.
(Nasıyri 2005: 95)

Soldat itep aldılar,
Bilemä qayış saldılar,
Arabızda baxetlelä
Tuğan ildä qaldılar.
(Nasıyri 2005:101)

Soldat itep aldılar,
Bilgä qayış saldılar,
Baxetsezlär alındılar,
Baxetlelä qaldılar.
(Nasıyri 2005:101)

Soldat itep aldılar,
Bilgä qayış saldılar,
Bay balaları baxetle
Çirat citkäç qaldılar.
(Nasıyri 2005: 101)

Äle bezneng yäşebez
Unsigezgä tulumıy la,
Bez baxetsez balaları
Almasalar bulmıy la?
(Nasıyri 2005: 101)

Yüksekten gelen ey geminin
Gelişinin özge tarzı var,
Bu hasretten bir kurtulsam,
Verirdim de sadaka bir talir.

Asker olarak aldılar,
Bel kemeri bağladılar,
Aramızda bahıtlılar
Vatanımda kaldılar.

Asker olarak aldılar,
Bel kemeri bağladılar,
Kadersizler alındılar,
Kaderi iyi olanlar kaldılar.

Asker olarak aldılar,
Bel kemeri bağladılar,
Zengin olanlar bahıtlı
Sıra gelince kaldılar.

Daha bizim yaşımız
Onsekize dolmadı,
Biz bahıtsız çocukları
Almasalar olmaz mıydı?

İrtân torıp bitem yuğaç,
Kazarmalarğa töştem,
Böten qayğı-xäsrätläremne
Sarı şinel'gä tördem.
(Nasıyri 2005: 111)

Mesken soldat mongayadır
Sarı çäçäk atqanda,
Nurlı yözlär sarğayadır
Kazarmada yatqanda.
(Nasıyri 2005: 112)

Töngä säxär waqıtında
Äkren genä cil yılıy,
Bez sugışqa kitkän çaqta
Cillär tügel, il yılıy.
(Nasıyri 2005: 112)

Aqlı sitsa külmägemneng
Aqtığın kiyäm inde,
Barıp kersäm sugışlarğa,
Äcäsez üläm inde.
(Nasıyri 2005: 113)

Samaranın sularınnan
Ağadır qaz mamıǵı,
Kazarmamız qızıl kirpeç-
Kürenä dünya Tämuǵı.
(Nasıyri 2005: 112)

Sabah kalkıp yüzümü yıkayınca,
Kışlalara ben indim,
Bütün hasret kaygularımı
Sarı paltoya dürdüm.

Miskin asker hüzünlenir,
Sarı çiçek açarken,
Nurlu yüzler sararırlar
Kışlalarda yatarken.

Gece seher vaktinde
Yavaşça rüzgâr ağlar,
Biz savaşa gittiğimizde
Rüzgâr değil, el ağlar.

Aklı keten elbisemin
Sonunu giyiyorum,
Girdiğimde savaşlara
Ecelsiz ölüyorum.

Samara'nın sularından
Akar kaz pamuǵı,
Kışlamız kırmızı kerpiç-
Görünür dünya cehennemi.

Soldat itep aldılar,
Furajka kiderdelär,
Hiç iyelmäs başlarımını
Täqdirgä iderdelär.
(Nasıyri 2005:110)

Asker olarak aldılar,
Şapka giydirdiler,
Hiç eğilmez başlarımı
Kadere eğdirdiler.

Änkäy yılıy at cikkäç,
Qaytmassing dip ber kitkäç,
Yılama änkäy, yılama,
Qaytırbız xezmät betkäç.
(Nasıyri 2005: 101)

Annem ağlar at eğerleyince,
Dönmezsın diye bir gidince,
Ağlama, anne, ağlama,
Döneriz hizmet bitince.

Baqçada baylar çäy eçä,
Grammofon uynatıp,
Mäskäüskiy poyezd bezne
Alıp kitär yılatıp.
(Nasıyri 2005: 102)

Bahçede zenginler çay içer,
Gramofon oynatarak,
Moskova'nın treni bizi
Götürecek ağılatıp.

Maşınağa utırmağız,
Maşına alıp kitär,
Alıp kitär, soldat itär,
Başingnı häräp itär.
(Nasıyri 2005: 102)

Arabaya binmeyin siz,
Araba alıp götürür,
Götürür de, asker eder,
Başını harap eder.

İ alma bit, alma bit,
Alma bitlär qala bit,
Alma bitlär qalması ide,
Patşa soldat ala bit.
(Nasıyri 2005: 103)

Ey elma yüz, elma yüz,
Elma yüzler kalıyor,
Elma yüzler kalmazdı da,
Padişah asker alıyor.

İdel taşıy, İdel taşıy,
Tekä yarlar tulğançı,
Taşqın sularğa töşsämçe.
Başım soldat bulğançı.
(Nasıyri 2005: 104)

Bödrä çäçäläreng ürep sal,
Bez kitäbez kürep qal,
Yä qaytırbız, yä qaytmasbız
Ung bitemnän übep qal.
(Nasıyri 2005: 104)

Soldatlar buğan qayışning,
Nomerı tekkän bulır,
Rızıq bulsa, bez qaytırbız,
Yäş gömer ütkän bulır.
(Nasıyri 2005: 106)

Soldat bulmağan keşeneng
Bilenä qayış salmıylar,
İr balası yuq keşeneng
Qız balasın almıylar.
(Nasıyri 2005: 106)

Aq quyaning balasın
Sunarçılar totalmıy,
Bezne almıyça, kemne alsınnar?
Qızlar mılıq totalmıy.
(Nasıyri 2005: 106)

İdil suyu, İdil taşar,
Dik yarlari doluncaya kadar,
Taşan sulara düşseydim
Başım asker olmaktansa.

Kıvırcık saçların örüp salıver,
Gidiyoruz-görüp kal,
Ya döneriz, ya dönmeyiz
Sağ yanağımdan öpüp kal.

Askerler takan kemerin,
Numarası dikilmiş olur,
Rızık olursa biz döneriz,
Genç ömür geçmiş olur.

Asker olmayan kimsenin
Beline kemer takmazlar,
Erkek çocuğu olmayanın
Kız çocuğun almazlar.

Ak tavşanın yavrusunu
Avcılar yakalayamaz,
Bize almadan kimi alsınlar?
Kızlar tüfek tutamaz.

İdel suları ağımsu,
Aning töbe taşlıdır,
Ullı soldat analarının
İke küze yaşleder.
(Nasıryi 2005: 107)

Soldat itep alğaçtın da
Cibärälär qalağa,
Ni bulsa bula balağa,
Çiten tapqan anağa.
(Nasıryi 2005: 107)

Änkäy mine sağınsağız,
Täräzägä qarağız,
Soldat kazarmalarında
Yata gəziz balağız.
(Nasıryi 2005: 107)

Timer başlı sarı qayış,
Kileşä minem bilemä,
Ayagım-qulım sınmıyça
Qaytarmaslar ilemä.
(Nasıryi 2005: 110)

Alıyq mılıtq, çığıyq qırğa,
Atıyq qaz ürdäklären,
Soldat mesken üze yua
Qaralğan külmäklären.
(Nasıryi 2005: 108)

İdil suları akarsu,
Onun dibi taşlıdır,
Oğullu asker analarının
İki gözü yaşlıdır.

Asker olarak alınca da
Gönderiyorlar şehire,
Ne olursa olur çocuğa,
Zor doğuran anaya.

Anne beni özlerseniz,
Pencereye bakınız,
Asker kışlarında
Yatar aziz çocuğunuz.

Demir başlı sarı kemer,
Yakışır benim belime,
Ayağım elim sınmadan
Döndürmezler elime.

Alalım tüfək, çikalım kıra,
Atalım kaz ördeklerini,
Miskin asker kendi yıkar
Kirlenmiş gömleklerini.

İrtân torıp tışqa çıqsam,
Qoşlar oça dalağa,
Dalalarda zur kazarma
Bez bāxetsez balağa.
(Nasıyri 2005: 111)

Kazarmanın işek aldı
Cāy bulsa da qış kebek,
Bez yatabız kazarmada
Çitlektäge qoş kebek.
(Nasıyri 2005: 111)

Başımdağı furajkamnı
Taşlar könnär bar mikän?
Änkäy sin peşergän aşnı
Aşar könnär bar mikän?
(Nasıyri 2005: 108)

Bez barası kazarmanın
Eçe ağaç, tış taş,
Eçe ağaç kazarmada,
Nilär kürmäs bezneng baş.
(Nasıyri 2005: 108)

İrtân torıp tışqa çıqsam,
Karpāt tawı qarşımda,
Tübätäy dip alıp qarıym,
Kartuz bula başımda.
(Nasıyri 2005: 109)

Sabah kalkıp dışarı çıksam
Kuşlar uçar dalaya,
Dalalarda büyük kışla
Biz bahtsız çocuğa.

Kışlanın kapı önü
Yaz olsa da kış gibi,
Yatıyoruz kışlada
Kafesteki kuş gibi

Başımdaki şapkamı
Atar günler var mı ki?
Annem pişirdiğin yemeği
Yiyeceğim günler var mı ki?

Biz gidecek kışlanın
İçi ağaç, dışı taş,
İçi ağaç kışlada,
Neler görmez bizim baş.

Sabah kalkıp çıksam dışarı,
Karpāt dağı karşımda,
Tekke diye çıkartıp bakıyorum,
Şapka oluyor başımda.

2.5. Dost - Akraba Özlemi

*Aqlı la yaulıqning parçası
Härber yaulıqlarda bulsaçı,
Sez tuğannarning nurlı yöze
Kön дә küz aldımда bulsaçı.
(Nasıyri 2005: 142)*

*Ağıydelneng yarınнан
Özep kenä qaptım ber miläş,
Sez tuğannardan ayrılğaç,
Kemnär belän itärmen kingäş?
(Nasıyri 2005: 143)*

*Ağıydelneng yarı buyında
Çäçäk atqan dilär ber qawın,
Şul tuğannan ayrılğaç,
Yamansulap yördem ber qawım.
(Nasıyri 2005: 143)*

*Täräzä açıp boday çäçtem,
Kilde ike kügärçen,
Kilmäde ike kügärçen,
Kilde sezne küräsem.
(Nasıyri 2005: 144)*

*Töşläremдә qaz yuğalttım,
Ezlädem tuğaylardan,
Qaz yuğaltu naçar ikän-
Ayrıldım tuğannardan.
(Nasıyri 2005: 145)*

Aklı la eşarbin parçası
Herbir eşarpta olsaydı,
Siz akrabaların nurlu yüzü
Her gün göz önümde olsaydı.

Akidilin yarından
Koparıp aldım bir üvez,
Siz akrabalardan ayrılınca,
Kimlerden alırım tavsiye?

Akidilin yarı yanında
Çiçek açmış derler bir kavun,
Şu akrabamdan ayrılınca,
Hüzünlənerek gezdım bir müddet.

Penceremi açıp buğday saçtım,
Geldi iki güvercin,
Gelmedi iki güvercin,
Sizi gömek istedim.

Rüyamda kaz kaybettim,
Aradım alanlardan,
Kaz kaybetmek yaman imiş-
Ayrıldım akrabalarımдан.

2.6. Kadın ve Kızların Yaşadıkları Gurbetler

Kükelär dä, küke dip äytäsez,
Kükelärdän monglı nilär bar?
Ata-anaların taşlap kitä,
Qız baladan monglı kemnär bar?

Guguklar da, guguk diyorsunuz,
Guguklardan hüznü kimler var?
Anne-babalarını bırakıp gider,
Kız çocuktan hüznü kimler var?

Matur la ide, ay bu baqça
Törle çäçäkläre bar çaqta,
Qaderle dä ide bu başqayım
Ätkäy-änkäylärem bar çaqta.
(Nasıyri 2005: 125)

Güzel de idi ey bu bahçe
Farklı çiçekleri varken,
Değerli idi bu başım
Anne babam yanımdayken.

Qarlıgaç qara, muyını ala,
Hawalarga mengäç yuğala,
Qız bala, mesken gäziz bala,
Suğa salğan kebek yuğala.
(Nasıyri 2005: 125)

Kırlangıç kara, boynu beyaz,
Havalara yükselip kaybolur,
Kız çocuk, miskin aziz çocuk,
Suya düşmüş gibi kayboluyor.

Baqça artlarında yörgän çaqta
Qurqa qaldım murta qortınnan,
Ay hay qız balalalar, biçaralar,
Bik jäl kitä tuğan yortınnan.
(Mingnullin, Urmançe 2001: 131)

Bahçe arkasında gezerken,
Korka kaldım bir arıdan,
Ey kız çocuklar, biçareler,
Acıtarak gidiyorlar doğdukları yurttan.

Sandugaç kilä qarlar betkäch,
Qarlıgaç kilä cir kipkäch,
İr balalar qayta xezmät itkäch,
Qız balalar qaytmıy ber kitkäch.
(Mingnullin, Urmançe 2001: 131)

Bülbüller döner kar gidince,
Kırlangıçlar döner yer kuruyunca,
Er çocuklar döner hizmet bitince,
Kız çocuklar dönmez bir gidince.

Çıltırap aqqan salqın çışmälärneng
Töbe taşlı, çite qom bula,
Çittä yörgän yalgız qız balanıng
Küze yaşle, başı monglı bula.
(Mingnullin, Urmançe 2001: 131)

Matur ide ay bu baqça
Al çäçäge barında,
Qaderle ide gäziz başım
Ätkäy änkäy yanında.
(Nasıyri 2005: 126)

Su östendä su qoşları
Ürdäk çumsa qaz qala,
Suğa çumğan ürdäk kebek,
Yuğala bit qız bala.
(Nasıyri 2005: 125)

Tal çıbıqtay neçkä bula
Qız balanıng billäre,
Qız bala niçek qaygırmaz,
Qala tuğan illäre.
(Nasıyri 2005: 125)

Şırıl-şırıl akan soğuk çeşmelerin
Dibi taşlı, kenarı kum olur,
Gurbette olan yalnız kız çocuğun
Gözü yaşlı, başı hüzünlü olur

Güzeldi, ey bu bahçe,
Al çiçeği yanında,
Değerliydi aziz başım
Anne babam yanında.

Su üstünde su kuşları
Ördek dalarsa kaz kalır,
Suya dalan ördek gibi,
Kayboluyır kız çocuk.

Söğüt dalından ince olur
Kız çocuğun belleri,
Kız çocuk nasıl üzülmesin,
Kalır doğduğu elleri.

ÜÇÜNCÜ EK

4. OYUN-DANS ve GELENEK CIRLARINDA GURBET

3.1. Gurbette Olanın Sevgili Özlemi

Köymä Kilä

Biyek tauning başlarında
Qara atım su tapmıy,
Su tapsa- ber qapmıy,
Yalgız başım yäm' tapmıy.

Gemi Geliyor

Yüksek dağın başlarında,
Kara atım su bulamıyor,
Su bulsa -bir yudum bile içmiyor,
Yalnız başım huzur bulamıyor.

Quşımta:

Köymä genä, kilä genä,
Köymä genä, kilä genä,
-eze yuq,
Xatı ğına, kilä genä,
Süze genä, kilä genä,
Söyläşergä üze yuq.

Nakarat:

Gemi ancak, geliyor ancak,
Gemi ancak, geliyor ancak,
-izi yok,
Mektubu ancak, geliyor ancak,
Sözü ancak, geliyor ancak,
Konuşmaya kendisi yok.

Altın saplı kömeş päke,
Sınar göllär kiskändä,
Sezneng yaqqa çıǵıp qarıym,
Tang cilläre iskändä.

Altın saplı gümüş bıçak,
Sınar çiçekleri keserken,
Sizin tarafa çıkıp bakıyorum,
Tan yelleri eserken.

Sarı sanduğaç balasın
Qullarımda sayratam,
Kürer küzgä matur tügel
Ällä niğä oxşatam.
(İshakova-Vamba 1994: 36)

Sarı bülbül yavrusunu
Ellerimde oynatıyorum,
Bakarken güzel de değil
Bilmem neden hoşuma gidiyor?

Göllär Üsə

Sanduğaç sayrap su eçä
Qızıl göl arasınnan,
İrtän torıp xatlar kötäm
Sin dustım tarafinnan.

Allar üsə, göllär üsə
İdel buyı-tuğayda
Sagınmas keşelär bulmas
Sagınsang da tüz äydä!

Alsu gölem, alsu gölem
Alsu göllärem singa,
Alsu gölem, saf küngelem
Büläk itäm min singa.

(Zıyatdinova 2000: 230) ve (İshakova-Vamba 1994: 48)

Sanduğaç

Qızarıp qoyaş çıqqanda
Zänggärlätä hawanı, sanduğaç,
Doktor tapmıy, aptyek satmıy
Sagınganga dāwanı, sanduğaç.

Qara urman, qar tirän
İtängä qar tigän, sanduğaç
Här kitapnı uqıp kiläm
Söygänengä bar digän, sanduğaç

Çiçekler Bitiyor

Bülbül öterek su içiyor
Kırmızı gül arasından,
Sabah kalkıp mektup beklerim
Sen dostum tarafından.

Kırmızılar biter, çiçekler biter
İdil boyu alanda
Özlemeyen kişiler olmaz
Özlesen de sabret haydi

Pembe çiçeğim,
Pembe çiçeklerim sana,
Kırmızı suçiçeğim, saf gönlümü
Hediye ediyorum sana.

Bülbül

Kızarak güneş çıkarken
Mavimsileştiriyor havayı, bülbül
Doktor bulamıyor, eczacı satmaz
Özleyene devayı, bülbül.

Kara orman, kar derin
Eteğine kar değmiş, bülbül,
Sevdiğine git denilen
Her kitabı okuyorum, bülbül.

Almağaça yaulıq eldem
Sanduğaclar qunsın dip, sanduğaç,
Sin dustıma xatlar yazdım,
Sağıngannı belsen dip, sanduğaç.

Sanduğaçım ikänseng
Citär közlär, kitärseng, sanduğaç,
Canıng telämägän yargä.
Bulsang nixäl itärseng, sanduğaç?
(İshakova-Vamba 1994: 51)

Ayqala Qar Suları

Ayqala qar suları la,
Çayqala qar suları,
Çittän dä aşıp kitte iç
Yörägem yarsuları.
Aqlı sitsa külmägemneng
Cinge tar belägemä
Sanduğaclarıñ sayrawı
Yal bula yörägemä
Qayın üze aq bulsa da,
Yara yäşel yafıraç,
Qay illärdä sin yöredeng,
Ay-qoyaş tik yaltırap?
(İshakova-Vamba 1994: 52)

Fant Uyını

Bezneng artta salqın çışmä
Suları kömeş töсле,
Äkren iskän cillär belän
Tawışing kilgän töсле.

Elma ağacına örtü astım
Bülbüller konsun diye, bülbül,
Sen dostuma mektuplar yazdım,
Özlediğimi bilsin diye bülbül.

Bülbülüm imişsin
Gelir güzler, gidersin, bülbül,
Canın istemediğın yar'a
Varsan ne hal edersin, bülbül?

Dalgalanıy Kar Suları

Çalkalanıy kar suları da
Dalgalanıy kar suları
Sınırdan da aştı artık
Kalbimin dalgalanmaları
Aqlı kumaş elbisemin
Kolu dar bileğime
Bülbüllerin ötmesi
Dinlendiriy kalbimi
Kayın kendisi ak olsa da
Yeşil yaprak açıyor
Hangi ellerde sen gezdin
Ak güneş gibi parlayarak?

Fant Oyunu

Arkamızda soğuk çeşme
Suları gümüş gibi,
Yavaş esen yeller ile
Sesin geliyor gibi.

Quşımta:

Sin utırğan urındıq
Östennän qoşlar oça,
Söygänengne çağırıp çıgar,
Ul söysä sine qoçar.

Sandugaçning sayrawına
Yamansulama, dustım,
Sineng allarınga basıp
Üzem sayrargä quştım.

Bezneng yanda salqın çışmä
Gäräbä eri torğan,
Ber sandugaç bulsın ikän
Arada yörü torğan.
(İshakova-Vamba 1994: 58)

Ağıydel İkän Ul

Dustım gomerem ozın bulsa,
Onıtmamın min sine,
Dönyada törle xäl bula,
Sin dä onıtma mine.

Quşımta:

Ağıydel ikän ul,
Ağıp bara ikän ul,
İkeng ike cirdä bulgaç,
Sagındıra ikän ul.

Nakarat:

Oturduğun sandalye
Üstünden kuşlar uçuyor,
Sevdiğini çağırıp çıkart,
Seviyorsa-kucaklar.

Bülbülün ötmesine
Hüzünlenme, ey dostum,
Senin önüne geçerek
Ötmesini ben istedim.

Yanımızda soğul çeşme
Buzlar eriyecek kadar,
Bir bülbül de olsa keşke
Aramızda uçacak.

Akidil İmiş

Dostum ömrüm uzun olursa,
Unutmamın ben seni,
Dünyada farklı haller olur,
Sen de unutma beni.

Akidil imiş,
Akıp gidiyor imiş,
İkisi iki yerde olunca,
Özlettiriyormuş.

Ayağındaki botinkang
Utız altıncı nomer,
Berebez anda, berebez monda,
İx, nindi zarlı gömer.
(Urmançe, Mingnullin 2001:33)

Galiyâ belân Banu
Sanduğaçlar qunıp sayrap
Sındırdı gölläremne,
Sınğan göllärgä oxşatam
Ayrılğan könnäremen.

Quşımta:
Galiyâ, Galiyâ,
Galiyâ belân Banu,
Singa da minga da awır
Gıyşıq utında yanu.

İşegaldım tügäräk kül,
Qulım yuam tirlägäç,
Bik yamansu bula ikän
Sağınganda kürmägäç.

Täräzä pördäm zänggär büz,
Minem söygän zänggär küz,
Sin tüzgänne min dä tüzäm,
Tağın berär yılğa tüz.
(Urmançe, Mingnullin 2001: 35)

Ayağındaki ayakkabın
Otuz altı numara,
Birimiz orda, birimiz burada
Ey ne hüzünlü ömür!

Galiye ile Banu
Bülbüller konarak öterek
Kopardı çiçeklerimi,
Solmuş çiçeklere benzetiyorum
Ayrıldığımız günleri.

Nakarat:
Galiye, Galiye,
Galiye ile Banu,
Senin için de, bana da zor
Aşk ateşinde yanmak.

Kapı önüm yuvarlak göl,
Elimi yıkıyorum terleyince,
Pek hüzünlü oluyormuş
Özleyince görmediğinde.

Pencere perden mavi boz
Benim sevdiğim mavi göz
Sen sabredince, ben de ediyorum
Daha bir senelik sabrediver.

Ağıydel Qomlana

Cırlıyq äle, cırlıyq äle,
Cırlıyq äle qırıqnı,
Cırlamas idek qırıqnı
Äylänäbez krugnı.

Quşımta:

Ağıydel qomlana,
Qomlana, dulqınlana,
Qomlana ul, qomlana ul,
Qomlana dulqınlana.

Kitäm inde, kitäm inde,
Kitäm inde, qalasıng,
Ğomer buyı kükrägemdä
Yara bulıp qalasıng.
Başında qızıl kosıka
Ayağında kün itek-valenki,
Urtalarğa çığıp basıp
Torasıng matur itep.
(İshakova-Vamba 1994: 27)

Äy, Uraq Maşınası

Sandugaçım, sin keçkenä,
Zur bulasıng qağıngaç,
Tön qarangı, kön yamansu
Bula ikän sağıngaç.
Qoyılğan bodaylarına
Sandugaçlar cıyıla,
Sandugaçlarını quargä
Matur qızlar cıyıla.

Akidil Kumlanıyor

Türkü söyleyelim, söyleyelim,
Söyleyelim kırığı,
Söylemezdik te kırkı
Dönüyoruz halkayı.

Nakarat:

Akidil kumlanıyor,
Kumlanıyor, dalgalanıyor,
Kumlanıyor o, kumlanıyor,
Kumlanıyor, dalgalanıyor.

Gidiyorum artık, gidiyorum artık,
Gidiyorum artık, kalıyorsun,
Ömür boyunca bağrımda
Yara olup kalıyorsun.
Başında kırmızı örtü,
Ayağında yün valenki,
Ortalara çıkıp basıp
Duruyorsun güzelce.

Ey, Orak Makinesi

Bülbülüm sen küçüksen
Büyük gözüküyorsun kanat çırpınca
Gece karanlık, gün hüznü
Oluyormuş özleyince
Saçılmış buğdaylarına
Bülbüller toplanıyor,
Bülbülleri kovmak için
Güzel kızlar toplanıyor.

Sandugaçlar kilgän bezgä,
Kitärlär mikän közgä?
Sandugaçlar kük sayraşıp,
Qawışırız mikän bez dä?
Kısaltılarak verildi.
(İshakova-Vamba 1994: 21)

Bülbüller gelmiş bize
Giderler mi ki güze?
Bülbüller gibi öterek,
Kavuşur muyuz biz de?

3.2. Kadın ve Kızların Yaşadıkları Gurbetler

Biklädegez timer yozaqqa

Üze genä ayaz, üze cil
Ärnetäder minem bitemne.
Ärnep kenä ärnep min yılasam
Kem jälläsen bezdäy yätimne?

Tege oçqaylardan is kilä,
Kuzniçlar yandıra kümerne,
Mine şuşı yortlarğa birdegez,
Hisap itmädegez gömerne.

Cıylıgız, cinggälär, cıylıgız,
Cıylıp qarşıma kilegez,
Cıylıp ta qarşıma kilegez,
Üz äniyemä iltegez.

Birdegez äti yıraqqa,
Biklädegez timer yozaqqa,
Timer yozaqlarını özälmim,
Sezne kürmi äti tüzälmim.

Östälem östendä tutıy qoş,

Kapattınız demir kilitlere

Hava bulutsuz ama rüzgârlı
Acıtıyor benim yanağımı.
İnleye-inleye ben ağlasam
Kim acısın bize yetime?

Öbür uçtan koku geliyor,
Kömürcüler kömür yakıyor,
Beni bu evlere verdinîz,
Hesap etmediniz hayatı.

Toplanın, yengeler, toplanın,
Toplanıp qarşıma gelin,
Toplanıp ta qarşıma gelin,
Öz anneme götürün.

Vrdinîz baba uzağa,
Kapattınız demir anahtarlarla,
Dmir anahtarları kesemiyorum,
Sizi görmeden baba yapamıyorum.

Qurqıtma ätiyem aşasın,

Citâr, citâr diyep, sez äytmägez,
Yılıym, tulğan eçem buşasın.
Masamın üstünde papağan,
(Mingnullin, Urmançe 2001: 21)

Äcäl İtep Yılaw

Qawn belän qarbız aşayım,
Qabıqqayın qayda taşlayım,
Täsbiñ tügel, tählil tügel,
Niçek kenä cırnı başlayım?

Baqça işekkäyen açayım,
Tübäsenä göllär çäçäyem,
İxtıyar biregez yılayım,
Tulğan därt kenämne çäçäyem.

Peşäder lä ciläk peşäder,
Peşep sabağınnan töşäder,
Mongayıp töşkän gaziz başım,
Tağın da mongayırğa töşäder,

Küktän färeştälär ingsäçe,
Härberse salawat äytsäçe,
Oşbu xsrätemne min kürgänçe,
Ğazrail canımnı alsaçı.

Mäzinnär täharät aladır,
İrtä namazlarğa barırğa,
Ğazrail niyät itä mikän,
Min fäkıyr'neng canın alırğa?

Korkutma babacığım yesin,
Yeter artık diye siz demeyin,
Ağlıyorum dolan içim boşalsın.

Ecel Gibi Ağlama

Kavunla karpuz yiyeyim,
Kabuğunu nereye atayım?
Tespıh değıl, tehlil değıl
Acaba türküye nasıl başlayayım?

Bahçe kapısını açayım,
Çatısına çiçekler dikeyim,
Beni bırakın ağlayayım,
Dolan dertlerimi saçayım.

Yetişıyor çilek yetişıyor,
Yetişıp sapından düşüyor,
Hüzünlenen aziz başım,
Daha da fazla hüzünleniyor.

Gökten melekler inse keşke,
Her biri salâvat çekse keşke,
Bu hasretleri görmektense,
Azrail canımı alsa keşke.

Müezinler abdest alıyor
Sabah namaza gitmeye
Azrail niyet ediyor mu acaba
Ben fakirin canını almaya?

Tärüzämne açıp qarasam
Kilä ätekäyem şatlanıp,
Sıymas balaqayım kitä dip,
Yöri änekäyem şatlanıp.

Qıybladan taba bolıt kilä,
Salawatlar äyttem qaytsın dip,
Sez tütekäyemne kötkän idem,
Märxämätle ber süz äytsen dip.

Başıma kigän qalfaqqayım
Boxaralardan kilgän tügelme?
İşekkäydän kerep qarap tora,
Minem adaş qınam tügelme?

Baş qınayımdağı yaulıqqayım
Küzemä kürenä yaşel kük,
Yapmasana, tütekäy, bu pärdäne,
Küzemä küren käfen kük.

Kısaltılarak verildi.

(Mingnullin, Urmançe 2001: 22-4)

İllärdän Kitü Bik Awır

Ätekäyemneng baltası,
Totılmıy yatıp tut bulğan,
Ätekäyemneng birgän cire,
Qoyaşsız yatıp ut bulğan.
Bäylämä cinggi bilemne
Bilbawım bilemä bata la,
Cılama cinggä cılama,
Äytkän lä süzeng ata la.

Penceremi açıp baktığımda,
Babam sevinerek geliyor,
Sığmayan çocuğum gidiyor diye,
Anneciğim seviniyor.

Kıble tarafından bulut geliyor,
Salâvatlar çektim dönsün diye,
Siz ablalarımı beklemiştim,
Merhametli bir söz söylesinler diye.

Başıma giydiğim kalfağım
Buharalardan gelmiş değil mi?
Kapılardan girip bana bakan,
Benim adaşım değil mi?

Başımdaki örtüm,
Gözüme yeşil olarak gözüküyor,
Örtme ne olur teyze bu perdeyi,
Gözüme kefen gibi gözüküyor.

Vatandan Ayrılmak Pek Zor

Babacığımın baltası,
Kullanılmadan yatmaktan paslanmış,
Babacığımın verdiği yeri,
Güneşsiz yatarak ot olmuş.

Bağlama yenge belimi
Kemerim belime batıyor,
Ağlama yenge, ağlama,
Dediğin sözlerin vuruyor.

İnäkäyemneng miçkäye
Yäşel dâ kük bulsaçı,
İnäkäyemneng öyennän
Kitmästäy töre bulsaçı.

Bezneng awıllar zur awıl,
Qaralıp kilä cil -dawıl,
İllärdän kitü bik awır,
Özelep bara eç-bawır.
(Mingnullin, Urmançe 2001: 24)

Yar-Yar

Pığambärneng ber qızın
Ali aldı yar-yar,
Qız birep, tuylar qılu
Şunnan qaldı yar-yar.

Berse gäühär, berse yakut,
Quşılıpsız yar-yar,
Bereng bılıl, bereng turgay
Yar bulıpsız yâr-yâr.
Dürt qolaqlı qazanda
Öleşem qaldı yar-yar,
Dürt poçmaqlı öyemdä
Urınım qaldı yar-yar.
Yar yar äytän duslarım,
Dusımnan küp işlärem,
Sez duslardan ayrılısam,
Yalgız başım nişlärmən?
(Nadirov 1980: 110)

Anneciğimin fırını
Yeşil de gök olsa keşke,
Anneciğimin evinden
Gitmemek için gelenek olsa keşke.

Bizim köyler büyük köy,
Siyah bulutlarla fırtına geliyor,
Ellerden ayrılmak çok zor,
Parçalanarak gidiyor içim.

Yâr-Yâr

Peygamberin bir kızını
Ali aldı yâr-yâr.
Kız verip, düğün yapmak,
Ondan kaldı yâr-yâr.

Biri gevher, biri yakut
Birleşip siz yar-yar,
Biriniz bülbül, biriniz turgay,
Yar olup siz yâr-yâr.
Dört kulaklı Kazan'da
Payım kaldı yâr-yâr,
Dört köşeli evimde
Yerim kaldı yâr-yâr.
Yâr- yâr diyen dostlarım,
Dostumdan çok arkadaşlarım,
Siz dostlardan ayrılırsam
Tek başıma ne yaparım?

Yar-Yar

Ätekäyem öyendä,
Kömeşem qaldı yar-yar,
Rızqım betmi min kitäm,
Öleşem qaldı yar –yar.

Taraq teşen sındırıp
Nik tarıysız yar –yar?
Bäxeten tapqan bılıl dip
Nik aldıysız yar - yar?
Kısaltılarak verildi.
(Nadirov 1980: 111)

Yar-yar

Cinggälär:
Älhäm sürä Qor’änneng
Başındadır yar-yar,
Päygambärlär Allanın
Qarşındadır yâr - yâr.

Bereng ence, berebg märeän
Tezelepsez yar - yar,
Beren tutıy, bereng bılıl
Quşılıpsız yar-yar,
Zaman axrı bulğançı
Ayrılmamız yar-yar.

Qara sıyır mögezen
Qayırmamız yar-yar,
Yaxşı atanıñ balasın
Ayırmamız yar-yar.

Yâr-Yâr

Babacığımın evinde
Gümüşüm kaldı yâr-yâr.
Rızkım bitmeden gidiyorum,
Payım kaldı yâr-yâr.

Tarağın dişini sındırarak
Neden tararsız yâr-yâr?
Bahtını bulan bülbül diye,
Neden yalanlıyorsunuz yâr-yâr?

Yâr-yâr

Yengeler:
Elhem süresi Kuranın
Başındadır yar-yar,
Peygamberler Allâhın
Karşındadır yâr –yâr.

Biriniz inci, biriniz mercan
Dizilmişsiniz yâr –yâr,
Biriniz tavus, birinzi bülbül
Birleşirsiniz yâr -yâr,
Zamanın sonu oluncaya kadar
Ayrılmayın yâr yâr.

Siyah ineğin boynuzunu
Kırmayın yâr-yâr,
İyi atanın çocuğunu
Ayırmayın yâr- yâr.

Qız:

Dürt təkçäkle öyemdä
Urınım qaldı yar-yar,
Dürt qolaqlı qazanda
Öleşem qaldı yar-yar.

Aq çüpräk töygäle
Altınmı idem yar-yar,
Kük çüpräkkä töygäle
Kömeşme idem yar-yar.

Aylıq cırgä birgäle
Atıngmı idem yar-yar?
Könlek cırgä birgäle
Köngengme idem yar-yar?
Kısaltılarak verildi.

(Mingnullin, Urmançe 2001: 22-4)

Sengelkäyem, Sulıǵıp Yılama

Sengelkäyem kitäseng çit yatqa
Tamaginga ütmäs aşıların,
Yılan telle usal qaynanang
Aşar inde sineng başların.

Qayınatang bulır märxämätsez,
Qayınsengelläreng tupaslar,
Sengelkäyem, sine, yätimäne,
İrkä süz belän dä uyatmaslar

Kız:

Dört köşeli evimde
Yerim kaldı yâr-yâr,
Dört kulaklı Kazan'da
Payım kaldı yâr yâr.

Ak bezlere saracak
Altın mıydım ki yâr-yâr,
Gök bezlere saracak
Gümüş müydüm ki yâr yâr.

Aylık yere verecek
Atın mıydım ki yâr-yâr?
Cariye yerine verecek,
Cariyen miydım ki yâr yâr?

Kız Kardeşim, Ağlama

Kız kardeşim gidiyorsun yad ellere
Boğazından geçmez yemeklerin,
Yılandilli yağız kaynanan
Başının etini yer artık.

Kayınpederin olur merhametsiz,
Kayın kardeşlerin akılsızlar,
Kardeşçığım, seni yetimi,
Sıcak sözle kladırmazlar

Sengnelkäyem, sulıgıp yılama,
Yılamaçı disäm- inanma,
Sıqtamasang ata yortında-
Qan qoydırır qansız qaynana.
(Nadirov 1980:105)

Yanar Da Sünär Ut Tügel
Ağaç ta başın yanggıratqan
Nindi dä kakkük balası,
Awıl da arasın yanggıratqan
Kemneng dä gaziz balası?

Awıl arasınnan uzayım,
Yäşel dä cefäk suzayım,
Yäşel dä cefäk, yäş yöräk,
Yılamay da niçek tüzäyem?

Ätekäy birdeng yaqınğa
Yaqınğa tügel, yalqınğa,
Yanar da sünär ut tügel,
Canıqayım tüzär tut tügel.
(Nadirov 1980: 104)

Fatıyhadan Taşlamağız
Qaralı yazı, qaralı,
Qaralıları betep bara la,
Uf Allam da, uf Allam,
Tuğannarım qala la.

Kardeşçığım hıçkırıqlarla ağlama,
Ağlamasa dersem-inanma,
Ağlamazsan ata yurdunda-
Kan döktürür kansız kaynana.

Yanıp Sönecek Ateş Değil
Ağacın başını sesiyle yankılandırırmış
Nasıl da guguk yavrusu,
Köyün arasını yankılandırırmış
Kimin de aziz çocuğu?

Köy arasından geçeyim,
Yeşil de ipek uzatayım,
Yeşil de ipek, genç yürek,
Ağlamadan nasıl sabredeyim?

Babacığım verdin yakına,
Yakına değil aleve,
Yanacak da sönecek yer değil,
Canım sabredecek ateş değil.

Fatihadan Bırakmayın
Karalı yazı, karalı,
Karalıları giderek bitmekte ya,
Uf Allahım, ya uf Allahım
Akrabalarım kalıyor ya.

Ay saz ütä, saz ütä,
Ayaqqayıma su ütä,
Barmastayğa köçlädelär-
Üzäkkäyemä şul ütä.

Märcännär tezdem yefäkkä,
Taşlap ta kittem tüşäkkä,
Yad keşeneng härber süze
Talap ta kerer üzäkkä.

Ataqayım yortın saldı,
Qıyığı biyek bulsın dip,
Ataqayım yaşläy sattı,
Küngele boyıq bulsın dip.

Taqtadan taqta balawız,
Taqta öslärenä alabız,
Fatıyxadan taşlamağız,
Qulıgızda üskän balağız.
(Nadirov 1980: 100-1)

Ey saz geçiyor, saz geçiyor,
Ayaklarıma su geçiyor,
Evlenilmeze zorladılar-
Bağrımı bu parçalıyor.

Mercanlar dizdim ipeğe,
Bırakıp ta gittim yatağa,
Yad kişinin her bir sözü
İnciterek girer gönüle.

Babacığım ev yaptı,
Eğimi yüksek olsun diye,
Babacığım (beni) gençken sattı,
Gönlü hüzünlü olsun diye.

Tahtadan tahta petek,
Tahta üstüne alıyoruz,
Fatıha'dan bırakmaymın,
Elinizde büyüyen çocuğunuz.

5. TARİHÎ CİRLARDA GURBET

5.1. İdil Bulgar ve Altın Ordu Devirleri Tüccar Ve Esirlerin Gurbeti

Bolğar İleneng Qızları

Bolğar ileneng qızları
Çıkläweklär aşap üskännär.
Doşmannarğa ulca bulıp
Qol bazarğa barıp töşkännär.

Bulgar Ülkesinin Kızları

Bulgar elinin kızları
Fındık yiyerek büyümüşler.
Düşmanlara ganimet olarak
Köle pazarına düşmüşler.

Şähri Bolğar boğdayları
Çaçmi üskän dilär buğay,
Şähri Bolğar güzälläre
Yäsir töşkän dilär buğay.

İş sunnan bilän ağa
Sarı-Çingä, İtilgä.
Ğaziz başıng xur bula ikän
Yalgız qalsang çit ildä.
(Nadirov 1988: 35-36).

Bolğar Yätimäläre

Oluğ sular taşıp citdi,
Atam anam taşlab kitdi,
Üneç yaşlek min zäğıyfni
İlgä, köngä yätim itdi.

Oluğ sularda aqdıq bez,
Essig qoyaşda yandıq bez,
Gaznin şähre bazarında
Ğaryan wä göryan qaldıq bez.

Qani bezgä raxim şäfqat'
Safi su, ber telem ikmək
Yalang tänin säter itmäk
Başımğa ber kitap örpäk?
(Nadirov 1988: 36).

Şehri Bulgar buğdayları,
Saçmadan büyür, derlermiş,
Bulgar şehrinin güzelleri
Esir düşmüş derlermiş.

İş nehrinden mavna gider
Sarıçin'e, İtil'e.
Aziz başın hor görülürmüş
Yalnız kalsan yad elde.

Bulgar Yetimleri

Ulu sular aşıp yetti,
Atam anam bırakıp gitti,
Onüç yaşında ben güçsüzü
Ele, güne yetim etti.

Ulu sularda aktık biz,
Sıcak güneşte yandık biz,
Gazne şehri pazarında
Çıplak ve yaşlı kaldık biz.

Nerde bize rahmet ve şefkat?
Temiz su, bir dilim ekmek?
Çıplak teni örtmek,
Başıma bir kitap örtü?

Şehre Bolğar

Şehre Bolğar manarası
Siksän basqıç hām arası.
Anda mengän iränlärneng
Sil tik ağar küzdin yäşe.

Gacäp irer Bolğar yulı,
Daim isär xuş yilläre.
Ul Bolğarga kilgännärneng
Sil tik ağar küzdin yäşe.
(Şahin 1999: 110).

Bolğardanmı kiläsez?

Bolğar-Bilär diyäsez,
Bolğardan mı kiläsez?
Bolğar yılqıların häydäp,
Hind illären gizäsez.

Cüke lenges –käräz balğa,
Cam ayaqlar-açı balğa,
Ence-märcän, gäühär-yaqut
Ağıla şehri Bolğarga.

Qunaq Babay Cıruwı

Yöz tuqsan biş yäş yäşädem,
Azı teşlärem yäşädem,
Küpne kürep, küpne belep,
Gomer sörgän qart min.

Şehri Bulgar

Şehri Bulgar minaresi
Seksən basamak ve arası.
Oraya çıkan erenlerin
Sel gibi akar gözyaşları.

Pek güzeldir Bulgar yolu,
Daim eser hoş yelleri.
Şu Bulgar'a gelenlerin
Sel gibi akar gözyaşları.

Bulgardan mı geliyorsunuz?

Bulgar-Biler dersiniz,
Bulgar'dan mı geliyorsunuz?
Bulgar atlarını dehleyip
Hint ellerini gezersiniz.

Cüketav çanağı, petek bala,
Cam ayaklar, acı bala,
İnci, mercan, cevher, yakut,
Akar Bulgar şehrine.

Misafir Dede Türküsü

Yüz doksan beş yıl yaşadım,
Azı dişlerim bitirdim,
Çok şey görüp, çok şey bilip,
Ömür süren ihtiyarım.

İdeldä ütte tuğız xan,
Cayıqta ütte sigex xan,
Şuşı xannarning barısın da
Kürep belgän qart min.

İlne yotqan Tuymas xan,
Yumart bulğan İsäk xan,
Bersen sügep, bersen maqtap,
Küp cırlağan qart min.

Encü däryäng king däryadır,
Bängiz däryang mul däryadır,
Maqtıym disäm, telem yörmi-
Turı süzle qart min.

Tuwıp üskän, suwın eçkän
İdel belän Cayıgıma
Qaytarsağız ni bulğan dip,
Başım igän qart min.

İdel belän Cayıgımda
Yarlı yabağa ilkäyem
Ülä qalsam, aq tänemne
Kümär digän qart min.
(Nadirov 1988: 38)

İdil'de hüküm sürdü dokuz han,
Yayık'ta hüküm sürdü sekiz han,
Bu hanların hepsini de,
Görerek bilen ihtiyarım ben.

Eli yutan Tuymas han,
Cömert imiş İsek han,
Birini överek, birini kınayıp,
Çok türküler yakan ihtiyarım.

Seyhun derya geniş derya,
Ceyhun derya bol derya,
Öveyim desem-dilim varmaz-
Doğruyu söyleyen ihtiyarım.

Doğup büyüdüğüm, suyunu içtiğim
İdil ile Yayığıma
Gönderseniz ne olur, diye,
Başını eğen ihtiyarım.

İdil ile Yayığımda
Fakir fukara ilim,
Ölürsem ki, ak tenimi
Gömer, diyen ihtiyarım.

Tuymas Han- İdil Bulgar Devletini yıkan Altın Ordu Hanı Batu Han içi sıfat olarak kullanılmış olmalıdır (Şahin 1999: 112). Bu türküyü 1916 yılında Novosibirskiy'nin Tara şehrinde yaşayan Gaffar dededen Hafız Rahmatullin yazıp almış (Nadirov 1988: 378).Türküde Toktamış Han askerini yenince, Aksak Timur'un

İdil ve Yayık bölgelerinde popüler olmuş Kunak adındaki çiçen hakkındadır. Aksak Timer kendinî övüp, şarkı söylemesini isteyince Kunak reddini şöyle ifade eder:

İlne yotqan Tuqtamış,
Maqtaganım yuq anı,
Sin de ilne yotqan han,
Maqtıy almıyım min sine.
(Bakirov 2008: 181)

İli yutan Tuktamış,
Övdüğüm yok onu,
Sen de ili yutan han,
Övemem ben seni.

Bundan sonra Timur Dedenin başını kestirir. Bu çiçen İdegey destanında geçen Subra cıraula birçok yönden ortak özellikler taşımaktadır. Cırın birinci kıtası da bu fikri rastlar. İdegey destanının Tatar versiyonunda Subra 195 yaşındadır, Kunak Babay cırı da buna benzer sözlerle başlar:

Yöz tuqsan biş yaş' yaşadem,
Azu teşiärem aşadım,
Küpne kürep, küpne belep,
Gomer sörgän qart min.

Yüz doksan beş yıl yaşadım,
Azı dişlerim bitirdim,
Çok şey görüp, çok şey bilen
Ömrünü süren ihtiyarım.

Cırın ileri kısımlarında da Subra cırau türküsünün renkleri açıktan açık görülür. Ama ondan farklı olarak, Kunak babay derin facia yaşayan esirdir (Urmançe 2006: 280).

4.2. Kazan Hanlığı Esirlerinin Gurbeti

Xanäkä Soltan Cıruwı

Ağaç başı börelänä,
Yazğa çıqsa, törlänär,
Qoyaşlar çıqsa, nurlanır,
Yauğa töşkän- xurlanır.

Haneke Sultan Türküsü

Ağaç başı filizlenir,
Bahara çıksa, türlenir,
Güneş çıksa, nurlanır,
Harba düşen- hor olur.

Aq curtalı külmägem-
Ġomär lä yeket büläge,
Min kitkän song qalıp la,
Yarılısın yeket yöräge.

Ġosman ber hafız qızı idem,
Hänäkä Soltan adlı idem,
Säxtiyän kimäs, naz idem,
Çabata tapmay baramın.

Ġosman ber hafız qızı idem,
Hanäkä Soltan adlı idem,
Şikär lä kapmas naz idem,
Soxari tapmay baramın.

Kiçälär yatıp töş kürdem,
Sarayım başım qan aldı,
Altı qızning eçendä
Hänäkä bikäm yau aldı.

Ağaç başı kük toman,
Min bu cirdä küp tormam,
Ut kitermän, su birmän,
Kiräk ta çaqta min bulmam.

Ozın - ozın yirlärne
Urman kitäm änkäçäy,
Äytä torğan niyätämä
Yitmäy lä kitäm änkäçäy.

Ak curtalı elbisem -
Ömer yiğidin hediyesi,
Ben gidince kalarak,
Parçalansın yiğidin kalbi

Osman hafızın kızı idim,
İsmim Heneke Sultan idi,
Sahtiyan giymez, nazlı idim,
Ayakkabı bulamadan gidiyorum.

Osman hafızın kızı idim,
İsmim Heneke Soltan idi,
Şeker de yemez nazlı idim,
Ekmek kurusu bulamadan gidiyorum.

Geceler yatıp rüya gördüm,
Sarayım başım kan aldı,
Altı kızın içinde
Haneke prenses harp aldı.

Ağaç başı gök sisli,
Ben bu yerde çok kalmam
Ateş getirin, su verin...
Gerektiği zaman ben olmam.

Uzun-uzun yerleri, ormanı
Geçerek gidiyorum, anneciğim,
Söylediğim niyetimi
Yapamadan gidiyorum, anneciğim.

Hanäkäneng ızbası

Artı la qırda utırır.

Hanäkäne sorasang,

Yaqa la, kötä utırır.

(Nadirov 1988: 38)

Hadi Atlasov bu cırı ‘İlahî cıru’ diye adlandırmış (Nadirov 1988: 379).

Haneke’nin evinin

Arkası alana bakar,

Hanekeyi sorarsan,

Esirlikte, beklemekte.

Söyembikä Kitep Bara

İdel ağa yar qağıp,

Ungğa-sulğa çayqalıp,

Ut köymäse kitep bara,

Söyembikäne alıp.

Süyümbike Gidiyor

İdil akar yara çarparak,

Sağa sola sallanarak,

Ateş gemisi gidiyor,

Süyümbike’yi alıp.

Söyembikä aq yaulıgın

Totqan uçlap qulına,

Xuş Qazanım, qalasıng, dip,

Ükerep yılıy buyına.

Süyümbike ak örtüsünü

Tutmuş sımsıkı eline,

Elveda, Kazanım, kalıyorsun, diye,

Hıçkırıqlarla ağlıyor.

İyä başın, tügä yaşen

Qazanga taba qarap,

Minnän başqa niçek itep

Kön itärsez, dip, ayap.

(Nadirov 1988: 39)

Eğiyor başını, döküyor yaşını

Kazan tarafına bakıp,

Benden başka ne şekilde

Gün görürsünüz, diye, acıyıp.

Totqın Söyembikä Cıruwı

Niçä yıllar bu binada

Yalgız utıra başım,

Ber sawıt su, ber telem ikmäk

Bänem aşğan aşım.

Esir Süyümbike Türküsü

Nice yıllar bu binada

Yalnız oturur başım,

Bir kap su ve dilim ekmek

Benim yediğim yemek.

Kürmämeşder ike küzem
Yaqtı dönya yöziyne,
Köne-töne yıǵlıy yıǵlıy
Bette inde küz yaşem,

Xäsertät utınıng söreme
Qapladı küzläremi,
Ut qabıngan yörägemä
Tışqa da çıǵa ahım.

Ah nasıyp bulır mı bänga
Yaqtı dönyanı kürü?
Ällä bu zindan eçendä
Çıǵarmı ǵaziz canım?

Qätifädäy yaşel ulup
Tora mikän cir yöze,
Yandırıp beterdeme ällä
Alarnı da doşmanım.

Baqçalarda sanduǵaçlar
Sayrıy mikän äle dä?
Ällä alarnı da totqın
İtte mikän doşmanım?

Qaya kitte yaş waqıtım,
Nazlı üskän çaqlarım?
Yöz meng altın torır ide
Bänem atlangan atım.

Görmemiştir iki gözüm
Aydın dünya yüzünü,
Gün ve gece ağlayarak
Bitti artık gözyaşım.

Hasret ateşinin sürmesi
Kapadı gözlerimi,
Ateş düşen yüreǵime
Dışarı çıkıyor ahım.

Ah nasip olur mu bana
Aydın dünyayı görmek,
Yoksa bu zindan içinde
Çıkar mı aziz canım?

Kadife gibi yeşil olup
Duruyor mu yeryüzü?
Yoksa ateşe mi verdi
Onları da düşmanım?

Bahçelerde bülbüller
Ötüyor mu hala da,
Yoksa onları da esir
Etti mi ki düşmanım?

Nereye gitti genç zamanım,
Nazlı büyüdüǵüm anlarım,
Yüz bin altın pahalı olurdu
Benim bindiǵım atım.

Çığa torğan idem auğa
Başıma taclar kiyep,
İnde tac urınına qaldı
Bu ozın qara saçım.

Çornala ide yaq-yağım
Känizäk qızlar belän,
Härwaqıtta da başvüzir
Yanımda ide, yuldaşım.

Altınnar ilä bizälgän
İde bänem täxetem,
İnde täxetem uldı xäzer
Şuşı ultırğan taşım.

(Nadirov 198: 40)

Çıkardım ben ava
Başıma taçlar giyip,
Artık taç yerine kaldı
Bu uzun kara saçım.

Doluyordu iki yanım
Kenizek kızlar ile
Her vakitte de baş vezir
Yanımdaydı, yoldaşım.

Altınlarla süslenmiş
İdi benim tahtım,
Artık tahtım oldu şimdi
Burada oturduğum taşım.

4.3. Çarlık Rusya Devri Cırları

4.3.1. Çarlık Rusya Devri Kaçaklarının Gurbeti

Şärüq Begly

Yäş waqıtta üstem awılımda
Äti, äni, qābām qulında,
Üsep citkäch awır xäsrät kürdem,
Gazap çiktem yörgän yulımda.
Samat urmannarı bigräk zur.

Kazaki bularım qaptırmalı,
Aq päke lä aldım açarğa,
Priyemğa kergäç niyätlädem
Patşa xezmätennän qaçarğa.
Alma yardım eçe qızıldır,

Kaçak Şeruk

Küçükken büyüdüm köyümde
Baba, annem, canımın, elinde,
Büyüyünce hor hasretler gördüm,
Azap çektim gezdiğim yolumda
Samat sokakları pek büyük.

‘Kazaki’ bağlarım kilitli,
Ak bıçak ta aldım açmaya,
Kabul odasına girince niyetledim
Padişah hizmetinden kaçmayı.
Baraçaq yullarım ozındır.

Elma kestim, içi kızıldır,

Qara urmannarda, äy utlarda,
Şäruq begliy atın uynata,
Räncüwem zurdır glavağa,
Priyemğa da kertmi, ozata.

Qoyaş çıqqaç, nurlar çäçelsen,
Glavaning başı çänçelsen.

Şäruqning başında qamçat bürek,
Almağaçqa qungan qoş kebek,
Samat illärendä yörgän çağım,
Tön yoqımda kürgän töş kebek.
Samatta Şäruq min genä
Minem risqalem kim genä?

Almağaç östendä sarı bılıl,
Qanatların qağa oçqanda,
Açı ğazaplarını küp kürdem min,
Törmä täräzennän qaçqanda.
Bılıl oça qanatı tamlasın,
Glavada üçem qalmasın.
Çäçkäyemne qatı cil örsen,
Şäruq begliy xälen kem belsen?
Sızran' yullarını ay östendä
Xäzer tora Şäruq olawı,
Cide çağrımnan işetelä
Äni dä qäbämneng yılawı.
Samatta Şäruq min genä,
Qaderlem bit änkäy sin genä.

Gidecek yollarım uzundur.

Kara ormanlarda, ey çimenlerde
Şeruk Kaçak atını oynatıyor
Kırgınlığım büyüktür glava'ya
Priyema da sokmadan yolluyor.

Güneş çıkınca nurlar saçılısın,
Glava'nın başı mahvolsun.

Şeruk'un başında kamçat şapka,
Elma ağacına konan kuş gibi,
Samat ellerinde gezdiğim anlar,
Gece uykumda gördüğüm rüya gibi.
Samatta Şeruk ben ancak,
Benim bahtım az ancak?

Elma ağacı üstünde sarı bülbül,
Kanatlarını çırpıp uçarken,
Acı azapları çok tattım
Hapis pencerelerinden kaçarken.
Bülbül uçar kanadı yorulmasın,
Glava'da öcüm kalmasın.
Saçlarıma sert yel üflesin,
Şeruk kaçkın halin kim bilsin?
Sızran' yollarının ey üstünde
Durur arabaya yüklenmiş malları,
Pek uzaklardan duyulur
Annemin, kâbemin, ağlaması.
Samat'ta Şeruk ben ancak,
Azizim annem bir sen ancak.

...

Sin yılıysing änkäy cılı urnıngda,
Min yılıymın yörgän urnımda,
Qara urman ütäli qaradım,
Yarlığa timäde zararım.
Ozın ğına könnä qısqa tönnä
Qortlar bal taşıylar murtağa
Qara urmannarda yoqlağanda
Siksän soldat aldı urtağa
Qoyaş çığa nurlar balqıta
Şärüq begliy baynı qurqıta

Qulımdağı ğına mılıtığımı
Tutıqqanı sayın açarım,
Kinänmägez yuqqa tottıq diyep,
Totqanığız sayın qaçarım.
Balıqning qanatı yaltırıy,
Äni, bağırem, qulı qaltırıy.
(Nadirov 1965: 70).

Laçın Häsän

Çırşım awılı äy king genä,
Par atımnı cilderdem ting genä,

Min mongaymıyça kem mongaysın?
Sebergä kitämen min genä.

Zur da mädräsädä min uqıdım
Uqıy almadım barı höläsä,
Penza törmäsendä bez yatabız
Täräzäläre timer polosa.

Sen ağlarsın annem sıcak yerinde
Ben ağlarım gezdiğim yerlerde
Kara ormanın ötesine baktım
Fakire zarar vermedim
Uzun günlerde, kısa gecelerde
Arılar bal taşırlar peteğe kovanlara
Kara ormanlarda uyuduğumda
Seksən asker çevirip aldılar
Güneş çıkıyor nurlarını saçıyor
Şeruk kaçak zengini korkutuyor

Elimdeki tabancamı
Her paslandığında açarım,
Sevinmeyin boşuna yakaladık diye,
Her yakaladığınızda yine kaçarım.
Balığın kanadı parlıyor,
Annem, canım, eli titriyor.

Hasan Kahraman

Çırşım köyü geniş ancak,
Çift atımı gezdirdim yavaşça,

Ben hüzünlenmeden kim üzölsün?
Sibirya'ya gidiyorum ben ancak.

Büyük medresede ben okudum
Okuyamadım sadece dinî kitap,
Penza hapisinde yatıyoruz
Pencereleri demir parmaklıklar.

Kudadı suları nidän salqın?
Yar yağalıy sızılıp aqqanğa,
Ap aq yözläremä sarı suqtı
Bik astında yabışıp yatqanğa.

Kudada suları neden soğuk?
Su etrafından coşarak aktığından,
Ak yüzlerim sarı oldu
Kilitlerle kapalı yattığımdan.

Minnän dä genä qalğan kiyemnärne
Yad keşelär genä kimäsen,
Yugalsa yugalsın gaziz başım
Xalıqqa usallığım timäsen.

Mahvolacaksa olsun aziz başım
Halka zararım değmesin.
Benden kalan kıyafetleri
Yad kişiler giymesin ancak.

Töngə pohod öçen par at ciktem
İkese dä alp-ut atları,
Qaytır da idem üz ilemä
Röxsät itsä awıl qartları.
(Nadirov 1988: 57-58)

Gece gezi için çift at hazırladım
İkisi de alp –ateş gibi atlar,
Dönerdim de kendi ilime
İzin verse köyün ihtiyarları.

Akim Qaçqın Cırları

Xvalın sadları ni kürkäytä
Almağaçları çäçäk atqanda?
Akimning yözlären ni sargayta,
Yalgız qara urmanda yatqanda?
Qara urman aşalıy qaradım,
Awılğa timäde zararım.
Nuğaylı uramı bik king genä,
Parlap atlar ciktem min genä,
Bez anadan öçäü tuğan idek,
Axrı baxetseze min genä.
Qara urman buyı qaralğan
Yäş'tän yörägemne qan alğan.

Akim Kaçak Türküleri

Hvalın bahçelerini ne güzelleştiriyor?
Elma ağaçları çiçek açarken
Akimin yüzlerini ne sarartıyor
Yalnız kara ormanda yatarken?
Kara ormanı geçe baktım,
Köye değmedi zararım.
Nugaylı caddesi pek geniş,
Çift atlar hazırladım ben,
Biz anadan üç oğul doğmuştuk
Galiba tek bahtsız benim ancak.
Kara orman etrafı kararmış,
Gençlikten kalbimi kan doldurmuş.

Sızran' törmäläre bülmä-bülmä,
Bülmäläre sayın ut alsın.
Sorağız tuğannar ber Alladin,
Bez yuqta naborlar tuqtalsın.
Qara urman tora qarşımda,
Törle xäsrät minem başımda,
Xvalınnan alğan yaşel puta
Öç qat äylänäder bilemä,
Çäçelgän navka cıyılıp betkäch
Şat qaytırmın tujan ilemä.

Qara urman aşalıy ütärbez
Paşadan kısa cırfest kötäbez
(Mingnullin, Urmançe 2001: 60-1)

Zahidulla Qaçqın

Birçe minga, tuğan, uyınıgı
Uyıl köylärenä tartayım,
Ütä inde gomrem yat cirlärdä
Niçek tuğan ilemä qaytayım?

İrtä genä torıp tışqa çıqsam
Sanduğaçqay qoşqay talda ikän,
Qayğısız yegetlär yoqısın yoqlıy,
Bezgä digän yoqlar qayda ikän?

Oxotnik ta bulsang -çıq atargä
Baqçalarda oça ber laçın,
Äüliyälär bulıp belsäng ide
Aldağı kön nilär bulasın.

Sızran' hapisleri oda-oda,
Her odasını ateş alsın.
İsteyin akrabam si bir Allah'tan,
Biz yokken asker kayıtları dursun.
Kara orman benim karşımda,
Her türden hasret benim başımda.
Hvalın'dan alınan yeşil kemer
Üç kere sarıyor belimi,
Saçılan ekmek toplanınca
Sevinerek dönerim geri ülkeme.

Kara ormandan geçeriz
Padişahdan karar bekliyoruz

Zahidulla Kaçak

Versene bana, kardeş, oyununu
Uyıl ezgilerini çalayım,
Geçiyor artık hayatım yad yerlerde
Nasıl vatanıma döneyim?

Sabah kalkıp dışarı çıktığımda
Bülbül-kuşcuk söğütte imiş,
Dertsiz yiğitler uykusunu alıyor,
Bize nasip uykular nerde acaba?

Avcı isen eğer-çık avlamaya
Bahçelerde uçar bir kuş,
Evliya olup da bilsen keşke
Gelecek gün neler olacağını.

Yöri dä genä torgaç atım quydım
Äyle külkäy buyı qamışqa,
Tatlı da yoqımnıñ uyanıp kildem
Zahidulla monda digän tawışqa.

Aqbüz atqay digän äy asıl at
Urgalıdır tuğrı yul belän,
Mangğayinga yazğan haq yazmışnı
Sıpırıp taşlap bulmıy qul belän.

(Nadirov 1988: 61)

Totqınnar Cırı

Taldan tartma ğına yasır idem,
Tal qabıǵı ğına suyılsa şul,
Tuğan ilem qayıp kerer idem,
Cir astınnan ğına yul bulsa.

Seber urmannarı quyı ağaç,
Menep bulmıy biyek tauları şul,
İçqına almıy Seber qaçqınnarı,
Boğauda anıñ ayak kulları.

Bezneng illär inde yıraq qaldı,
Xat salsang da anda citä almıy şul,
Tizdän içqınırlar ayaq qullar,
Bügeñge öçen yöräk tüzälmi.

(Nadirov 1988: 73).

Geze–geze yorulunca atımı durdurdım
Eyle gölün etrafı –kamışlıǵa,
Tatlı uykumdan uyanıp geldim
Zahidulla burda diyen sese.

Akboz at denilen ey asıl at
Gittiği yol düz, doğrudur,
Alınına yazılan Hakkın takdirini
Silip atamazsın elinle.

Tutsaklar Türküsü

Söğütten kutu yapardım
Söğütün kabuğu kolay soyulsa,
Vatanıma dönüp gelirdim de
Yer alınnan eğer yol olsa

Sibirya ormanları koyu ağaç
Binemezsin yüksek dağları,
Kaçamıyor Sibirya kaçakları
Bağlı onun el-ayakları.

Bizim iller artık uzakta kaldı,
Mektup yazsan da oraya ulaşamaz ki,
Yakında el-ayaklar serbest olurlar da,
Ama bugün için yürek sabredemiyor.

4.3.2. Çarlık Rusya Devri Askerlerinin Gurbeti

Änekäyem Monda Kilsänä

Awıl uramnarı kirtläç-kirtläç
Kirtläçläre betär boz kitkäç,
Änekäyem monda kilsänä
Kitäm xälläremne belsänä.

Awıl uramnarı ay yämle ide,
Yämlelelege betär bez kitkäç.
Açı almanı aşawı,
Awır ikän illären taşlawı.

Saranalar bula ay saz cirdä,
Kömeş aqça bula bay cirdä,
Änekäyem monda kilsänä,
itäm xälläremne belsänä.

Qızarıp la qoyaş çıqqan çaqta
Yamansu la bula yad cirdä,
Açı ikän almanı aşawı,
Awır ikä illärne taşlawı.

Qara urmannarnı çıqqan çaqta
Qaldı qamçılarım qayrılıp,
Änekäyem monda kilsänä
Kitäm xälläremne belsänä.

Qalmadı qamçılarım ay qayrılıp
Qaldı tuğannarım ayrılıp,
Açı ikän almanı aşawı
Awır ikän illärne taşlawı.

Anneciğim Buraya Gelsene

Köyün caddeleri pürüzlü
Pürüzleri biter buz gidince,
Anneciğim buraya gelsene
Bekliyorum hallerini bilsene.

Köyün caddeleri çok güzeldi,
Güzelliği biter biz gidince.
Ekşi elmayı yemek-
Zormuş vatanı bırakmak.

Kır soğanları oluyor ey saz yerde,
Gümüş para olur zengin yerde,
Anneciğim buraya gelsene,
Gidiyorum halimi bilsene.

Kızarıp la güneş çıktığında
Hüzünlü oluyormuş yad yerde,
Acı imiş elmayı yemek,
Zormuş illeri bırakmak.

Kara ormanları geçerken
Kaldı kamçılarım bükülerek,
Anneciğim buraya gelsene,
Gidiyorum hallerimi bilsene.

Kalmadı kamçılarım bükülüp,
Kaldı akrabalarım ayrılıp
Acı imiş elmaları yemek
Zor imiş illeri bırakmak

Awıl uramnarı ay tar awız,
Tar awızdan çığıp barabız,
Änekäyem monda kilsänä,
Kitäm xälläremne belsänä.
Tuğannarım inde lä sau bulıgız,
Ayrılıp kitä balağız.
Açı ikän almanı aşawı,
Awır ikän illärne taşlawı.

Olağamın ällä qay illärgä,
Qarlığaçlar citmäs cirlärgä.
Änekäyem monda kilsänä,
Kitäm xälläremne belsänä.

Qarlığaçlar qaytır yazlar citkäç,
Min qaytalmam kebek ber kitkäç
Açı ikän almanı aşawı,
Awır ikän illärne taşlawı.
Qara urmannarını ütkän çaqta
Töşep qaldı altın çılбірım,
Änekäyem monda kilsänä,
Kitäm xälläremne belsänä,
Kara ormanları geçerken
(Nadirov 1988: 72-73).

**Sin Kitäseng İnde
(Nekrut Anası Cırı)**

Qırda qapqaların çıqqan çaqta
Özep kenä qaptım ber miläş,
Sin dä bäbekäyemnän ayrılğaç
Kemnär birer mikän ber kingäş.

Köyün caddeleri ey dar ağzı
Dar ağızdan çiyürümekteyiz,
Anneciğim buraya gelsene,
Gidiyorum hallerimi bilsene.
Akrabalarım artık hoşça kalın
Ayrılıp gidiyor yavrunuz
Acı imiş elmayı yemek
Zor imiş illeri bırakmak

Ulaşırım kim bilir nasıl yerlere,
Kırlangaçlar bile ulaşamaz yerlere.
Anneciğim buraya gelsene,
Gidiyorum hallerimi bilsene.

Kırlangıçlar döner bahar gelince
Ber dönemem gibi bir gidince
Acı imiş elmayı yemek,
Zor imiş illeri bırakmak.
Düştü kaldı altın zincirim
Töşep qalmadı altın çılбірım
Üksep qaldı söygän bılılım
Açı ikän almanı aşawı
Awır ikän illärne taşlawı

**Sen Gidiyorsun Artık
(Asker Annesinin Türküsü)**

Kırda kapıları çıkarken
Koparıp ta yedim bir üvez
Sen de canımnan ayrılınca
Kimler eder ki tavsiye

Sin kitäseng inde yat qulına,
Çıgarırlar yatlar qırına,
Şul qırlardan yatlar kürenä,
Qaynar yaşeng şunda tügeler.

Sin kitäseng inde, min qalırım,
Qamışlarda küper salırmın.
Sin qaytası yulga qarıy - qarıy
Qamışlardan sarı qalırım

Sin qaytası olı yul buyına
Badyan mayaqları qadarım,
Qaytası könengne yaz xatinga
Çığa gına çığa qararım.

Kara gına urman urtasında
Cir ciläge cıydım tezlänep,
Balasın cuyğan aqqoş kebek
Min yörmän sine ezlänep.
(Nadirov 1988: 73-74)

Bez Barası Yullar Ozındır

Baş qına may kigän kırımka bürek
Almağaçqay qunğan qoş kebek,
Tuğan- üskän cirem, yörgän yulım
Yoqılarday kürgän lä töş kebek.
Ağımsuda balıq yözäder,
Yäş küngelne sağış özäder.

Gidiyorsun artık yad eline
Çıkartırlar yatlar kırına
O kırlarda yatlar gözüdür
Sıcak yaşın orda dökülür

Gidiyorsun artık kalıyorum
Kamışlarda köprü yapıyorum
Sen gelecek yola baka baka
Kamışlardan sarı kalırım

Sen gelecek büyük yol kenarına
Anason fenerleri koyarım,
Dönecek gününü yaz mektubuna
Dışarda gelmeni beklerim.

Kara da orman ortasında
Çilekler topladım dizlerime düşerek,
Yavrusunu kaybeden kuğu gibi
Ben gezerim seni arıyarak.

Gideceğimiz Yollar Uzundur

Başıma giydiğim kırımka şapka
Elma ağacına giydiğim kuş gibi,
Vatanım ve gezdiğim yollar
Uykularda gördüğüm rüya gibi.
Akarsuda balık yüzüyor,
Genç gönlümü hüzün acıtıyor.

Qızılyar mäçete qızıldır,
Bez barası yullar ozındır.

Alistin uq yaltırap kürenäder
Riganıng utlı qalası,
Çit illärdä yatıp qala ikän
Ğaziz atay-anay balası.
Soldatning mixnäte bigräk zur,
Bulmağız yegetlär bolay xur.
(Nadirov 1988: 78).

Yılan Kerde Lä Quynıma

Vokzallargä maşınalar
Kilälär dä kitälär,
İ-i, tuğan ilem,
Yılan kerde lä quynıma.

Ay duslarım bezneng başnı
Yäşli äräñ itälär,
İ-i, tuğan ilem,
Yılan kerde lä quynıma.
Maşınalar maşınalar
Äylänä dönyalarını,
Maşınalar da tartalmas,
Bez kürgän nujalarını.

Maşınalar ütep kitkäç,
Timer yul qızğan bulır,
Qaytuların ber qaytırbız,
Yäş gömer uzğan bulır.
(Nadirov 1988:81-82)

Kızılyar mescidi kızıldır,
Biz gidecek yollar uzundur.

Uzaklardan gözüdür
Işıklar dolu Riga şehri.
Gurbetlerde yatıp kalıyormuş
Aziz anne-baba çocuğu.
Askerin çilesi pek büyük,
Olmayın yiğitler böyle hor.

Yılan Girdi Koynuma

Otogarlara arabalar
Geliyorlar da geliyorlar,
Ey, vatanım,
Yılan girdi koynuma.

Ey dostlarım, genç başımızı
Mahvediyorlar,
Ey, vatanım,
Yılan girdi le koynuma
Arabalar, arabalar
Gezer durur dünyaları,
Arabalar da çekemez,
Çektiğimiz dertleri.

Arabalar geçip gidince
Demir yol geçmiş olur,
Dönmesini bir döneriz de,
Genç ömür geçmiş olur.

Nigä Mine Ayırdılar?

Üzem lä tuğan il yağınnan
Almas idem, almas idem,
Duslarım, küzemne,
Oçıp la bargan qoş artınnan
Äyter idem, äyter idem,
Duslarım, süzemne.

Üzem lä tuğan ilkäyemneng
Kürsäm ide, kürsäm ide,
Duslarım, qırların,
Kömeştäy sulı yılğasının
Eçsäm ide, eçsäm ide,
Duslarım, suların.

Nigä mine ayırdılar
Gölbaqçaday, gölbaqçaday,
Duslarım, ilennän?
Soldat şinelen kigän çaqta
Yäşlär tama, yäşlär tama,
Duslarım, küzennän.

Taş kazarma buyalırına
Mıltıgımnı, mınltıgımnı,
Duslarım, söyädem,
Gölbaqçaday illäremä
Qaytır mikän, qaytır mikän,
Duslarım, söyägem?
(Nadirov 1988:81-82)

Neden Beni Ayırdılar?

Kendim de doğduğum yerimden
Almazdım, almazdım,
Dostlarım, gözümü.
Uçup da giden kuşun peşinden
Söyledim, söyledim
Dostlarım, sözümü.

Kendim de vatanımın
Görsem keşke, görsem keşke,
Dostlarım kırlarını,
Gümüş sulu nehrinin
İçsem keşke, içsem,
Dostlarım, sularını.

Neden beni ayırdılar
Gülbağçe gibi, gülbağçe,
Dostlarım elimden?
Asker paltosunu giydiğimde
Yaşlar damlar, yaşlar,
Dostlarım, gözümünden.

Taş kışlaların yanına
Tüfeğimi, tüfeğimi,
Dostlarım, dayadım,
Gülbağçe gibi ellerime
Döner mi ki, döner mi ki,
Dostlarım, kemiklerim?

Qaytır Mikän Ğaziz Baş?

Bäläkäydän bayda yördem
Baralmadım sabaqqa,
Üsep buyğa citkäch kenä
Kitep bardım soldatqa.
Ay ni buldı bıyıl üzemä?
Qan yäş kilä ike küzemnän!
Äy barabız, barabız,
Yıraq qaldı arabız,
Yıraq qaldı, yılap qaldı
Bezne üstergän anabız.
Ağıla bolıt yanggır yaugança
Yılıy änkäy yalgız qalgança.
Bez barabız qay cirlärgä?
Tängkä suqqan illärgä,
Ällä qaytam, ällä qaytmıym
Tuğan -üskän cirlärgä.
Eçär genä idem -balım yuq,
L'got sorar idem - malım yuq.
Sekirep töştem baqçağa,
Bsstım baqır aqçağa,
Unike yıl xezmät ittem
Şul çuqınğan patşağa.

Yul çitendä tora qara taş,
İlgä qaytır mikän ğaziz baş?

Döner Mi Ki Aziz Baş?

Küçüklükten zengine hizmet ettim,
Gidemedim derslere,
Büyüdüğüm zaman ancak
Gitmek zorundaydım askerliğe
Ey ne oldu bu sene bana?
Kan yaş gelir iki gözümnden!
Ey gidiyoruzgidiyoruz,
Uzak kaldı aramız,
Uzak kaldı, ağlayarak kaldı,
Bizi büyüten annemiz.
Akıyor bulut yağmur yağdığından,
Ağlıyor annem yalnız kaldığından.
Gidiyoruz ne gibi yerlere?
Para basılan yerlere,
Ya dönerim, ya dönmem
Doğup –büyüdüğüm yerlere.
İçerdim de ki-balım yok,
Ayrıcalık isterdim de –malım yok.
Zıplayarak indim bahçeye,
Bastım bakır paraya,
Oniki yıl hizmet ettim,
Şu vaftiz olunan padişaha.

Yol kenarında kara taş,
Vatana döner mi ki aziz baş?

L'got-mal verip, para, rüşvet verip askerliğe gitmeme anlamında kullanılmış (Nadirov 1988: 83). 18.yüzyıla ve 1912 yılındaki Rus- Fransız savaşıyla ilgili ve askerlerin farklı savaşlardaki durumunu anlatan cırlar bunlar (Bakirov 2008: 186). Asrın başı-1930.yılların türküsüdür. (Mingnullin, Urmançe 2004: 428-9).

Yapon Suğışları Yaman İkän

(Soldat Anası Cırı)

Eçlärem poşsa, min çığamın
Göllär çäçäk atqan baqçağa.

Sarı çäçäk ata könbağış,
Yaman Yapon suğışları betep,
Qayçan tuar bezgä quanıç?
İke küzem nurı yalgız balam
Soldat bulıp kitte patşağa.
Sarı çäçäk ata könbağış
Yaman yapon suğışları betep,
Qayçan tuar bezgä quanıç?
Yıraq ta la yıraq port Arturğa
Timer yullar kitkän suzılıp.
Sarı çäçäk ata könbağış
Yaman Yapon suğışları betep,
Qayçan tuar bezgä quanıç?
Yapon suğışları yaman ikän,
Yöräk mayım qaytsın qotılıp.
Sarı çäçäk ata könbağış
Yaman Yapon suğışları betep
Qayçan tuar bezgä quanıç?
(Nadirov 1988: 86), (Mingnullin, Urmançe 2004: 428-9).

German Cire Yäşel Ülä

Änkäy mine tapqan baqqan,
Aq biläügä bilägän lä,
Gomere bulsın dip telägän,
Bäxete bulsın dimägän.

Japon Savaşları Yaman İmiş

(Asker Annesi Türküsü)

Canım sıkılsa çıkarım
Çiçekler açan bahçeye.

Sarı çiçek açar ayçiçeği,
Yaman Japon savaşları bitip,
Ne zaman doğar sevinç?
İki gözümün nuru yalnız yavrum
Asker olup gitti padişaha.
Sarı çiçek açar ayçiçeği,
Yaman Japon savaşları bitip
Ne zaman doğar bize sevinç?
Uzak ta uzak Artur limanına
Demir yollar gitmiş uzanarak.
Sarı çiçek açar ayçiçeği,
Yaman Japon savaşları bitip
Ne zaman doğar bize sevinç?
Japon savaşları yaman imiş,
Benim canım dönsün kurtulup.
Sarı çiçek açar ayçiçeği,
Yaman Japon savaşları bitip
Ne zaman doğar bize sevinç?

Alman Yeri Yeşil Çimen

Annem beni doğurmuş, bakmış,
Beyaz bezlere sarmış ta
Ömrü uzun olsun demiş,
Bahtı olsun dememiş.

Biyek tauning başlarınan
German tayaq taşlağan la
Bez baxetsez bala üskäç,
German suğış başlağan.

Utırabız da kitäbez,
Qap qara pavozkağa la,
Bezneng gaziz başlar üskän
Germanğa zakuskağa.

Bez utırğan maşınanın
Artta kala tötene lä,
Bez dä bolay yörmäs idek,
Yörtä patşa hökeme.

Mendem turı at bilenä,
Çıqtım German cirenä lä,
German cire yaşel ülän
Ällä qaytam älä üläm.

(Nadirov 1988: 87) ve (Mingnullin, Urmançe 2004: 430)

Közge Açı Cillärdä

Bardım külgä, saldım qarmaq,
Bezgä balıq eläkmi şul,
Yögerep kitärdäy bulam la,
Qaytıp citärdäy bulam.
Közge açı cillärdä läy,
Tuğan- üskän illärgä.
Gittim göle, attım olta,
Bize balık gelmiyor ki,
Koşup gidecek gibi oluyorum,

Yüksek dağın başlarında
Alman dayak atmış,
Biz bahtsız çocuklar büyüyünce
Alman savaş başlamış.

Oturuyoruz da gidiyoruz,
Simsiyah arabaya
Bizim aziz başlar büyümüş
Almana meze için.

Bindiğimiz arabanın
Arkada kalır tütünü,
Biz de böyle gezmez idik,
Gezdirir padişah hükümü.

Bindim sadık atın beline
Çıktım Almanın yerine,
Alman yeri yeşil çimen,
Ya dönerim, ya ölürüm.

Güzün Soğuk Yellerde

Varacak gibi oluyorum,
Güzün acı yellerde,
Doğup büyüdüğüm yerlere.

Betsen patşa, yansın tähet,
Bezgä suğış kiräkmi şul.
Yögerep kitärdäy bulam la,
Qaytıp citärdäy bulam.
Közge aç cillärdä läy,
Tuğan- üskän illärgä.
Bitsin Padişah, yansın taht,
Biz savaşı istemiyoruz,
Koşup gidecek gibi oluyorum,
Varacak gibi oluyorum,
Güzün acı yellerde,
Doğup büyüdüğüm yerlere.
(Zıyatdinova 2000: 34)

KAYNAKÇA

BAKİROV, M. 2008, *Tatar Fol'kları, (Yugarı Uku Yortları Öçen Dereslek)*, Kazan: Megarif.

BATTAL-TAYMAS, A. 1966, *Kazan Türkleri (Türk Tarihinin Hazin Yaprakları)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:15 seri 3. Sayı A3.

DAVLETŞİN, G. 2004, *Oçerki Po İstoriyi Duhovnoy Kul'tury Predkov Tatarskogo Naroda (İstoki, Stanovleniye i Razvitiye)*, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı.

DEVLETŞİN, T. 1981, *Sovyet Tataristan'ı* (çev. Mehmet Emircan), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 460, Çağdaş Tercüme Eserler Dizisi: 1.

DEVLET, N. 1997, *İdil-Ural Ekspedisyonu: Tatarlar, Başkurtlar, Çuvaşlar*, Ankara: Marmara Üniversitesi Yayınları no. 625, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları no:3.

DUKES, P. 1990, *A history of Russia: Medieval, Modern, Contemporary*, Singapore: Macmillan Education LTD.

FEYZİ, C. 1987, *Xalıq Cäühärläre, Küngelem qılları*, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı.

GATİNA, H. 1968, *Tatar Halık Cırları*, SSSR Fenler Akademisinin G. İbrahimov Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsü tarafından hazırlandı, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı.

GOSMANOV, M. 1984, *Kaurıy Kalem Ezennen*, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı
İshakova-Vamba, R. 1994, *Uyın Cırları hem Biyü Köylere*, Perm: Barda gazeta-kitap neşriyatı.

GÖKBEL, A. 2000, *Kıpçak Türkleri*, İstanbul:Ötüken.

HARRAS, E. 1995, *Tatar Cırları*, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı.

HİNGLEY, R. 1972, *A Concise History Of Russia*, London: Thamse and Hudson.

KERİMULLİN, E. 1998, *Tatarlar: İsmimiz ve Kimliğimiz* (çev. Zeynep Sarışık), İzmir: İrfan Kültür ve Eğitim Merkezi Yayınları 5.

KLYUÇARYEV, A. 1986, *Tatar Xalıq Cırları*, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı.

MANSUROV, Z. 1993, *Cırlap Açıla Küngel*, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı.

MİNGNULLİN, K. ve F. URMANÇE 2001, *Tatar Halık Cırları*, Kazan: Megarif.

MİNGNULLİN, K. Ve F. URMANÇE 2004, *Tatar Halık İcatı*, Kazan: Megarif.

MÖHEMMEDOVA, R. 2005, *Tatar Halık İcatı: Fennî Ezlenüler Hem Fol'lklyor Ürneklere, (Fenni Konferentsiyeler Materialları Cıyıntığı)* 'İvan Nikolayeviç Yurkin Tarafınan 19. Gasır Ahırında Cıyılğan Tatar Halık Syujetli Cırları', Kazan: Şkola.

MUŞİNSKİY ve SAFİULLİN 2007, *Ustami Tatarskogo Naroda: Poslovitsy, Pogovorki, Aforizmy, Literaturnıye Miniyyatıyurı*, Kazan: Megarif.

NADİROV, İ. 1988, *Tarihî Häm Lirik Cırlar*, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı.

NADİROV, İ. 1965, *Tatar Halık Cırları: Lirik Cırlar, Gelenek Cırları*, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı.

NADİROV, İ. 1976, *Tatar Halık İcatı: Kıska cırlar(Dürtyullıklar)*, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı.

NADİROV, İ. 1972, *Cırlar Kitabı*, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı.

NADİROV, İ. 1980, *Tatar Halık İcatı: Töre Hem Uyın Cırları*, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı.

NASIYRİ, K. 2005, *Saylanma Eserler*, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı, 3.CİLT.

NEBİULLİNA, G. ve L. GIYLECYEV 2008, *Min Eyttem. Tatar Yazuçılarının Aforizmnarı, Hikmetle Süzlere, Felsefi Uylanuları*, Kazan: Megarif.

NİGMETCYANOV, M. 1976, *Tatar Halık Cırları*, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı.

NİGMEDZYANOV, M. 1970, *Muzikal'ny Tatarstan*, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı.

NİGMEDZYANOV, M. 2003, *Tatarskaya Narodnaya Muzıka*, Kazan: Megarif.

OKUYUCU, C. 2008, 'Klasik Türk Edebiyatında Tatar Kelimesinin kullanışına dair', *Volga –Ural Bölgesinde İslam Medeniyeti*, 2.Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri, İstanbul.

ÖZÇELİK B. 1995, *Kırıkkale Karakeçilileri'nin Halkbilimi Derlemeleri*, Kırıkkale: Karakeçili Kaymakamlığı Köylerine Hizmet Birliği Yayınları No:1.

ÖZYETGİN, M. 1996, *Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sahasına ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslup İncelenmesi*, Ankara: TDK: 658.

PARES, B. 1962, *A History Of Russia*, London: METHUEN.

ROUX, J. 2007, *Türklerin Tarihi: Pasifikten Akdenize 2000 yıl*, (çev. Prof. Dr. Aykut Kazancıgil, Lale Arslan-Özcan), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

SADEKOVA, A.2001, *İdeologiya İslama i Tatarskoye Narodnoye Tvorçestvo*, Kazan: Fiker Yayınevi.

SAYDAŞEVA, Z. 2008, *Tatarskaya Muzika: İstoriya İ Sovremennost*, Kazan: İdel-Press.

SAYFULLİN, G. ve G. SAGEYEVA 2009, *Kategoriye Tatarskoy Traditsionnoy Muzikal'noy Kul'tury (Annottirovanniy slovar')*, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı.

ŞAHİN, E. 1999, *Yurt Konulu Tatar Cırları (Giriş-Metin-Aktarma-Dizin)*, Ankara: TDK.

ŞEYMORDANOV, R. ve E. HUCİEHMETOV 2007, *Tatar Millî Pedagogikası, Yugarı hem Urta uku yortları öçen uku yerdemlege*, Kazan: Megarif.

TUKAY, G. 2006, *Saylanma Eserler: mekaleler, istelekler, hatlar*, 2.cilt, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı.

URMANÇE, F. 2000, *Ence Çeçtem, Ence Cıyam: Beyetler, Mönecetler*, Kazan: Megarif.

URMANÇE, F. 2002, *Liro-epos Tatar Srednego Povoljya*, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı.

VALİDOV, C. 1986, *Oçerk İstoriyi Obrazovannosti İ Literaturı Tatar*, OXFORD: Reprint Series no. 11.

YAHİN A. ve M. MEGDİYEV 1982, *Halık İcatı Eserleren Sistema İtep Tikşerü Tecribese (Mekal', Tabışmak, Cırlar)*, Kazan: Kazan Üniversitesi Neşriyatı.

YERMİ, H. 1967, *Tatar Halkının Poetik İcatı*, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı.

ZAKİYEV, M. 2003, *Proishojdeniye Tyurkov i Tatar*, Moskva: İNSAN.

ZARİPOVA, Ç. "Tatar Folklor ve Halk Edebiyatında Kayın", *Turkish Study*, İlkbahar, 2010.

ZİYATDİNOVA, F. 2000, *Cırım Bulsın Bülägem*, Kazan: Tatar Kitap Neşriyatı.